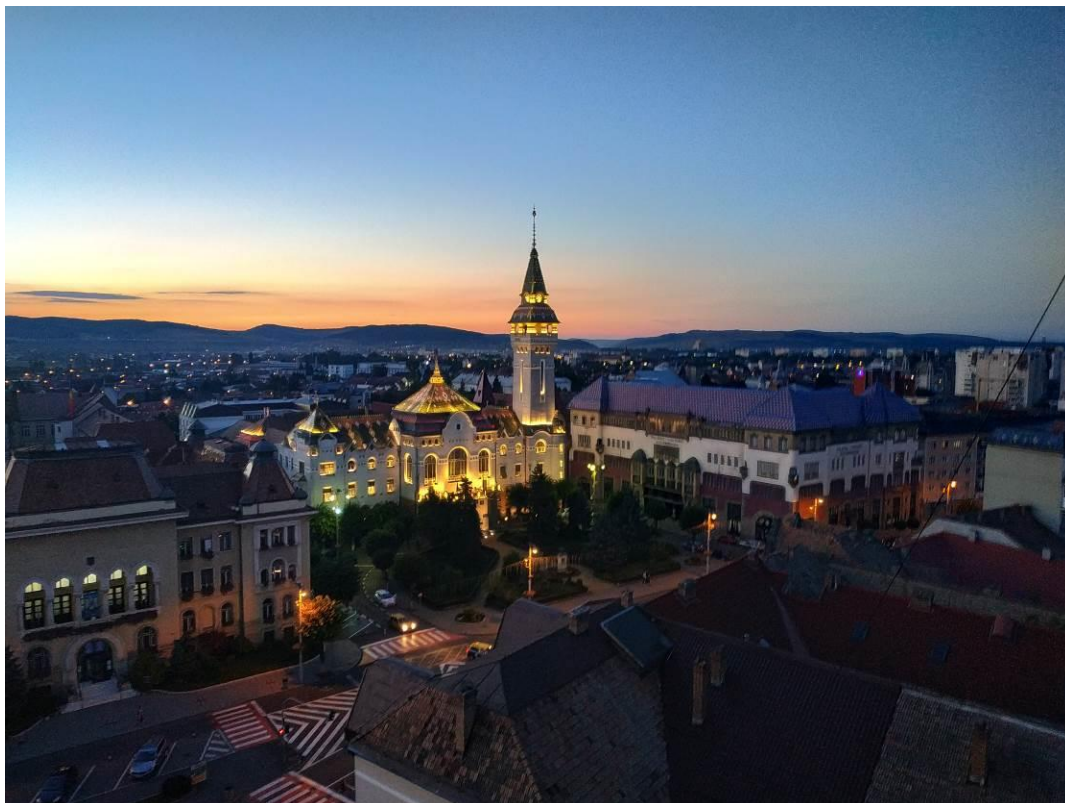

PROIECT: PUZ-ZONA CONSTRUITĂ PROTEJATĂ TÂRGU MUREȘ (PUZCP TÂRGU MUREȘ)

SECȚIUNEA : STUDIU ISTORIC GENERAL – MEMORIU GENERAL (V1)

BENEFICIAR: MUNICIPIUL TÂRGU MUREȘ

AUTORITATEA
CONTRACTANTĂ: MUNICIPIUL TÂRGU MUREȘ

ADRESA: MUNICIPIUL TÂRGU MUREȘ, PIAȚA VICTORIEI NR. 3

PROIECTANT
GENERAL: ASOCIEREA SC INNORI DESIGN S.R.L. - SC COSPRO CONSTRUCT SRL - SC KOMORA
ENGINEERING SRL

PROIECTANT DE SC INNORI DESIGN SRL
SPECIALITATE:

FAZA: PUZ-CP

NUMĂR PROIECT: 01RU/10.09.2020

CUPRINS

1.	NOTA METODICĂ GENERALĂ.....	4
1.1.	Descrierea obiectivelor și limitelor studiului.....	4
1.2.	Descrierea metodei și direcțiilor de cercetare.....	5
1.3.	Evidențierea surselor documentare, iconografice și cartografice.....	5
1.4.	Prezentarea echipei de cercetare după specialitate.....	6
1.5.	Prezentare critică a bibliografiei generale	7
2.	ANALIZA DEZVOLTĂRII TERITORIULUI ADMINISTRATIV ȘI A LOCALITĂȚILOR.....	10
2.1.	Istoricul teritoriului administrativ și al localităților componente.....	10
2.2.	Prezente arheologice în teritoriul administrativ	12
2.3.	Evoluția statutului administrativ, militar, funcțional al localității.....	29
2.4.	Evoluția structurii etnice și a apartenenței religioase a populației.....	33
2.5.	Evoluția ocupațiilor populațiilor, ocupații tradiționale persistente	36
2.6.	Evoluția teritoriului administrativ și intravilan cuprinzând operațiuni și reglementări urbanistice și edilitare.....	38
2.6.1.	Perioada medievală și premodernă (1291–1690).....	38
2.6.2.	Perioada habsburgică (1691–1867)	40
2.6.3.	Prima perioadă a monarhiei dualiste (anii 1870–1890).....	43
2.6.4.	A doua perioadă a dualismului (1900–1914) – Epoca primarului Bernády György.....	44
2.6.5.	Perioada interbelică 1919–1940.....	54
2.6.6.	Perioada Dictatului de la Viena 1940–1944.....	56
2.7.	Evoluția fondului construit cuprinzând tipologia stilistică și funcțională a acestuia.....	57
2.7.1.	Perioada medievală și premodernă (1291–1690).....	57
2.7.2.	Perioada habsburgică (1691–1867) – Perioada barocului și a barocului clasicizant cca 1700–1820.....	59
2.7.3.	Perioada habsburgică (1691–1867) – Perioada preponderent clasicistă cca 1820–1870	66
2.7.4.	Perioada monarhiei dualiste (1867–1918) – Prima perioadă a dualismului 1870–1890 Curente istorismului.....	67
2.7.5.	Perioada monarhiei dualiste (1867–1918) – A doua perioadă a dualismului 1900–1914 Ascensiunea stilului secesion.....	73
2.7.6.	Perioada interbelică (1919–1940).....	78
2.7.7.	Perioada 1940–1944.....	80
2.8.	Concluzii referitoare la vechimea construcțiilor și amenajărilor urbane (străzi, plantații, piețe) și la evoluția urbanistică a localității.....	81
3.	IDENTIFICAREA VALORILOR DE PATRIMONIU CONSTRUIT.....	87

3.1.	Identificare construcțiilor valoroase	87
3.1.1.	Vechimea clădirilor – valoare istorică și memorială	87
3.1.2.	Imobile și ansambluri incluse în Lista Monumentelor Istorice	94
3.1.3.	Imobile cu valoare arhitectural stilistică	106
3.1.4.	Imobile cu valoare urbansitică de susținere a fondului și frontului construit valoros.....	106
3.2.	Identificarea amenajărilor urbane valoroase în memoria colectivă	107
3.3.	Identificarea spațiilor urbane și perspectivelor valoroase.....	108
3.4.	Concluzii referitoare la elemente care necesită protecție și la natura acestora	108
4.	DEFINIREA ȘI DELIMITAREA ZONELOR ISTORICE DE REFERINȚĂ.....	110
4.1.	Definirea zonelor istorice de referință – notă metodică.....	110
4.1.1.	Descrierea metodelor de definire a zonelor istorice de referință	110
4.1.2.	Criterii de definire/delimitare a zonelor istorice de referință	110
4.1.3.	Delimitarea zonelor istorice de referință	111
4.2.	Zone istorice de referință din teritoriul administrativ	111
4.2.1.	Listarea zonelor istorice de referință, după caracteristicile acestora	111
5.	DEFINIREA ȘI DELIMITAREA ZONELOR CONSTRUITE ISTORICE PROTEJATE.....	115
5.1.	Sinteza dezvoltării urbane a teritoriului administrativ	115
5.2.	Definirea zonelor construite protejate	118
5.2.1.	Descrierea metodei de definire a zonelor construite protejate	118
5.2.2.	Criterii de definire și delimitare a zonelor construite protejate	119
5.2.3.	Definirea zonelor construite protejate, după tip și grad de protecție.....	119
5.3.	Zonele construite protejate din teritoriul administrativ.....	120
5.3.1.	Evidențierea caracteristicilor zonelor construite protejate propuse cu grad de protecție maxim..	127
5.3.2.	Evidențierea caracteristicilor zonelor construite protejate propuse cu grad de protecție foarte mare	144
5.3.4.	Evidențierea caracteristicilor zonelor construite protejate propuse cu grad de protecție ridicat	171
5.4.	Propuneri de includere a unor imobile în Lista monumentelor istorice precum și a unor ansambluri și situri urbane	192

1. NOTĂ METODICĂ GENERALĂ

1.1. Descrierea obiectivelor și limitelor studiului

Obiectivul studiului „PUZ-ZONA CONSTRUITĂ PROTEJATĂ TÂRGU MUREȘ” este identificarea valorilor de patrimoniu construit, definirea și delimitarea zonelor istorice de referință și definirea și delimitarea zonelor construite propuse spre protejare.

Municipiu Târgu Mureș, reședință a județului Mureș, este amplasat la intersecția a trei zone geografice: Câmpia Transilvaniei, Valea Mureșului și Valea Nirajului, la o altitudine de aproximativ 320 m față de nivelul mării. Ridicat inițial pe terasa inferioară de pe partea stânga a râului Mureș, orașul s-a dezvoltat de-a lungul timpului ocupând și povârnișurile și dealurile din apropiere. În prezent, municipiul se întinde pe ambele părți al cursului râului Mureș și pe dealul Cornești și dealul Nirajului.¹

Studiul pentru delimitarea zonelor protejate din punct de vedere istoric și arhitectural, alcătuit pentru prima etapă a PUZ-lui Zone Construite Protejate Târgu Mureș, va fi analizat critic și, propunerile ce se vor aduce, vor implica îmbunătățirea abordării problematicei istorico-urbanistice a municipiului Târgu Mureș în etapele de studiu ulterioare.

Aceasta este prima versiune (V1) a Studiului Istoric general al Municipiului Târgu Mureș pentru fundamentarea „PUZ-ZONA CONSTRUITĂ PROTEJATĂ TÂRGU MUREȘ”, versiune ce poate suporta modificări datorate solicitărilor din avizele instituțiilor avizatoare, sau la cererea populației în urma dezbaterilor publice.

Limitele studiului au pornit de la limitele contractuale, definite de către Beneficiar, iar în urma analizelor țesutului urban realizate de echipa de proiectare, această limită a suferit modificări, în principiu largiri ale ariei în anumite zone, definindu-se astfel, pe baza instrumentelor de analiză, zona de studiu.

Analizele pleacă și de la premiza faptului că o multitudine de date și coroborări de informații sunt într-o continuă alterare, dată de faptul că orașul suferă modificări urbanistice, economice și imobiliare ce apar concomitent cu ceea ce noi considerăm concluziile studiului.

Studiul dorește să exemplifice o metodă de lucru pe țesuturi urbane istorice aflate în corpul unui oraș de dimensiuni mari, cu statut de municipiu reședință de județ, care suferă modificări complexe și de multe ori aleatoare, implicând destructurări de la nivelul arealelor cu vechime istorică, până la scara întregului oraș.

Din punct de vedere geografic, municipiul Târgu Mureș este așezat pe terasele râului Mureș. Dintre toate acestea, Platoul Cornești (Somostető) este cea mai înaltă cotă a orașului, fiind situat la 488 m deasupra Mării Negre și la 197 m deasupra localității. Astfel, teritoriul se caracterizează printr-un relief colinar fragmentat de văi largi și dealuri înalte.

Geneza orașului istoric a avut loc pe terasele intermediare, iar în perioada postbelică, când s-a produs o dezvoltare majoră a orașului, autoritățile au preferat terasele mai înalte, o decizie preferabilă ținând cont de istoricul inundațiilor provocate de râul Mureș, atestate încă din cele mai vechi timpuri. În perioada comunistă s-

¹ https://ro.wikipedia.org/wiki/T%C3%A2rgu_Mure%C8%99#Geografie

a construit major în albia minoră a Mureșului, dezvoltându-se intravilanul la est de calea ferată, de-a lungul Canalului Turbinei. Această zonă, relativ nou dezvoltată a orașului, a fost puternic afectată și a avut pagube considerabile la inundația de proporții din mai 1970, provocată de revărsările râului Mureș.²

Din punct de vedere hidrografic, la ora actuală, teritoriul intravilan al orașului este străbătut de mai multe cursuri de apă, râul Mureș fiind afluentul principal. Alte două cursuri de apă sunt pâraul Poclos și canalul Turbinei, rezultat din amenajarea unui braț al râului Mureș. Pâraul Pocloș (Poklos patak) derivă din unirea pâraurilor din Sânișor și Corunca. Străbătând orașul ajunge la Canalul Turbinei, apoi în râul Mureș. Denumirea română provine de la numele maghiar al pâraului, care este un adjectiv și înseamnă lepros, infectat. Termenul face conotație la fenomenele prezente și astăzi, când în verile cu temperaturi ridicate se simte un miros specific. La nord-vest de Pocloș, în localitate, se găsesc încă două pârauri mai importante, Vulpele (Róka patak) izvorând din Viile Dealului Mic și Budiul (Bodon patak) din Budiul Mic.³

Situat la întretăierea drumurilor care asigurau istoric legăturile spre Sighișoara și Cluj, dar considerând și râul Mureș ca o cale de comunicație intens folosită în veacurile trecute, localitatea se va dezvolta sub raport economic, prin posibilitatea efectuării unor schimburi de mărfuri între principate și Europa centrală.

1.2. Descrierea metodei și direcțiilor de cercetare

Studiul este întocmit în baza:

- metodologiei ordinului nr. 562 din 20.10.2003, al Ministrului Transporturilor, Construcțiilor și Turismului, pentru aprobarea Reglementărilor tehnice „Metodologie de elaborare și conținutul cadru al documentațiilor de urbanism pentru zone cosntruite protejate (PUZ)”;
- a legii nr. 422 din 18 iulie 2001 privind protejarea monumentelor istorice;
- metodologiei ordinului nr.2260 din 18 aprilie 2008, al Ministerului Culturii și Cultelor, privind aprobarea „Normelor metodologice de clasare și inventariere a monumentelor istorice”

1.3. Evidențierea surselor documentare, iconografice și cartografice

Sursele de documentare sunt:

1750

Plan von der Warosch, oder Calvinischen Stadt Maross Vasarhely nebst den Schloss ... 1750. Kriegsarchiv, Wien.

1865–1866

Umgebung von Maros Vásárhely, 1865–1866. Kiregsarchiv, Wien.

1896–1899

² https://ro.wikipedia.org/wiki/T%C3%A2rgu_Mure%C8%99#Geografie

³ ibidem

Marosvásárhely szab. kir. város belterületének eredeti-felvételi térképszelvényei, 1896–1899. Primăria Târgu Mureș, Direcția Arhitect șef.

1911

Maros–Vásárhely szab. kir. város átnézeti térképe. Kiadja Révész Béla könyvkereskedése, Maros–Vásárhely [1911]

1914

Maros–Vásárhely szab. kir. város térképe 1914. Átdolgozta Nagy Jenő városi műszaki gyakornok. 1:5000. Kiadja Adi Árpád Kossuth könyvnyomdája Maros–Vásárhelyt.

1923

Harta orașului municipal Târgu Mureș, 1923. Scara 1:10000.

1934

Harta municipiului Târgu-Mureș, 1934. Editura Librăriei Ernest Révész, tipărită în 1935.

1943

Marosvásárhely szab. kir. város átnézeti térképe. Editată de librăria Helikon din Târgu-Mureș, în urma dispoziției nr. 19263/1943 a primăriei. Tipărit de Klosz Gy. és fia, Budapesta.

1.4. Prezentarea echipei de cercetare după specialitate

Șef proiect

Arh.urb. specialist MC **Anca Elena Damaschin Stoica**

Șef proiect specialitate

Urb. **Mariana Uglea**

Colectiv elaborator

Arh. **Roxana Dragomir**

Arh. **Rodica Roșcan**

Arh.stg. **Alexandru Costache**

Arh.stg. **Teodora Roșcan**

Istoric de artă **Janos Orban**

Ec. **Cătălina Dochîța**

1.5. Prezentare critică a bibliografiei generale

Bibliografie:

BARABÁS Kisanna, Jelinek Antal, Marosvásárhely városi mérnöke (1872–1893), în Fundálók, pallérok, építészek Erdélyben, red. Orbán János, Marosvásárhely – Kolozsvár, 2016, pp. 233–248.

BENKŐ Elek, A középkori Székelyföld, vol. I. Budapest, 2012.

BENKŐ Károly, Marosvásárhely szabad királyi város leírása 1862-ben, Marosvásárhely, 2001.

BERNÁDY György, A marosvásárhelyi Közművelődési Ház, în Magyar Iparművészet, XVI, 1913, 10. pp. 395–398.

BIRÓ József, A gerneszegi Teleki-kastély, Budapest, 1938.

BODÓ Péter, Sándy Gyula korai építésze, în Táguló horizont. Tanulmányok a fiatal művészettörténészek marosvásárhelyi konferenciájának előadásaiból, red. Kovács Zsolt – Orbán János, Marosvásárhely–Kolozsvár, 2013, pp. 143–156.

BODÓ Péter, Sándy Gyula (1868–1953). A pártázatok mestere, în Rozsnyai József (red.), Építőművészek Ybl és Lechner korában, Terc, Budapest, 2015, pp. 264–291.

BÓNIS Johanna, A Székelyföldi Iparmúzeum, Marosvásárhely, 2003, 51.

ÉRTESÍTŐ a marosvásárhelyi M. Kir. Állami Fa- és Fémipari Szakiskola és a vele kapcsolatos építőipari tanfolyam 1897–98. tanévi működéséről, anul VI, red. Fekete Jakab, Marosvásárhely, 1898.

FABÓ Beáta — Anthony GALL, I came from east to a city of Great palaces. Kós Károly The Early Years. Budapest City Archives, Budapest, 2013.

FAZAKAS László — FERENCZI Szilárd — FODOR János — GÁL Zsófia, Minta és felzárkózás. Kolozsvár és Marosvásárhely fejlődéstörténetének összehasonlítása Szvacsina Géza és Bernády György polgármestersége idején. Iskola Alapítvány–Lector Kiadó, Kolozsvár–Marosvásárhely, 2021, pp. 253–258.

FODOR János, Bernády György. Politikai életrajz, Ed. Lector — Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány — Erdélyi Múzeum–Egyesület, Marosvásárhely–Kolozsvár, 2017.

FODOR István, Elba sziget és létesítője, Houchard József, în Régi nevezetes épületek és intézmények (Krónikás Füzetek II. 8.) Marosvásárhely, 1937.

FÖLDI Imelga, Szecessziós és „magyaros” stílusú lakóházak az egykori Kör utcában Marosvásárhelyen, în Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából, Új sorozat, XIV. (2019), 83–118.

GÁLFI Emőke, „Az Köpeczi nemzetség ez váraszon becsületben volt.” Avagy polgár-nemes szembenállás Marosvásárhelyen a 16. század második felében, în Berekméri Róbert. et al. (red.), Székely századok. Emlékkönyv Pál-Antal Sándor 80. születésnapjára. Marosvásárhely, 2019, 191–199.

GÁL Zsófia, A vallásos nevelés szolgálatában: Az Auguszteum Római katolikus Óvoda és Leányiskola története. In: Korunk 2019/10, pp. 77–86.

GIDÓ Csaba, Vasszekér és mozdonygőz. A székelyföldi vasút története 1868–1915, Csíkszereda, 2013.

HADIK András, Radó Sándor (1880–1960): Egy elfelejtett marosvásárhelyi építésről. In. Magyar Építőművészet, LXXXI, 5. sz. (1990), pp. 56–69.

HEGYI Géza, Marosvásárhely első említése, în Egyed Emese, Pakó László, Weisz Attila (red.), Certamen I. Kolozsvár, 2013, pp. 175–190.

KARÁCSONY István, A Székely Iparmúzeum marosvásárhelyi épülete, în Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 654. születésnapjára, Kolozsvár, 2011, pp. 363–372.

KARÁCSONY István, Clădirea Școlii Superioare de Fete (actualmente Colegiul Național Al. Papiu Ilarian), Târgu-Mureș, în Enciclopedia Virtuală din Transivania, www.lexikon.ro

KESERÜ Katalin, Torockzai Wigand Ede, Editura Holnap, Budapest, 2007.

KONCZ József, A marosvásárhelyi Evang. Reform. Kollegium története, Marosvásárhely, 1896.

LÁSZLÓ Márton, Az erdélyrészi Hangya Szövetkezetek marosvásárhelyi központja, în Csetri Elek, Egyed Ákos, Hunyadi Attila, Somai József (szerk.), Szövetkezetek Erdélyben és Európában, Romániai Magyar Közgazdász Társaság, Kolozsvár, 2007, 185–222.

MAN, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006.

MAN, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană, II. Din anul 1850 până la primul război mondial, Târgu-Mureș, Editura Nico, 2009.

MAN, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană, III. Perioada interbelică. Târgu Mureș, Editura Nico, 2010.

MAN, Ioan Eugen, Bogdan-Cornel Șildan, Un arhitect mai puțin cunoscut la Târgu-Mureș. Anuarul Arhivelor Mureșene, III (VII) 2014, 187–204.

MAN, Ioan Eugen, Casa „Köpeczi-Teleki”, cel mai vechi monument de arhitectură civilă din municipiul Târgu-Mureș, în Monumente de arhitectură civilă din municipiul Târgu-Mureș, Târgu Mureș, 2015.

MIKÓ Imre, Erdélyi történelmi adatok, I. Kolozsvár, 1855.

ONIGA Erika, Vázlat Dósa László (1855–1917) életútjához és építészeti tevékenységéhez, în Fundálók, pallérok, építészek Erdélyben, red. Orbán János, Târgu Mureș – Cluj, 2016, pp. 249–275.

ONIGA Erika (ed.), A marosvásárhelyi Kultúrpalota 1908–1913, Târgu Mureș, 2013.

ORBÁN János, „Mert Könyvet lehetne arról írni sokat ... tsak a' míg épített őlly' fényes Házakat.” Wesselényi Kata marosvásárhelyi házáról, în Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából, Új sorozat, VI–VII. (2011–2012), pp. 265–286.

ORBÁN János, Református kollégiumépítkezések Erdélyben a barokk és klasszicizmus korában. Nagyenyed, Kolozsvár, Marosvásárhely, în Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából, Új sorozat, II. (2007), pp. 253–287.

ORBÁN János, Patronajul artistic al contelui Teleki Sámuel, Teză de doctorat. Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca, 2012.

ORBÁN János, Date noi despre arhitectura Târgu-Mureşului la începutul secolului al XIX-lea – construcţia clădirii Apollo. în Marisia. Studii şi materiale. Istorie, XXX–XXXI (2011), pp. 9–22.

ORBÁN János, Teleki Domokos palotája, în: Enciclopedia Maghiară din România, www.lexikon.ro

ORBÁN János, Református Kistemplom, în Enciclopedia Maghiară din România, www.lexikon.ro

ORBÁN János, Casa Makariás, Târgu Mureş, în Enciclopedia Maghiară din România, www.lexikon.ro

ORBÁN János, Biserica Sf. Ioan Botezătorul şi Parohia romano-catolică, Târgu-Mureş, în Enciclopedia Maghiară din România, www.lexikon.ro

ORBÁN János – ONIGA Erika, Egy elfeledett marosvásárhelyi ház sor történetéből. Építkezések a századfordulón a Kossuth Lajos utca külső szakaszán. Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából, Új sorozat, XIV. (2019), pp. 21–80.

ORBÁN János, Hasznosság és szépség határán. Közkutak Marosvásárhelyen a 19. század első felében, în Kovács Zsolt –Sarkadi Nagy Emese –Weisz Attila (red.), Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára. Kolozsvár, 2011, pp. 285–307.

ORBÁN János, „Cserefából van készítve...” Levéltári források vallomása a Bodor-kútról, în Berekméri Árpád-Róbert et alii (red.), Székely századok. Emlékkönyv Pál-Antal Sándor 80. születésnapjára, Marosvásárhely, 2019, pp. 401–411.

ORBÁN János, A barokktól a neobarokkig. A Rózsák tere 52. szám alatti ház történetéből, Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából, Új sorozat, XIV (2019), pp. 139–166.

ONIGA Erika, A marosvásárhelyi Református Kollégium főépülete, In. Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából, Új sorozat, VIII (2013) pp. 143–169.

PÁL-ANTAL Sándor, Marosvásárhely XVII–XVIII. századi jogszabályai és polgárnévsorai, Marosvásárhely, 2006.

PÁL-ANTAL Sándor, A marosvásárhelyi utcák, közök és terek történeti névtára / Indicatorul istoric al străzilor, pasajelor şi pieţelor din Târgu Mureş, Târgu Mureş, 1997.

Serviciul Judeţean Mureş al Arhivelor Naţionale Române, Fond Primăria Târgu Mureş, Acte tehnice.

Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale Române, Fond Primăria Târgu Mureș, Actele consiliului orașului.

SOÓS Zoltán, A marosvásárhelyi Vártemplom/ Biserica din cetatea târgumureșeană, Târgu Mureș, 2016.

SZÉKELY Miklós, Nemzet, ipar, művészet. A kolozsvári I. Ferenc József Iparmúzeum 1887–1918, Budapest, 2017.

VAIS, Gheorghe, Clujul eclectic. Programe de arhitectură în perioada dualistă 1867–1918, UT Press, Cluj-Napoca, 2009.

VÁRALLYAY Réka, Komor Marcell – Jakab Dezső, Holnap, Budapest, 2006.

VIGH Károly, Marosvásárhelyi helynevek és földrajzi közszavak. Marosvásárhely, 1996.

2. ANALIZA DEZVOLTĂRII TERITORIULUI ADMINISTRATIV ȘI A LOCALITĂȚILOR

2.1. Istoricul teritoriului administrativ și al localităților componente

Fără de alte mari orașe transilvănene, centre urbane medievale timpurii de sorginte romanică, orașul Târgu-Mureș își începe istoria ceva mai târziu, în secolele XII–XIII, dezvoltat de o populație secuiască, odată cu pătrunderea feudalismului maghiar în acest teritoriu. Foarte probabil în jurul localității timpurii a Târgu-Mureșului erau și alte așezări prefeudale ale unor populații autohtone.

Conform noilor cercetări, orașul este atestat documentar în izvoarele medievale, în 1291, sub denumirea de Novum Forum (Noul târg), la sfârșitul epocii Arpadiene, ca loc de emitere al unui document referitor la o înțelegere preliminară într-un proces judecătoresc, cu ocazia prezenței regelui Andrei al III-lea în oraș.⁴

În anul 1230 călugării dominicani sosesc în Ungaria, astfel în Transilvania și, cu atât mai mult la Târgu-Mureș, prezența constantă a acestora și a mănăstirilor poate fi luată în considerare din jurul anului 1260. Ordinul franciscan apare în regatul ungar în jurul anului 1228 prin intermediul sașilor, și unde a fost îmbrățișat îndeosebi de curtea regală și nobilime. Prezența franciscanilor în Transilvania poate fi considerată constantă după marea invazie tătară din anul 1241 și, în cazul orașului Târgu Mureș, așezarea unei mănăstiri franciscane în teritoriul târgului, a fost unul din motoarele de coagulare și dezvoltare a comunității în primele secole de dezvoltare.

O însemnare din Analele Franciscane, provenită din anul 1316, arată că la Forum Siculorum (Targul Secuilor) se afla una din cele patru mănăstiri franciscane din Transilvania. Mănăstirea de la Târgu-Mureș o putem considera ca fiind cea mai mare din Transilvania medievală, până în anul 1486, când la Cluj este fondată de către regalitate o altă mănăstire franciscană, mult mai mare, terminată în 1490. Realizată în afara spațiului săsesc din Transilvania, într-o localitate a secuilor, se considera că mănăstirea de la Târgu-Mureș a avut atribuții de misiune, fiind și în vecinătatea ținuturilor tătarăști: "Locum Clicumfori" („in metis Tatariae”).⁵

Putem considera localitatea medievală ca existentă între anii 1296–1304, cu statut de târg, sub denumirea de Novum Forum Siculorum (Noul Târg al Secuilor) sau mai simplu Forum Siculorum (Târgul Secuilor).⁶

⁴ Hegyi Géza, Marosvásárhely első említése, în Egyed Emese, Pakó László, Weisz Attila (red.), Certamen I. Kolozsvár, 2013, pp. 175–190

⁵ Man, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006, p.29

⁶ Man, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006, p.29

La 1349 acest târg era denumit tot simplu, dar sub o altă formulă: Scekulwasarhel. Într-un document datat la 15 ianuarie 1360, dat de regele Ludovic I, prin care poruncește Capitolul din Alba Iulia punerea în posesie a unor moșii, orașul este pomenit ca Zekuluasarhel.

În anul 1409 numele orașului continua să fie simplificat, însă întregit cu noțiunea de oraș „in civitate Vasarhel”. În anul 1539 localitatea este menționată cu numele cunoscut și astăzi de Maros Vasarhely: „ceterorumque civium Maros Vasarhel”, primind și numele râului. Ca urmare a intervenției magistratului (primarului) Borsos Tamás, la 29 aprilie 1616 principele Gabriel Bethlen declară localitatea „oraș liber regesc”, cu rang de municipiu, oficializând de fapt denumirea deja adoptată de Maros-Vásárhely.⁷

Târgul nou format nu era în niciun caz o localitate izolată, la începutul secolului al XIV-lea un însemnat număr de așezări rurale, răspândite pe întregul teritoriu din jurul orașului, faceau legătura în teritoriu, multe din acestea dezvoltându-se până în ziua de astăzi.

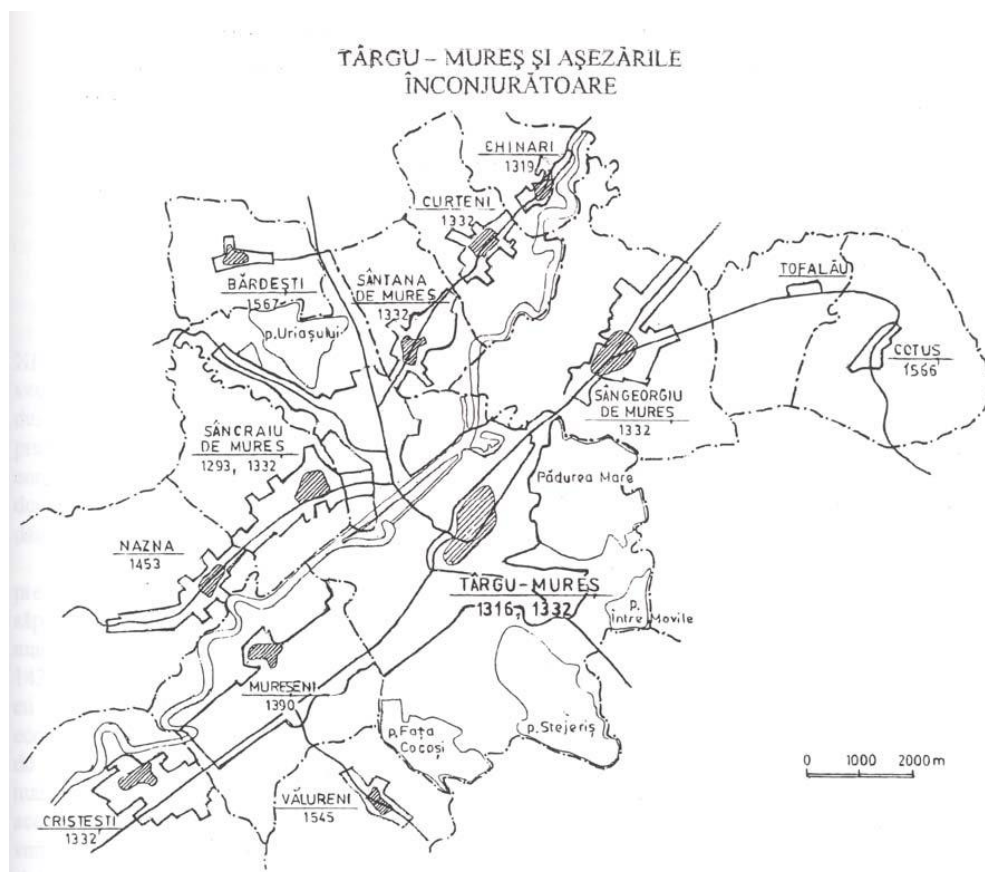
Este astfel atestat Sâncraiu de Mureș, la 1293 ca „siculi de Sancto Rege”. Localitatea Sântana de Mureș este atestată în anii 1332, 1334 și 1335 ca Sancta Ana. Satul Curteni figurează în registrele de dijme, pentru anii 1332 și 1334 cu numele de Oduorfalva (Udorfalva) și din 1564 ca Wdwarffalwa. Localitatea Cristești este trecută în registrele din anul 1332 sub denumirea de Sancto Cruce (lat. Sancto Croce), iar din 1567 ca Maros Keresztur.

Localitățile care, pe parcurs, au fost cuprinse în teritoriul actualului municipiu, cu denumirea acestora și anul primei atestări documentare:

- Benefalău (Benefalva, 1495),
- Cornățel (Egerzegh, 1567),
- Micești (Kwsfalwd, 1567),
- Mureșeni (medyesfalva, 1390),
- Podeni (Hidvég, 1760-1762),
- Remetea (Remeteszeg, 1602, 1603),
- Secuieni (Zekelfalva, 1467),
- Șășvar (Saswarij, 1567).⁸

⁷ Ibidem, p.30

⁸ Ibidem, p.30

Extras schema - Târgu Mureș și localitățile înconjurătoare sec XIV ⁹

2.2. Prezente arheologice în teritoriul administrativ

Teritoriul actual al localității se circumscrie unei arii geografice extinse în care se atestă, prin vestigii arheologice, existența unor comunități umane încă din perioada neolitică. Astfel, în perimetrul orașului, cât și pe cel al localităților învecinate, au fost descoperite dovezi materiale care atestă vechimea, permanența, continuitatea de viață istorică, începând din epoca neolitică și până în perioada feudală timpurie (sec. IX-XIV), când se fac cunoscute primele mențiuni documentare ale localității.

Cercetările arheologice, au scos la iveală numeroase și variate asemenea dovezi materiale, complex prezentate în literatura de specialitate, ele fiind descoperite în mai multe puncte de pe teritoriul municipiului, unele bine indicate ca amplasament, altele neprecizate, dar presupuse a proveni de pe acest teritoriu.

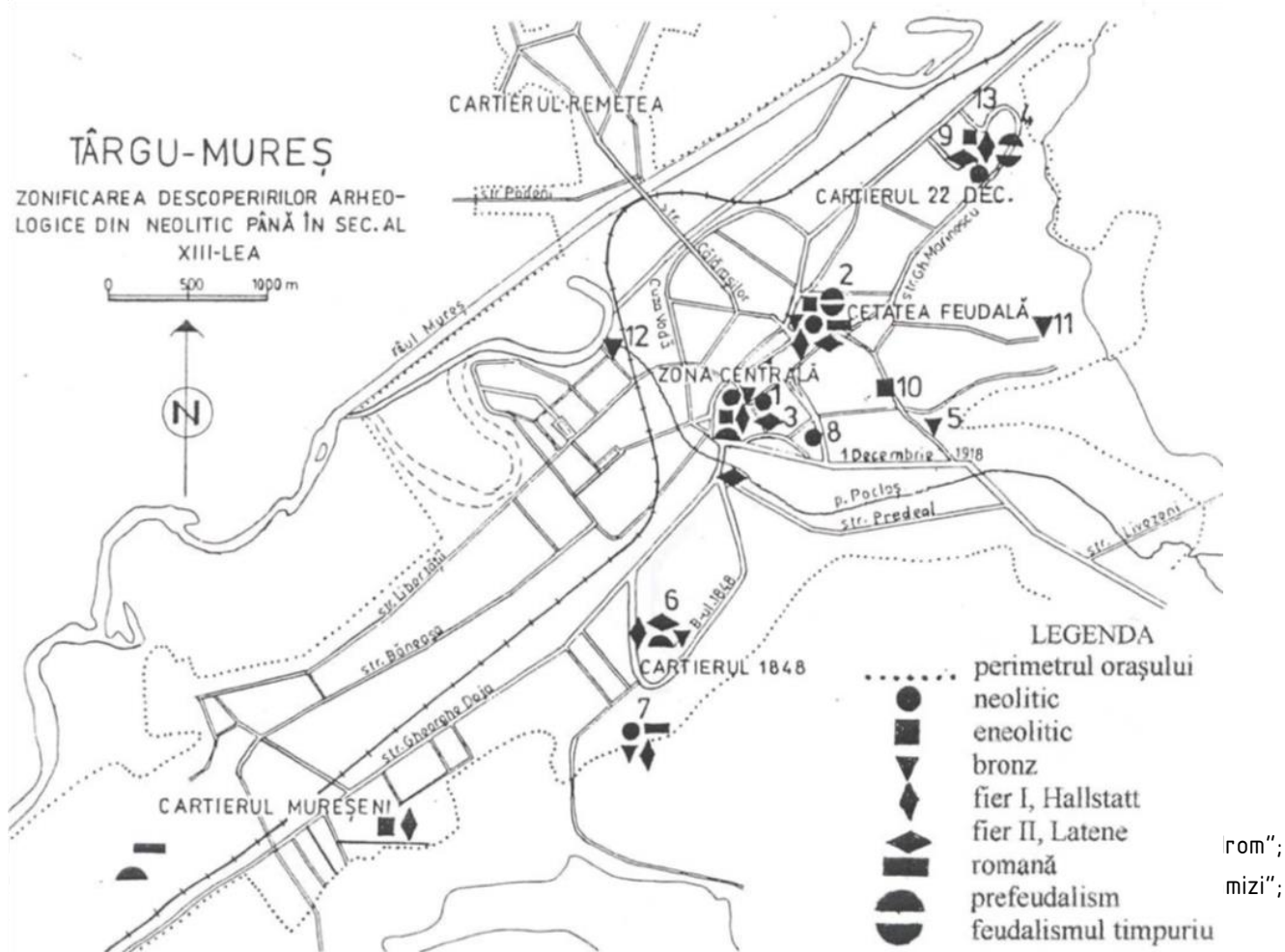
Important punct arheologic, printre cele mai vechi cercetate, este „Parcul sportiv”, aflat în zona actualului sediu al Regiei „Apele Române” din strada Köteles Samuel, anterior grădina de gimnastică. Alt punct arheologic, important prin descoperirile făcute, este cel situat în Cetatea feudală, unde, printre altele, s-au găsit obiecte neolitice din Hallstatt, inscripții și diferite vestigii romane. Au fost scoase la iveală dovezi materiale în punctul denumit „Locul lui K. Bucker”, situat pe actualul amplasament al Clinicii de oftalmologie din strada Márton Áron nr. 24, între care topoare de piatră, urne „villanoviene”.

⁹ Man, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006, p.34

Un alt punct arheologic se află la „Hipodrom” în apropierea capei familiei Măriaffy, cu vestigii Coțofeni. Alt punct de interes arheologic se află la „Universitate”, în incinta Liceului pedagogic din strada Papiu Ilarian.

În cartierul „1848” în două puncte, respectiv la „Dâmbul Pietros”, în zona centrală a cartierului, lângă B-dul 1848 și la „Cotitura Dâmbului”, spre strada Mestecănișului, din ambele puncte provenindu-ne obiecte din neolitic, până la prefeudalism. În punctul „D. Gecse”, azi strada Ștefan cel Mare, a fost descoperită o pintaderă din lut, aparținând culturii Ariușd.

Important prin descoperirile sale este punctul „Fabrica de cărămizi” din zona de intersecție a străzii Gheorghe Marinescu cu strada 22 Decembrie 1989, unde anterior funcționa o fabrică de produse ceramice, cu carieră proprie. Aici, se presupune existența unei întinse așezări, de unde provin fragmente ceramice Coțofeni, Hallstatt, Laténe, de factură slavă, între care și un inventar de vase din secolul IV d. Chr.¹⁰

În conformitate cu Lista monumentelor Istorice (LMI), anexă la Ordinul ministrului culturii nr. 2.828/2015, pentru modificarea anexei nr. 1 la Ordinul ministrului culturii și cultelor nr. 2.314/2004 privind aprobarea Listei monumentelor istorice, actualizată, și a Listei monumentelor istorice dispărute, cu modificările ulterioare din 24.12.2015. Ordinul a fost publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, Nr. 113 bis, 15.02.2016 și

¹⁰ Man, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006, p.22

¹¹ Ibidem, p.24

Repertoriului Arheologic Național (RAN) în prezent sunt cunoscute următoarele situri în teritoriul administrativ al municipiului Târgu Mureș:

Denumire	Localizare	Reper	Cod RAN	Cod LMI	Tip	Datare	Descriere
Situl arheologic de la Târgu Mureș - Parcul Sportiv	Piața Unirii, Str. Artei, str. Köteles Sámuel Parcul Sportiv	Situl se află din centrul municipiului, la 350 m nord de pâraul Pocloș și 2 km est de râul Mureș.	114328.11	-	Așezare	Eneolitic	În Piața Unirii, cu ocazia unor lucrări de modernizare a conductei de gaz din 2007 au fost trasate trei secțiuni S1, S2 și S3, precum trei suprafețe S4, S5 respectiv S6, fiind identificate mai multe complexe arheologice din eneolitic.
					Așezare	Epoca bronzului timpuriu	Cultura - Bodrogkeresztur Cu ocazia modernizării fostei străzi Kálmán Mikszáth, în 1909 au fost dezvelite nouă morminte de înhumatie de la sfârșitul primei epoci a fierului.
					Așezare	Epoca migrațiilor (sec. IV-VII d. Hr.)	Au fost descoperite 14 morminte de înhumatie, iar două alte morminte de înhumatie au fost construite din țigle romane.
Situl arheologic medieval de la Târgu Mureș -	Piața Bernady György, nr. 1-5 Cetate (Cetatea	Situl se află pe dealul cetății, pe partea stângă a	114328.03	MS-II-a-A-15454	Așezare	Neolitic timpuriu	Cultura - Starčevo - Criș

Cetate	medievală, Dealul Cetății)	râului Mureș.			Cetate	Epoca medievală (sec. XV - XVII d.Hr.)	Cultura - ceramicii liniare
					Așezare	Epoca medievală (sec. XII - XIII d.Hr.)	
					Așezare	Epoca bronzului	Cultura - Wietenberg
					Așezare	Epoca bronzului târziu	
					Așezare	Hallstatt	
					Așezare	Epoca romană	
					Locuire	epoca modernă timpurie (sec. XVII)	
					Locuire	Epoca modernă (sec. XVIII-XIX)	
Așezarea eneolitică de la Târgu Mureș - Clinica de Oftalmologie	Str. Márton Áron nr. 26 Clinica de Oftalmologie ("K. Bucker")	Așezarea se află în apropierea Clinicii de Oftalmologie.	114328.06	-	Așezare	Eneolitic	Din această așezare provin: un topor din piatră, de formă triunghiulară, un altul de formă amigdaloidală, cu tăișul arcuit, precum și un topor plat din piatră lustruită, precum și urne ("villanoviene") fragmentare.
Așezarea eneolitică de la Sângeorgiu De Mureș - Hipodromul vechi	Hipodromul vechi Sângeorgiu De Mureș	Așezarea se află pe o terasă a râului Mureș, în partea de Nord a orașului, în apropierea capelei Mariaffi, la extremitatea sud-vestică a	114426.08	-	Așezare	Eneolitic	Cultura - Coțofeni Dintre descoperiri se remarcă o daltă realizată probabil din gresie cuarțitică, de formă trapezoidală. Dimensiunile ei

		fostului Hipodrom.					sunt de 6,7 x 3,5 x 1,5 cm. Tăişul este ușor arcuit și ascuțit iar muchia rectangulară, îngustă și teșită. A mai fost amintit un topor de piatră cu gaură de înmănușare având dimensiunile de 10,6 x 6,2 x 6 cm. Forma este aproximativ poligonală, tăişul ușor arcuit iar muchia ovală și bombată.
Situl arheologic de la Târgu Mureș - Universitatea Petru Maior	Str. Nicolae Iorga Universitatea Petru Maior	Situl se află pe o terasă înaltă din centrul istoric al municipiului, la est de cetatea din Târgu Mureș, în imediata vecinătate a acesteia, la vest de Platoul Cornești și la 1.7 km est de râul Mureș.	114328.44	-	Așezare	Neolitic	Cultura - Starčevo-Criș În perimetrul afectat de lucrările edilitare din curtea Universității Petru Maior au fost identificate 11 complexe arheologice.
					Locuire	Epoca modernă	În latura nordică a suprafeței cercetate s-a identificat zidul de incintă al clădirilor datând din epoca modernă.
Situl arheologic hallstattian de la Târgu Mureș - Dâmbul Pietros	Dâmbul Pietros (Kövesdomb)	Situl se află în zona Cartierului 1848, pe o terasă din apropierea gării mari.	114328.01	MS-I-s-B-15338	Așezare - necropolă	Hallstatt	

Situl arheologic de la Târgu Mureș - Cotitura Dâmbului	Cotitura Dâmbului (Dombkanyar)	Situl se află pe terasa de deasupra drumului ce duce la Budiul Mic.	114328.02	MS-I-s-B-15339.02	Așezare	Epoca bronzului	Au fost descoperite mai multe fragmente ceramice.
				MS-I-m-B-15339.01	Așezare	La Tène	Vasele sunt ornate cu butoni și brâuri alveolare. Lor li se adaugă mai multe fusaiole și un disc de lut decorat cu linii incizate.
					Așezare	Neolitic	Au fost descoperite dălți de piatră, lame de silex, așchii de jasp și vase.
Obiect eneolitic la Târgu Mureș	str. D. Gecse (str. Ștefan cel Mare)	Descoperirea s-a făcut pe str. D. Gecse (azi Ștefan cel Mare), la 100 m distanță de centrul istoric medieval, în apropierea DN13/E60.	114328.07	-	piesă / pintaderă	Eneolitic	Cultura - Cucuteni - Ariușd
Cămile Sântana de Mureș de la Târgu Mureș - Fosta fabrică de cărămizi	Strada secuilor martiri Fosta fabrică de cărămizi	Cămile au fost descoperite pe terasa din stânga râului Mureș, în partea de nord-est a orașului.	114328.48	-	vase de băut / Căni / Ulcioare	sec. IV	Cultura - Sântana de Mureș-Cerneahov Vasele făceau parte din inventarul unui mormânt de sec. IV.
Locuirea neo-eneolitică de la Târgu Mureș - Platoul cu Furnici	Platoul cu Furnici (Vârful cu furnici, Hangyásztető)	Situl se află pe dealul situat la sud de pârâul Pocloș, pe latura nord-estică a dealului.	114328.05	-	Așezare	Eneolitic	
Celtul de bronz de la Târgu Mureș	Platoul Cornești (Somostető)	Celtul a fost descoperit în cariera de	114328.45	-	unealtă / celt	Hallstatt	Cultura - HaA-HaB

- Platoul Cornești		nisip.					
Așezarea Coțofeni de la Sângeorgiu de Mureș - Cimitirul Municipal Sângeorgiu de Mureș	Cimitirul Municipal Sângeorgiu de Mureș	Așezarea se află pe o terasă a râului Mureș, în partea de Nord a orașului, în apropierea capelei Măriaffi, care face parte din aria cimitirului actual.	114426.07	-	Așezare	Epoca bronzului	Cultura - Coțofeni Cercetările au surprins podeaua unei locuințe și stratul arheologic consistent aparținând așezării. Ceramica descoperită avea linii incizate vertical, în formă de plasă sau benzi împărțite prin linii în pătrățele. De asemenea, alte fragmente erau ornamentate cu benzi incizate umplute cu liniute verticale și "boabe de linte" aplicate sau împunsături succesive. Vasele aveau pântecul bombat, fundul rotunjit, vase cu gâtul înalt cilindric și toarte late. Alte obiecte din așezare sunt săpăligile din corn de cerb, topoarele din piatră plate, cu un tăiș ascuțit, cu gaură de înmănusare, fusaiole mici din lut ars.

					Așezare	Epoca medievală timpurie (sec. X d. Hr.)	-
Centrul medieval și premodern al orașului Târgu Mureș	str. Bolyai, nr. 16	Centrul se află la intersecția străzilor Bolyai Farkas și Marton Aron.	114328.1	-	Așezare	Epoca medievală (sec. XV d.Hr.)	
					Așezare	Epoca modernă (sec. XVIII - XX)	În acest punct au fost descoperite ziduri de cărămidă, care pot fi interpretate ca părți ale construcțiilor, ale caselor din sec. XVII-XIX. Din informații lacunare se presupune în același loc existența vechii biserici parohiale (sec. XIII-XIV).
Palatul Primăriei din Târgu Mureș - Városháza	Piața Victoriei nr. 3	Palatul primăriei se află în Ulcentrul orașului.	114328.08	MS-II-m-B-15576	Așezare	Epoca modernă (sec. XVII-XVIII)	Primele două straturi de nivelare modernă (0,00-0,30 m) au fost urmate de un nivel brun-cenușiu (0,30-0,60 m) cu multe fragmente de cărămidă, țigle, pietre, mortar, materiale ceramice și metale databile mai larg în perioada secolelor XVII-XVIII.
					groapă	epocă modernă (Sec. XVII-	

						XVIII)	
					Așezare	Epoca medievală (Sec. al XV-lea)	S-au descoperit fragmente ceramice, cahle și monedă din perioada medieval târzie, urmat de un strat de pământ ars, ce conținea multe fragmente de cărbune și urme de cenușă (0,85-1,00). Sub nivelul de incendiere s-a aflat un strat de pământ brun-negricios, ușor pigmentat, fără material arheologic.
					Așezare	Preistorie	Au fost descoperite câteva fragmente ceramice preistorice, atipice.
Aplici de la Târgu Mureș - Școala Generală "Dr. Bernády György"	Strada Gheorghe Doja 11 Școala Generală "Dr. Bernády György"	Aplicile provin de pe terenul Școlii Generale "Dr. Bernády György", fosta Școală Generală nr. 2.	114328.46	-	obiect de podoabă / aplici	La Tène	
Fosta mănăstire a franciscanilor de la Târgu Mureș - Piața Trandafirilor nr. 10	Piața Trandafirilor 10 - Piața Teatrului	Fosta biserică și mănăstire a franciscanilor este amplasat în Piața Teatrului din centrul orașului și adosat nord-	114328.36	MS-II-m-A-15552	turn clopotniță	Epoca modernă (1755)	
					Mănăstire	epoca medievală târzie (sec. XVIII)	Fundația de cărămidă și pivnița fostei mănăstiri franciscane, cărei construcție este terminată în

		vest de turnul clopotniță aflată pe Piața Trandafirilor nr. 10.					1777. Zidurile masive identificate au o lățime între 0,90 -1,00 m lățime și o înălțime de 2,10-2,20 m.
					Mănăstire	Epoca medievală (sec. XIV- XV)	
					Mănăstire	Epoca modernă	
					Locuire	Epoca romană	
Situl arheologic de la Târgu Mureș - Curtea liceului "Bolyai Farkas"	Strada Bolyai, nr. 3 Curtea liceului "Bolyai Farkas" (fosta Biserică Sf. Nicolae)	Situl se află în curtea liceului "Bolyai Farkas".	114328.49	MS-II-a- A-15479	cuptor	Epoca medievală (sec. XVII)	A fost descoperit un cuptor din secolul al 17-lea datat cu groș polonez din anul 1660. În interiorul cuptorului s-au găsit fragmente ceramice smălțuite și un fragment de ancadrament renascentist.
					Locuire	Epoca modernă (sec. XVIII)	A fost descoperită fundația unei clădiri aparținătoare colegiului vechi.
					Necropolă	Epoca medievală	Au fost descoperite 22 de morminte aparținătoare cimitirului medieval și negativul de zid care aparține cel mai probabil fostei biserici Sf. Nicolae.

Așezarea de epoca fierului de la Remetea	Remetea, Mun. Tg. Mureș	Așezarea se află pe malul pârâului Beșa, la nord de drumul comunal DC136, în via unui localnic, pe o terasă joasă de la poalele dealului care mărginește dinspre nord fostul sat Remetea.	114346.02	-	Locuire	Hallstatt	
Situl arheologic de la Cristești - Hosuba (Combinat)	Cristești	Situl se află la marginea de est a comunei, între râul Mureș și calea ferată Târgu-Mureș - Cristești, la circa 6 km de comună, pe malul stâng al râului Mureș.	114364.02	MS-I-s-B-15368	Așezare	La Tène (sec. I a.Chr - I p.Chr)	Cultura - dacica
					Așezare	Epoca romană (sec. II - III d.Hr.)	Așezarea a fost semnalată în 1870, împreună cu drumul roman încă vizibil la acea vreme. J.F.Neigebaur este primul cercetător care menționează urme romane la Cristești. În 1882 Farkas Deak a efectuat câteva sondaje care au dus la descoperirea unei țigle cu inscripția Al(a) BOS (poranorum) ceea ce a determinat presupunerea existenței unui castru. În 1886 au fost descoperite o diplomă militară din 8 iulie 158 aparținând unui soldat din ala I

							Gallorum et Bosporanorum, alte figle și cărămizi cu aceeași șampilă sau cu alte ștampile. Cercetările ulterioare nu au dus la identificarea castrului, însă au fost decopertate cinci cuptoare de olari cu foarte multe vase și fragmente de vase. Aurel Filimon consideră că urmele castrului au fost distruse de apele Mureșului, iar așezarea nu ar fi alta decât antica Sangidava menționată în Tabula Peutingeriana. Producția de ceramică locală ar fi avut două destinații: cea roșie era realizată pentru romani, iar cea cenușie-negricioasă pentru autohtoni. C. Daicoviciu consideră descoperirea drept așezare, iar J. Paulovics realizând cercetări în 1942 așunge la
--	--	--	--	--	--	--	--

							concluzia că la Cristești este "o așezare de olari..." și neagă existența castrului, pe care îl plasează în zona orașului Târgu Mureș. În 1950 D. Popescu reia cercetările și remarcă faptul că este o așezare civilă, un vicus daco-roman, din secolele II-III. S-au descoperit urmele unui zid realizat din pietre plate, nefasonate; 17 monede, cea mai veche de la Traian, iar cea mai nouă de la Filip Arabul. Cercetările din 1972 au dus la descoperirea unei clădiri de mari dimensiuni și observarea altor clădiri, ceea ce atestă o tentă de urbanizare a așezării. Deși au fost descoperite numeroase cărămizi și țigle cu ștampilele unor unități militare, nu este atestată existența unui castru. Marea bogăție și varietate a
--	--	--	--	--	--	--	---

							materialelor descoperite demonstrează că locuitorii au practicat ocupații diverse: agricultura, creșterea animalelor, meșteșugurile etc. Olăritul a fost meșteșugul cel mai important, dovadă cuptoarele descoperite și imensa cantitate de ceramică, ceea ce poate justifica faptul că așezarea era un puternic centru de olărit. Alături de acest meșteșug locuitorii așezării practica și prelucrarea metalelor (fierului, bronzului), sticlei, pietrei etc. Au avut și preocupări pentru medicină, artă, comerț. Ultimele cercetări realizate în 1994 în zona sud-estică a așezării au dus la descoperirea unei locuințe în care se aflau numeroase fragmente ceramice roșii, cenușii fine și
--	--	--	--	--	--	--	--

							grosiere, fragmente de vase terra sigillata de import, lame de cuțit, cuie din fier, o aplică de bronz (prima jumătate a sec. I) și monede (un sestertius de la Hadrian, altul din bronz de la Traian), un cap de teracotă reprezentând o divinitate romană.
					Castru	Epoca romană (sec. II – III d.Hr.)	
					Locuire	Epoca migrațiilor (sec. IV d.Hr.)	
Obiecte eneolitice de la Mureșeni	Mureșeni, Mun. Tg. Mureș	Obiectele au fost descoperite în partea de sud a localității.	114337.01	-	-	Eneolitic	
Situl arheologic de la Târgu Mureș – Universitatea de Medicină și Farmacie	Strada Gheorghe Marinescu	Așezarea se află în spatele clinicilor UMF/liziera vestică a pădurii Cornești.	114328.47	-	Locuire	Hallstatt	
					Locuire	La Tène	
					Locuire	Epoca migrațiilor (sec. IV–VI)	
					Locuire	Slavă târzie	
Situl arheologic de la Târgu Mureș – Primăria veche	Piața Trandafirilor	Situl se află în partea nord-estică a pieței centrale a orașului (Piața Trandafirilor), în perimetrul	114328.43	-	Așezare – locuire	Epocă modernă (sec. XVIII–XIX)	Clădirea primăriei a fost incendiată în timpul revoluției pașoptiste de la 1848–1849, iar ulterior demolată. La limita acestui

		aflat între parcare din fața bisericii ortodoxe și zona statuii ecvestre a lui Avram Iancu se afla odinioară ansamblul de construcții administrative ale orașului baroc, respectiv Primăria Veche și clădirile adiacente.					perimetru în cadrul unor intervenții intruzive cauzate de lucrări edilitare (schimbări conductă, reamenajare piață, etc.) au ieșit la suprafață materiale arheologice (fragmente ceramice) din secolele XVI-XIX. Zona respectivă a funcționat ca centru urban încă din epoca medievală. La limita perimetrului menționat se află cele mai vechi case renașcentiste ale Pieței Mari din epoca medievală târzie (Casa Köpeczi-Teleki și Casa cronicarului Nagy Szabó Ferenc). Ansamblul Primăriei Vechi este atestat în mai multe documente de arhivă și este redat pe veduta cancelistului István Tóth din anul 1825.
Topor eneolitic din cupru la Târgu Mureș	Pădurea Gyera	descoperire izolată	114328.09	-	armă / topor	Eneolitic	

- Pădurea Gyera							
Așezarea eneolitică de la Târgu Mureș	Târgu Mureș	Așezarea se află pe teritoriul localității.	114328.04	-	Așezare	Eneolitic	Cultura - Cluj - Cheile Turzii - Lumea Nouă - Iclod
					Așezare	Eneolitic	Cultura - Petrești
Palatul Apollo de la Târgu Mureș	Piața Trandafirilor 5	-	114328.35	MS-II-m-B-15551	Palat	Epoca modernă (1820)	-
Palatul Toldalay	Piața Trandafirilor 11	-	114328.33	MS-II-m-A-15553	Palat	Epoca modernă (1759 - 1771)	-
Cetatea medievală Tg. Mureș - Piața Bernady Gyorgy	Piața Bernady Gyorgy	-	114328.23	MS-II-a-A-15475.01	Biserică	Epoca medievală (sec. XII - XIV)	
				MS-II-m-A-15475.02	Incintă fortificată	Epoca medievală (sec. XII - XIV)	
					Bastion	Epoca medievală (1612 - 1653)	

NR CRITIC	DENUMIRE SIT DE INTERES ARHEOLOGIC	DESFĂȘURARE STRĂZI
1	FOSTUL CVARTAL POKLOS	Piața Trandafirilor ambele laturi, latura sud-est a Pieței Victoria și Pieței Trandafirilor între Hotel Grand și Str. Artei, zona situată la nord-vest de Piața Trandafirilor, delimitată de Piața Victoriei - ambele laturi, Strada Cuza Vodă până la intersecția cu Iuliu Maniu
2	FOSTUL CVARTAL SANCRAI	Strada Călărașilor, Strada Arany János, Strada Morii - ambele laturi, Strada Cuza Voda
3	FOSTUL CVARTAL SFANTUL GHEORGHE	Strada Revoluției ambele laturi, Strada Poștei ambele laturi, Strada Avram Iancu ambele laturi, Piața Republicii până la intersecția cu Strada Vișeuului pe latura de est, Strada Rozelor, Strada Braila, Strada Mărăști

4	CETATEA MEDIEVALA	Strada Mihai Viteazul (fosta Strada Claustrului) până la intersecția cu Strada Trebely – ambele laturi, Strada Mihai Viteazu până la intersecția cu Strada Crângului, Strada Korosi Csoma Sandor, Strada Crizantemelor – ambele laturi, Strada Erou Lt. Petre Popescu – ambele laturi
5	FOSTUL CVARTAL SFANTUL NICOLAE	ambele laturi ale Străzii Ștefan cel Mare, Străzii Bolyai, Străzii Târgului, Străzii Mihail Jogălniceanu, Străzii Borsos Tamás, Străzii Márton Ánton, Strada Strâmbă – ambele laturi

2.3. Evoluția statutului administrativ, militar, funcțional al localității

Târgu Mureș a apărut și s-a dezvoltat ca târg al populației secuiești pe râul Mureș cel mai probabil la sfârșitul secolului XII începutul secolului XIII. De la primele atestări documentare din secolul XIV este numit „Noul Târg – *Novum Forum*” sau „Târgul secuilor – *Forum Sicularum*”.

Din punct de vedere administrativ, localitatea s-a dezvoltat cu o comunitate majoritar secuiască având o organizare tipică feudală, populația orașului fiind constituită în principal din cetățenii orașului și nobili. Până la 29 aprilie 1616, când sub influența fostului jude între 1599–1604, Borsos Tamas, orașul este ridicat la rang de municipiu, târgul trece printr-o serie de procese administrative prin care locuitorii primesc privilegii și drepturi. Astfel în anul 1427 regele Sigismund de Luxemburg afirma existența în fiecare scaun secuiesc a câte unui oraș ce beneficia de drepturi sporite față de celelalte localități, astfel unul din privilegiile dobândite de oraș, era desfășurarea târgurilor în localitate. La jumătatea secolului XV erau organizate piețe săptămânale și trei târguri mari de țară, față de care orașul nu era obligat să-și împartă veniturile provenite din aceste activități, comercianții având dreptul de a-și transporta marfa prin țară fără să plătească vamă. De asemenea, orașul avea dreptul de a-și stabili reguli și limite față de comercianții străini.¹²

Din secolul al XIV-lea, în zona străzii Márton Áron, se afla vechiul loc de târg al orașului, în jurul anului 1700 încă purtând denumirea de strada Oborul vechi de animale (Régi Baromvásár). Astăzi o secțiune a acestui traseu poartă numele de strada Târgului.

La 18 aprilie 1470, cetățenii orașului obțin din partea regelui Mathia Corvinul dreptul la jurisdicție proprie, respectiv locuitorii să fie judecați numai de către judecătorul orașului și jurații acestuia. Nefiind alte mărturii mai vechi privitoare la eventualele drepturi ale orașului, presupunem că autonomia administrativă și juridică a orașului a fost stabilită prin acest act regal.¹³

Pe lângă întărirea privilegiilor acordate de Mathia Corvinul, la 2 februarie 1498, regele Vladislav al II-lea scutește orașul de orice vamă, indiferent că mărfurile se transportă pe apă sau pe uscat. Până la sfârșitul secolului al XV-lea localitatea și locuitorii săi obțin alte privilegii, care vor favoriza dezvoltarea social – economică a târgului.¹⁴

¹² Man, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006, p.35

¹³ Ibidem, p.35

¹⁴ Man, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006, p.36

Principele Stefan Báthory, în anul 1492, dispune fortificarea ansamblului monastic din Târgu-Mureș. Vechea fortificație cuprindea teritoriul de sud-vest al actualei cetăți.¹⁵

Odată cu creșterea rolului său economic, orașul capătă și importanță politică, dietele Transilvaniei desfășurându-și activitatea și la Târgu Mureș. Până în anul 1550, au fost întrunite la Târgu-Mureș 13 diete, prima dietă cunoscută fiind aceea din anul 1439, *„de câte ori trebuie să se fină, din porunca regelui, vreo adunare pentru niscaiva treabă obștească, privind cele trei națiuni împreună, aceasta trebuie să fie chemată la Târgu-Mureș (Vásárhely) care este pe teritoriul secuilor și este locul anume (peculiaris) rânduie pentru ori ce treabă obștească a lor.”*¹⁶

În anul 1560, târgul primește independența deplină pe linie judiciară față de instanța scaunală, forul de apel devenind Tabla Princiară (Regească). Privelegiul atribuit de Ioan Sigismund este dat „ca și în cazul celorlalte orașe libere regești” („instar aliarum liberarum Civitatum nostrarum”). Cu excepția cauzelor eclesiastice, toate litigiile sunt soluționate de către juzii și jurații târgului aflați în funcție, toate apelurile, după revizuire și dezbateri, urmând să se facă la Tabla Regească.

La 18 aprilie 1595, principele Sigismund Báthory să acorde, toate drepturile regale (jus regium), recunoscând prin aceasta importanța orașului Târgu Mureș în contextul politic, economic și social al Transilvaniei. Donarea este condiționată de obligația târgumureșenilor de a-și îndeplini datoriile lor față de principe.¹⁷

Odată cu instaurarea drepturilor regale, orașul primește dreptul de a-și construi o linie defensivă, ceea ce duce la începerea lucrărilor de fortificare a mănăstirii franciscane în 1602 sub conducerea judeului Tamas Borsos. Pe măsura construirii sistemului defensiv al cetății se procedează la diferențierea celor două părți ale orașului și anume: partea închisă cu ziduri, considerată ca orașul interior și care primește un regim aparte și partea situată în exteriorul zidurilor (Holstadt).

Începutul secolului XVII este dezastruos pentru târg. Cele două incursiuni de pedepsire a locuitorilor orașului pentru sprijinul dat lui Mihai Viteazu, din anii 1601 și 1602, de către armatele generalului imperial Basta și a lui Moise Secuiul, sfârșesc nu numai prin distrugerea construcțiilor din vechea fortificație, ci și prin deteriorarea, până la dispariția totală a unor construcții importante și în jurul cărora se coagulase comunitatea. Sunt astfel distruse fosta biserică Sfântu Nicolae și Biserica unitariană, aflată în apropiere. Înlăturarea lui Mihai Viteazul a însemnat și începutul unor lungi perioade de lupte între partidele nobiliare pretendent la domnie, invazii străine, turcești și habsburgice, pentru a supune provincia.

Construirea unei fortificații a devenit o necesitate pentru locuitorii orașului. Consecințele acestor campanii împotriva orașului au determinat eforturile fruntașilor orașului din perioada: Borsos Tamás, Ioan Nagy Szabó și Mihai Nagy Szabó. O parte a locuitorilor secui ai orașului, a nobililor și a clerului se împotrivesc ideii de a se construi cetatea, însă cu toată opoziția, invocând ajutorul lui Dumnezeu, în luna august a anului 1602, de ziua Sfintei Fecioare, se trece la întărirea construcțiilor rămase cu ajutorul breslelor din oraș, ca rotarii, dogarii, tâmplarii, lăcătușii, curelarii etc, care au fost împărțiți pe bastioane și ziduri pentru a patrula și sta de pază, cât și a iobagilor ce aparțineau orașului. Drept urmare, deschiderile bisericii și mănăstirii, precum și ușile acesteia din urmă, sunt reduse la dimensiunile meterezelor pentru armele de foc, prin umpluturi de zidărie, care

¹⁵ Ibidem, p.80

¹⁶ Ibidem, p.46

¹⁷ Ibidem, p.36

a fost adusă de la mănăstirea din Sâncrai, iar țigla necesară reparării acoperișului s-a procurat de la biserica „Sf. Nicolae”, distrusă.¹⁸

Cu începutul domniei lui Gabriel Bethlen (1613–1629), se trece la realizarea unor numeroase dotări defensive, între care și cetatea din Târgu-Mureș. Vechea fortificație necorespunzând nevoilor orașului, nici ca teritoriu și nici ca sistem defensiv, este înlocuită cu o nouă fortificație colectivă orășenească, de dimensiuni mai ample. Față de ctitoriile „oficiale” ale principilor, fortificația din Târgu-Mureș poate fi încadrată în seria fortificațiilor „regionale”, fiind printre ultimele construite în Transilvania în sistem încă „medieval”, înainte de răspândirea noului sistem „de Vauban”.¹⁹

În 1616, odată cu acordarea rangului de municipiu, oraș liber regesc, târgul primește și sigiliul orașului. Ca o comparație și înțelegere a constituirii târzii a târgului și a denumirii inițiale a localității *Novum Forum Sicularum*, orașe precum Cluj, Sibiu, Sighișoara primiseră acest statut până la jumătatea secolului XIV.

Odată cu dezvoltarea statutului de târg cu privilegii pentru locuitorii săi, încă din sec XIV, se începe un proces de reglementare a statului de cetățean al târgului, statut care se reflectă într-o serie de norme de conduită, de activități acceptate și de locuire. Astfel, documentele atestă o cristalizare a cutumelor juridice, a modului de soluționare a treburilor comunității și a regulamentelor de funcționare validate de jude (primar). Se impune celor care dobândesc casă în oraș, și urmașilor lor, să respecte legile și orânduile stabilite și să-și ia angajamentul că nu vor solicita înnobilarea casei sau obținerea altor privilegii. Acest lucru se referă specific la diferența dintre „cetățenii orașului” ce erau obligați prin aceste cutume să participe financiar și fizic la anumite activități, în timp ce „nobilii” erau scutiți de cea mai mare parte a acestor îndatoriri. Este de înțeles că orașul, comunitate organizată, ține să își conserve și să își sporească puterea financiară și legislativă.

Una din personalitățile de mare impact în dezvoltarea orașului, judele Tamas Borsos, în perioada magistraturii sale (1599 – 1604) a dezvoltat reglementările orașului, înțiate în 1604 și intitulate „*Leges seu Decreta Oppidi Székely – Vásárhely, Opera ac studio consultissimo viri Thomae Borsos pri tempore Judicis Primari praedicti Opp. D.D. Anno Domini 1604*”. Aceste legi interne și decrete emise de Consiliul orașului, au călăuzit timp de peste un secol și jumătate, întreaga activitate administrativă și socială a comunității orășenești, ele stimulând și protejând, în primul rând, interesele locuitorilor secui ai orașului, îngrădind și condiționând stabilirea în oraș a străinilor, stabilind taxe și reguli de căsătorie.²⁰

Tot începând cu anul 1604, sub conducerea judei Tamas Borsos, se emite hotărârea prin care se stabilește regimul juridic al terenurilor și imobilelor din cetate: *De Anno 1604. De Conditione Haereditatum in Castello Oppidi Zekely Uasarheli existentium*. Aceste reglementări sunt motivate de faptul că profitând de vremurile tulburi, „sub diferite forme”, ca moșteniri, căsătorii etc., unii au ajuns proprietari de imobile, inclusiv beneficiind de privilegii dobândite prin bani, sau de înnobilări de case, toate acestea în dauna comunității orășenești. Ca urmare, se hotărăște modalitatea construirii caselor și modul de folosire a lor și loturile de casă din cetate nu se acordă pe bani, ci se dau în mod benevol de consiliul orașului în condiția respectării de către beneficiar a ordinelor orașului. Vânzarea caselor din cetate este și ea condiționată, și anume, ca valoarea de înstrăinare să nu depășească valoarea materialelor încorporate în ea; în schimb, terenurile rămân tot timpul în proprietatea comună a orașului și în cazul în care cetățeanul încearcă pe diferite căi să obțină anumite drepturi sau

¹⁸ Man, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006, p.82

¹⁹ Ibidem, p.82

²⁰ Ibidem, p.38

înnobilarea casei, Consiliul orașului, „în slujba uniunii orașului”, este în drept de a-i lua casa și chiar să-l îndepărteze din cetate.²¹

Consiliul târgului, emite în următorii ani o serie de acte normative, care reglementează activitățile din cadrul localității, dar și în cadrul moșiilor pe care le deține orașul, astfel în 1606 se emite *Constitutio Oppidi Zekeli (Maros) Vásárhelyi. Anno D-ni 1606. Die 10. t-bris tempore Judicatus Circumspecti D. Thomae Borsos Uniwersi D. Senatores Communi Consensu deliberarunt*, prin care se interzice ca pe moșiile imobile ale satelor din jurul orașului să se are, secere sau cosi, sub pedeapsa plății de 12 florini. În 1611 se emite *Constitutio Oppidi Maros – Vasarhel. Anno 1611 Die 23-a Januarii Deliberatio Dominorum Senatorum de possessione Sylvarum, Terrarum, Pratorum – Bardosiensium, Zekelfaluasiensium et Zentannaesium*, cu privire la modul de înstrăinare sau ipotecare a pădurilor, terenurilor arabile și râturilor din hotarul satelor Bărdești, Secuieni și Sântana, dobândite de oraș în anul 1609. Prin hotărârea din anul 1614, intitulată: *Constitutio Oppidi Maros – Uasarhely. De Anno Dni 1614. Die 22 Julli tempore Judicatus Circ. Joannis Zabo deliberatum est ex communi Consensu*, se stabilesc reglementări precum scutirea de taxe pentru o serie de funcționari care sunt în serviciul orașului, reglementări privind desfășurarea târgurilor și comerțului în oraș, îndeosebi în zilele de sărbătoare, vânzarea produselor alimentare și petreceri în zilele de duminică.

Descrieri provenite din secolul al XVII-lea sunt puține pentru orașul Târgu-Mureș. O însemnare, a lui Conrad Iacob Hildebrand, din 25 februarie 1657, menționa: „La 25 februarie domnul a pornit spre satul Oaia (Văleni), das ist: Neumarkt an den Mörösch, un oraș în întregime unguresc, locuit în cea mai mare parte de meseriași și ostași. Principele ține aici deseori dieta țării. Traiul este ieftin, dar orașul este plin de noroi. Tineretul sășesc e trimis la liceul de aici, pentru a învăța limba maghiară.”²²

Prin înfrângerea armatelor imperiului Otoman de către Imperiul Austriac și încheierii tratatelor de pace de la Blaj, din 27 octombrie 1687, și de la Karlowitz, din 26 ianuarie 1699, Transilvania intră sub stăpânirea monarhiei habsburgice. Astfel, un număr de 12 orașe, între care și Târgu-Mureș, sunt obligate să suporte încartiruirea și, evident, întreținerea trupelor ocupante.²³ Astfel, fosta mănăstire franciscană, transformată în cetate orășenească în perioada medievală, este preluată de armatele imperiale și transformată în cazarmă, fiind urmată de construcția altora pe teritoriul orașului și în imediata vecinătate.

Prin Diploma Leopoldiană din 1691 se consfințește noua „constituție” a Transilvaniei, care dănuie mai mult de un veac și jumătate. Prin poziția ei, această provincie trebuia să ajungă bastionul militar în partea de răsărit a imperiului, un front de apărare, dar și baza pentru noi cuceriri. Pierzându-și autonomia, principatul Transilvaniei este guvernat din capitala imperiului Viena.

Starea deplorabilă sanitară în care se afla Târgu-Mureșul a cauzat apariția de nenumărate epidemii, cu numeroase pierderi de vieți omenești. Această stare, generală în toată Transilvania, determină Curtea din Viena să ia măsuri sanitare prin regulamentul din anul 1764 *Constitutio Szilagyiana*²⁴, în care se dispune ca: „la noile construcții orășenești să se realizeze coșuri de fum din cărămidă, iar cele existente, din lemn, să fie înlocuite, dispune curățirea străzilor, tăbăcarii să arunce gunoaiile dincolo de porțile orașului, în locurile stabilite de Magistrat, ..., iar cei care au cotețe și mizeria curge pe străzi și șanțuri, să fie somați să le desființeze”.

²¹ Man, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006, p.39

²² Ibidem, p.47

²³ Ibidem, p.44

²⁴ Ibidem, p.171

În 1804 Transilvania a devenit o țară componentă a Imperiului Austriac. În această perioadă a fost păstrată o adunare legislativă cu puteri limitate și o largă autonomie administrativă acordată fiecărei regiuni componente ce avea puteri legislative limitate de organizare. Un prim regulament al incendiilor este promovat în anul 1811 de către nobilimea transilvană și întărit în 1816, însă majoritatea reglementărilor sunt trasate de administrația centrală de la Viena.

2.4. Evoluția structurii etnice și a apartenenței religioase a populației

Târgu-Mureș își începe istoria în secolele XII-XIII, dezvoltat de o populație secuiască, odată cu pătrunderea feudalismului maghiar în acest teritoriu.

O însemnare din Analele Franciscane, provenită din anul 1316, arată prin denumirea localității, *Forum Siculorum* (Târgul Secuilor) structura etnică majoritară a populației în secolul XIV. Această structură etnică, majoritar secuiască, se menține neschimbată prin măsuri protecționiste ale consiliului orașului, până la începutul secolului XVIII.

Din punct de vedere al apartenenței religioase, în perioada evului mediu, până la Reforma, populația târgului era cu siguranță de religie catolică, cult practicat în cadrul catedralei Sfânta Maria a mănăstirii franciscane și în biserica Sfântul Nicolae, distrusă în 1602.

La începutul atestării sale documentare, prin singurele surse de calcul al numărului de locuitori, registrele de dijme papale din anii 1332-1336²⁵, orașul *Novum Forum Siculorum* avea un număr de 69-71 gospodării, fiind încă un târg în formare, dacă îl comparăm cu celelalte orașe din Transilvania.²⁶ Considerându-se media de 4,2 - 4,3 membri într-o gospodărie (familie), rezultă că orașul acelor timpuri putea cuprinde 290-310 locuitori.²⁷

În registrul fiscal din anul 1567, numărul unităților impozabile era de 125 porți, corespunzătoare la circa 240-250 familii. Considerând, în calcul, o medie de 5 locuitori pe gospodărie, se poate aprecia populația orașului între 1.200-1.250 locuitori.²⁸

Datorită epidemiei din anul 1677, față de cei 652 contribuabili înregistrați în anul 1675, catagrafierea generală a orașului din anul 1680 cuprinde numai 589 familii, și numai ceva mai târziu, în anul 1685, numărul celor înregistrați să ajungă la 654.²⁹

O primă conscripție mai exactă a gospodăriilor orașului are loc la 15 ianuarie 1699, întocmită pe categorii sociale, cu care ocazie sunt înscrise un total de 495 gospodării (capi de familie contribuabili). Din aceștia, 242 reveneau Împărțiturii de Sus și 253, Împărțiturii de Jos, deci ultima devine, evident, mai mare. Desigur, datele nu sunt complete, deoarece nu au fost cuprinși nobilii, funcționarii, flotanții, servitorii și sărăcimea, al căror număr majorează datele.³⁰

Până în anul 1750, tabelele de impuneri, care de fapt erau acte de conscriere, urmăresc doar populația contribuabilă: cetățenii liberi (cives), orășenii fără sesie proprie (propriu fundus carantes) sau simpli locuitori

²⁵ Man, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006, p.151

²⁶ Ibidem, p.41

²⁷ Ibidem, p.151

²⁸ Ibidem, p.151

²⁹ Ibidem, p.152

³⁰ Man, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006, p.46

care, deși nu aveau calitatea de orășeni, erau locuitori ai acestuia (suburbiales incolas), fără să se mai extindă și asupra celorlalte categorii sociale. O primă cartografiere, provenită din anul 1709, consemnează un număr de 571 familii contribuabile, împărțite în patru zone (ferty) și anume a câte 128, 137, 133 și 173 fumuri (füst). La numai șapte ani, în 1716, o altă conscriere înregistrează 623 contribuabili, adică un spor de 52 familii, deci o creștere substanțială. Mult mai amplă și complexă este conscripția efectuată în anii 1721-1722, cu această ocazie sunt înregistrate un număr de 559 familii impozabile.³¹

Începând cu anul 1733, tabelele de impuneri prezintă familiile contribuabile împărțite pe patru zone – cartiere – ale orașului, a căror denumire este omonimă cu aceea a principalelor străzi: Sângeorgiu (Szentgyörgy) cu 164 familii, Sâncrai (Szentkirály) cu 124 familii, Sfântu Nicolae (Szentmiklos) cu 122 familii. Întrucât pentru al patrulea cartier, Pocloș (Poklos), lipsesc datele, pentru estimare se consulta conscripția anului 1735, care menționează un număr de 165 familii impuse, obținând astfel pentru întreaga localitate un total aproximativ de 575 familii contribuabile.³²

Corelarea tabelor de impuneri pentru anii 1742 și 1743, obțin, numărul familiilor impuse din cele patru cartiere: Sângeorgiu de la 167 la 178 familii, Sâncrai de la 110 la 124 familii, Sfântu Nicolae de la 129 la 131 familii și Pocloș de la 136 la 142 familii, pentru întreaga localitate creșterea, de la un an la altul, fiind de la 535 la 575 familii.

Noul sistem de impuneri din anul 1750 *Systema Bethleniana*, inițiat de Curtea de la Viena, mult mai complex și mai exact decât precedentele, înregistrează, pe categorii sociale, un număr de 622 familii, la care, adăugând cele 9 familii de posesori din afara orașului și cele 9 familii de flotanți, rezultă că la acea dată Târgu-Mureșul avea un total de 640 familii. Tot cu ocazia acestei conscripții mai sunt înregistrate un număr de 425 sesii și 463 case, acestea din urmă fiind cu 52 mai multe decât cele înregistrate în anii 1721-1722.

Din datele primului regulament urbanistic al orașului *Constitutio Szilagyanae*, rezultă un număr de 498 de case, distribuite cu 129 de case în *platea Poklos*, 109 case în *platea Sz.Kiral*, 127 case în *platea Sz. Gyorgy* și 133 case în *platea Sz. Miklos*.³³

Conscripția din anul 1778 înregistrează un număr de 981 familii și șapte ani mai târziu, recensământul din anul 1785 înregistrează un număr de 800 case, cu 337 mai multe decât în anul 1750.³⁴ Tabelele de impuneri din anul 1777/1778 permit și cunoașterea structurii sociale a familiilor din oraș. Cu această ocazie sunt înregistrate următoarele categorii sociale: 297 orășeni, 77 văduve de orășeni, 184 libertini, 39 văduve de libertini, 124 jeleri, 75 văduve de jeleri, 17 militari lăsați la vatră, 8 soții de militari, 12 vagi, 12 iobagi, 28 țigani, 4 armeni, 20 străini cu posesii în oraș, 44 magnafi și nobili, 30 noi veniți, 18 nou căsătoriți, 1 proprietăți ale orașului, 3 proprietăți ale cultelor.³⁵

Primul recensământ general, care a cuprins întreaga populație a Transilvaniei, a fost cel efectuat între anii 1784-1787, din ordinul Împăratului Iosif al II-lea. Prin ordinul circular din februarie 1785 se dispune efectuarea altei conscripții, care are un vădit caracter militar și fiscal, cu care ocazie se întocmesc „Colile pentru casă și familie”. Centralizarea datelor este definitivată în anul 1786 și în cel următor. Recensământul din anul 1786

³¹ Ibidem, p.156

³² Ibidem, p.156

³³ Ibidem, p.159

³⁴ Ibidem, p.160

³⁵ Ibidem, p.287

înscris un număr de 1.126 familii și 856 case, ca în cel următor, din anul 1787 numărul acestora să crească la 1.144 familii și 868 case.³⁶

Tabelele de impuneri contribuționale din anul 1790, care cuprind toți capii de familie contribuabili din oraș, înregistrează 1.166 familii, cu 22 familii mai mult decât în anul 1787. În anul 1791, se înregistrează 1.164 familii, ca la sfârșitul secolului, tabelele de impuneri pentru anul fiscal 1799-1800 să înregistreze 1.282 familii și 934 case. De această dată casele sunt înregistrate, separat, pe cele patru cartiere ale orașului: Sf. Gheorghe – 296 case, Sâncrai – 179 case, Pocloș – 214 case și Sf. Nicolae – 245 case.³⁷

În secolul XVIII numărul populației de rit greco-catolic, și majoritar românească se majorează, conscripția episcopului unit Inochentie Micu Clain din anul 1733 înregistrând un număr de 60 de familii unite. Abia după 1761 s-a produs o trecere masivă a populației românești la biserica unită ca urmare a acțiunii de misionariat a ordinului iezuiților. Conscripția românilor din anul 1762, înregistra la Târgu-Mureș 56 familii unite și 39 familii neunite. În anul 1759, consiliul orașului și magistratul dispun ca românii să nu mai fie lăsați să se stabilească în oraș. În cea mai mare parte, românii locuiau în partea de sus a orașului și anume, în zona străzilor Mitropolit Andrei Șaguna, Toplița, Avram Iancu, Bulevardul Cetății, dar și în zona pieții Republicii și a străzii 22 Decembrie 1989.³⁸ Ca urmare a acestei măsuri, numărul populației de etnie românească scade.

Ca urmare a apartenenței la Imperiul Habsburgic sunt aduse în oraș, tot prin deciziile din anul 1759, familii de etnie germană, așezate în zona de la nord de cetate.

Pentru secolul al XIX-lea primele date statistice la care apelăm sunt tabelele de impuneri din anul 1808: „*Extractus Summaris Familiarum Inclyii Mgni Principatus Transilvaniae juxta Conditiones e Tabellis Contributionalibus pro anno 1808 erutus*”, când sunt înregistrate 1.222 familii contribuabile, din care: 42 magnați și nobili, 323 taxaliști, 312 libertini, 443 jeleri, 68 vagi și 34 țigani.³⁹

Tabelele de dări din anul 1821: „*Extractus Summaris Familiarum Contributioni Regiae obnoxiarum Inclyti Magni Principatus Tran(silva)niae juxta conditiones e Tebellis Contributionalibus pro ano 1821 erutus*” înregistrează 1.511 familii contribuabile din care: 845 taxaliști, 573 libertini, 24 armeni și 89 țigani.⁴⁰

Conscripția locuitorilor din anul 1827, numără în cele patru cartiere ale orașului 6978 locuitori și cu această ocazie, confesional sunt înregistrați 4401 reformați, 1926 romano-catolici, 112 luterani, 74 unitarieni și 11 izraeliți. Mai sunt înregistrați separat, în două cartiere, un număr de 456 români, greco-catolici și ortodocși.⁴¹

În anul 1830, Târgul Mureș avea un număr de 7.804 locuitori, ca în anul 1831, numărul acestora să scadă la 7.000. Această diminuare se datorează gravei epidemii de holeră, care determină municipalitatea să ia măsuri sanitare, inclusiv restricția circulației locuitorilor. Până la jumătatea secolului XIX orașul Târgu-Mureș mai este afectat de o epidemie, în anul 1836, în numai trei săptămâni, holera făcând peste 200 victime. În anul 1838 numărul locuitorilor este de 7926 și ajunge la 8520 în 1846.⁴²

³⁶ Man, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006 p.160

³⁷ Ibidem, p.160

³⁸ Ibidem, p.207

³⁹ Ibidem, p.288

⁴⁰ Ibidem, p.288

⁴¹ Ibidem, p.288

⁴² Man, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006, p.288

Începând cu a doua jumătate a secolului XIX, datele privitoare la populația orașului Târgu Mureș sunt numeroase, astfel că la recensământul din 1857 populația orașului este de 11395, dintre care populația de religie Reformată este aproximativ 50% din numărul total, pe locul doi, cu aproximativ 30 % din populație fiind cei de religie romano-catolică. Restul populației este dată de religii diverse: greco-catolici, luterani, israeliți, unitarieni, ortodocși.⁴³

Recensământul din 1900 consemnează un număr de 19522 locuitori, dintre care: maghiari 16705, români 1864, germani 686, slovaci 72, croați 8, sârbi 2, alții 185. Pe confesiuni, situația este următoarea: ortodocși 1033, greco-catolici 1352, romano-catolici 5532, reformați 8915, evanghelici 556, unitarieni 470, israeliți 1658 și alții.⁴⁴

Recensământul populației din 1919 rămâne ultimul până la sfârșitul Primului Război Mondial, cu un total al populației de 25517 persoane, având confesiunile majoritare reformați 11546, romano-catolici 72220, greco-catolici 2222, israeliți 2755, ortodocși 761, unitarieni 667, evanghelici 604, alte confesiuni.⁴⁵

2.5. Evoluția ocupațiilor populațiilor, ocupații tradiționale persistente

Localitatea de la primele atestări documentare din secolul XIV este numită „Noul Târg – Novum Forum” sau „Târgul secuilor – Forum Siculorum”. Este foarte probabil ca târgul să fi fost întemeiat pe baza așezării unei populații cu ocupații preponderent agricole, printre multe altele atestate în teritoriul din jur, însă alegerea locației târgului, poziționarea într-o anumită configurație de relief, pe o terasă superioară, la „întorsura” râului având și un braț de o lățime considerabilă pe partea așezării, ne duce cu gândul și la transportul pe apă, folosit din cele mai vechi timpuri pentru tranzacționarea de mărfuri. Este cert că așezarea ridicată de populația secuiască, a fost de la bun început dedicată cu precădere ca o locație de tranzacționare și comerț. Fără îndoială, că ocupațiile de tip agricol au rămas până târziu parte importantă a economiei locale, pentru asigurarea hranei populației locale, acest lucru fiind atestat de moșiile deținute și tranzacționate de consiliul târgului de-a lungul secolelor și de pământurile împărțite orășenilor pentru a fi exploatate agricol, pentru creșterea și hrana animalelor și mai puțin pentru dezvoltări ale fondului construit. Pe fondul acestor activități agricole și de creștere a animalelor, una din primele bresle atestate în oraș este breasla măcelarilor, în anul 1493.⁴⁶

Activitățile orașului și ale populației orășenești, atestate încă din secolul XIV, sunt concentrate însă, pe alte activități ce au rolul de a face o diferență clară între oraș și un sat oarecare: mori de apă, învățământ, bresle de meșteșugari și chiar o preocupare de instituire a unei organizații de îngrijire a bolnavilor.

La începuturile sale, târgul medieval era așezat pe terasele mai înalte, între acesta și râului Mureș fiind, brațe ale râului, pârâuri, zone inundabile mlăștinoase, întreaga topografie locală fiind marcată de cursuri de apă, ce au permis construcția morilor de apă. Orașul obține din partea vicevoievozilor Kendi Ferencz și Dobó István, la 1 mai 1554, dreptul de a construi moară în hotarul propriu.⁴⁷ Ulterior până în secolul XVIII, când intravilanul orașului se mărește și se asanează aproape întreaga zonă dintre terasa superioară și albia brațului Mureșului, Canalul Turbinei de astăzi, morile făceau parte din peisajul luncii dintre oraș și Mureș și erau deținute de oraș, de nobili și de organizațiile clericale. Nu se cunoaște numărul acestor mori, însă atestarea lor

⁴³ MAN, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană, III. Perioada interbelică. Târgu Mureș, Editura Nico, 2010, p.173

⁴⁴ Ibidem, p.177

⁴⁵ Ibidem, p.590

⁴⁶ Ibidem, p.41

⁴⁷ Man, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006, p.57

documentară sau arheologică, într-un număr destul de mare în diverse perioade istorice, confirmă faptul că aici era prelucrată o producție agricolă, dintr-un teritoriu mai larg decât cel deținut de oraș,

La începutul secolului XVI este amintită existența unei bolnițe a orașului cu numele „Sfântul Duh”. În 1511 beneficiază de moșii din proprietățile satului Șăușa, ulterior apare atestată într-un document din 8 martie 1638, odată cu realizarea unor lucrări de construcții a edificiului.⁴⁸

Este semnificativ, de exemplu, faptul că în anul 1600 la Târgu-Mureș, exista un număr de circa 140 meșteșugari breslași, pe când o listă din 23 februarie 1657 menționează, ca existente, un număr de 22 bresle, cu un total, de 486 meșteșugari, din care 418 membri interni și 68 externi. Erau bresle care aveau un număr considerabil de membri: 39 cizmari, 31 blănari, 25 croitori interni și 12 cei externi, 24 armurieri, 23 măcelări, 22 funari, 19 fierari etc. Cea mai numeroasă este însă breasla plugarilor, cu 80 membri, dovedind caracterul agricol încă precumpănitor al localității. Nu întâmplător, breasla (asociația) plugarilor din Târgu-Mureș este una dintre cele mai vechi, într-o decizie din anul 1519 a Magistratului figurând ca „societas... corrigiatoumm et agricolarum”.⁴⁹

Domnia mai lungă a lui Gabriel Bethlen (1613-1629) determină un real progres al târgului, dar și a întregii provincii. Numeroase bresle își reînnoiesc vechile statute și se înființează altele noi, obținând numeroase privilegii. Sunt astfel dobândite drepturi de bresle ca tăbăcarii în 1615, dogarii în 1616, blănării în 1618, cizmarii în 1620, frânghierii în 1628 și cușitarii în anul 1629. În timpul acestei domnii ia ființă și prima breaslă de meșteșugari români din oraș, a cordovanilor (tăbăcari), care avea să funcționeze o lungă perioadă de timp, iar membrii ei aveau să se bucure de anumite privilegii. Gheorghe Rákóczi I (1630-1648) s-a dovedit a fi sprijinitor al meșteșugarilor, noi bresle primind statute și privilegii la Târgu Mureș: aurarii în 1641 și olarii în anul 1642.⁵⁰

Această activitate productivă determină și o activitate corespunzătoare de schimb. În târgurile și piețele orașului își dau întâlnire comercianții locali, dar și din alte localități ale Transilvaniei sau din țările învecinate. Caracteristică acestui secol este pătrunderea tot mai insistentă a unui grup de „greci”, „turcomeni” cum se numeau ei însăși, adică de cetățenie turcă, dar de limbă greacă, aromână sau bulgară. În anul 1635, Gheorghe Rákóczi I aprobă ca acești comercianți să pătrundă pe piețele țării, dar condiționat de îndeplinirea sarcinilor publice și plata unei dări.⁵¹

Conscripția efectuată la 15 ianuarie 1699 aduce date interesante despre evoluția meseriilor și ocupațiilor din Târgu Mureș, sunt înregistrați, cu această ocazie: 16 preparatori de pâine, 1 precupeț, 7 comercianți de miere, 2 comercianți de ulei, 1 comerciant de vin, 2 comercianți de tutun, 15 zilieri, 14 vieri, 5 grădinari, 2 croitorese, 1 vămuitor, 1 călău.⁵²

Noul sistem de impuneri din anul 1750 (Systema Bethleniana), inițiat de Curtea de la Viena, înregistrează la Târgu Mureș, pe categorii sociale, un număr de 622 familii, dintre care 296 capi de familie îi reprezintă meșteșugarii, din care 244 posesori a 1-2 sesii, restul celor 326 contribuabili, la care nu este specificată ocupația, cel mai probabil aveau ocupații preponderent agricole și de creștere a animalelor.⁵³

⁴⁸ Ibidem, p.57

⁴⁹ Ibidem, p.43

⁵⁰ Ibidem, p.43

⁵¹ Ibidem, p.44

⁵² Ibidem, p.159

⁵³ Man, Ioan Eugen, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, Editura Nico, 2006, p.157

Primele servicii de farmacie ale orașului Târgu Mureș sunt atestate într-o adresă a Guvernului la 3 decembrie 1733 înaintată Magistratului orașului Târgu-Mureș, când este menționat farmacistul Simon Schwartz care își avea farmacia într-un imobil închiriat provizoriu⁵⁴. În anul 1754, farmacistul Bayer primește din partea Magistratului dreptul de închiriere, pe timp de 5 ani, câteva încăperi din spațiul primăriei. În anul 1760, se înființează a doua farmacie, prin venirea de la Cluj a farmacistului János Mauksch, care, din anul 1771 funcționează în casa „Sárosi” din strada Sâncraului (azi Călărașilor), dobândită în 1769. Mai sunt înființate alte farmacii în anul 1782 și o alta, în anul 1812.⁵⁵ În 1757 se stabilește la Târgu-Mureș medicul Mátyus István (1725–1802) ca medic oficial al orașului Târgu-Mureș ce solicită luarea unor măsuri de urbanizare, criticând modul defectuos în care se construiau locuințele, cerând aerisirea acestora, introducerea canalizării și a apei potabile.⁵⁶

Abia în 1824 meșteșugarii constructori s-au constituit în breaslă la Târgu Mureș, deși exista cu siguranță o activitate în sensul acesta, cu precădere de dulgheri, până în secolul XIX, apelându-se la constructori din alte mari orașe.⁵⁷

Este evident că odată cu dezvoltarea orașului, intrarea în secolul industrializării a însemnat și o diversificare a meseriilor și ocupațiilor din Târgu Mureș. Apariția fabricilor, manufacturilor, a dus la mărirea numărului de muncitori în defavoarea lucrătorilor agricoli ce erau în secolele trecute majoritari ca pătură socială.

2.6. Evoluția teritoriului administrativ și intravilan cuprinzând operațiuni și reglementări urbanistice și edilitare⁵⁸

Capitolul urmărește să prezinte în ordine cronologică, pe baza datelor istorice rezultate din cercetări recente și mai vechi, problemele legate de evoluția limitelor intravilanului, de dezvoltare a tramei stradale și a parcelarului, operațiunile urbanistice cunoscute din sursele istorice, parcelari, demolări, trasări de artere de circulație noi, amenajări urbane și plantații etc.

2.6.1. Perioada medievală și premodernă (1291–1690)

În lipsa unor cercetări arheologice urbane aprofundate, sursele privind limitele și evoluția intravilanului orașului medieval sunt sumare. Cu siguranță, un nucleu medieval exista în jurul bisericii și mănăstirii franciscane din cetate, fapt confirmat de către cercetările arheologice sistematice ale ultimelor decenii, în zona cărora este amintită, la începutul secolului al XVII-lea, strada Sf. Cosma (pe teritoriul cetății de astăzi), respectiv strada Claustrului („Klastrom utca”, o parte a străzii Mihai Viteazul de astăzi), denumiri care provin din perioada catolică a bisericii, din secolele XVI–XV.

În zona Liceului Bolyai de astăzi, exista o altă biserică medievală, cu hramul Sf. Nicolae. O clădire din vecinătatea acesteia este consemnată ca școală încă din vremea franciscanilor,⁵⁹ casă pe care în 1597

⁵⁴ Ibidem, p.157

⁵⁵ Ibidem, p.175

⁵⁶ Ibidem, p.172

⁵⁷ Ibidem, p.195

⁵⁸ Capitol elaborat de istoric de arta Janos Orban

⁵⁹ Mikó, op. cit. p. 90.

magistratul orașului o donează profesorului școlii reformate, Baranyai Decsi János.⁶⁰ După devastarea fortificației și bisericii din cetate (1601–1602), întreaga școală a fost mutată de acolo în această casă din str. Sf. Nicolae.⁶¹ Țiglele acoperișului vechii biserici parohiale Sf. Nicolae din 1602 sunt scoase pentru a fi folosite la învelirea acoperișului fortificației improvizate în jurul bisericii din cetate.⁶² Deși această biserică poate fi considerată mai veche decât cea a franciscanilor, nu există Dovezi arheologice ale existenței unui nucleu urban medieval din zonă. La 1597 zona nu era considerată una centrală, ținând cont de mențiunile din contractul lui Baranyai din 1597, potrivit căruia casa “fiind în partea de sus, nu este potrivit pentru câștig” (“az felfele valo leteiért az haz nem oly alkalmatos haszonra”)⁶³. Fără cercetări arheologice clare, zonele construite în perioada secolelor XIII–XV nu pot fi delimitate fără echivoc.

La sfârșitul evului mediu și începutul perioadei principatului, Piața Trandafirilor și în special partea nordică a acesteia, poate fi considerată centrul orașului, încă de la mijlocul secolului al XVI-lea aici construindu-se cele mai reprezentative clădiri ale orașului. Trama stradală a centrului istoric este deja formată, precum și principalele artere, cum ar fi strada Poklos, Sâncrai, Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe – construite pe o anumită secțiune. De asemenea, sunt constituite și principalele străzi de legătură dintre aceste zone, precum strada Bolyai (Nagyköz), strada Borsos Tamás (Fazakas), care apar în izvoarele din jurul anului 1600. La începutul secolului al XVII-lea este pomenită și strada „Baromvásár” (Márton Áron), numele căreia indică existența unei piețe de vite în zona străzilor Retezatului–Strâmbă de astăzi. În 1608 este amintit deja și Pasajul Luntrașilor „Hajós köz” (Horea), iar în 1630 strada Kövecses (în zona actualei străzi Avram Iancu).⁶⁴

Cel mai important eveniment al dezvoltării urbane din perioada premodernă poate fi considerat construcția zidurilor orașului în prima parte a secolului al XVII-lea. Teritoriul din incinta fortificației a fost parcat pe parcursul secolului, s-au construit case care într-o primă fază au rămas în proprietatea comună a orașului, iar în anul 1617 a fost permisă deja, cu anumite condiții, vânzarea acestora.⁶⁵ În anul 1649 exista deja și o clădire a primăriei în interiorul zidurilor, „dobândită pe banii orașului”, unde se aduna magistratul.⁶⁶ Așadar în aceste decenii s-a mutat în cetate, pe lângă centrul ecleziasc, și centrul administrativ și reprezentativ. Teritoriul cetății a rămas unul restrâns, centrele comerciale (locațiile târgurilor) au rămas la obșnuitele lor locații, în piața Trandafirilor, respectiv târgul de vite din zona străzii Márton Áron. O mare parte a populației se ocupa cu agricultura, gospodăriile rămânând în afara teritoriului restrâns al cetății.

Scurta dezvoltare urbană a “cetății”, mai puțin de un veac, a fost întreruptă brusc de expansiunea habsburgică – după războaiele perioadei lui Francisc Rákóczi al II-lea, edificiul a fost preluat de către forțele militare imperiale, orașenii au fost alungați din “cetate”, iar armata a rămas în incintă, indiferent de schimbările politice intervenite, timp de aproape trei secole.

Astfel, se pot delimita și zonele cu potențial arheologic din centrul orașului, fiind recomandată ferm supravegherea arheologică a lucrărilor de construcții din zonă, în vederea eventualelor vestigii – mărturii ale dezvoltării urbane medievale, premoderne sau moderne.

⁶⁰ “az melj Schola ház regteol fogva valo volt ezön Zekeólj Vasarhelt Marosszikben az Szent Miklos Egihazahoz fundalva es rendelve...”. Vezi Koncz József, A marosvásárhelyi Evang. Reform. Kollegium története, Marosvásárhely, 1896, p. 22.

⁶¹ Fiind răscumpărată de la moștenitorii lui Baranyai Decsi. Mikó, op. cit. p. 90.

⁶² Mikó, op. cit. p. 76.

⁶³ Koncz, op. cit. p. 23.

⁶⁴ Vigh Károly, Marosvásárhelyi helynevek és földrajzi közsavak. Marosvásárhely, 1996, passim.

⁶⁵ Pál-Antal Sándor, Marosvásárhely XVII–XVIII. századi jogszabályai és polgárnévsorai, Marosvásárhely, 2006, p. 59.

⁶⁶ Ibidem, pp. 65–66.

- teritoriul fostului cvartal Poklos, cea mai importantă scenă a dezvoltării urbane locale. Piața Trandafirilor în întregime și pe ambele laturi (cu accent special pe secțiunea situată între strada Bolyai și piața Petőfi), latura de sud-est a pieței Victoriei și a pieței Trandafirilor între Hotel Grand și str. Artei.
- zona situată la nord-vest de piața Trandafirilor, delimitată de piața Victoriei, str. Cuza Vodă (până la intersecția cu Iuliu Maniu pe ambele laturi, până la linia pârâului Poklos), str. Baladei pe ambele laturi, strada A. Filimon pe ambele laturi, str. Horea pe ambele laturi, respectiv Cuza Vodă pe latura dinspre centru (est) pe secțiunea între Horea și str. Cloșca.
- teritoriul fostului cvartal Sâncrai, cuprinzând ambele laturi ale străzilor Călărașilor, Arany János, strada Morii, respectiv strada Cloșca.
- teritoriul fostului cvartal Sfântu Gheorghe, cuprinzând în întregime strada Revoluției pe ambele laturi, strada Poștei pe ambele laturi, strada Avram Iancu pe ambele laturi, piața Republicii până la intersecția cu strada Vișeuului pe latura de est, latura dinspre str. Revoluției a străzii Mărăști, fostul cartier al meșterilor germani până la linia străzii Mitropolit Andrei Șaguna (pe ambele laturi până la intersecția cu str. Azuga).
- zona Cetății medievale, cu fosta stradă a Clastrului (str. Mihai Viteazul) până la intersecția cu strada Trébely, cuprinzând latura de nord a străzii Kőrösi Csoma Sándor, str. Al. Papiu Ilarian până la intrarea principală a cimitirului romano-catolic, str. Bernády, str. Erou Lt. Petre Popescu, str. Crizantemelor pe ambele laturi, str. Liceului.
- nucleul medieval din jurul bisericii Sfântu Nicolae, teritoriul fostului cvartal Sf. Nicolae, cuprinzând în întregime și pe ambele laturi străzile Ștefan cel Mare, Bolyai, Târgului, M. Kogălniceanu, Borsos Tamás, Márton Áron, Köteles Sámuel și toată zona delimitată de linia străzii 1 Decembrie 1918 de la intersecția cu Ștefan cel Mare până la intersecția cu str. Strâmbă, respectiv de strada Strâmbă (pe ambele laturi).

2.6.2. Perioada habsburgică (1691–1867)

Integrarea în Imperiul Habsburgic a însemnat modernizarea provinciei și din punct de vedere cartografic, astfel, primele hărți topografice ale Târgu Mureșului provin din această epocă. Prima ridicare topografică a întregului intravilan, păstrată până astăzi, a fost realizată în anul 1750 pentru organele militare austriece rezidente în cetatea orașului.⁶⁷ Pe lângă prezentarea construcțiilor din cetate, este prezentată o imagine de ansamblu și a tramei stradale a orașului, pe lângă principalele artere (str. Poklos, Sâncrai, Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe), fiind delimitate clar și străzile laterale. Se observă că strada Poklos – în capătul nordic cu piața centrală a orașului – exista deja în toată lungimea sa ulterioară (până la intersecția de astăzi a străzilor Gheorghe Doja și 1 decembrie 1918), având ca străzi laterale Pasajul Mic („Kisköz”, desființat în perioada interbelică în zona actualei Trandafirilor 52), Pasajul Mare („Nagyköz”, actualmente strada Bolyai), iar pe latura vestică Pasajul Luntrașilor („Hajós köz”, Horea), pasaje existente și în veacul anterior. Pe o secțiune mai redusă a intrării sudice a străzii Cuza Vodă se formează deja strada numită în secolul al XIX-lea Dinnyeföld (Pepenăriei). Harta

⁶⁷ Plan von der Warosch, oder Calvinischen Stadt Maross Vasarhely nebst den Schloss ... 1750. Kriegsarchiv, Wien.

semnalează clar și linia gârlei, prin care apa izvoarelor din partea sudică a cetății, trecând prin piața centrală a orașului, se îndreaptă spre pârau Poklos (în zona Palatului Culturii de astăzi).

În zona fostei străzi Sf. Nicolae (astăzi Bolyai și Ștefan cel Mare), apar vechile străzi Fazekas (Borsos Tamás) și Baromvásár (Márton Áron), de asemenea Ebhát (Mihail Kogălniceanu) și Sáros (Târgului). Se află în formare strada Calvarului (Papiu Ilarian) până la intrarea în cimitirul romano-catolic (în 1793 strada este menționată deja în izvoare scrise). În zona delimitată de strada Retezatului și strada Strâmbă se observă că trama stradală încă nu s-a concretizat, zona fiind dominată de construcții mai simple/ gospodării agricole, în mijloc fiind semnalată o zonă liberă, cu mare probabilitate Oborul de Vite (Baromvásár). Bulevardului 1 Decembrie 1918 este construit până la intersecția cu strada Ștefan cel Mare.

Din artera principală a străzii Sâncrai (Szentkirály, astăzi Călărașilor) pornește strada Tyúkszer (astăzi Aurel Filimon), în spatele loturilor de pe latura vestică a pieței centrale, strada Sâncraiu Mic (Kisszentkirály, azi Arany János), respectiv strada Morii, însă nu la lungimile lor actuale. Actuala stradă Cuza Vodă există sub forma unui drum, care leagă secțiunea existentă a pasajului Hajós (Horea) cu zona morilor și cu podurile de pe râul Mureș.

Strada Sf. Gheorghe ("Szentgyörgy", astăzi Revoluției) în 1750 ajunsese deja la extinderea sa actuală, de la piața Trandafirilor până la intersecția cu actuala piață Mărăști. Pe latura de est se observă pasajele care coborau de pe pantă din zona cetății: pasajul aflat vizavi de intrarea din bastionul porții (desființat astăzi), respectiv Pasajul Palás, existent și astăzi. Pe latura opusă, sub forma unui pasaj, apare vechea stradă Rózsa (Trandafirului, astăzi Mihai Eminescu), fiind însă construită numai partea dinspre artera principală a străzii Revoluției. În capătul acestei străzi, actuala stradă Sinaia există deocamdată sub forma unui drum exterior, care leagă strada Călărașilor cu piața Mărăști. În zona Pieței Republicii se poate constata o situație total diferită față de cea de astăzi: apare un „pârâu de moară” („Mühlenbach aus dem Maros”) care se îndreaptă spre râu pe două brațe, exact la limita intravilanului, în zona pieței Mărășești. Latura estică, aproximativ până la zona intersecției cu actuala stradă Vișeuului, era construită deja.

O situație diferită de cea actuală se poate observa în zona aflată la nord de cetate, astăzi limitată de Bulevardul Cetății – str. Mihai Viteazul – Mitropolit Andrei Șaguna – Azuga. Vechea stradă Klastrom apare construită, se pare, cu gospodării agricole până la punctul actualei intersecții cu Bulevardul Cetății. La nord-est de cetate apare un câmp, limitat la vest de precursorul străzii Avram Iancu („Kövecses”, cu câteva gospodării, fără un număr ridicat de construcții), la nord de biserica românească, la est de către casele ȝiganilor și de gropi pentru gheață („Eisgruben”). Acest câmp liber, denumit „Cigánymező”, a fost parcelat abia în anii 1780, în mare parte pentru meșterii germani sosiți în oraș, după care a primit denumirea de „Németváros” (Orașul/Cartierul Germanilor).

Situație topografică aproape identică, poate fi observată pe harta primei ridicări topografice militare a Transilvaniei ("harta iosefină"), realizată cu două decenii mai târziu, între anii 1769–1773, cu mențiunea că zona Bulevardului 1 decembrie 1918 arăta o densitate mai ridicată a construcțiilor.

Un secol mai târziu, în anii 1865–1866, a fost realizată o nouă ridicare topografică sumară a orașului, o hartă militară, pe baza căreia pot fi sintetizate rezultatele dezvoltării urbane ale perioadei baroce și clasiciste⁶⁸. Această hartă topografică este completată de secțiunea referitoare la Târgu Mureș din a doua ridicare

⁶⁸ Umgebung von Maros Vásárhely, 1865–1866. Kiregsarchiv, Wien.

topografică militară a Transilvaniei, secțiune realizată în jurul anilor 1869–1870. Suprafața construită a orașului nu a crescut într-o măsură deosebită. Principalele rezultate topografice sunt formarea actualei străzi Cuza Vodă (împreună cu pasajul identic cu strada Baladei de astăzi, respectiv formarea intrării străzii Libertății, pe vremuri strada Tábor), a străzii Sinaia și extinderea zonei construite în zona pieței Republicii, spre ieșirea din oraș. Actuala stradă Eminescu este formată în toată lungimea sa, apare deja pasajul Stelelor și pasajul Rozelor, împreună cu secțiunea care leagă aceste pasaje cu artera principală a străzii Călărașilor, deschisă în anul 1804 pe un teren cumpărat de către oraș.⁶⁹ Este formată strada Mărăști (*Kerektő* în aceea vreme) pe tronsonul dintre strada Eminescu și zona pieței Mărășești (cunoscută atunci sub numele de pasajul *Pintyi*), însă, această zonă este marcată de un braț al râului, care în zona intersecției cu strada Mărăști forma un "lac", de unde a primit tradiționala denumire strada Mărăști (*Kerektő* – „Lacul Rotund”).⁷⁰

Zona aflată la nord-est de cetate, așa-zisa Cigánymező, a fost parcelată pe parcursul anilor 1780 pentru meșteri germani imigranți. Așadar, în anii 1860, pe lângă vechea stradă Kövecses (Avram Iancu) apar clar trasate în zonă liniile străzilor Cosminului, Spitalul Vechi, Toplița/Martin Luther, Mitropolit Andrei Șaguna de astăzi. Se află deja în formare actuala stradă Trébely, de asemenea, se poate observa, sub forma unui pasaj, linia actualei străzi Bujorului.

S-a consolidat – sau cel puțin este clar trasată – trama stradală în zona strada Ștefan cel Mare – Márton Áron – Bulevardul 1 decembrie 1918: poate fi identificată clar linia străzii Retezatului (în sec. XIX. strada *Fogház*), Izvorului (în sec. XIX. str. *Belső-Kutas*), Fântânii (în sec. XIX. str. *Külső Kutas*), respectiv Strâmbă (în sec. XIX. *Alsó utca*) împreună cu pasajul de legătură cu Bulevardul 1 decembrie 1918, azi Grădinarilor (în sec. XIX. *Kis utca*), str. Czako József (în sec. XIX. *Térmeget utca*). Bulevardul 1 Decembrie 1918 oferă o altă direcție de dezvoltare, reprezentând drumul național spre Sighișoara, pe secțiunea aflată între intersecția cu strada Ștefan cel Mare și Papiu Ilarian (cel din urmă apare deja trasat pe hartă pe toată lungimea sa, deși fără construcții), denumit Újváros (Orașul Nou) în următoarele decenii. Sunt semnalate deja câteva construcții în zona actualei străzi Predeal, la poalele Dâmbului Pietros, deși pe hartă, strada încă nu este trasată.

Harta din 1865–1866 prezintă clar și locul „Insulei Elba” („Insel Elba”), unul dintre primele parcuri publice ale orașului, amenajat între cele două brațe ale râului Mureș după anul 1814 de către Houchard József, orfevrier și antreprenor cunoscut al orașului (fiul profesorului de germană și franceză al colegiului reformat, Houchard Izsák).⁷¹ Tot în această perioadă a fost înființată și așa-zisa Grădină Teleki (Teleki kert) de către fondatorul bibliotecii, Teleki Sámuel, pe teritoriul cumpărat în anul 1805 lângă Bulevardul 1 decembrie 1918, vizavi de strada Ștefan cel Mare, o grădină extinsă, plantată cu ploi, tei și sălcii. În perioada neoabsolutismului, în anul 1856 este dezbătută de către consiliul orășenesc amenajarea unui parc în centrul orașului, în strada Poklos, fiind angajat pentru această lucrare grădinarul Tamás József.⁷²

Teritoriul intravilanului nu s-a extins într-o măsură spectaculoasă în 100 de ani, deși numărul populației s-a dublat. A crescut, însă, numărul caselor: într-o conscripție din 1778 au fost evaluate 657 de case, cu ocazia recensământului iosefin din anul 1785, au fost înregistrate 868 (în total cu 4987 locuitori), iar în

⁶⁹ Orbán János – Oniga Erika, Egy elfeledett marosvásárhelyi házior történetéből. Építkezések a századfordulón a Kossuth Lajos utca külső szakaszán. Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiséggyűjtéséből, Új sorozat, XIV. (2019), pp. 25–26.

⁷⁰ Tróznér Lajos, Vázlatok a régi Vásárhelyről, Reggeli Újság, V. 299. (25 decembrie 1935) p. 4.

⁷¹ Benkő, op. cit. p. 32, 97, vezi și Fodor István, Elba sziget és létesítője, Houchard József, în Régi nevezetes épületek és intézmények (Krónikás Füzetek II. 8.) Marosvásárhely, 1937.

⁷² Benkő, op. cit. pp. 123–124.

recensământul din anul 1857, 1496 de case (cu 11 395 locuitori).⁷³ S-a consolidat trama stradală în mai multe zone neparcelate, sunt construite unele zone care pe harta din 1750 încă apar ca drumuri extravilane (Cuza Vodă, părțile exterioare ale Pieței Republicii și ale Bulevardului 1 decembrie 1918). În zona pieței centrale devin obișnuite fronturile închise, pe mai multe secțiuni, chiar pe două niveluri. Pe baza gravurii realizate de către Mikolai Tóth István în anii 1824–1825, se pot identifica mai multe asemenea zone: pe cele două laturi ale pieței centrale, pe latura de sud a străzii Călărașilor, și parțial pe latura de vest a străzii Revoluției, până la intersecția cu strada Eminescu de astăzi. Zona Ștefan cel Mare – Bolyai este dominată în această perioadă de masele imense ale palatului Kendeffy, respectiv, ale clădirilor Bibliotecii Teleki și ale Colegiului Reformat. Fronturile închise încep să devină tot mai frecvente și în cazul caselor de locuit cu un singur nivel ale străzilor laterale. Astfel, se constată că în această perioadă, deși suprafața extravilanului nu s-a extins într-o măsură spectaculoasă, densitatea construcțiilor a crescut semnificativ, fostul oraș de târg, cu caracter rural a început să capete definitiv un aspect urban modern.

2.6.3. Prima perioadă a monarhiei dualiste (anii 1870–1890)

Prima ridicare topografică amănunțită a intravilanului orașului, de fapt o hartă cadastrală detaliată, a fost realizată în perioada 1896–1899 de către inginerul Pompéry Elemér, la o scară de 1:1000, în 21 de segmente (conform antetului), exactitatea măsurărilor fiind autenticată în data de 28 ianuarie 1899 de către Reiber Henrik, inginer regal trimis de către autoritățile centrale ale Ungariei ca și inspector pentru verificarea lucrărilor de cartare. Ridicarea, care poartă titlul *Marosvásárhely szab. kir. város belterületének eredeti-felvételi térképszelvényei*, prezintă la nivelul construcțiilor principale și anexe, fiecare parcelă din oraș. Cu siguranță, reprezintă cea mai valoroasă sursă pentru istoria evoluției urbane a orașului. Totodată, comparând cu harta militară realizată în anii 1865–1866, se pot delimita rezultatele dezvoltării urbane din prima perioadă a dualismului austro-ungar.⁷⁴

Principala direcție de dezvoltare a constituit în aceste decenii zona actualei străzi Gheorghe Doja, drumul de ieșire din oraș în direcția sud-vest, amintit în perioada anterioară ca drumul național ce duce spre Mediaș, Sibiu, sau Turda, Cluj. Pe hărțile militare vechi, limita teritoriului construit, timp de secole, constituia linia pârâului Poklos. Pe harta militară din 1865–1866 pot fi deja identificate terenuri construite, care însă făceau parte, probabil, din extravilanul orașului. În anii următori, datorită dezvoltării industriale, zona a început să se schimbe: după 1867 s-a construit fabrica de mobilă Mestitz, mai încolo, spre ieșirea din oraș, rafinăria de petrol a familiei Baruch.⁷⁵ Cel mai important factor al dezvoltării zonei a reprezentat, incontestabil, *construirea căilor ferate și a gării*, în perioada 1869–1871. Linia de cale ferată Alba Iulia – Târgu Mureș a fost predată oficial în data de 20 noiembrie 1871. Linia Cluj – Războieni, doi ani mai târziu, în 1873, așadar orașul a intrat în legătură directă cu Clujul și cu Oradea. În deceniul următor a fost finalizată linia Târgu Mureș – Reghin (1886).⁷⁶ Gara situată în capătul străzii Gheorghe Doja a funcționat practic ca o poartă a orașului spre marile centre urbane din imperiu, iar drumul național de odinioară a devenit una dintre cele mai importante artere ale orașului, o scenă importantă a modernizării urbane. În 1887 drumul a primit numele de *Alsó Vasút utca* (strada Căii Ferate de Jos), iar în jurul anului 1905 a fost rebotezat după numele comitelui comitatului Târnava Mică și Mureș-

⁷³ Împreună cu 2479 nerezidenți și 502 de persoane plecate din oraș. Benkő, op. cit. pp. 17–18.

⁷⁴ *Marosvásárhely szab. kir. város belterületének eredeti-felvételi térképszelvényei*, 1896–1899. Primăria Târgu Mureș, Direcția Arhitect șef.

⁷⁵ Potrivit unor relații ulterioare, rafinăria a funcționat între anii 1859–1939. Brassói Lapok, XLV, 183 (12 august 1939), p. 9.

⁷⁶ Această linie ulterior a fost lărgită, așadar până în anul 1909 Târgu Mureșul a fost legat prin linii directe de căi ferate de Secuime, respectiv de Brașov. Gidó Csaba, *Vasszekér és mozdonygőz. A székelyföldi vasút története 1868–1915*, Csíkszereda, 2013, pp. 86–87, p. 109.

Turda, mai târziu ministru de interne al Ungariei, Sándor János (1860–1922).⁷⁷ Dezvoltarea zonei a pornit pe trei direcții: în primul rând, *apar clădirile industriale*, cum ar fi fabrica de mobilă a familiei Mestitz, rafinăria de petrol Baruch, sau dincolo de gară, fabrica de zahăr. Tot în această categorie pot fi incluse bazele de producție și depozitele de materiale ale meșterilor constructori din oraș, cum ar fi cele ale lui Csiszár Lajos, Bustya Lajos sau Szarvadi Mihály. Paralel cu aceste realizări au apărut și *clădirile publice* în zonă, între acestea, cea mai importantă fiind Școala Profesională de Stat. Majoritatea acestor clădiri publice și industriale au fost edificii de mari dimensiuni, construite pe o suprafață extinsă. Paralel cu aceste tendințe, au apărut în zonă, și *casele simple de locuit*, la cumpăna secolelor, deja la un nivel arhitectural mai ridicat.

Conform ridicării topografice realizate de către Pompéry în 1898, a fost deja trasată strada Honvéd (actuala Liviu Rebreanu, respectiv Dorobanților), stradă paralelă cu Gheorghe Doja, cu o densitate considerabilă a construcțiilor pe latura dinspre calea ferată, respectiv strada Mikes Kelemen (actuala Someșului), deocamdată fără construcții. Sunt trasate străzile perpendiculare ale acestora, precum Deák kültelek (ulterior Kemény Zsigmond, astăzi Rodnei), strada Gării.

Se observă o dezvoltare în privința tramei stradale și în exteriorul străzii Kör (Cuza Vodă), unde față de situația din anii 1860, apare deja clar trasată strada Tábor (astăzi Libertății), care se compune din trei secțiuni: strada Baladei de astăzi, secțiunea până la pârau Poklos (parcelată și construită pe ambele laturi) respectiv, secțiunea exterioară de după pârau (Külső Tábor), parcelată și construită pe ambele laturi până la linia străzii Mező (Câmpului), cristalizată și ea într-o anumită măsură. Între strada Libertății și zona parcului municipal apare deja parcelată și parțial construită strada Új (astăzi Belșugului).

A crescut densitatea construcțiilor și în zona străzii Predeal de astăzi (în 1898 este definită ca o secțiune a străzii Deák kültelek), care în mare parte este parcelată și construită până la intersecția cu actuala stradă Budai Nagy Antal (cea din urmă apare și pe harta din 1865, iar în 1898 figurează cu numele de Királykút köz), parcelată și ea pe latura de vest.

La ieșirea spre nord din oraș, în zona pieței Republicii de astăzi apare deja partea exterioară a străzii Mărăști de astăzi, ca o secțiune a străzii Felső Vasút. Deși cu puține construcții, apare clar linia străzii Lăcrimioarei de astăzi, cu numele Fürészgyár utca, din care pornesc spre nord, fără denumiri și fără construcții deocamdată, cele două brațe ale străzii Coșbuc. Trecând peste calea ferată, este parcelată și dens construită secțiunea dintre strada Lăcrimioarei și actuala fabrică de mobilă a actualei străzi Kós Károly, cu denumirea Fürészgyár sor, de asemenea, sunt trasate anumite artere ale străzilor Abrudului-Zăgazului de astăzi.

Pe latura de est a drumului principal spre Reghin, în zona cartierului 7 Noiembrie, vizavi de strada Luceafărului de astăzi, pe un teren extins, este semnalată fabrica de cărămidă a orașului. În zona situată la nord de Bulevardului Cetății, cea mai importantă schimbare o reprezintă construcția cazărmei de infanterie, pe hartă este prevăzută deja, și ansamblul spitalului militar, construit în anii următori (1905), în jurul cărora se va contura, în perioada următoare, trama stradală a acestei zone.

2.6.4. A doua perioadă a dualismului (1900–1914) – Epoca primarului Bernády György

⁷⁷ În perioada interbelică a purtat numele Principelui Carol, iar începând din anul 1948 până astăzi poartă numele lui Gheorghe Doja, strada fiind prelungită în urma alipirii de municipiu a satului Mureșeni în anul 1956. Pál-Antal Sándor, A marosvásárhelyi utcák, közők és terek történeti névtára / Indicatorul istoric al străzilor, pasajelor și piețelor din Târgu Mureș, Târgu Mureș, Mentor, 1997, p. 97.

După cum am constatat deja, sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului XX a adus în viața orașului o creștere arhitecturală remarcabilă, care ne permite să tratăm următorii ani ca pe o perioadă separată în istoricul dezvoltării urbane. Mai ales că în data de 8 martie 1902 a fost ales noul primar al orașului, Bernády György, „constructorul urbei”, în urma activității căruia până la primul război mondial orașul s-a modernizat într-un ritm fără precedent în istoria sa, atât pe plan infrastructural, cât și din punct de vedere arhitectural. Teritoriul intravilan al orașului s-a extins în mai multe direcții, au fost deschise noi străzi, cele existente au fost regularizate, sistematizate.

Extinderea orașului din primul deceniu al secolului XX, rezultatele dezvoltării urbane din epoca lui Bernády, pot fi documentate pe baza unor izvoare cartografice și izvoare de arhivă. O primă sursă cartografică a acestei epoci este harta generală a orașului realizată în anul 1903, cu titlul *Marosvásárhely szab. kir. város belterületének átnézeti térképe*, care nu prezintă diferențe majore față de situația din 1898. A doua hartă importantă a perioadei este cea editată de Révész Béla,⁷⁸ tipărită după cercetările noastre la începutul anului 1911.⁷⁹ A treia a fost prelucrată de Nagy Jenő, practicant la compartimentul tehnic al primăriei și realizată în tipografia Kossuth, proprietatea lui Adi Árpád. Harta provine din 1914, anul izbucnirii războiului mondial, eveniment ce încheie această etapă a dezvoltării urbane.⁸⁰

Zona Mihai Viteazul – Gheorghe Marinescu

Pe harta din 1903, în partea nord-estică a orașului, apar deja trasate liniile străzilor Verii, Kőrösi Csoma Sándor și Trébely de astăzi, precum și secțiunea exterioară a străzii Mihai Viteazul, deocamdată fără denumire. Regularizarea acestei zone a fost propusă încă în anul 1903, fiind necesar accesul la noua clădire a azilului de copii, construit pe strada Gheorghe Marinescu de astăzi. Într-o primă etapă a fost sistematizată intersecția străzilor Mihai Viteazul și Bulevardul Cetății, după care, în toamna anului 1903 a fost trasată trama stradală a întregii zone situate între Bulevardul Cetății și azil (Gheorghe Marinescu, Secuilor Martiri, Nicolae Grigorescu, Victor Babeș). În 1910 este parcelată o secțiune a străzii Gen. Ion Dumitrache, conform planului întocmit de Maetz Ervin și Lobenschusz József.⁸¹ Pe harta lui Révész din 1911 apare deja clar, cu denumiri, trama stradală trasată în jurul clădirilor publice nou-construite (azilul pentru copii, școala militară – actuala facultate de medicină – spitalul militar): artera principală constituie linia străzilor Hunyadi – Kapisztrán – István király (Mihai Viteazul – Gheorghe Marinescu), fiind denumite străzile paralele înființate în coasta dealului Kosárdomb: strada Lehel (Argeșului) și Árpád (General Ion Dumitrache), respectiv străzile perpendiculare Előd (Crângului) Attila (desființată), Csaba (Răsăritului). Intenții de parcelări în zona străzii Gen. Ion Dumitrache (la propunerea arhitecților Lobenschusz și Maetz) sunt cunoscute încă din anul 1910.⁸² Importanța cartierului este semnalată și de faptul că aici a locuit într-o vilă nou-construită primarul Bernády însuși (clădirea este actualmente sediul Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului), iar în anii 1910 pe strada Argeșului și Mihai Viteazul a fost construită o serie de vile în stil secesion, casele de locuit ale unor profesori, funcționari și antreprenori din oraș.

Zona Platoului Cornești – strada Verii

⁷⁸ Maros-Vásárhely szab. kir. város átnézeti térképe. Kiadja Révész Béla könyvkereskedése, Maros-Vásárhely [1911]

⁷⁹ Harta este nedatată, însă potrivit relațiilor din presa contemporană a fost realizată la începutul anului 1911, fiind pusă în vânzare în luna martie. Székely Napló, XLI. 49. (1911. március 30.) p. 3.

⁸⁰ Maros-Vásárhely szab. kir. város térképe 1914. Átdolgozta Nagy Jenő városi műszaki gyakornok. 1:5000. Kiadja Adi Árpád Kossuth könyvnyomdája Maros-Vásárhelyt.

⁸¹ Man 2009, 187, pp. 209–210.

⁸² Man 2009, p. 190.

Harta din 1911, pe platoul Cornești (în zona grădinii zoologice de astăzi) prezintă deja parcul amenajat înainte de anul 1908, fiind de asemenea prezent și poligonul civil, împreună cu clădirea construită în acest scop în 1908–1909 pe baza planurilor arhitectului Radó, prin contribuția lui Várady Árpád. Apar și cele două drumuri principale de acces ale platoului, strada Cornești și strada Verii (Széll Kálmán). În strada Verii sunt deja construite și cele două bazine ale apeductului municipal, realizat între anii 1907–1909. Bazinul de jos este flancat de străzile Gábor Áron și Henri Coandă de astăzi. Tot din strada Verii poate fi accesat și cimitirul evreiesc Status Quo Ante, înființat la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Cartierul Funcționarilor

Deasupra cimitirului reformat, la vest de strada Calvarului (Al. Papiu Ilarian), vizavi de strada Cornești, pe harta din 1911 este deja semnalat așa-zisul *Cartier al Funcționarilor* (Tisztviselőtelep), unul dintre cartierele noi amenajate în era Bernády, construit în prima parte a anilor 1910 cu vile în stil secesion. Primele demersuri pentru înființarea cartierului au fost făcute în 1909:⁸³ Teritoriul (așa-zisul „Höbling major”) cumpărat anterior de către primarul însuși, ulterior vândut orașului la o sumă de patru ori mai mare. A fost amenajat accesul dinspre strada Ștefan cel Mare, fiind asigurat de către strada Bradului, înființat pe o parcelă cumpărată de la profesorul Gyulai D. Kálmán.⁸⁴ Teritoriul a fost parcelat în mod oficial pe parcursul anului 1910 de către inginerul Flesch Adolf, amenajarea fiind finalizată în 1911⁸⁵ – trama stradală compusă din străzile Bradului–Borzești–Vulcan–Călimanului așadar, apare pe hartă în forma sa finală. Vilele construite în această zonă sunt importante realizări arhitecturale ale epocii, majoritatea lor fiind proiectate de maestrul constructor Várady Árpád. Primele 10 case construite de el au fost finalizate la sfârșitul anului 1911.⁸⁶ Cu câte o casă, este reprezentat în rândul proiectanților, artistul Toroczkai Wigand Ede, dar și inginerul Patrovics Kálmán.

Zona străzii Gheorghe Doja

Harta lui Révész din 1911 prezintă rezultatele unor regularizări recente și în *zona străzii Gheorghe Doja*, care după cum am văzut, a avut parte de o dezvoltare spectaculoasă, în perioada anterioară. În zona intersecției cu Bulevardul 1 decembrie 1918, s-a cristalizat deja trama stradală actuală, cu siguranță, în urma unei regularizări efectuate cu ocazia construcției școlii elementare de stat (1905). În vecinătatea pârauului Poklos, pe locul fostului sediu al Cooperativei Furnica, construit în anii 1940, este semnalată o piață cu numele Tisza Kálmán. Strada Grădinarilor (Petelei István) este prelungită peste pârauul Poklos până la str. Predeal (denumită Wesselényi Miklós), în spatele școlii fiind trasată linia străzii Petrilă (Bajza József). Parcelarea zonei cuprinse între str. Petrilă și Grădinarilor a avut loc în anul 1911 la solicitarea lui Both Sándor, care a primit acest teren de la oraș, în schimbul unui lot cedat pe piața Victoriei.⁸⁷ În zona străzii Petrila au fost construite case de locuit încă din anul 1908, clădirea de colț în stil secesion fiind realizată în primăvara anului 1908. Pe malul pârauului Poklos apare în anii 1910 și o unitate industrială (turnătoria de fier al lui Kálnai Simon, pe secțiunea dinstre strada Grădinarilor și Bobâlna de astăzi).

O dezvoltare spectaculoasă a cunoscut strada Rodnei (Kemény Zsigmond), construită cu case cu un singur nivel de către antreprenorul și maestrul constructor Csiszár Lajos, care, potrivit memoriilor sale, a deținut lotul situat pe colțul străzii Gheorghe Doja și, achiziționându-l și pe cel învecinat, a parcelat această latură a

⁸³ Székely Lapok, 25 decembrie 1909. p. 3.

⁸⁴ Székely Napló, 11 decembrie 1910, p. 1.

⁸⁵ Man 2009, p. 181, 201.

⁸⁶ Székely Napló, 5 septembrie 1911. p. 2.

⁸⁷ Man 2009, p. 190.

străzii Rodnei. Folosind materialele de construcție rămase din construcția primăriei, respectiv materialul provenit din demolarea clădirilor colegiului reformat, a construit pentru vânzare mai multe case de locuit, cu fațade și planimetrii moderne. Rezultatul este șirul caselor în stil secesion, situate pe latura de nord-est a străzii Rodnei până la intersecția cu strada Liviu Rebreanu (ansamblu urban cu nr. LMI MS-II-a-A-15459). Aceste construcții au avut loc în jurul anului 1909. Proiectul lui Csiszár a fost continuat și pe secțiunea dintre str. Iuliu Maniu și Ecaterina Varga, ale străzii Rodnei, zonă în care a parcat un cvartal delimitat de patru străzi, obținând cca 25 de loturi.⁸⁸ Comparând proiectul de parcelare din 1909 cu situația actuală, se poate constata că, în general, casele lui Csiszár au fost construite în mare parte, deși au fost transformate pe parcursul secolului XX.⁸⁹ Conform hărții din 1911 s-a deschis între timp și secțiunea aflată între strada Rodnei și piața Victoriei, a străzii L. Rebreanu (denumită Szondy György), pe colțul căruia Csiszár Lajos a construit o casă de raport cu două etaje.

Continuând prezentarea evoluției zonei Gheorghe Doja și a străzilor laterale, pe baza hărții din 1911, se poate constata existența străzii Lăpușna (numele vechi: Csokonai Vitéz Mihály). A fost deschisă pe terenul măștrilor constructori Csiszár Lajos și Várady Árpád înainte de 1909. Pe colțul acestei străzi și-a construit în 1907 impozanta sa casă supraetajată, Csiszár Lajos (1876–1963), constructor și antreprenor de succes al erei Bernády: bogata ornamentală a fațadei îmbină armonios elementele de stil secesion cu cele istoriciste, datorită calității decorațiunilor, a elementelor din fier forjat și a structurilor din lemn, este cel mai spectaculos monument construit în zonă la cumpăna secolelor XIX și XX (Gheorghe Doja nr. 34; astăzi monument istoric MS-II-m-B-15500). Pe terenul extins din spatele clădirii, până la linia străzii Liviu Rebreanu, au fost amenajate atelierele și depozitele firmei sale de construcții, depozite de var, depozit de material lemnos etc (deci această latură a străzii nu a fost parcată în această perioadă). Strada Liviu Rebreanu este prelungită de-a lungul căii ferate până la gară, secțiunea a primit numele dramaturgului Szigligeti Ede. Pe latura de sud-est a străzii Gheorghe Doja este deschisă strada Pietrei de Moară (Dugonics Titusz). Conform hărții, între timp, au fost denumite oficial cele două străzi de acces ale gării (Mikó Imre, Jósika Miklós), Bulevardul 1848 (după numele publicistului și politicianului pașoptist, Irányi Dániel), strada Budiului etc. Harta din 1914 documentează existența străzii Urcușului și a străzii Széchenyi István (într-o variantă timpurie, nerealizată), respectiv, existența unei străzi anonime, paralelă cu strada Lăpușnei. Până la anul 1914 au apărut în zona gării noi așezăminte industriale și comerciale, cum ar fi depozitul Cooperativei Gospodarilor Secui, uzina forestieră a lui Haimann Ignác, lângă strada Fabricii de Zahăr.

Zona cuprinsă între strada Libertății, calea ferată și pârâul Poklos

Pe harta din 1903, strada Libertății este intersectată într-o linie dreaptă de numai 2 străzi, Câmpului și Primăverii, existente într-o formă nesistematizată și pe harta lui Pompéry din 1898 (strada Primăverii fiind regularizată în 1901).⁹⁰ Teritoriul intravilanului a crescut în această perioadă pe o suprafață extinsă în zona cuprinsă între pârâul Poklos, strada Libertății și fabrica de zahăr, delimitată la sud-est de linia căii ferate și de strada Liviu Rebreanu. După cum am văzut, strada Rodnei exista încă din 1898, însă în mare parte fără construcții, de asemenea vechea stradă Honvéd (formată dintr-o secțiune a străzii Liviu Rebreanu și din strada Dorobanților), respectiv strada Someșului. Până la anul 1911 s-a cristalizat cadrul în care se va dezvolta trama stradală a zonei în următoarele decenii: str. Libertății (fosta stradă Tábor, denumită între timp după ministrul de externe Andrássy Gyula), este trasată până la teritoriul fabricii de zahăr, unde este deja definită clar linia

⁸⁸ Vezi memoriile lui Csiszár, manuscris în proprietate privată.

⁸⁹ Man 2009, p. 446.

⁹⁰ Man 2009, p. 211.

străzii Ion Heliade Rădulescu (Frangepán Ferenc), Bălcescu (Nádasdy Ferenc), respectiv o secțiune a străzii Băneasa (Toldy Ferenc), care flanchează teritoriul taberei militare. Aceste bulevarde și străzi constituie, și în zilele noastre, principalele artere de circulație ale zonei, iar în anii următori în acest larg cadru s-a dezvoltat trama stradală a cartierului.

De-a lungul căii ferate în 1911 sunt trasate strada Madách Imre și Lavandei (Katona József), exista și strada Săvinești (botezată după numele publicistului și scriitorului Vas Gereben). Pe malul pârâului Poklos, în toată lungimea extinsă între strada Libertății și Grădinarilor, apare strada Tudor Vladimirescu (Bulevardul Tisza Kálmán). Între străzile paralele Dorobanților și Someșului, au fost deschise conform unor propuneri de amenajare din anii 1911–1912, străzile Oltului și Trotușului, tot atunci a fost trasată și linia străzii Cernei.⁹¹ Pe harta din 1914, însă, apare numai strada Trotușului (cu denumirea Gyulai Pál).⁹² În 1911 a fost înființată și parcelată strada Azurului (deși pe harta din 1914 nu apare).⁹³ Deși anonimă, pe harta din 1914 apare deja clar trasată linia *străzii Oituzului*, stradă care a primit în 1918 numele de strada Huszár.⁹⁴ Propuneri de parcelare pentru această zonă, conform unor date, existau încă din perioada dualismului, Csiszár Lajos solicitând încă din anul 1913 regularizarea zonei străzii recent deschise,⁹⁵ latura de nord-est (dinspre Rodnei) fiind parcelată după război (1923).⁹⁶ Una dintre cele mai importante realizări în zonă ale anilor antebelici este crearea arterei Iuliu Maniu, principalul drum de legătură cu centrul urban nou-înființat de Bernády în jurul noii primării – pe harta din 1911 într-o formă incipientă cu numele strada Czuczor Gergely, pe harta din 1914 fără denumire, în 1918 cu numele de strada Alianței.⁹⁷

Proiectul maistrului constructor Csiszár Lajos, pentru parcelarea teritoriului situat între strada Rodnei și pârâul Poklos (bulevardul Tisza Kálmán), prezentat mai sus, a avut ca rezultat crearea străzii Ecaterina Varga (str. Zoltán). Conform memoriilor lui Csiszár, acest teren cumpărat de el anterior a fost o fâneață, pe parcursul parcelării, în urma intervenției lui Bernády, a fost nevoit să respecte linia viitoarei străzi Iuliu Maniu. Tot în anii 1910 au fost înființate străzile Crișan (Zsigmond király) și E. A. Dandea (Könyves Kálmán), pe terenul extins parcelat de către frații Biró încă în anii 1910–1911,⁹⁸ linia celor trei străzi fiind identică cu cea actuală și pe o propunere din 1912.⁹⁹ Cele trei străzi noi au primit denumire în anul 1913,¹⁰⁰ pe harta realizată în 1914 fiind deja prezente.

Zona cuprinsă între strada Cuza Vodă și pârâul Poklos

După cum am văzut, strada Cuza Vodă avea încă o caracteristică preponderent rurală la sfârșitul secolului al XIX-lea, însă la începutul secolului XX a trecut printr-o schimbare semnificativă, stabilind o nouă direcție în privința urbanizării acestei zone. Alocarea tradițională a terenurilor bazată în principiu pe agricultură, a început să se transforme încet, astfel porțiunile de pământ arabil, grădinile de legume și livezile au fost înlocuite de case rezidențiale mai moderne. Deși procesul de modernizare a fost departe de a se încheia până

⁹¹ Man 2009, pp. 190–191.

⁹² Pál–Antal 1997, p. 187.

⁹³ Man 2009, p. 189.

⁹⁴ Pál–Antal 1997, p. 142.

⁹⁵ Man 2009, p. 188, vezi și Man 2009, p. 448.

⁹⁶ Man 2010, p. 40.

⁹⁷ Pál–Antal 1997, p. 139.

⁹⁸ Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale Române, Fond Primăria Târgu Mureș, Actele consiliului orașului, 579/1911.

⁹⁹ Man 2009, p. 212.

¹⁰⁰ Pál–Antal 1997, p. 90, 197, 205.

la sfârșitul *lungului* secol XIX, agricultura s-a retras treptat în plan secundar, în timp ce industrializarea și schimbările socio-economice au determinat dezvoltarea arhitecturală a zonei. În perioada 1906–1913 au fost construite în total zece clădiri rezidențiale în imediata vecinătate a Primăriei, respectiv a Palatului Culturii și aproximativ în aceeași perioadă. Fațadele acestora au fost determinate de programul decorativ al stilurilor Art Nouveau și „secession maghiar”. Comandatarii sunt orașeni bine înzestrați, comercianți, mici industriași, funcționari publici. Cel mai frecvent fenomen arhitectural este aplicarea simultană a volumetriei specifice istoricismului și ornamentarea „modernă” a fațadelor cu elemente specifice stilului Art Nouveau sau „secessionului maghiar” (de exemplu, casa lui Márton Bocsány, cu motive tradiționale de artă populară maghiară). Datorită Primăriei și Palatului Culturii, situate în apropiere, administrația orașului a obligat constructorii să creeze fațade mai elaborate pentru a se încadra în mediul urban, însă nu toate fațadele au aplicat noile tendințe de stil.

În anii 1910 au început să se formeze și străzile de legătură între Cuza Vodă și malul pârâului Poklos. În 1911 pe lângă artera mai veche a străzii Libertății (Tábor) exista numai o singură stradă de legătură între Cuza Vodă și Belșugului, *Traian Moșoiu* (Kiss Ernő), deschisă în jurul anului 1909.¹⁰¹ Din 1911–1912 se cunoaște deja o propunere pentru linia străzilor *Ghiocelului* și *Sebeșului*, în zona situată între strada Belșugului și pârâul Poklos (în 1912 fiind emisă deja o autorizație de construcție în strada Ghiocelului),¹⁰² fiind denumite însă numai în anul 1918 (strada Lunii și strada Soarelui).¹⁰³ Tot în 1918 a fost denumită strada Șincai (Föld utca/ strada Ogorului), respectiv strada Plevna (str. Biró, după numele proprietarului pe terenul căruia a fost înființată strada),¹⁰⁴ străzi indicate deja și pe harta din 1914.

Lucrările de regularizare pe Mureș, canalul Turbinei și Poklos – lucrări hidrotehnice

Barajul de pe râul Mureș a fost realizat de către municipalitate în perioada 1912–1913, iar proiectul a fost accelerat de către inundațiile din 1912, care au distrus vechiul baraj de pe râu. Lucrările imensei construcții de beton au fost încredințate firmei specializate a lui Lenarduzzi János din Budapesta (a fost realizat în zona barajului actual, str. Plutelor). Tot cu această ocazie a fost decisă construirea unei hidrocentrale pe fostul Braț al Morii, proiect ce presupunea și regularizarea celui din urmă. Hidrocentrala a fost realizată tot de firma lui Lenarduzzi în perioada 1912–1914. Clădirea în sine a fost proiectată de către arhitectul șef al orașului, Radó Sándor, și a reprezentat o realizare deosebită a arhitecturii industriale din oraș (clădirea aflată pe strada Uzinei s-a păstrat, din păcate, într-o formă transformată și simplificată). Barajul de pe Mureș a fost distrus în timpul celui de-al doilea război mondial, în 1944. Cu ocazia realizării hidrocentralei, a fost amenajate atât fostul Braț al Morii, devenit canalul Turbinei, cât și punctul de vărsare în râul Mureș, până la zona de vărsare a pârâului Poklos, fiind prevăzută și consolidarea malului râului.

Regularizarea pârâului Poklos a reprezentat o preocupare prioritară a municipalității, mai ales după ce centrul administrativ urma să fie dezvoltat în apropierea pârâului, iar intravilanul construit al orașului a depășit linia pârâului. Lucrări minore de regularizare au fost realizate și în 1905 în zona cartierului Budai de astăzi,¹⁰⁵ un pod în zona străzii Gh. Doja a fost realizat în 1905–1906.¹⁰⁶ Din anul 1910 dispunem de date despre regularizarea secțiunii pe cele două laturi ale străzii Gh. Doja, fiind prevăzute și poduri în linia străzii Liviu

¹⁰¹ Pál-Antal 1997, p. 146.

¹⁰² Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale Române, Fond Primăria Târgu Mureș, Actele consiliului orașului, 2249/1912.

¹⁰³ Pál-Antal 1997, p. 216–217.

¹⁰⁴ Pál-Antal 1997, p. 184.

¹⁰⁵ Székely Lapok, 13 ianuarie 1905, p. 2.

¹⁰⁶ Székely Lapok, 21 aprilie 1905, p. 2.

Rebreanu și Grădinarilor. Lucrările au fost continuate în 1912 pe tronsonul extins până la strada Budai Nagy Antal de astăzi.¹⁰⁷ Preocuparea orașului pentru continuarea regularizării a rămas constantă (necesitatea acestor lucrări fiind subliniată și de inundațiile din 1912). În 1913 a fost planificată amenajarea cu beton a albiei între strada Grădinarilor și podul căii ferate, respectiv regularizarea tronsonului până la punctul de vărsare în Mureș.¹⁰⁸

Lucrări edilitare de asigurare a apei potabile

Perioada începutului de secol este marcată de preocuparea primăriei de îmbunătățire a condițiilor de trai în oraș, astfel îmbunătățiri edilitare de tipul asigurării apei potabile fac parte din proiectele de anvergură ce sunt finalizate într-un timp relativ scurt. Proiectului apeductului de apă realizat între anii 1907–1909, este unul de anvergură și pornește de la captarea apei, bazine de decantare și asigurarea distribuției, pe un traseu existent și astăzi: albia râului Mureș lângă pod, strada Călărașilor, traversează pe la nord Piața Trandafirilor și continuă pe strada Mihai Viteazu, până la intersecția cu strada Verii și până la platoul Cornești.

Proiectul inițial avea trei puncte majore, casa pompelor, în locația cea mai de jos, plasată lângă albia râului Mureș, în imediata vecinătate a podului, fiind pe partea cealaltă de calea ferată. Clădirea este construită în stil secesion, având aparența unei vile. Punctul intermediar cuprinzând bazinele îngropate și o fostă clădire administrativă, astăzi transformată în locuință, este așezat pe strada Verii, ocupând o întreagă insulă. Punctul cel mai ridicat se află lângă platoul Cornești, unde se găsesc alte bazine îngropate.

Zona cuprinsă între Piața Republicii și Canalul Turbinei

Zona situată la nord-vest de artera principală a drumului de ieșire spre Reghin (piața Republicii – strada 22 decembrie 1989) a trecut printr-o sistematizare serioasă în acești ani. Linia străzii Mărăști s-a conturat deja pe parcursul secolului al XIX-lea. Accesul acestei zone dinspre strada Călărașilor a fost facilitat în perioada lui Bernády prin deschiderea străzii Brăila în anul 1905, când, în urma negocierilor personale ale primarului, orașul a cumpărat un lot de la descendenții renumitului medic Knöpfler Vilmos, întemeietorul noului spital orășenesc (strada purtând numele acestuia până în 1965).¹⁰⁹ În zona pieței Mărășești în primul deceniu al noului secol, a dispărut șanțul existent în 1898, fiind stabilit pe cele două laturi aliniamentul și fiind creată o piață dreptunghiulară, în mijloc cu o insulă plantată, ca și în zilele noastre. Noua piață a primit numele poetului și luptătorului antiotoman din secolul al XVII-lea, Zrínyi Miklós. Primele propuneri de amenajare provin din 1905, o amplă sistematizare a avut loc însă în anii 1910–1911, în această perioadă fiind regularizată și piața Republicii, în jurul căruia s-a conturat și trama stradală a zonei (str. 30 Decembrie, Târnaviei, Vlahuță, Motrului, Arieșului).¹¹⁰ Zona intersecției piața Republicii – Lăcrimioarei – N. Grigorescu – 22 Decembrie 1989 prezintă o stare mai puțin sistematizată, cu mai multe insule, păstrate timp de decenii (până la perioada comunistă, când această zonă de mahala a fost sistematizată și creat cartierul 7 Noiembrie). Extremitatea nordică a intravilanului însemna, în toată perioada discutată, strada Secuilor Martiri, care practic lega zona școlii militare cu calea ferată și cu uzina forestieră a lui Farkas Mendel. Casa de vamă de la ieșirea din oraș a fost construită pe colțul acestei străzi.

¹⁰⁷ Man 2009, 531–532.

¹⁰⁸ Székely Lapok, 8 iunie 1913, p. 2.

¹⁰⁹ Orbán János – Oniga Erika, Egy elfeledett marosvásárhelyi háziorvosi történetéből. Építkezések a századfordulón a Kossuth Lajos utca külső szakaszán. Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiséggyűjtéséből, Új sorozat, XIV. (2019), pp. 26–27.

¹¹⁰ Man 2009, p. 208, 226.

După cum am văzut, în zona situată dincolo de calea ferată în 1898, fără construcții și fără denumiri deocamdată, sunt deja trasate în toată lungimea lor străzile Zăgazului, Abrudului și Livezii, parțial strada Solidarității, dar aspectul zonei este definit de un braț mort al râului Mureș. Harta din 1911 prezintă deja urmele unei sistematizări ample, cu siguranță realizată cu ocazia construcției uzinei comunale și regularizarea Canalului Turbinei. Strada Solidarității (str. Holtmaros/Brațului Mort al Mureșului) este prelungită până la Canalul Turbinei, ansamblul clădirilor uzinei comunale pe latura de nord-est este flankat de un drum nou, strada Furnicilor, cele trei străzi paralele fiind legate între ele de o stradă nouă, strada Muncitorilor. Drumurile vechi, existente la sfârșitul secolului al XIX-lea, au primit primele lor denumiri: Gât/Barajului (Zăgazului), Berek/Zăvoi (Livezii), Aranka György (Abrudului). Dincolo de Canalul Turbinei este trasată linia Aleii Carpați (str. Hungária). Lângă calea ferată apare, în toată lungimea sa, strada actuală Kós Károly (strada Gyár/Fabricii). Pe harta din 1914 se constată o singură diferență majoră, existența actualei străzi a Margaretelor de-a lungul Canalului Turbinei, deocamdată anonimă (denumită în 1919 str. Sfânta Margareta).¹¹¹

Noi străzi în zona Bolyai

Una dintre cele mai vechi zone construite ale orașului, fostul cvartal Sfântu Nicolae, în secolul al XIX-lea a cuprins deja cinci centre importante în viața orașului, semnificative la nivel regional (colegiul reformat, sediul Tablei Regești, mutată în palatul Kendeffy 1827, sediul scaunului Mureș, Biblioteca Teleki, respectiv a doua biserică reformată a orașului, Biserica Mică). Importanța zonei a crescut în a doua parte a secolului, fiind construită biserica unitarienilor și fiind mutată într-o clădire din zonă direcțiunea fiscală regală (strada Ștefan cel Mare nr. 40). În 1896–1897 a fost construită în spatele sediului Tablei Regești, impozanta clădire neobarocă a Palatului Justiției, ceea ce a generat în mod inevitabil deschiderea străzii Justiției (denumită inițial după numele juristului și judecătorului regal medieval, Werbőczy István), care lega între ele străzile actuale Bolyai și Retezatului. În jurul anului 1910 a fost deschisă o nouă stradă paralelă cu Justiției pe „lotul familiei Désy” strada Liszt Ferenc.¹¹² După cum am văzut, pe partea cealaltă a străzii Ștefan cel Mare, tot în 1910, a fost deschisă strada Bradului, cu ocazia creării cartierului funcționarilor. Regularizări au avut loc și în strada Borsos Tamás, în zona intersecției cu străzile Băilor – Crizantemelor – Erou Petre Popescu, unde în anul 1903, conform planului inginerului șef, Flesch Adolf, sunt realizate terasamentele și zidul de sprijin, care definesc intersecția și în zilele noastre.¹¹³

Una din realizările importante urbanistice ale perioadei Bernády din această zonă poate fi considerată deschiderea străzii Köteles Sámuel, paralelă cu vechea stradă Régibarmvászár (Márton Áron). Din această stradă se deschidea o fundătură în forma literei T (exact identică cu actuala stradă Czako József și o scurtă secțiune a străzii Köteles), cu numele de *Térjmeg utca* (Întorsurii). Această denumire veche la începutul secolului al XIX-lea exista deja pe harta din 1865–1866, ulița este semnalată într-o formă incipientă, astfel, se poate presupune că mica unitate topografică exista într-o anumită formă și în secolul al XVIII-lea. Lunga și extinsă parcelă situată între această fundătură și strada Bolyai a fost deținută în mare parte de un singur proprietar, colegiul reformat. Astfel, la inițiativa primarului Bernády, municipalitatea a avut posibilitatea de a deschide relativ ușor noua stradă pe lângă biserica minorităților. Lucrările de amenajare ale noii străzi au fost începute în anul 1906.¹¹⁴ Anterior, valoarea urbană și traficul acestei zone a crescut semnificativ în 1902, prin construirea unei școli elementare în zonă, pe colțul străzilor Régibarmvászár și Térjmeg (astăzi grădiniță). Deși

¹¹¹ Pál-Antal 1997, p. 139.

¹¹² Pál-Antal 1997, p. 134.

¹¹³ Man 2009, p. 185.

¹¹⁴ Székely Lapok, XXVI. 106. (9 mai 1906) p. 2.

o parte a opiniei publice a considerat deschiderea sa complet inutilă, strada ultracentrală, botezată după renumitul profesor al colegiului reformat, Köteles Sámuel (1770–1831), a devenit unul dintre cele mai populare locuri de construcție din oraș și, în scurt timp, a ajuns să fie una dintre cele mai frumoase zone ale orașului (aici au construit case viceprimarul orașului, Hofbauer Aurél, arhitectul Radó Sándor, omul de cultură Sényi László etc.). Strada a fost legată de noul centru administrativ al orașului în 1908, prin deschiderea străzii Mikszáth Kálmán (astăzi strada Artei) în linia școlii elementare construite, pe un teren cumpărat de la Bucher Károly și Illyés Lajos.¹¹⁵

Pasaje de legătură între piața Trandafirilor și strada Filimon

Zona pieței centrale a fost conectată de strada Filimon de o singură arteră, strada Horea. La sfârșitul secolului al XIX-lea, a devenit tot mai necesară realizarea unei noi străzi de legătură, fiind înființat pe terenul familiei Lázár pasajul Corso, actuala stradă Bartók Béla. În anul 1902 noua proprietară, văduva lui Otto von Bissingen, contesa Eleonóra Lázár a transformat vechea sa casă barocă, rezultatul fiind palatul actual de pe str. Béla Bartók nr. 1–3. În data de 1 iulie 1902 executantul, maistrul constructor Pál Soós, a depus planul de autorizație a unui bazar pe lungimea parcelei înguste din dreapta clădirii, pe latura dinspre casa Hirschmann. În acest fel terenul dintre bazar și palat a devenit practic un spațiu pietonal de acces. În data de 5 noiembrie 1902, văduva a și oferit parcela îngustă publicului, cu scopul deschiderii unui pasaj, cu rezervarea dreptului de parcelare, însă nu au ajuns la înțelegere. Așadar, deși pasajul a fost deschis traficului, acesta a rămas în proprietatea privată a contesei. Problema s-a ridicat din nou în data de 11 ianuarie 1912: văduva a oferit iarăși terenul orașului, consiliul a acceptat oferta cu condiția ca noua stradă să dispună de o lățime de 12 m, bazarul dinspre piață să fie demolat până la 1 mai 1914, și lățimea parcelelor create să fie de cel puțin 12 m pe linia frontului stradal. Aceste operațiuni nu s-au realizat, bazarul nefiind demolat. Pe fotografiile perioadei interbelice acesta este încă prezent.¹¹⁶ Indiferent de statutul său juridic, pasajul Corso apare deja pe harta din 1914 (spre deosebire de cea din 1911).

O altă cale de comunicare între strada Filimon și piața Trandafirilor a constituit-o așa-numitul pasaj al Măcelarilor (Mészáros köz), accesibil prin gangul sediului Asociației Măcelarilor (Trandafirilor 13), unitate topografică existentă deja la sfârșitul secolului al XIX-lea. A fost desființat în a doua parte a secolului XX. La începutul secolului XX au existat planuri pentru deschiderea unui nou pasaj între biserica franciscană și palatul Toldalagi. Acest proiect nu s-a realizat, deși a fost dezbătut în anul 1906 de către adunarea generală a orașului,¹¹⁷ fiind propusă cumpărarea unei suprafețe de 1342 m² de la franciscani.¹¹⁸ În 1911 propunerea a fost încă în fază de negocieri,¹¹⁹ și se pare, că numai în 1914 au fost făcute primele demersuri serioase pentru deschiderea pasajului, călugării au primit de la oraș 1,5 milioane de cărămizi în schimbul teritoriului străzii¹²⁰ – proiectul nu s-a finalizat probabil din cauza izbucnirii războiului.

Noul centru urban al lui Bernády. Sistematizarea zonei pieței Victoriei

¹¹⁵ Man 2009, p. 185.

¹¹⁶ Orbán János, Istoricul casei Hirschmann și începuturile stilului secesion maghiar la Târgu Mureș, Marisia, Arhaeologia, Historia, Patrimonium, I (2019), pp. 163–188.

¹¹⁷ Székely Ellenzék, IX. 96. (27 aprilie 1906) p. 2.

¹¹⁸ Székely Ellenzék, IX. 234. (13 octombrie 1906) p. 2.

¹¹⁹ Székely Napló, XLI. 164. (24 octombrie 1911) p. 1.

¹²⁰ Székely Napló, XLIV. 44. (19 martie 1914) p. 1.

Cu certitudine, cea mai importantă realizare urbană, adevăratul simbol al activității primarului Bernády, este crearea noului centru administrativ și cultural, marcat de impozantele clădiri ale Primăriei Vechi și ale Palatului Culturii. Deși grandiosul proiect de urbanizare a zonei a rămas nefinalizat din cauza izbucnirii primului război mondial, prin pregătirea (sistemizarea) zonei, primarul a definit cadrul dezvoltării centrului istoric timp de aproape un secol. Posibilitatea creării unui nou centru urban s-a ridicat cu ocazia construcției primăriei noi în anul 1904. În a doua parte a secolului al XIX-lea, primăria a funcționat în vechile clădiri baroce de pe latura de est a pieței Trandafirilor (nr. 58–58A), aceste clădiri mici la sfârșitul secolului al XIX-lea au devenit nepotrivite și prea mici pentru organele administrative ale municipalității, așadar construcția unei noi primării a devenit inevitabilă. Pe parcursul anului 1904, locul construcției a devenit obiectul unor dispute în consiliul municipalității și în presa locală. Existau mai multe posibilități, dar până la urmă a fost acceptată varianta care propunea zona situată la capătul străzii Deák Ferenc, într-o primă fază fiind propus teritoriul situat între str. Deák Ferenc (Victoriei), str. Cercului (Cuza Vodă), pâraul Poklos, strada Sándor János (Gheorghe Doja). Până la urmă a fost ales teritoriul situat între strada Deák Ferenc și Cercului, unde, pe parcursul anului 1905, au fost achiziționate 17 loturi. Pe o mare parte a acestei suprafețe imense a fost construită, începând cu anul 1906, impozanta primărie a orașului, pe baza planurilor arhitecților budapeșteni, Komor Marcell și Jakab Dezső. Pe parcursul acestei construcții, în anul 1907 este aprobat deja și proiectul construcției Palatului Culturii, cel mai important monument al epocii și al stilului secesion din oraș, realizat între anii 1911–1913 tot pe baza planurilor elaborate în biroul budapeștan al arhitecților Komor și Jakab, favoriții lui Bernády în toate proiectele sale arhitecturale de mare anvergură.

Pe cele două flancuri ale monumentalei primării au fost create 2 străzi, care au primit numele împăratului și împărătesei, străzile Franz Iosif (Enescu) și Regina Elisabeta (Primăriei). Harta realizată în 1911 reflectă așadar această situație, fiind prezente cele două străzi, clădirea Primăriei, Palatului Culturii, precum și un alt monument de seamă al perioadei, sediul Camerei de Industrie și de Comerț, construit între anii 1909–1911 pe baza planurilor arhitectului budapeștan Toroczkai Wigand Ede (str. Primăriei nr. 1),¹²¹ respectiv Palatul Pensionarilor (str. Enescu nr. 2), monument marcant al zonei, realizat în stil secesion, după proiectele arhitectului șef al orașului, Radó Sándor.

La sfârșitul anului 1910 și începutul anului 1911, a fost propusă o sistematizare amplă a zonei cuprinse între noua stradă Regina Elisabeta, strada Cercului și Deák Ferenc de către inginerul Flesch Adolf, care a întocmit diferite variante de regularizare prin exproprierea și achiziționarea unui număr mare de loturi, proiect aprobat de consiliul municipalității în luna februarie a anului 1911.¹²² Configurația actuală a tramei stradale (str. Tineretului – Tușnad – Iuliu Maniu – piața Cardinal Iuliu Hossu) este rezultatul acestor lucrări de sistematizare, realizate în anii următori, prin strada Iuliu Maniu fiind creată o arteră importantă spre zonele noi cuprinse în intravilan, aflate peste pâraul Poklos și calea ferată. Această nouă situație este indicată deja și de harta orașului, realizată în 1914, care prezintă noile străzi anonime, denumite mai târziu, în ultimul an de război, se pare că după membrii alianței Puterilor Centrale (str. Germanilor, Turcilor, piața Bulgarilor, str. Alianței).

Izbucnirea războiului mondial a întrerupt dinamica fără precedent a construcțiilor din această zonă, unde până la urmă au fost realizate numai trei clădiri publice reprezentative, existente și astăzi: în 1912–1913 în spatele primăriei a fost construită sediul *Școlii Cursului Administrativ*, cu fațada spre strada Cuza Vodă, în 1913 sediul *Băncii Albina* în intersecția noii străzi Tușnad cu piața Victoriei, respectiv *Căminul Ucenicilor Industriali*,

¹²¹ Keserü Katalin, Toroczkai Wigand Ede, Budapeșt, 2007.

¹²² Man 2009, p. 183, 204.

realizat în 1914–1915 la inițiativa antreprenorului Csiszár Lajos, care a fost și proiectantul clădirii. Au existat însă proiecte pentru mai multe clădiri impozante, cum ar fi clădirea muzeului Bethlen Gábor, planificat să fie deschis în 1916, sediul poliției orășenești etc. În rândul clădirilor marcante ale zonei, realizate în stil secesion trebuie amintită și casa de raport, cu două etaje, construită de către Csiszár pe colțul străzii Liviu Rebreanu, clădire existentă și astăzi.

2.6.5. Perioada interbelică 1919–1940

După sfârșitul războiului și instaurarea noii administrații, conjunctura economică a anilor douăzeci a adus un nou val de dezvoltare arhitecturală în evoluția orașului, începând cu anii 1922–1923 numărul construcțiilor fiind în creștere. De asemenea, sunt create noi străzi și chiar noi cartiere în periferiile intravilanului, în unele cazuri chiar în inima centrului istoric. Spre norocul cercetării, și din această perioadă s-au păstrat trei hărți generale ale orașului, cele din 1923,¹²³ 1934,¹²⁴ și din 1943¹²⁵ – prin comparația amănunțită a acestora cu harta generală din 1914, prezentată anterior, pot fi conturate principalele direcții de dezvoltare ale intravilanului.

O primă direcție de extindere a însemnat zona Dâmbului Pietros, pe teritoriul cuprins între actualul Bulevard 1848 și strada Gheorghe Doja: în 1923 în zona delimitată de străzile Széchenyi István – Dâmbul Pietros – Constantin Dobrogeanu Gherea – Bulevardul 1848, trama stradală este conturată deja în forma sa actuală. Această locație a fost propusă și în anul 1909 (în aceea vreme proprietatea lui Váradi Márton) pentru înființarea Cartierului Funcționarilor,¹²⁶ însă, după cum am văzut, nu s-a realizat, deși a existat deja un plan detaliat de parcelare.¹²⁷ (În 1914 teritoriul a fost propus și pentru construcția spitalului nou, însă ideea a fost respinsă, fiind o zonă poluată din cauza fabricilor din zonă.¹²⁸) Ideea înființării unui cartier a fost reluată în anul 1922, în urma campaniei lansate de săptămânalul mureșean social-democrat, *Tükör*.¹²⁹ Redacția ziarului a întocmit planuri pentru cca 100 de locuințe și a promovat obținerea unor credite avantajoase din partea instituțiilor bancare, iar ideea a fost primită cu mare entuziasm de către muncitorimea din Târgu Mureș. Locația propusă de ei a fost acest teritoriu aflat în proprietatea orașului, în zona Dâmbului Pietros. Ideea a fost susținută și de inginerul șef al orașului, Maetz Ervin, care a modificat și a corectat planurile realizate de redacție (case cu 1–2–3 camere),¹³⁰ care începând cu 13 august au fost expuse în librăria lui Révész.¹³¹ Proiectul aflat într-un stadiu avansat nu s-a realizat, cel mai probabil datorită crizei financiare a perioadei următoare – însă deschiderea noilor străzi în zonă, cu siguranță are legătură cu această inițiativă. Pe harta din 1923 apar deja noile străzi, precum strada Viilor (astăzi strada Deva), str. Pavel Chinezu (str. Slatina), str. N. Cherecheș (o secțiune a străzii Urcușului, realizată pe o line diferită), str. Cârțan (o secțiune a străzii Dâmbu Pietros), str. Cavalerilor (str. Constantin Dobrogeanu Gherea), str. Ciocârliei (str. Turnu Roșu), str. Ciordaș (pasajul Cucului).¹³² În 1923 apare deja în forma și lungimea sa actuală str. Széchenyi Ferenc (cu denumirea str. Căii Ferate). Până în anul 1934 strada Dobrogeanu-Gherea, paralelă cu Széchenyi, ajunge la lungimea sa actuală,

¹²³ Harta orașului municipal Târgu Mureș, 1923. Scara 1:10000.

¹²⁴ Harta municipiului Târgu-Mureș, 1934. Editura Librăriei Ernest Révész, tipărită în 1935.

¹²⁵ Marosvásárhely szab. kir. város átnézeti térképe. Editată de librăria Helikon din Târgu-Mureș, în urma dispoziției nr. 19263/1943 a primăriei. Tipărit de Klosz Gy. és fia, Budapest.

¹²⁶ Székely Lapok, XXXIX. 189. (12 decembrie 1903), p. 3.

¹²⁷ Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale Române, Fond Primăria Târgu Mureș, Actele consiliului orașului, 3803/1909.

¹²⁸ Székely Lapok, XLIV. 23. (10 februarie 1914) p. 1.

¹²⁹ Tükör, X. 30 (23 iulie 1922) p. 1.

¹³⁰ Tükör, X. 31 (30 iulie 1922) p. 2.

¹³¹ Tükör, X. 33 (13 august 1922) p. 2.

¹³² Pál Antal 1997.

fiind prelungită până la precedenta străzii Lămâitei (Ion Pop Florentin). În acest deceniu apare arhitectura socială, inginerul Maetz proiectând în acești ani case pentru funcționarii și muncitorii rafinării de petrol din strada Gheorghe Doja.

De asemenea s-a continuat dezvoltarea tramei stradale, începută în perioada lui Bernády, în zona situată între calea ferată și unitatea militară din vecinătatea fabricii de zahăr, flancată de strada Nicolae Bălcescu. Strada Iuliu Maniu în anul 1923 este trasată deja până la strada Bălcescu, iar în cvartalul extins, definit de linia străzilor Iuliu Maniu, Bălcescu și calea ferată apar o serie de străzi noi și prelungiri de străzi: B. P. Hașdeu, Bolintineanu (Oltului), Barbu Lăutarul (astăzi Frunzei), Matei Basarab (astăzi I. L. Caragiale), Bătrâneau (Bicazului). Conform datelor de arhivă, o parcelare în strada Ciocârliei de astăzi a avut loc la solicitarea lui Tordai Ágnes în anul 1923, tot atunci fiind conturată și linia străzii B. P. Hașdeu.¹³³ În 1926 a fost parcelată zona aflată între strada Somnului și pârâul Poklos, fiind creată strada Sălciilor. Din 1929 dispunem de date despre intenția municipalității pentru amenajarea zonei situate între pârâul Poklos, str. Libertății și calea ferată (zona străzii Rândunelelor).¹³⁴ În zona situată între Piața Armatei de astăzi și strada Libertății, trama stradală actuală s-a conturat într-o etapă următoare, pe harta din 1934 fiind deja prezente străzile Ialomiței, Berzei, Frederic Joliot Curie, Furtunei, Zânelor.

Teritoriul imens situat pe cealaltă latură, cea nord-vestică a străzii Libertății (str. Andrei Mureșanu în perioada interbelică), extins până la linia râului Mureș (cursul căruia a fost regularizat în această zonă în a doua parte a secolului XX), cunoscut și sub denumirea de *Mészárosok rétje* (*Râțul Măcelarilor*) a rămas aproape intactă până la 1923, singura modificare este deschiderea străzii Pâinei între cele două străzi existente în apropierea căii ferate, strada Primăverii și strada Câmpului. Până la 1934 însă, teritoriul a cunoscut o dezvoltare urbană amplă, strada Pâinei a fost prelungită până la râul Mureș, paralelă cu strada Libertății, iar între cele două artere este înființată piața Onești, din care pornesc, în direcție radială, străzile Salcâmlor, Mioriței și Zidarilor, iar în jurul lor, perpendicular pe strada Libertății, străzile Milcovului, Sitarilor, Siretului, Rovinari, cea din urmă fiind legată de vechea stradă Câmpului prin strada Jiului (proiectul de parcelare pentru Jiului a fost aprobat în anul 1926¹³⁵). Dezvoltarea acestei zone a avut un elan important și în perioada de după arbitrajul de la Viena, aici fiind construit așa-zisul cartier ONCSA.

Tot în perioada interbelică a avut loc, în apropierea gării, parcelarea teritoriului cuprins între strada Budiului și Gheorghe Doja, unde rețeaua pătratică a tramei stradale arată clar că este rezultatul unei concepții urbanistice predefinite, cartierul fiind rezultatul unei singure acțiuni de sistematizare. Străzile – Alba Iulia (pe vremuri Radu cel Mare), Bogatei (Costache Negruzzi), Ludușului (C. A. Rosetti), Iernutului (Ștefan Cicio Pop și Ivireanu Antim), Branului (Grigore Ghica + Doamna Milița), Caraiman (Neagoe Basarab) și Ciocanului (Bogdan Vodă) – au fost denumite toate deodată, în anul 1934.¹³⁶

O altă direcție de extindere s-a conturat în spatele cimitirului romano-catolic și cimitirului evreiesc status quo ante, pe platoul Dâmbului Calvarului. Practic, a fost extins Cartierul Funcționarilor creat de Bernády pe cealaltă latură a străzii Papiu Ilarian, prin înființarea străzilor Aluniș (Vintilă Brăteanu), Cerbului (Mareșal Presan), Ana Ipătescu (Vasile Lupu). Se pare că acest teren a fost expropriat în 1929 de la familia Schönstein, după care, până la 1934, linia străzilor a fost trasată, conform situației de astăzi. Totuși, autorizații de

¹³³ Man 2010, p. 44.

¹³⁴ Man 2010, p. 43, 73.

¹³⁵ Man 2010, p. 42.

¹³⁶ Pál Antal 1997.

construcție nu au fost emise, iar în 1939 proprietarii au solicitat "clarificarea zonei" unde au deținut terenuri.¹³⁷ Pe harta din 1943 străzile sunt trecute fără denumiri, se pare deci, că statutul acestei zone nu s-a clarificat nici în anii următori.

În această perioadă au avut loc sistematizări importante în intravilanul cvartalului Sf. Nicolae: în 1926 a fost parcelat și dezmembrat terenul din preajma *Bisericii Reformate Mici*, unde parohia reformată a deținut loturi extinse. Prin această acțiune a fost creată actuala piață a Memorandumului și stabilit parcelarul zonei cuprinse între strada 1 decembrie 1918 și clădirea bisericii. Tot în 1926 a avut loc o dezmembrare în zona străzii *Secerei*, acest moment constituind debutul parcelării zonei. În anul 1925 berarul Bürger Albert a realizat parcelări în zona gării de nord, pe *str. 30 Decembrie*, până la linia străzii Motrului. Pe terenul lui Bürger Albert și Bustya Lajos, aflat lângă strada Victor Babeș, *strada Bujorului* este prelungită, fiind creată și strada Cîbinului.¹³⁸

În inima orașului vechi, în mijlocul cvartalului Sf. Nicolae de odinioară, exista la începutul secolului XX un teritoriu neconstruit, în spatele Bibliotecii Teleki, care a avut o curte largă de-a lungul străzii Borsos Tamás și un parc extins lângă aripa bibliotecii (fondatorul bibliotecii, cancelarul Teleki a încercat să cumpere parcele extinse în jurul clădirii, pentru prevenirea incendiilor). Moștenitorul familiei, contele Teleki Károly însă, cunoscut în istoriografie pentru deturnarea repetată a fideicomisului bibliotecii, a parcelat și a vândut acest teren, fiind creat așadar micul cartier compus din străzile Gen. Gheorghe Avramescu – Padeș – dr. Kozma Béla. Solicitarea contelui pentru parcelarea și amenajarea acestui teren a fost dezbătută de consiliul municipal în anul 1933, conform convenției, jumătatea costurilor canalizării și apeductului fiind suportate de către proprietari.¹³⁹ În următorii ani au fost emise mai multe autorizații de construcție în acest nou cartier, cel mai important antreprenor activ pe aceste construcții, desfășurate deja sub semnul modernismului, fiind Farkas József. Amenajarea străzilor, realizarea pavajului și asfaltării au rămas în urmă, în 1937 au fost obligați proprietarii să suporte costurile acestor lucrări.¹⁴⁰

Până la anul 1934 au mai fost deschise *str. Bobâlna* (între Bulevardul 1918 și pârau Poklos/str. Predeal), *str. Bistriței* (între Călărașilor și strada Eminescu), a fost prelungită *str. Al. Vlahuță* (stradă de legătură dintre 30 Decembrie și Lăcrimioarelor). În zona Gh. Marinescu, *strada Dimitrie Cantemir* este prelungită până la str. Gen. Ion Dumitrache, apare *str. Ulciorului*, respectiv *str. Ciugudean Cornel* (deschisă prin împrumutarea decorărilor cu medalia „Bărbăție și Credință”, numită în 1931 str. Gh. Bogdan Duică).¹⁴¹ Străzile Verii, Trébely, Pădurii sunt legate între ele de *str. Privighetorii*.

2.6.6. Perioada Dictatului de la Viena 1940–1944

În ceea ce privește extinderea intravilanului în această perioadă, se menționează construcția cartierului ONCSA, proiect prin care s-a continuat parcelarea zonei situate între strada Libertății și râul Mureș. ONCSA (Országos Nép- és Családvédelmi Alap, în traducere liberă, Fondul Național de Susținere a Familiei și a Poporului) este denumirea unui program de stat din perioada 1940–1944, care asigura beneficii sociale în primul rând familiilor nevoiașе cu mai mulți copii. Solicitarea pentru casele sociale ONCSA din Târgu Mureș a fost înaintată în septembrie 1941, iar în 1942–1943 în Câmpul Măcelarilor (zona străzilor Mioriței, Lebedei etc. de astăzi) au fost

¹³⁷ Man 2010, p. 75.

¹³⁸ Man 2010, p. 32, 43, 41.

¹³⁹ Man 2010, p. 344.

¹⁴⁰ Keleti Újság, XX. 202 (4 septembrie 1937) p. 5.

¹⁴¹ Pál-Antal 1997, p. 87.

realizate 20 de case duplex, predate în vara anului 1943 celor 40 de familii, în total 334 persoane, care au cumpărat locuințele printr-un credit avantajos.¹⁴² În 1944, în condițiile războiului au fost realizate numai 4 case, după planurile inginerului Szabó Jenő, predate cu câteva săptămâni înainte de sosirea frontului, în data de 20 august 1944.¹⁴³ Construcția caselor muncitorești din zonă a fost continuată și în perioada anilor 1950.

2.7. Evoluția fondului construit cuprinzând tipologia stilistică și funcțională a acestuia¹⁴⁴

Capitolul urmărește prezentarea în ordine cronologică, pe baza datelor istorice rezultate din cercetări recente și mai vechi, problemele legate de evoluția fondului construit reprezentativ din zona studiată, de introducerea stilurilor arhitecturale în diverse etape de către comanditari, arhitecți și antreprenori, ce și-au pus amprenta în dezvoltarea și imaginea orașului Târgu Mureș.

2.7.1. Perioada medievală și premodernă (1291–1690)

Cea mai veche construcție târgumureșeană care, într-o formă transformată, există până în zilele noastre, este fosta biserică și mănăstire a franciscanilor (astăzi biserica reformată din Cetate, „református Vártemplom”). Primele urme de construcții din lemn, depistate de cercetări arheologice în zona *fostei mănăstiri și biserici franciscane* (astăzi biserica reformată din Cetate), datează de la începutul secolului al XIV-lea.¹⁴⁵ Așadar, sunt aproximativ concomitente cu prima atestare cunoscută a orașului în izvoarele medievale (1291).¹⁴⁶ Vestigiile arheologice confirmă clar existența unei comunități călugărești în această perioadă. Biserica dedicată Fecioarei Maria și marea majoritate a clădirilor mănăstirii (aripile de nord și de est), descoperite pe parcursul cercetărilor arheologice, au fost ridicate la sfârșitul secolului al XIV-lea și la începutul secolului al XV-lea. Un izvor documentar deosebit de valoros, o bulă papală din anul 1400, raportează încheierea construcțiilor în zona sanctuarului bisericii. Papa, pentru a sprijini continuarea construcțiilor, a emis un act de pelerinaj pentru mănăstire. Ținând cont de dimensiunile mari ale bisericii și ale mănăstirii, se presupune că, în acea perioadă, comunitatea franciscană a deținut un rol important și la nivel regional, construcțiile având probabil legătură cu misiunea franciscanilor în Moldova. Turnul bisericii gotice a fost construit în anii 1440, iar pe la sfârșitul secolului al XV-lea, în anii 1480, aceste construcții au fost fortificate într-o anumită măsură în timpul voievodului Transilvaniei, Báthory István.¹⁴⁷

Acest complex a constituit nucleul *fortificației* („cetății”) realizate de oraș pe parcursul secolului al XVII-lea. Între timp, în urma Reformei religioase, în 1556, franciscanii au fost izgoniți din biserică, care a devenit protestantă. În 1557, în aripa de est a mănăstirii (fosta sacristie) a fost plasat predecesorul colegiului reformat din localitate, școala numită *Schola Particula*, înființată de Dieta Transilvaniei. Construcția improvizată din jurul claustrului, realizată la sfârșitul secolului al XV-lea, a fost incendiată de două ori, în 1601 și în 1602, împreună cu biserica, după care, cu permisiunea generalului Basta și ulterior a principelui Bocskai István, sub conducerea lui Borsos Tamás (în 1602 judele primar al orașului), a fost începută construcția unei noi fortificații.

¹⁴² Székely Szó, III. nr. 121 (28 mai 1943) p. 3.

¹⁴³ Székely Szó, 22 august 1944, p. 7.

¹⁴⁴ Capitol elaborat de Janos Orban

¹⁴⁵ Benkő Elek, A középkori Székelyföld, vol. I. Budapest, 2012, p. 272.

¹⁴⁶ Conform noilor cercetări, orașul este atestat prima dată sub forma de Novum Forum la sfârșitul epocii Arpadiene, ca loc de emitere al unui document referitor la o înțelegere preliminară într-un proces judecătoresc, cu ocazia prezenței regelui Andrei al III-lea în oraș. Vezi Hegyi Géza, Marosvásárhely első említése, în Egyed Emese, Pakó László, Weisz Attila (red.), Certamen I. Kolozsvár, 2013, pp. 175–190.

¹⁴⁷ Soós Zoltán, A marosvásárhelyi Vártemplom/ Biserica din cetatea târgumureșeană, Târgu Mureș, 2016, p. 6, 17–19.

Construcția avea să reprezinte comunitatea și să delimiteze teritoriul orașului liber regesc, statut oferit localității în 1616 de către principele Gabriel Bethlen. Prima clădire, începută în toamna anului 1602 a fost una mai restrânsă, în jurul claustrului și al bisericii. În 1604 s-a ridicat Bastionul Nou (azi Bastionul Mic).¹⁴⁸ În anul 1613 a fost finalizat Turnul Porții în timpul judei Nagy Szabó János.¹⁴⁹ În 1620 s-a construit bastionul de lângă intrarea bisericii, cel al Tăbăcarilor (Vargák bástyája), la care au fost folosite și pietrele ruinelor mănăstirii pauline de la Sâncraiu de Mureș. Lucrările au fost continuate pe latura sudică a cetății: în 1629 s-a construit Bastionul Cojocarilor, iar între 1632–1633 cea a Dogarilor, pe un plan pentagonal, sub judele Nagy Szócsi István.¹⁵⁰ Fortificația a dobândit dispoziția sa finală cu finalizarea celor două bastioane de pe latura nordică, cel al Croitorilor (1638–1640)¹⁵¹ și cel al Măcelarilor (1653, 1656).¹⁵² În 1647–48 a fost finalizat zidul cetății între Bastionul Porții și Bastionul Tăbăcarilor.¹⁵³ În perioada habsburgică, cetatea a fost preluată de către armata austriacă și a suferit transformări serioase pe parcursul secolelor al XVIII–XIX-lea, însă, în ciuda acestora, complexul a rămas cel mai important monument al orașului din secolul al XVII-lea. Construcțiile civile care au rezistat până în prezent, sunt mai reduse la număr (materialul de construcție mai des folosit în această perioadă fiind unul mai puțin durabil, *lemnul*).

Deși pe parcursul secolelor a fost lărgită și a suferit modificări de nenumărate ori, nucleul clădirii aflate la colțul străzilor Călărașilor și Revoluției de astăzi, așa zisa *casă Köpeczi–Teleki* (str. Revoluției nr. 1.) cuprinde semnificative corpuri din secolul al XVI-lea. Cert este că, conform memoriilor lui Nagy Szabó Ferenc, această clădire a fost realizată de către Köpeczi Tamás cândva pe la mijlocul secolului al XVI-lea, cu mare probabilitate înainte de 1551. Köpeczi în 1538 este amintit deja ca judele primar al orașului, iar în timpul lui Gheorghe Martinuzzi a devenit arendatorul dijmei episcopale din Transilvania.¹⁵⁴ Clădirea a devenit ulterior una dintre cele mai valoroase din oraș în perioada Principatului Transilvaniei. În secolul al XVIII-lea a ajuns în proprietatea familiei Teleki, care a transformat și a extins prima dată în spiritul barocului, iar mai târziu în stil clasicist.¹⁵⁵

A doua construcție de mare importanță din epoca principatului este *casa lui Nagy Szabó Ferenc*, finalizată în 1623 pe colțul pieței centrale (piața Trandafirilor nr. 61), actualmente în proprietatea bisericii catolice. Nagy Szabó a fost o personalitate cunoscută a orașului, cetățean înstărit, care împlinise o vreme și funcția de provizor al cetății Gurghiului. A participat la numeroase campanii militare, iar în 1614 a însoțit delegația transilvăneană la Constantinopol. Memoriile sale consemnate în anii de după 1650 constituie un izvor extrem de bogat pentru istoria orașului din prima parte a secolului al XVII-lea. Deși ulterior a fost extinsă spre est și spre sud, clădirea păstrează un nucleu considerabil din secolul al XVII-lea. Construcția a fost începută în data de 26 aprilie 1623, fiind finalizată în anul 1624.¹⁵⁶ Data construcției, consemnată în memoriile lui Nagy Szabó Ferenc, ne este indicată de trei table comemorative. Prima a fost amplasată pe fațada principală, între colțul

¹⁴⁸ Soós, op. cit. pp. 46–47.

¹⁴⁹ Mikó Imre, Erdélyi történelmi adatok, I. Kolozsvár, 1855, p. 112.

¹⁵⁰ Mikó, op. cit. p. 144.

¹⁵¹ Mikó, op. cit. p. 148.

¹⁵² Soós, op. cit. pp. 46–47; Mikó, op. cit. p. 155, 160.

¹⁵³ Mikó, op. cit. pp. 151–152.

¹⁵⁴ Gálfi Emőke, „Az Köpeczi nemzetség ez várason becsületben volt.” Avagy polgár–nemes szembenállás Marosvásárhelyen a 16. század második felében, în Berekméri Árpád–Róbert. et al. (red.), Székely századok. Emlékkönyv Pál–Antal Sándor 80. születésnapjára. Marosvásárhely, 2019, pp. 191–199.

¹⁵⁵ Ioan Eugen Man, Casa „Köpeczi–Teleki”, cel mai vechi monument de arhitectură civilă din municipiul Târgu-Mureș, în Monumente de arhitectură civilă din municipiul Târgu-Mureș, Târgu Mureș, 2015, pp. 17–29.

¹⁵⁶ Mikó, op. cit. 121, 140, 141.

și primul gol al clădirii: AVXILIANTE DEO PERFECIT / F(ranciscus) Z(labo) / 1623 (între inițialele proprietarului este cioplită o cruce, iar cifrele anului construcției au fost scrijelite pe perimetrul unui cerc). În dreapta inscripției descrise remarcăm a doua tăbliță, cu textul CHRISTUS / 1623. A treia a fost așezată pe latura dinspre curte a edificiului, între axele 4–5, textul său rezumându-se la anul construcției. Clădirea a fost transformată și lărgită de mai multe ori începând cu secolul al XVIII-lea.¹⁵⁷

Din păcate, numărul clădirilor din perioada evului mediu și din cea premodernă, care deși într-o formă transformată au persistat până în zilele noastre, se reduce la cele enumerate mai sus.

Elementele de stil caracteristice acestor epoci pot fi identificate în formele gotice ale bisericii din cetate, în unele elemente constructive ale cetății (de exemplu un ancadrament de lemn renascentist din Bastionul Porții, inscripționat cu anul construcției, 1613).

Casa lui Köpeczi Tamás și a lui Nagy Szabó Ferenc au fost transformate în repetate rânduri pe parcursul secolelor, așadar, volumele și fațadele acestor clădiri nu reflectă prea mult din elementele de stil specifice Renașterii (deși în casa Köpeczi-Teleki, pe parcursul renovărilor efectuate în deceniul anterior, au fost depistate în poziție secundară mai multe pietre sculptate (provenind cu mare probabilitate din secolul al XVI-lea).

Datând din prima epocă, goticul sau stilul renascentist nu marchează în mod semnificativ aspectul urban actual al Târgu Mureșului. Amprenta arhitecturală ce marchează țesutul urban, atât din punct de vedere calitativ, cât și cantitativ, este cea a barocului, apariție a căruia pe meleagurile mureșene corelează cu trecerea Principatului Transilvaniei sub stăpânire Habsburgică.

2.7.2. Perioada habsburgică (1691–1867) – Perioada barocului și a barocului clasicizant cca 1700–1820

După ratificarea Diplomei Leopoldine (1690), integrarea Transilvaniei în Imperiul Habsburgic a însemnat, începând cu primele decenii ale secolului al XVIII-lea, pătrunderea formelor și soluțiilor arhitecturale baroce în arhitectura fostului Principat, devenit o provincie a imperiului. Prin urmare, în Transilvania se răspândește varianta central-europeană, austriacă a stilului, preferată de curtea vieneză. Într-o primă fază în toată Transilvania, principalii intermediari ai noului stil pot fi considerate forțele militare habsburgice, respectiv biserica catolică, ca actor al contrareformei sprijinite de curtea vieneză. La fel s-a întâmplat și la Târgu Mureș, unde primele construcții baroce au fost cele inițiate de ordinele călugărești romano-catolice, cele ale iezuiților și ale franciscanilor, reîntorși în oraș în această perioadă.

Prima construcție barocă, și una dintre cele mai importante, a fost cea a bisericii Sf. Ioan Sosiți la Târgu Mureș în 1702, iar în 1705 membrii ordinului ridicaseră deja o capelă mică, unde peste doi ani, după alegerea lui Francisc Rákóczi al II-lea ca principe s-a oficiat slujba de recunoștință. Între timp, ordinul a achiziționat de la moștenitorii lui Nagy Szabó Ferenc fosta casă a acestuia, construită în 1623 în vecinătate. În 1727 episcopul Antalffy a ridicat rezidența iezuită la rang de parohie și, după această dată, a debutat construcția bisericii de acum. Pe 8 august 1728 a fost așezată piatra de temelie a corului, iar anul următor a fost terminat și acoperișul acestei părți a bisericii. În 1734 a început construcția navei și a turnurilor. Episcopul Transilvaniei, Sztojka Zsigmond a oficiat liturgia de sfințire a noii biserici pe 4 octombrie 1750. Biserica a fost construită probabil după planurile călugărului iezuit Valentinus Scherzer. Constructorul fusese Conrad

¹⁵⁷ Orbán János, Biserica Sf. Ioan Botezătorul și Parohia romano-catolică, Târgu-Mureș, în Enciclopedia Maghiară din România, www.lexikon.ro (2010.02.18)

Hammer, un maestru zidar originar din Schwalbach, dar stabilit la Cluj, care coordonase anterior și construcția bisericii iezuite clujene. Apariția unor zidari germani (Andreas Öller, Simon Frey-Klaineder, Matthias Pehm) în matricolele parohiei începând cu cea de-a doua jumătate a anilor 1720, indică probabil implicarea acestora în construcția bisericii. Biserica se afla în piața centrală a orașului, la capătul nordic al acesteia. În secolul al XVIII-lea edificiul, înconjurat pe atunci de clădiri mai scunde, părea și mai monumentală decât în zilele noastre, impozanta biserică definea imaginea pieței centrale delimitată spre sud de clădirea primăriei. La fel ca și celelalte biserici iezuite din regiunea noastră și planul celei târgumureșene reprezintă o variantă a planului bisericii Il Gesù din Roma, mediată de șantierul vienez al ordinului. Cele două turnuri de pe fațada principală, care evocă imaginea bisericii vieneze, definesc silueta clădirii.¹⁵⁸

Piatra de temelie a *bisericii și mănăstirii ordinului franciscan observant*, dedicate fiului Sfântului Ștefan, Emeric cel Sfânt, a fost așezată în 1749. Edificiul a fost terminat cu ajutorul familiei Petki în anul 1755. Construcția mănăstirii a debutat în 1745, prima dată fiind finalizată aripa nordică. Aripile de vest și de sud au fost realizate de către maistrul constructor Paul Schmidt, conform unor planuri aulice după anul 1772, finalizate, potrivit unei inscripții aflate pe vremuri în interior, în anul 1777.¹⁵⁹ Ansamblul, cu excepția turnului și a criptei subterane, a fost demolat cu ocazia construcției Teatrului Național în 1972. *Ordinul minoriților* a început construcția unei biserici în anul 1740, cu sprijinul comandantului militar Lobkovitz, după ce au fost alungați din cetatea ocupată de armata austriacă, unde casele lor au fost expropriate. Potrivit tradiției locale, construcția a fost începută deja în zona străzii Köteles Sámuel.¹⁶⁰ Trebuie însă menționat că pe harta militară din 1750, biserica minoriților, în curs de realizare, este plasată într-o zonă total diferită a lotului extins, deținut de ordin, și anume pe colțul actualei străzi Bolyai cu piața Trandafirilor. Așadar, cu mare probabilitate, construcția bisericii și mănăstirii, situate astăzi pe strada Köteles – din care până la urmă s-a realizat numai sanctuarul și o travee a navei bisericii și o aripă a mănăstirii – a fost începută într-un moment ulterior anului 1750, susținută de o inscripție din biserică, care face trimitere la anul 1767.

Mijlocul secolului al XVIII-lea este marcat de debutul construcțiilor civile de mare anvergură, realizate sub semnul barocului. În acest proces a jucat un rol decisiv mutarea Tablei Regești a Transilvaniei din Mediaș la Târgu-Mureș. Acest act a contribuit în mod decisiv la dezvoltarea politică și economică a orașului, care în scurt timp a devenit un centru de importanță regională, ceea ce a însemnat creșterea valorii urbane a localității și a imobilelor situate în centrul orașului. Totodată, marea aristocrație și nobilimea transilvăneană, sosită în oraș cu această instituție, a adus o cultură arhitecturală mult mai dezvoltată, comparativ cu cea existentă în perioada precedentă.

Unul dintre cei mai importanți promotori ai mutării Tablei Regești a fost contele László Toldalagi (†1779), asesorul Tablei Regești, care, pe lângă apropierea centrului său domenal, Corunca, a fost deja proprietar al mai multor imobile din oraș. Pe unul dintre aceste loturi a construit primul și cel mai reprezentativ palat nobiliar realizat în stil baroc, *palatul Toldalagi* (piața Trandafirilor 11). Construcția a fost demarată în anul 1759, pe lotul nobiliar cumpărat de la Boldizsár Thordai în 1742. Într-o primă etapă, până în anul 1762, a fost construită aripa principală dinspre piață și o porțiune din aripile laterale, prin înglobarea unor clădiri deja existente. Aripa din spate a fost terminată în anul 1772, formându-se astfel curtea interioară, flancată, la nivelul etajului, de o loggie deschisă. Proiectantul și supervisorul construcției a fost Johannes Luidor, maestru

¹⁵⁸ Orbán János, Biserica Sf. Ioan Botezătorul și Parohia romano-catolică, Târgu-Mureș, în Enciclopedia Maghiară din România, www.lexikon.ro (2010.02.18)

¹⁵⁹ Ioan Eugen Man, Târgu-Mureș, istorie urbană de la începuturi până în anul 1850, I. Târgu Mureș, 2006, p. 206.

¹⁶⁰ Benkő Károly, Marosvásárhely szabad királyi város leírása 1862-ben, Marosvásárhely, 2001, p. 25.

secund fiind Paul Schmidt (†1789), antreprenor care urma să devină în deceniile următoare un personaj cheie în construcțiile orășenești. Toldalagi a acordat o atenție deosebită executării detaliilor artistice, invitând la Târgu-Mureș meșteri din alte centre meșteșugărești. Realizarea statuiilor și a detaliilor arhitecturale sculptate i-au revenit celui mai renumit sculptor din Transilvania acelor timpuri, Anton Schuchbauer, dar, alături de el, au activat și meșteri din Gherla. Unele elemente ale interioarelor au fost executate de către meșteri din Sibiu și Sighișoara. Stucaturile fațadei principale și ale etajului au fost realizate de Romanus Lehr. Ornamentele fațadei pot fi considerate cele mai importante detalii baroce ale clădirii, decorul celor șase ferestre ale etajului sunt structurate pe baza unei scheme simetrice, fiind caracterizate de o abundență specifică rococoului.

Eforturile comanditarului de a da locuitorilor orașului un exemplu demn de urmat în domeniul arhitecturii, a adus rezultate: în următoarele decenii au fost construite mai multe locuințe ale nobililor și ale burghezimii orășenești sub influența noului stil. Contele Földvári Ferenc, rudă apropiată cu Toldalagi, a încredințat în anul 1764 tot pe maistrul Paul Schmidt cu construcția unui palat nobiliar supraetajat în apropierea palatului Toldalagi (în locul clădirii aflate astăzi pe colțul străzii Bartók Béla cu piața Trandafirilor). Clădirea a fost finalizată în 1766, blazonul familial al fațadei a fost realizat tot de către sculptorul clujean, Anton Schuchbauer, tavanele sălilor etajului au fost decorate cu stucatură, pictura murală decorativă și programul iconografic al scării au fost realizate în anul 1768 de către pictorul Anton Seblauer. Din păcate aceste amenajări prețioase au dispărut cu desăvârșire când casa a fost radical transformată la începutul secolului XX în spiritul istorismului, rezultatul fiind așa-numitul palat Bissingen (strada Bartók Béla 1-3, colț cu piața Trandafirilor). Bun prieten al lui Toldalagi, contele Teleki László, comanditarul impozantului castel baroc din Gornești, a cumpărat casa veche a lui Köpeczi Tamás și a început transformarea acesteia în spiritul barocului în anul 1763, tot prin contribuția maistrului zidar Paul Schmidt,¹⁶¹ care în acești ani a devenit cel mai important actor al barocului târgumureșean. Tot el a condus la începutul anilor 1770 lucrările palatului nobiliar comandat de contesa Wesselényi Kata, văduva lui Rhédey Zsigmond, care peste trei decenii a devenit nucleul Bibliotecii Teleki.¹⁶²

Acești ani ai expansiunii barocului în arhitectura târgumureșeană au favorizat și construcțiile publice. Cea mai importantă unitate de învățământ din oraș a fost *Colegiul Reformat*, constituit din unificarea Scholei târgumureșene existente din secolul al XVII-lea cu colegiul reformat din Alba-Iulia, alungat cu forță din fostul oraș princiar în anul 1716. Însă, din cauza restricțiilor impuse instituțiilor protestante, funcționa și la mijlocul veacului al XVIII-lea în clădiri modeste din lemn, primele construcții permanente au fost ridicate abia în anii 1760. În ciuda opunerii neîntrerupte a autorităților militare din cetate, în deceniul următor s-a construit un edificiu nou în care au fost amenajate, printre altele, auditoriul și biblioteca. Majoritatea lucrărilor s-au efectuat în perioada 1777-1779, acestea fiind coordonate de către Paul Schmidt, maiștrii Vilmos Müncher și József Spanner au condus lucrările de tâmplărie și, respectiv, cele de fenererie. Acest edificiu fusese demolat cu ocazia construcției corpului principal în anii 1908-1909. Potrivit fotografiilor vechi, a fost o clădire supraetajată cu patru axe pe fațada sudică, respectiv cu șase pe cea estică. Ferestrele dotate cu jaluzele de lemn erau dispuse fiecare în mijlocul unui panou adâncit, delimitat de lesene. Golurile se caracterizau prin ancadrame simple, dreptunghiulare, profilate din tencuială.¹⁶³ Ansamblul s-a extins la

¹⁶¹ Biró József, A gornyészegi Teleki-kastély, Budapest, p. 39, 135.

¹⁶² Orbán János, „Mert Könyvet lehetne arról írni sokat ... tsak a' míg épített őlly' fényes Házakat.” Wesselényi Kata marosvásárhelyi házáról, Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából, Új sorozat, VI-VII. (XVI-XVII.), 2011-2012, pp. 265-286.

¹⁶³ Orbán János, Református kollégiumépítkezések Erdélyben a barokk és klasszicizmus korában. Nagyenyed, Kolozsvár, Marosvásárhely, Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából, Új sorozat, XII. (2007), pp. 253-287.

Începutul secolului al XIX-lea prin aripa nordică dinspre strada Târgului, existentă și astăzi. În 1801 oficialii din fruntea Colegiului l-au contractat pe inginerul topograf al scaunului Odorhei, László Ugrai (1769–1830), un arhitect cu studii absolvite la Viena, care se număra printre cei mai talentați specialiști ai timpului în Marele Principat. Proiectele sale pentru noua aripă au fost acceptate cu condiția ca foișoarele cu arcade să fie amenajate pe fațada interioară, dinspre curte și nu în exterior, cum preconizase arhitectul. Antreprenorul Constantin Schmidt s-a angajat pentru executarea lucrărilor în 25 decembrie 1801. Construcția a fost finalizată în mare în anul 1802, dar în ianuarie 1803, după fuga din oraș a antreprenorului îndatorat, atribuțiile sale au fost preluate de clujeanul Iohannes Sommer, acoperișul fiind realizat de Christian Schön. Amenajarea interioarelor a avut loc în perioada 1803–1804. Această aripă cu două etaje s-a păstrat cu anumite refaceri până în zilele noastre. Fațada nordică este formată din nouă axe, ultima dintre ele, cea de pe extremitatea vestică, constituind un plan ușor adâncit față de restul fațadei. Profitând de panta parcelei, s-a amenajat și un demisol pe latura vestică a clădirii.

Una dintre cele mai importante construcții ale epocii a fost noua clădire a primăriei orașului. Construită în jurul anului 1770 în spiritul barocului tardiv, s-a dovedit să fie un edificiu de slabă calitate, renovată de mai multe ori, până la urmă demolată în 1849. A dispărut așadar fără urme, însă timp de opt decenii a constituit centrul administrației locale. A fost construită în mijlocul pieței centrale, cu fațada orientată spre nord, fiind formată așadar, o piațetă barocă în capătul nordic al pieței Trandafirilor (exact pe suprafața ocupată de catedrala ortodoxă de astăzi). În spatele acestei clădiri a fost amenajat locul pentru târgurile organizate în oraș. În mijlocul acestei piațete a fost amplasată în anul 1800 o fântâna arteziană în formă „piramidală”, care în 1820 a fost înlocuită cu celebra fântână cântătoare a lui Bodor Péter.

Pe cele două laturi ale acestei piețe baroce s-au construit mai multe case de locuit supraetajate în stil baroc, dintre care cele aflate pe latura estică a pieței, într-o formă mai mult sau mai puțin modificată, au supraviețuit până în zilele noastre (piața Trandafirilor între numerele 52–59). Remarcăm dintre acestea casele realizate de Teleki Imre (nr. 52) Domokos Antal (nr. 54), Galambos József (nr. 56), Toldalagi László (nr. 58A, demolată), dar și hanul construit de oraș în 1785–1786 (Trandafirilor nr. 58), cu elemente decorative specifice deja barocului clasicizant. Acest șir de clădiri cu un singur etaj și șarpante frânte specifice barocului, reprezintă un important ansamblu urban baroc, totodată primul front stradal închis pe o secțiune mai extinsă, format din clădiri cu două niveluri în istoria arhitecturii locale.

Această primă perioadă a arhitecturii epocii, poate fi caracterizată de prezența barocului matur, specific zonelor central-europene ale imperiului (biserica Sf. Ioan Botezătorul), care mai târziu, începând cu anii 1750, este variată cu elemente decorative de factură rococo, reflectate în primul rând de programul decorativ al palatului Toldalagi. Începând cu anii 1750, principalii meșteri ale acestui stil sunt zidari germani sosiți din partea vestică a imperiului, între care cel mai important poate fi considerat Paul Schmidt, dar remarcăm și activitatea lui Anton Türk, Johannes Hoffmann sau Ioannes Topler. Cumpăna secolelor XVIII–XIX a adus un nou val de construcții reprezentative, datorită în primul rând, investițiilor aristocrației, care a deținut centre domeniiale în împrejurimile orașului. Aceste construcții sunt deja marcate de formele *barocului clasicizant* (zopf), executanții fiind în majoritatea cazurilor meșteri sosiți din alte centre artistice, în primul rând de la Cluj, care după ce s-a mutat acolo Guberniul Transilvaniei, a devenit practic capitala provinciei din punct de vedere administrativ și cultural.

Cea mai importantă între aceste construcții ale barocului clasicizant este, fără îndoială, palatul nobiliar al familiei cancelarului aulic Teleki Samuel și construcția primei biblioteci publice a Marelui Principat al

Transilvaniei, *Biblioteca Teleki* (Teleki Téka), care în viața fondatorului a numărat 40 000 de cărți, accesibile publicului larg. Nucleul clădirii a constituit palatul cu planul în formă de „L”, construit la mijlocul anilor 1770 de către Kata Wesselényi, partea vestică a clădirii actuale. Clădirea a fost moștenită de nepoata sa, Bethlen Zsuzsanna din Iktár, soția lui Teleki Sámuel. Prin extinderea palatului începând cu anul 1799, Teleki a creat sala impozantă care a găzduit prima bibliotecă publică a Marelui Principat al Transilvaniei. La solicitarea lui Teleki, aflat la Viena în calitate de cancelar aulic, planurile acestei aripi au fost realizate de Ernest Koch (1755–1825), unul dintre cei mai activi arhitecți din Viena acelor vremuri, proiectantul fațadei neoclaseice a bisericii romano-catolice Sf. Mihail și a mai multor clădiri din capitala austriacă. Planurile originale au fost însă modificate parțial de antreprenorul din Târgu Mureș, Anton Türk, la inițiativa căruia s-a construit, de exemplu, gangul porții dinspre bibliotecă. Ignaz Schlaff, un antreprenor din Alba Iulia, a început lucrările în 1799, acestea fiind finalizate în 1802 de către Kövecsi János din Turda. Dulgherul Christian Schön din Rupea a realizat acoperișul. Clădirea a îndeplinit o funcție dublă: pe lângă faptul că includea toate încăperile și anexele indispensabile unui palat nobiliar orășenesc (apartamentul proprietarului, sala reprezentativă, apartamentul femeilor, încăperile servitorilor la parter, anexele gospodărești în curte), aproape jumătate din suprafața clădirii servea drept bibliotecă. La parter, în vecinătatea sălii mari a bibliotecii, funcționa o sală de lectură, la același nivel fiind amenajată și locuința bibliotecarului. Astfel, cu toate că dispoziția planimetrică a edificiului evoca structura bibliotecilor încorporate în rezidențele baroce ale epocii, clădirea servea funcții proprii bibliotecilor publice. Sala mare, care a fost concomitent și depozit de carte, urmează tradiția barocă a sălilor dezvoltate pe axul lung, concretizată la Târgu Mureș printr-o bibliotecă-hală cu trei „nave” și o galerie. Analogiile sale pot fi identificate în biblioteca benedictină din Ochsenhausen, sau în așa-numita Sală Rococo a bibliotecii ducale din Weimar.¹⁶⁴

Tot cancelarul Teleki Sámuel a comandat clădirea așa-zisului *palat Apollo* (Trandafirilor nr. 5) situat pe latura vestică a pieței Trandafirilor. A fost construită după finalizarea lucrărilor de zidărie ale palatului și bibliotecii, între anii 1804–1807. Maistrul constructor fiind clujeanul Johannes Sommer, nu este de mirare dacă ornamentica fațadei s-a inspirat din limbajul decorativ al barocului târziu clasicizant, la modă în acest deceniu în capitala provinciei. Se numără printre primele clădiri cu două etaje ale orașului, care a marcat definitiv aspectul pieței baroce aflate în formare în centrul orașului. Încăperile clădirii au fost închiriate, sala mare a etajului a găzduit evenimente culturale, baluri etc., veniturile din chirie asigurau funcționarea Bibliotecii Teleki (salariul bibliotecarului, investiții etc). În secolul al XIX-lea sala mare a găzduit renumite spectacole de teatru. Începând cu 1924, clădirea construită în stilul barocului clasicizant a fost transformată radical în spiritul istorismului.¹⁶⁵

Teleki Domokos, descendent al ramurii din Glodeni a familiei Teleki, comitele comitatului Turda, a achiziționat un teren de la cizmarul Mihály Gyulai înainte de anul 1787. Construcția *palatului Teleki* (piața Bernády nr. 3.) a debutat în 1801 și în ciuda „numeroaselor probleme și cheltuieli” a fost finalizată la sfârșitul anului 1802, inscripția comemorativă fiind amplasată în 1803. După finalizarea construcțiilor edificiul, a fost o vreme în posesia familiei Görög, ulterior a fost răscumpărat însă de familia Teleki. A intrat în posesia Bisericii Reformate începând cu anul 1935. În 1849 József Bem a înnoptat în această clădire, iar după înfrângerea revoluției a fost reședința primului comisar regional austriac, căpitanul de cavalerie, József Eperjesi. În cursul secolului al XX-lea, edificiul a suferit o serie de intervenții, cu scopul extinderii spațiilor de locuit: aripa vestică, demolată în perioada interbelică, s-a reconstruit în 1957. Coloanele din piatră păstrate după demolarea

¹⁶⁴ Orbán János, Patronajul artistic al contelui Teleki Sámuel, Teză de doctorat. Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2012.

¹⁶⁵ Orbán János, Date noi despre arhitectura Târgu-Mureșului la începutul secolului al XIX-lea – construcția clădirii Apollo. Marisia. Studii și materiale. Istorie, XXX–XXXI (2011), pp. 9–22.

foișorului dinspre curte a aripii vestice, au ajuns în castelul din Gornești de unde au fost recuperate în perioada reconstrucției și rezidite la locul lor inițial. Dintre valorile arhitecturale se remarcă fațada principală și coloanele cu capitel ionic ale galeriei deschise din curte, care sunt identice cu coloanele galeriei palatului Banffy din Cluj, unul dintre cele mai impozante monumente ale barocului transilvan.¹⁶⁶

Palatul Kendeffy (str. Bolyai 30), potrivit unei plăci comemorative din interior, a fost finalizat în 1789 de contesa Bethlen Krisztina, văduva lui Kendeffy Elek, noile cercetări de arhivă demonstrează însă, că și această clădire a fost realizată abia în primul deceniu al secolului al XIX-lea, pe un șir de parcele achiziționate de familie pe aliniamentul sudic al străzii. Datorită plasticii fațadei principale, clădirea poate fi considerată un monument reprezentativ printre manifestările stilului baroc clasicizant (zopf) în Transilvania. Structura fațadei este marcată de alternanța dintre suprafețele netede și striate, respectiv de cea a panourilor reliefate și adâncite. Remarcăm elegantele pilaștri cu capitel ionic ale rezalitului central, respectiv festoanele și ghirlandele specifice stilului zopf. Prin contractul semnat la 1 iunie 1826 fiul contesei, Kendeffy Ádám, a cedat palatul Tablei Regești. Edificiul, împreună cu clădirile anexe, a fost reamenajat pentru a corespunde acestei funcții noi conform proiectelor întocmite de inginerul Sófalvi József de către maistrul zidar Schaffner Ignác și dulgherul Thomas Rupert. Începând cu acest moment, au funcționat în clădire neîntrerupt până în zilele noastre, instituții judecătorești.

Tot în primul deceniu al secolului al XIX-lea și tot sub semnul barocului clasicizant, au fost realizate casa cu un singur etaj a familiei conților Haller (piața Bernády nr. 2) și cea a comerciantului armean Csiki Márton (strada Târgului nr. 1), ambele construite în zona pieței Bernády de astăzi, vizavi de palatul contelui Teleki Domokos. Nu este exclus, că la realizarea acestora tot meșteri clujeni au contribuit. Putem afirma așadar, că în această zonă se conturează în acest deceniu formarea unei mici piețe baroce cu fronturi închise cu două niveluri, proces care din păcate nu s-a finalizat în aceea perioadă, fiind continuat în anii 1890 cu construcția cafenelei Europa și finalizat prin construcțiile parohiei romano-catolice la începutul anilor 1990.

În rândul construcțiilor eclesiastice ale perioadei se menționează *biserica greco-catolică*, realizată în stilul barocului tardiv, prima biserică de piatră a românilor târgumureșeni. Lucrările acesteia au fost începute în anii 1790 și, potrivit mărturiei plăcii comemorative așezate pe fațada principală, au fost terminate în 1807 (astăzi biserică ortodoxă cu hramul Înălțarea Domnului, str. Andrei Șaguna nr. 9). S-a construit cu sprijinul episcopului greco-catolic Ioan Bob, maistrul constructor fiind târgumureșeanul Johannes Topler. Un alt edificiu eclesiastic important din această perioadă este cea de a doua biserică reformată a orașului, așa-zisa *Biserică Mică* (str. Ștefan cel Mare nr. 22) Piatra de temelie a fost așezată la data de 31 iulie 1815. Lucrările au fost coordonate de maistrul Ignatz Schaffner în anul 1815, prezent în continuu la șantier, maistru secund în această perioadă fiind Leopold Winkler, mai târziu Kaszás Sámuel. În 1818 a fost contractat dulgherul sighisorean Gratus Gramer, care a realizat șarpanta și tavanul, dar și scara din turn. Potrivit documentului comemorativ așezat în turnul bisericii, pe parcursul construcțiilor din 1815, 1816 și 1818 nava a fost finalizată, însă turnul a fost ridicat numai la o înălțime de cca 5 stânjeni vienezi. După 1818, în lipsa resurselor financiare, lucrările au stagnat timp de aproape nouă ani. Construcția a luat un nou avânt în 1827. Până la sfârșitul anului au fost terminate lucrările de finisare ale interiorului, prima slujbă fiind celebrată la data de 2 decembrie 1827. În anul 1828 a fost continuat turnul: lucrările de zidărie s-au terminat pe 11 iulie 1829, sub conducerea maistrului zidar Lantos András. Coiful a fost realizat și montat de dulgherul Szász András, iar la data de 25 iulie meșterul a așezat și globul în vârful turnului, actul simbolizând terminarea lucrărilor. Biserica păstrează până în zilele noastre o

¹⁶⁶ Orbán János, Teleki Domokos palotája, în Enciclopedia Maghiară din România, www.lexikon.ro (2010.02.18)

serie de elemente de tâmplărie de factură barocă și clasicizantă. Canaturile ferestrelor bisericii au fost realizate, se pare în 1823, în 1824 fiind deja preluate de la lăcătușul Karsai István cele 14 rame de fier ale grilajelor ferestrelor. Confecționarea mobilierului a avut loc, însă, numai în a doua fază a construcției, după anul 1827.¹⁶⁷

După cum am amintit deja, procesul de urbanizare a adus noi rezultate la începutul secolului al XIX-lea într-un domeniu special: în fața primăriei a fost amplasată o *fântână arteziană*. A fost construită de către magistratul orașului, între anii 1800–1801, și alimentată printr-un apeduct subteran realizat din bușteni de lemn, care aducea în centru apa izvoarelor captate la sud de cetate. Suportul tehnic pentru realizarea sa a fost asigurat de un inginer specialist în hidraulică originar din satul Săcăreni, Illyés László, care a învățat meserie la Viena. Prima variantă de plan a fântânii prezintă un bazin lat, având în mijloc un stâlp în formă de obelisc din piatră sculptată, decorată în stilul barocului târziu. Guvernul Transilvaniei a autorizat însă o variantă mult mai simplă și ieftină, în formă piramidală, care a și fost executată de către un meșter pietrar clujean, Schindler Mihály. Construcția însă nu a fost una durabilă, elementele de piatră s-au deteriorat.¹⁶⁸

Pe locul acesteia a fost amplasată, între 1820 și 1823, celebra *fântână cântătoare*, principala atracție a orașului anilor 1820–1830. Ingeniosul mecanism a fost conceput și realizat de către Bodor Péter, personalitate legendară a istoriei locale. Cunoscut mecanic în toată Transilvania, el este însă închis în această perioadă în penitenciarul orașului pentru falsificare de bancnote. Construcția evoca forma unui *tempietto* din perioada antică. Rezervorul de apă era cuprins în baza sa cilindrică, iar pe trei laturi curgea apa prin niște țevi. Deasupra erau amplasați șase stâlpi cu capiteluri ionice care susțineau coiful în formă de semisferă, acoperit cu plăci de aramă. Acest coif adăpostea mecanismul pus în mișcare de forța apei, care asigura, din șase în șase ore, renumita muzică. Din păcate, mecanismul s-a stricat câțiva ani mai târziu și nimeni nu a fost capabil să-l repare. Fântâna însă, a fost reabilitată de mai multe ori de către oraș, până la demolarea sa din 1911 a asigurat apa pentru locuitorii zonei și a rămas un element marcant al aspectului urban.¹⁶⁹

Menționăm, că la începutul secolului al XIX-lea a fost construită o fântână și pe strada Revoluției, amplasată la intersecția cu strada Poștei (vizavi de clădirea Liceului de Artă), apa fiind adusă din zona cetății printr-un apeduct asemănător celui din centru. În cursul anului 1820 a fost reconstruită ca fântână arteziană, lucrările fiind conduse tot de către Bodor. În mijlocul fântânii a fost montată o țeavă de cupru, din care apa curgea pe alocuri, iar de deasupra cădea în formă cilindrică. Bodor era în posesia tratatului lui Georg Andreas Böckler, *Architectura Curiosa et Nova*, din 1664 (păstrat până în zilele noastre în patrimoniul Bibliotecii Județene Mureș) – este foarte probabil să fi realizat fântâna pe baza acestei lucrări, care conține mai multe tipuri de proiecte pentru fântâni. Ulterior a fost reconstruită de mai multe ori și a aprovizionat locuitorii din zonă cu apă până la sfârșitul secolului al XIX-lea.¹⁷⁰

Pe baza acestor trei exemple și a altor date arhivistice, se poate concluziona că în aceste decenii marcate de prezența stilului barocului clasicizant, fântânile publice au devenit elemente indispensabile ale peisajului urban, fiind prezente pe străzile orașului diferite tipuri de fântâni. În primele decenii ale secolului al XIX-lea,

¹⁶⁷ Orbán János, Református Kistemplom, în Enciclopedia Maghiară din România, www.lexikon.ro (2012.11.23.)

¹⁶⁸ Orbán János, Hasznosság és szépség határán. Közkutak Marosvásárhelyen a 19. század első felében. In: Kovács Zsolt –Sarkadi Nagy Emese –Weisz Attila (red.), Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára. Kolozsvár, 2011, pp. 285–307.

¹⁶⁹ Orbán János, „Cserefából van készítve...” Levéltári források vallomása a Bodor-kútról, în Berekméri Árpád-Róbert et alii (red.), Székely századok. Emlékkönyv Pál-Antal Sándor 80. születésnapjára, Marosvásárhely, 2019, pp. 401–411.

¹⁷⁰ Orbán János, Hasznosság és szépség határán... pp. 285–307.

construcția lor a primit o atenție deosebită din partea autorităților locale, scopul fiind aprovizionarea localnicilor cu apă dar și prevenirea incendiilor (într-un oraș încă plin de construcții de lemn, lipsa apei ar fi însemnat un real pericol). Pe lângă fântânile arteziene reprezentative, în mai multe locuri existau fântâni cu roată și „puțuri cu pompă” (în 1808 au fost identificate cinci astfel de surse de apă). După construcția sistemului modern de apeducte, fântânile au devenit însă inutile și au fost desființate la începutul secolului XX, în vremea lor însă au reprezentat o valoare urbană deosebită – eventuala idee a amplasării unor fântâni publice în spațiul urban al secolului XXI ar avea deci premise bine justificate în tradiția locală.

2.7.3. Perioada habsburgică (1691–1867) – Perioada preponderent clasicistă cca 1820–1870

Tempietto-ul antic al fântânii lui Bodor la începutul anilor 1820 indică deja pătrunderea *stilului clasicist* în arhitectura târgumureșeană. Deși noua reamenajare a fațadelor clădirii străvechi a familiei Köpeczi, realizată cu mare probabilitate de către Teleki József în perioada 1808–1812, prezintă deja o abordare clasicistă clară (deși într-o execuție provincială), această fațadă poate fi considerată mai degrabă un precursor al curentului, elementele clasiciste devin mai frecvente în următorul deceniu.¹⁷¹ Informațiile referitoare la arhitectura acestei epoci sunt reduse, iar numărul construcțiilor pare a fi mult mai redus față de perioada anterioară. Se pot identifica unele construcții care sunt marcate de caracteristicile clasicismului: dispariția decorului abundent, specific barocului, favorizarea maselor de clădiri cubice, a fațadelor plane, a decorului arhitectural mai riguros și mai minimalist. De asemenea, șarpantele cu pante frânte (tip Mansart), specifice barocului, predau locul acoperișurilor mai simple în două ape. La nivelul organizării, că în această perioadă se constituie breasla zidarilor din Târgu Mureș. Izvoarele scrise ale epocii confirmă prezența târgumureșeană a fraților Weixlbraun, meșteri zidari activi în primul rând la Cluj, cu un rol determinant în evoluția clasicismului clujean.

Una dintre cele mai importante realizări ale perioadei poate fi considerată *casa Görög* din centrul orașului, pe latura nordică a pieței centrale (piața Trandafirilor nr. 2, colț cu Revoluției). În primele decenii ale secolului al XIX-lea pe acest lot a existat o simplă casă cu parter. Construcția clădirii actuale, cu 2 etaje a fost începută în anii 1827–1828 de către comerciantul Görög József în partea sud-estică a lotului, fiind finalizată pe 2 etaje, iar partea din zona colțului cu strada Revoluției a fost terminată după decesul lui Görög din 1836 de către văduva sa și urmașii săi.¹⁷² Impozanta clădire a găzduit în 1849 pe poetul Petőfi Sándor, aflat în trecere prin oraș spre câmpul de luptă din Albești, iar în 1852 pe împăratul absolutist, Franz Iosif. Fațada a fost transformată în anii 1870 în spiritul istorismului, însă atât masele clădirii, cât și bine-cunoscuta gravură a lui Rohbock din a doua parte a anilor 1850 reflectă clar existența unei impozante clădiri clasiciste cu mase arhitecturale cubice, cu deschideri semicirculare la nivelul parterului. Masa monumentală a clădirii a marcat în mod definitiv aspectul pieței centrale a orașului atât în perioada pașoptistă, cât și în cea a monarhiei dualiste, proporțiile arhitecturale ale zonei fiind schimbate radical abia în perioada interbelică. Cu toate că intervențiile neorenascentiste au schimbat aspectul fațadei, iar pe parcursul „restaurării” din anul 2017 au intervenit schimbări la nivelul cromaticii și la nivelul tâmplăriilor, casa Görög rămâne un element dominant în țesutul urban al centrului orașului.

Deși astăzi, din cauza transformărilor și schimbărilor, se regăsesc sporadic țesutul urban al orașului, formele clasiciste rămân frecvente în arhitectura târgumureșeană cel puțin până la sfârșitul anilor 1860. Pe fotografiile de arhivă putem identifica case de locuit cu un singur nivel, cu ferestre decorate cu ancadrame compuse din cornișe semicirculare de inspirație palladiană (populare în arhitectura clasicistă a celui mai important centru

¹⁷¹ Biró, op. cit. pp. 39–40.

¹⁷² Benkő Károly, op. cit. p. 33.

regional al epocii, Pesta, dar prezente și în arhitectura clujeană). Din acest tip de casă de locuit în zilele noastre se păstrează numai unul singur, pe strada Târgului sub nr. 10. La începutul noului mileniu, astfel de fațadă deținea încă și clădirea de pe strada Revoluției nr. 44, cu ferestre semicirculare, în lunetă cu tâmplării vechi cu caracter clasicist (fațadă distrusă la începutul anilor 2010).

Nu putem să închidem acest capitol fără să amintim apariția formelor arhitecturale neogotice, care, deși sporadice, sunt prezente în arhitectura orașului, concomitent cu formele neoclasiciste (cum se poate observa de altfel în aceste decenii și în alte regiuni ale imperiului). La Târgu Mureș în majoritatea cazurilor stilul se manifestă prin simpla utilizare a formelor preluate din arhitectura gotică, în special a ogivelor. Neogoticul este prezent, în primul rând, în arhitectura eclesiastică: acestei categorii restrânse de clădiri aparține mica biserică a comunității evanghelice din oraș (piața Trandafirilor colț cu strada Horea, astăzi demolată), respectiv vechea biserică unitariană de pe colțul străzilor Bolyai și Borsos Tamás, existentă și în zilele noastre într-o formă transformată. Cea mai importantă realizare a acestui stil poate fi considerată fosta primărie a orașului realizată în anii 1850 (în locul clădirii de pe piața Trandafirilor nr. 58A), demolată în primele decenii ale secolului XX.

2.7.4. Perioada monarhiei dualiste (1867–1918) – Prima perioadă a dualismului 1870–1890 Curente istorismului

Cu siguranță, cea mai importantă perioadă de dezvoltare a zonei centrale protejate din Târgu Mureș poate fi considerată cea a dualismului austro-ungar. Dezvoltarea economică generală a Monarhiei, investițiile masive în modernizarea infrastructurii Transilvaniei (provincie relativ înapoiată față de celelalte regiuni ale imperiului), sprijinirea procesului de industrializare, modernizarea administrativă, educațională și financiară au adus o perioadă de înflorire, ceea ce a creat o conjunctură fără precedent și în domeniul construcțiilor. Efectele acestor procese s-au resimțit și la Târgu Mureș, oraș care de la cumpăna secolelor XIX–XX-lea a cunoscut o dezvoltare urbană fără precedent în istoria sa. Din punct de vedere al dinamicii construcțiilor, al calității și cantității arhitecturale, se disting două perioade: una de la începutul anilor 1870 până la mijlocul – sfârșitul ultimului deceniu al secolului al XIX-lea, iar a doua, de la cumpăna secolelor, până la începutul primului război mondial. Cea din urmă se suprapune în linii mari cu epoca primariatului lui Bernády György (1864–1938), primarul orașului între anii 1902–1913, considerată drept cea mai dinamică perioadă a dezvoltării urbane locale. Din punctul de vedere al stilurilor arhitecturale, epoca este dominată de diferitele curente ale istorismului și ale secesionului (Art Nouveau), perioada de tranziție dintre cele două fiind cea a anilor de la începutul secolului XX. Generalizând într-o oarecare măsură, se poate afirma, că prima etapă definită de noi este dominată de curente istorismului, cea de-a doua de curente progresiste ale secesionului.

Primele trei decenii ale epocii prezintă o dezvoltare arhitecturală mai lentă față de cea următoare: intensitatea construcțiilor rămâne una mai scăzută, numărul construcțiilor noi este mai redus, fiind frecvente transformările și refațadizările caselor moștenite din perioadele anterioare (mai ales după incendiul din 1876). De asemenea, numărul clădirilor reprezentative nu este unul mare, rămân relativ puține clădirile supraetajate. Un eveniment trist, dar important din punct de vedere arhitectural reprezintă marele incendiu din anul 1876, care a devastat o parte semnificativă a centrului istoric (în primul rând piața centrală, zona străzilor Sâncrai și Sfântu Gheorghe), stimulând reconstrucțiile în anii următori. La nivel social, în ceea ce privește organizarea meșterilor, după 1872 breasla zidarilor s-a transformat în Asociația Industrială a Constructorilor. În acest deceniu începe cariera meșterului constructor Soós Pál, care până la cumpăna secolelor rămâne cel mai important antreprenor pe șantierele din oraș. Menționăm, că în această perioadă, în afara meșterilor locali, este destul de frecventă apariția meșterilor reghineni, centru industrial relativ dezvoltat în această perioadă. Totodată, trebuie să subliniem și rolul inginerilor arhitecți, prezenți în oraș în aceste decenii, cum a fost Jelinek Antal, inginer-șef

al orașului în perioada 1872–1893 pe lângă activitatea sa inginerească, a proiectat mai multe construcții militare, clădiri publice și private în oraș.¹⁷³ Dósa László, descendentul unei familii de mici nobili mureșeni, a terminat facultatea tehnică din Budapesta în anul 1881. Întorcându-se acasă, în 1884 ocupa deja funcția de inginer asistent la oficiul regal ingineresc al comitatului Mureș-Turda, iar în 1889 a devenit referent tehnic al bisericii reformate din Târgu Mureș. În următoarele decenii a proiectat mai multe clădiri în stil neorenescentist sau neobaroc, clădiri publice, școli și case de locuit care definesc până în zilele noastre aspectul urban al orașului.¹⁷⁴

În ceea ce privește evoluția stilului arhitectural, se pare, că în anii 1870, deși sunt deja anacronice, rămân prezente formele simple derivate din repertoriul arhitectural al clasicismului, în multe cazuri combinate cu elementele decorative ale romantismului arhitectural (curent deosebit de puternic în arhitectura anilor 1840–1870 în Ungaria), forme care devin tot mai frecvente în arhitectura orașului pe parcursul anilor 1880. În lipsa mai multor cercetări aprofundate de arhivă și a studiilor de caz, deocamdată nu pot fi stabilite relații cronologice precise în arhitectura acestei epoci. Cert este însă, că în anii 1880 apar formele arhitecturale neorenescentiste și rămân prezente în arhitectura orașului și în deceniul următor, stil care marchează deja aspectul unor clădiri reprezentative din oraș. La mijlocul anilor 1890 pătrunde în arhitectura orașului stilul neobaroc, care înfloarește timp de numai câțiva ani, însă într-o perioadă în care intensitatea construcțiilor crește semnificativ. Acest stil este definit de folosirea elementelor decorative și a soluțiilor arhitecturale preluate din repertoriul barocului austriac, fiind aplicate de mai multe ori ornamente de stuc, modelate manual. Acest deceniu, în care crește în mod considerabil cantitatea și calitatea construcțiilor, concomitent cu numărul inginerilor, a antreprenorilor și a meșterilor executanți în oraș, prevestește deja dinamica arhitecturii perioadei următoare.

În continuare încercăm să prezentăm sumar cele mai reprezentative construcții ale perioadei dominate de stilul neorenescentist și neobaroc, clădiri care totodată pot fi considerate primele realizări monumentale locale ale istorismului.

Sediul Asociației Industriale ale Măcelarilor din Piața Trandafirilor nr. 13 a continuat de fapt șirul caselor supraetajate din secolul al XVIII-lea din piața centrală a orașului, conform proporțiilor definite de palatul Toldalagi. Asociația Industrială a Măcelarilor și predecesorul ei, breasla măcelarilor a fost cea mai veche și cea mai semnificativă corporație din oraș, construcția sediului în piața centrală a orașului a avut așadar un clar rol reprezentativ, de asemenea limbajul arhitectural neorenescentist aplicat, mai rar întâlnit până atunci în arhitectura orașului. Conform noilor cercetări, clădirea a fost proiectată de către inginerul Dósa László și realizată pe parcursul anului 1888 de către antreprenorul reghinean Müller János.¹⁷⁵ Clădirea dispune de o planimetrie în forma literei U care se desfășoară pe două niveluri (trei împreună cu subsol). Fațada este concepută în spiritul neorenescentismului, cuprinde șapte axe, pe axa centrală scoasă în rezalit, fiind plasată intrarea principală, flancată de coloane dorice. Deschiderile semicirculare ale parterului sunt marcate de cornișe și bolțare mediane. Rezalitul la nivelul etajului este flancat de coloane composite, care susțin deasupra cornișei principale un timpan triunghiular. Ferestrele arcuite ale etajului, pe cele două laturi ale rezalitelui, sunt

¹⁷³ Barabás Kisanna, Jelinek Antal, Marosvásárhely városi mérnöke (1872–1893), în Fundálók, pallérok, építészek Erdélyben, red. Orbán János, Târgu Mureș – Cluj, 2016, pp. 233–248.

¹⁷⁴ Oniga Erika, Vázlat Dósa László (1855–1917) életútjához és építési tevékenységéhez, în Fundálók, pallérok, építészek Erdélyben, red. Orbán János, Târgu Mureș – Cluj, 2016, pp. 249–275.

¹⁷⁵ Oniga, op. cit. pp. 257–258.

aranjate în compoziții delimitate de capiteluri ionice, care susțin un antablament format dintr-o friză decorată cu ghirlande, surmontată de cornișe în arc segmentat, decorate cu mascheroane.

Pe partea cealaltă a pieței centrale, tot în această perioadă a fost începută construcția *Sediului Asociației Industriale a Cizmarilor*, o altă asociație meșteșugărească înstărită și cu tradiții renumite în oraș (Trandafirilor nr. 48). Clădirea a fost realizată, conform inscripției din aticul clădirii, în anul 1890. Fiind construită pe un lot mai îngust, fațada dispune de numai 5 axe, în axa centrală fiind plasată intrarea semicirculară a gangului carosabil, flancată de doi atlanti, care susțin balconul de deasupra intrării. Ferestrele semicirculare ale etajului sunt marcate de cornișe și bolțare mediane, flancate de coloane ionice, care susțin cornișe în arc segmentat, străpunse de motive asemănătoare palmetelor. Deasupra cornișei principale este amplasat un atic compus dintr-o balustradă, în axa centrală cu un fronton susținut de două figuri feminine, în mijloc cu inscripția referitoare la data construcției. Deși fațada sediului asociației cizmarilor prezintă un limbaj decorativ mai abundent, putem observa, că din punct de vedere structural prezintă asemănări majore cu fațada sediului asociației măcelarilor și poate fi încadrat în același grup al realizărilor neorenascentiste construite în anii 1880–1890 la Târgu Mureș.

Tot în anul 1890 a fost începută construcția fostei *Școli Romano-Catolice de Fete*, astăzi clădirea principală a Liceul de Artă (Revoluției nr. 9) proiectată de către inginerul șef al orașului, Jelinek Antal și executată de antreprenori locali precum Soós Pál, Sófalvi József, Magyar József. Clădirea dispune de un plan de bază în forma literei L și are două etaje. Fațada principală dinspre fosta stradă Sfântu Gheorghe cuprinde 8 axe și prezintă o structură și o decorație neorenascentistă. Rezalitul central cuprinde patru axe, în care la nivelul etajului I putem observa coloane ionice, iar la nivelul etajului II coloane corintice, deasupra cornișei principale, decorate cu denticule, se înalță un timpan de mari dimensiuni. Etajele I și II sunt delimitate de o friză articulată cu triglife. Ferestrele fațadei dispun de închideri semicirculare, cu excepția celor 2-2 ferestre de la etajul I, dispuse pe cele două laturi ale rezalitului. Construcția a fost autorizată în data de 8 iunie 1890 și predată în folosință în anul 1893.¹⁷⁶ Impozanta clădire este prima cu două etaje din strada Sfântu Gheorghe, iar după mai mult de un secol definește și astăzi aspectul urban al zonei, mai ales după reușita restaurare a fațadei din deceniul trecut.

Una dintre cele mai importante realizări din oraș ale stilului neorenascentist poate fi considerată clădirea *Muzeului Industrial Secuiesc* (str. Horea nr. 24). În înființarea instituției și în inițierea construcției a avut un rol definitiv Asociația Secuiescă de Dezvoltare Culturală și Economică (Székely Művelődési és Közgazdasági Egylet). Proiectul muzeului industrial a fost susținut masiv de autoritățile centrale ale Ungariei, construcția fiind sprijinită de către ministerul comerțului condus în aceea vreme de ministrul Baross Gábor. Așa se explică, că proiectele clădirii au fost realizate de arhitectul Kiss István (1857–1902), profesorul Universității Tehnice de la Budapesta, fost discipol al renumitului arhitect Theophil Hansen (1813–1891) la Viena.¹⁷⁷ Planurile construcției au fost întocmite de Kiss în 12 iunie 1890, autorizația a fost obținută în urma deciziei favorabile a comisiei de edificare din data de 23 octombrie 1890, iar clădirea în sine a fost finalizată în 1893. Inaugurarea oficială a muzeului a avut loc în data de 2 iulie 1893, în prezența ministrului Lukács Béla.¹⁷⁸ Construcția în sine a fost executată de antreprenori locali, maistrul constructor Soós Pál și dulgherul Sófalvi József, însă la executarea detaliilor artistice au contribuit meșteri budapeșteni: la realizarea plasticii fațadei sculptorul Szabó Antal, la decorul interioarelor pictorul Adolf Götz etc. Aspectul fațadei este marcat de un corp central înalt care

¹⁷⁶ Man 2009, p. 109; Barabás, op. cit. p. 243.

¹⁷⁷ Karácsony István, A Székely Iparmúzeum marosvásárhelyi épülete, în Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára, Kolozsvár, 2011, pp. 363–372.

¹⁷⁸ Bónis Johanna, A Székelyföldi Iparmúzeum, Marosvásárhely, 2003, p. 51.

cuprinde trei axe, desfășurat pe două niveluri, articulat de înalte ferestre cu închidere semicirculară. La nivelul parterului, fațada este tratată *alla rustica*, etajul este articulat cu pilaștri corintici. Timpanul triunghiular, ce încoronează corpul central, este decorat cu un grup de statui cu o iconografie specifică, inspirată din mitologia secuiască: în centru apare regele hunilor, Attila, înconjurat de reprezentările alegorice ale Transilvaniei și Ungariei, respectiv figuri alegorice reprezentând ideea dezvoltării industriale.¹⁷⁹

În domeniul construcțiilor private, cea mai reprezentativă pare să fie la începutul anilor 1890 clădirea cu un singur etaj realizată de Csernáth István, la intersecția pieței Petőfi cu strada Poștei. Pe lotul situat pe acest colț, aflat în mijlocul centrului istoric și înconjurat de clădiri supraetajate, persista până la sfârșitul secolului al XIX-lea o casă simplă cu parter. Proprietarul casei, Csernáth István a obținut autorizația de construcție în data de 5 aprilie 1893. Palatul a devenit ulterior cunoscut ca sediul cafenelei Europa, încăperile parterului fiind folosite timp de decenii ca și cafenea. Fațada clădirii, desfășurată pe două niveluri, a fost marcată de o abundență decorativă specifică eclectismului, elementele decorative fiind inspirate însă, în primul rând, din formele neorenescentiste (bosaje *alla rustica*, mascherone, cariatide pe fațada executată etc.). Colțul a fost marcat de un turn înalt, în flancul opus șarpanta fiind dinamizată de un pavilion cu caracter baroc. Din păcate, în perioada interbelică fațada a fost complet distrusă și înlocuită cu una mult mai simplificată. Proiectantul clădirii a fost și în acest caz inginerul șef al orașului, Jelinek Antal, autor a mai multor proiecte arhitecturale valoroase locale în acești ani.¹⁸⁰

Ultima realizare impozantă a curentului neorenescentist poate fi considerată palatul Bányai-Papp, un imobil de raport amplasat în piața centrală a orașului, la intersecția străzii Bolyai cu piața Trandafirilor (piața Trandafirilor nr. 45). Clădirea cu două etaje poate fi considerată și în zilele noastre une dintre cele mai marcante monumente ale țesutului urban din piața Trandafirilor. Fațada se desfășoară pe trei niveluri înalte, cuprinzând nouă axe pe fațada principală dinspre piață, iar șapte pe fațada laterală dinspre piața Bolyai. Parterul este tratat cu bosaje *alla rustica*, cu largi deschideri pentru galantare, etajul I dispune de ferestre cu închideri semicirculare, ancadrame modelate în forma unor edicule, iar etajul II cu ferestre dreptunghiulare flancate de pilaștri dorici. Cele trei axe centrale sunt scoase într-un rezalit marcat de masive coloane uriașe cu capitelluri corintice, de asemenea axa colțului este accentuată de pilaștri îngemănăți cu capitelluri corintice, tencuiala fiind tratată *alla rustica* în această zonă. Acest colț este accentuat la nivelul acoperișului cu pavilion de colț de mari dimensiuni. Autorizația de construcție a clădirii a fost obținută în primăvara anului 1898, executantul a fost și în acest caz maestrul Soós Pál, însă persoana arhitectului, care a realizat aceste proiecte bine concepute, deocamdată nu se cunoaște.¹⁸¹

Școala Profesională de Stat a Ucenicilor din Industria Lemnului și a Fierului din Târgu Mureș (Marosvásárhelyi Állami Fa- és Fémipari Szakiskola), înființată la Târgu Mureș în 1892 a fost cea mai importantă școală de meseriași din regiune înainte de primul război mondial (str. Gheorghe Doja, nr. 13). Deși din punct de vedere stilistic nu reprezintă o valoare arhitecturală deosebită, după mărime, clădirea școlii se numără printre cele mai reprezentative edificii de pe strada Gheorghe Doja. Nucleul clădirii a fost construit între anii 1896–1897, cu finanțarea de 55000 de forinți de la Ministerul Comerțului din Budapesta. Lucrările la fundația școlii au fost

¹⁷⁹ Székely Miklós, Nemzet, ipar, művészet. A kolozsvári I. Ferenc József Iparmúzeum 1887–1918, Budapest, 2017, pp. 47–56.

¹⁸⁰ Man 2009, pp. 126–127.

¹⁸¹ Man 2009, p. 109.

începute în primăvara anului 1896, iar în 1897 construcția a evoluat atât de repede, încât anul școlar 1897–1898 a fost început deja în noua clădire, care a fost inaugurată în mod oficial în data de 21 decembrie 1897.¹⁸²

În a doua parte a anilor 1890 și la Târgu Mureș se răspândește un nou curent al istorismului, *neobarocul*. Acest grup bine definit de clădiri se caracterizează prin folosirea decorațiilor de fațadă deosebit de plastice, în cele mai multe cazuri modelate din stuc; de redescoperirea elementelor morfologice specifice barocului austriac și epocii lui Maria Tereza, adesea de factură rococo; prin accentuarea maselor arhitecturale la nivelul fațadei sau a șarpantei; prin folosirea pavilioanelor de colț etc. Potrivit cercetărilor recente, se pare, că aceste forme apar în arhitectura orașului la mijlocul deceniului și ajung la o maximă înflorire în ultimii 3–4 ani ai secolului. Această expansiune a neobarocului se poate explica în primul rând prin dezvoltarea economică generală a urbei, în strânsă legătură însă cu dorința de reprezentare a burghezimii locale, exprimată corespunzător prin decorativitatea somptuoasă a acestui stil istoric. Trebuie să menționăm însă, că – la fel ca și în alte centre artistice ale monarhiei – aceste stiluri nu sunt strict succesive nici la Târgu-Mureș, putem observa o conviețuire a stilului neobaroc în primul rând cu cel neorenescentist. Un prim monument reprezentativ, care prezintă deja elementele decorative ale acestui stil în oraș, este clădirea tribunalului, construit între anii 1896–1897, o fațadă impozantă desfășurată pe trei niveluri și marcată de rezalite centrale și laterale, cu pavilioane la nivelul acoperișului. În 1895 a fost întocmit planul palatului fabricantului Farkas Mendel, executat probabil de către maistrul constructor Soós Pál, aici fațada dispune de elemente morfologice specifice barocului, planul însă s-a schimbat mult pe parcursul realizării.

În 1896, după planurile lui Flesch Adolf, a fost reconstruită în strada Sfântu Gheorghe vechea clădire a bisericii reformate, așa zisa casă Makariás (str. Revoluției 45), arsă într-un incendiu devastator. Arhitectul a încercat să diminueze asimetria moștenită a fațadei, intensificând unitatea arhitecturală a clădirii prin modificarea volumelor: creează un pavilion central și două pavilioane laterale, modificând aspectul fațadei și intensificând accentul șarpantei. Această tendință de unificare prin aducere la simetrie se remarcă de asemenea și în plastica fațadei. Pe partea de sud a rezalitului median se evidențiază două ferestre cu închidere semicirculară, deasupra acestor goluri din urmă, accentuate și de cornișă arcuită apare o decorație bogată de stucatură, prezentând cartușe așezate între motive vegetale. La fel sunt accentuate și cele două pavilioane laterale. Friza celor trei pavilioane este articulată prin șiruri de console din stuc, mai simple în cazul pavilioanelor laterale și mai exigente în cazul pavilionului central.¹⁸³ Clădirea transformată a devenit una dintre cele mai frumoase ale acestei zone, care este și astăzi un element marcant al aspectului străzii Revoluției.

Măcelarul Bányai Béla a solicitat autorizația pentru construcția propriei case (str. Călărașilor 66) în martie 1896: plastica fațadei, modificată în mai multe privințe pe parcursul execuției, este un exemplu remarcabil al acestui stil în categoria caselor de locuit cu un singur nivel. Casa scriitorului Petelei István, autorizată în 1896 (str. Retezatului 10), prezintă aceleași forme neobaroce ca și casa comerciantului și proprietarului de baie din Corund, Gáspár Gyula (1897), construit în centrul orașului (piața Trandafirilor 52) cu o fațadă bogat decorată și două pavilioane la nivelul acoperișului, ambele planuri de clădiri poartă semnătura antreprenorului Szarvadi Mihály.

Tot în anul 1897 a construit o vilă reprezentativă și Bürger Albert, proprietarul fabricii de bere în oraș, unul dintre cei mai înstăriți membrii ale burghezimii locale (strada Sinaia nr. 1). Fațada principală a acestei clădiri

¹⁸² Értésítő a marosvásárhelyi M. Kir. Állami Fa- és Fémipari Szakiskola és a vele kapcsolatos építőipari tanfolyam 1897–98. tanévi működéséről, anul VI, red. Fekete Jakab, Marosvásárhely, 1898, p. 14–15.

¹⁸³ Orbán János, Casa Makariás, Târgu Mureș, în Enciclopedia Maghiară din România, www.lexikon.ro (2012.11.09)

este marcată de un pridvor elegant cu arcade, înălțat la nivelul parterului, accesibil printr-o scară reprezentativă cu mai multe brațe. Acoperișul pridvorului se sprijină pe trei coloane cu capiteli corintice, accentuate cu motive de scoică, frontonul având un caracter neobaroc accentuat: este flancat de elemente arcuite, decorate cu volute, străpunsă de o lucarnă ovală, deasupra fiind amplasată o scoică de mari dimensiuni. Frontonul se încheie într-o cornișă semicirculară profilată, surmontată de o giruetă de fier pe care apare data construcției, 1897. La vest de acest pridvor fațada principală este străpunsă de ferestre îngemănate cu închideri semicirculare, cu fronton închis într-o cornișă semicirculară, sub care este amplasată o scoică decorată cu panglici, flancată cu motive rocaille.

În 1897 au loc mai multe construcții reprezentative în acest stil: în afară de Gáspár Gyula, o altă personalitate importantă a elitei târgumureșene, Tauszik B. Hugó – președintele camerei de comerț, directorul general al Băncii Agrare – comandă o casă de raport cu două niveluri: clădirea existentă și astăzi, construită după planurile arhitectului Dósa László, este una dintre importante realizări ale acestui stil atât la nivelul proiectării, cât și la nivelul execuției (str. Revoluției nr. 14). Tot în 1897 proiectează Dósa un alt monument de seamă în stil neobaroc, casa doctorului Marosi Kálmán (Bulevardul Cetății nr. 23-25) – autorizația este obținută în 1898, executantul fiind Mónus Márton. La sfârșitul anului 1897 a fost autorizată lărgirea casei maistrului constructor Soós Pál: impozantul pavilion central neobaroc, care leagă între ele cele două aripi laterale, este o mărturie spectaculoasă a preferințelor stilistice ale importantului constructor al deceniului, de asemenea o clădire istorică ce definește aspectul străzii Revoluției și în zilele noastre.

În anul 1898 măcelarul Bányai Béla a solicitat autorizație pentru casa sa de raport cu trei niveluri. Palatul neobaroc, construit în centrul orașului are o fațadă cu o plastică decorativă deosebit de bogată, de fapt cea mai abundentă dintre clădirile în acest stil (piața Trandafirilor 12). Comerciantul Izmael Márton tot în 1898 construiește casa sa de locuit, planul este semnat de Mónus Márton, detaliile prezintă o asemănare clară cu elementele decorative ale casei Bürger (Piața Republicii 48), la fel noua fațadă a casei comerciantului Bretter Vilmos, autorizată în 1900 și executat de către Tímár György (str. Călărașilor 45). Una dintre cele mai importante realizări ale stilului poate fi considerată casa de raport cu două niveluri a comerciantului Petrás Géza, construită în 1899 de către Mónus Márton pe colțul străzilor Aurel Filimon și Arany János. Un plan relativ întârziat, dar de bună calitate a neobarocului târgumureșean o reprezintă planul clădirii autorizate pe piața Apafi nr. 7 în anul 1903 pentru Fall Lajos, semnat de aceeași Mónus Márton: aspectul fațadei ne arată exigența proiectanților care au creat sub influența acestui curent arhitectural, atât de bogat în realizări la cumpăna secolelor XIX-XX, chiar și în cazul locuințelor mai modeste.¹⁸⁴

Limbajul decorativ al acestor monumente poate fi considerat unitar, majoritatea elementelor decorative pot fi regăsite în formă aproape identică pe clădirile contemporane enumerate. De exemplu, motivul scoicii apare pe mai multe case construite în stil neobaroc: pe fațada casei lui Tauszik Hugó, pe a lui Izmael Márton, sau Bretter Vilmos, însă pe planurile de autorizație motive asemănătoare apar și în frontonul ferestrelor caselor lui Gáspár Gyula sau casa lui Petrás Géza. Tipul de decor al pervazului scos în relief, flancat de motive de frunze arcuite și decorat cu o scoică mai mică sub pervaz poate fi întâlnit în formă aproape identică pe fațada vilei Bürger, pe casa Gáspár, pe casa Petrás, într-o formă mult mai bogată pe casa lui Tauszik Hugó sau într-o formă mai simplă la etajul I al casei Bányai și pe fațada casei lui Marosi Kálmán. Frontonul flancat de volute poate fi observat deja și pe fațada principală a celui mai important monument civil în stil baroc din oraș,

¹⁸⁴ Despre evoluția neobarocului local: Orbán János, A barokktól a neobarokkig. A Rózsák tere 52. szám alatti ház történetéből, Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából, Új sorozat, XIV (2019), pp. 139-166.

palatul Toldalagi (1759). În arhitectura anilor 1890 un atic asemănător apare pe planul casei lui Farkas Mendel, realizat însă într-o formă diferită, cea mai remarcabilă apariție a motivului, o putem constata pe casa de locuit a lui Bürger Albert.

Închidem acest capitol cu cea mai importantă clădire eclesiastică construită în perioada dualismului, sinagoga comunității mozaice *Status Quo Ante*, ridicată în anul 1899 în actuala stradă Aurel Filimon, pe vremuri strada Școlii. Sinagoga monumentală ridicată în timpul rabinului Wilhelm Joachim semnaleză importanța burgheziei evreiești din Târgu Mureș, pe vremuri numeroasă și înfloritoare. Clădirea, proiectată de către arhitectul vienez Jakob Gärtner (1861–1921), se numără printre cele mai semnificative realizări de acest gen din Transilvania și prezintă elemente stilistice orientale și bizantine, respectiv o cupolă centrală monumentală.

2.7.5. Perioada monarhiei dualiste (1867–1918) – A doua perioadă a dualismului 1900–1914 Ascensiunea stilului secesion¹⁸⁵

Prima clădire în stil secesion din Târgu Mureș este considerată fostul *sediu al Băncii Agrare*, situat pe colțul format de piața Trandafirilor cu strada Horea, care poate fi apreciată ca și una dintre cele mai reușite realizări locale ale stilului. A fost proiectat de către Sándy Gyula (1868–1953), un arhitect de renume din Budapesta. Planurile au fost întocmite la Budapesta, în luna iulie a anului 1900, construcția fiind începută în același an de către antreprenorul Bustya Lajos.¹⁸⁶ Sándy, profesor al Universității Tehnice din Budapesta, a proiectat mai multe clădiri publice, cum ar fi cea a poștei centrale din Zagreb (1904), cea a poștei de pe bulevardul Krisztina din Budapesta (1926), Palatul Culturii din Sighețu Marmăției (1911) etc. În primul său deceniu de activitate a proiectat și în spiritul secesionului maghiar (Cazinoul din Hódmezővásárhely în 1899, casa de raport a Parohiei Evanghelice din Buda, 1898).¹⁸⁷ Între aceste clădiri se integrează stilistic și Banca Agrară: pe lângă turnul de colț, inspirat de stilurile istorice, decorul floral al pervazului ferestrelor, formele teșite ale acoperișului sau motivul porților secuiești, preluate din arhitectura populară, prezintă deja inspirația secesionului maghiar, curent aflat în acești ani la maximă dezvoltare în marile centre arhitecturale din Ungaria.¹⁸⁸

Tot între primele realizări ale noului stil trebuie să amintim *fostul azil pentru copii* (astăzi clinica de pneumologie, str. Gheorghe Marinescu nr. 5), planurile căruia au fost elaborate în 1903 tot de către arhitecți budapeșteni,¹⁸⁹ cu mai multe soluții structurale și elemente decorative preluate din arhitectura populară. Construcția a fost realizată la o calitate deosebit de înaltă de către maestrul constructor local Lajos Csiszár.¹⁹⁰

Cele mai emblematic clădiri ale erei Bernády sunt fără echivoc, vechea Primărie și Palatul Culturii. Ambele au fost concepute de arhitecții Komor Marcell și Jakab Dezső. În șirul palatelor administrative transilvănene, *Primăria târgumureșeană* (acum Palatul Administrativ, Piața Victoriei nr. 2.) se remarcă prin limbajul arhitectural neobișnuit, caracterizat de îmbinarea secesionului de inspirație lechneriană cu elemente ale

¹⁸⁵ Subcapitol redactat de Janos Orban în colaborare cu Zsófia Gál.

¹⁸⁶ Ioan Eugen Man, Târgu-Mureș, istorie urbană II. Din anul 1850 până la primul război mondial, Târgu-Mureș, Editura Nico, 2009, p. 307, 333–334.

¹⁸⁷ Bodó Péter, Sándy Gyula korai építészete, în *Táguló horizont. Tanulmányok a fiatal művészettörténészek marosvásárhelyi konferenciájának előadásai*, red. Kovács Zsolt – Orbán János, Marosvásárhely–Kolozsvár, 2013, pp. 143–156.

¹⁸⁸ Studiu monografic despre activitatea arhitectului Sándy: Bodó Péter, Sándy Gyula (1868–1953). A pártázatok mestere, în *Rozsnyai József* (red.), *Építőművészek Ybl és Lechner korában*, Terc, Budapest, 2015, pp. 264–291.

¹⁸⁹ Lajos Ybl (1855–1934) și Győző Czigler (1850–1905).

¹⁹⁰ Man 2009, pp. 398–401.

renascentismului transilvănean. Cei doi arhitecți au câștigat concursul de proiectare lansat în 1905 cu un proiect în stil neobaroc.¹⁹¹ În procesul elaborării proiectului de execuție însă, atât stilul palatului, cât și planimetria amplă original, au fost modificate, cel mai probabil din considerente financiare.¹⁹² Volumul dreptunghiular al clădirii se organizează în jurul unei curți interioare,¹⁹³ fiind marcat de un turn zvelt așezat la colțul nordic al fațadei principale. Intervenția ulterioară la nivelul limbajului arhitectural poate fi adusă în legătură cu persoana lui Bernády. Varianta originală istoricistă, gândită pentru a fi pe placul cercurilor guvernamentale, a fost modernizată cu susținerea primarului progresist.¹⁹⁴ Palatul Primăriei a fost construit de maestrul constructor local Csiszár Lajos, alături de alți meșteri locali, unele elemente însă (precum vitraliile, mozaicul, etc) au fost realizate în ateliere din capitală.

Spre deosebire de procedeul observat în cazul clădirii Primăriei, Komor și Jakab au fost întrebuințați direct cu întocmirea documentației necesare unui Palat de Cultură. Ideea de a realiza un astfel de centru cultural a răsarit printre gândurile primarului Bernády în urma unei discuții cu secretarul de stat Molnár Viktor. Bernády a fost înștiințat despre faptul că odată cu aniversarea de 40 de ani de la încoronarea regelui Franz Joseph, statul va sprijini realizarea unor case de cultură în provincie. După scurt timp, primarul s-a adresat celor doi arhitecți, împărtășindu-le o viziune foarte clară și amplă despre programul arhitectural închipuit.¹⁹⁵ *Clădirea Palatului Culturii* a fost executată de firma budapestană Grünwald începând din anul 1910, devenind o adevărată reflexie și însumare a culturii maghiare. Planimetria și limbajul decorativ complex au fost concepute în așa fel, încât să asigure buna funcționare a mai multor instituții de cultură sub același acoperiș. Nucleul clădirii este o sală festivă imensă ce ocupă trei niveluri cu acces direct prin antreul elegant compus din două nave și este flancat de mai multe spații auxiliare adiacente. La etaj găsim două săli festive de dimensiuni mai reduse. Al treilea etaj a fost destinat în întregime muzeului. Pe lângă acestea, clădirea a adăpostit și școala de muzică, respectiv o bibliotecă. Programul iconografic a fost dezvoltat de artiștii coloniei de la Gödöllő.¹⁹⁶

Procesul de proiectare a *Camerei de Comerț și Industrie* (str. Primăriei nr. 1.) și-a luat începutul paralel cu publicarea concursului pentru palatul Comitatului, în anul 1909. Lotul a fost ales în apropierea noului centru determinat de noua Primărie și viitorul Palat de Cultură, acesta fiind donat de către oraș Camerei de Comerț și Industrie.¹⁹⁷ Cu sarcina proiectării a fost înzestrat arhitectul Toroczkai Wigand Ede, cu toate că – potrivit unor surse – nu el a fost câștigătorul concursului.¹⁹⁸ Compoziția asemănătoare unei vile nu urmează soluțiile planimetrice și volumetrice obișnuite ale vremii, spațiile interioare fiind organizate în jurul unui antreu central. Arhitectul a acordat atenție sporită atât compoziției fațadelor, cât și decorației încăperilor, creând un adevărat Gesamtkunstwerk.¹⁹⁹

Banca Albina (Piața Victoriei nr. 24.) se numără printre puținele instituții financiare din epocă, fondate în Transilvania (mai precis în Sibiu). Filiala din Târgu-Mureș este cea mai reprezentativă clădire a instituției, fiind

¹⁹¹ Man 2009, pp. 301–307, 314–315.

¹⁹² Gheorghe Vais, Clujul eclectic. Programe de arhitectură în perioada dualistă 1867–1918, UT Press, Cluj-Napoca, 2009, p. 55.

¹⁹³ În proiectul original au existat două curți cu o aripă intermediară.

¹⁹⁴ Vais 2009, p. 55.

¹⁹⁵ Bernády György, A marosvásárhelyi Közművelődési Ház, în Magyar Iparművészet, XVI (1913) 10. pp. 395–398.

¹⁹⁶ Oniga Erika (ed.), Palatul Culturii din Târgu Mureș 1908–1913, Târgu Mureș, 2013; Várallyay Réka, Komor Marcell – Jakab Dezső, Holnap, Budapest, 2006.

¹⁹⁷ Man 2009, p. 310.

¹⁹⁸ Keserü Katalin, Toroczkai Wigand Ede, Editura Holnap, Budapest, 2007, pp. 119–120.

¹⁹⁹ Idem.

proiectată de Radó Sándor.²⁰⁰ Construită pe un lot de colț la sud de piața nouă determinată de Palatul Culturii și a clădirii Primăriei în anul 1913, silueta băncii este marcată de un turnuleț central ce leagă cele două aripi dispuse în formă de L, flancat de două frontoane abrupte. Limbajul arhitectural este caracterizat de îmbinarea elementelor geometrizzante cu cele de inspirație vernaculară.

Palatul Pensilor (str. George Enescu nr. 2.) este o clădire realizată, de asemenea, conform planurilor inginerului-șef Radó. Fațada cu două etaje este articulată de asemenea de motive geometrice, însă se observă și tendințele clasicizante caracteristice, răspândite în jurul anului 1910. Palatul construit în imediata vecinătate a Palatului Culturii și a fostei Primării este o clădire cu funcții mixte. Spațiile de la parter au fost destinate birourilor Oficiului de Pensii, în cele de la etaje fiind amenajate locuințe de închiriat.²⁰¹

Perioada primariatului lui Bernády a adus o adevărată explozie în domeniul construcției școlilor și a instituțiilor de învățământ, mai ales datorită subvențiilor financiare acordate de autoritățile centrale ale statului. Printre primele se află cele patru *școli elementare de stat*, realizate în perioada 1905–1906: cele din str. Gheorghe Doja, nr. 11, strada Eminescu nr. 29, piața Republicii nr. 38, strada Călărașilor nr. 105. Au fost proiectate de către Baumgarten Sándor (1864–1928), important arhitect budapestan al acestor decenii, proiectant al mai multor școli din monarhia dualistă, între care și a Colegiului Reformat din Târgu Mureș.²⁰² Pentru executarea lor, au fost însă contractați antreprenori locali. Dintre cele patru, remarcăm *școala elementară de stat pentru fete și grădiniță* de pe Gheorghe Doja. Fațada principală se desfășoară pe două niveluri și dispune de 18 axe, cele patru axe din flancuri fiind scoase într-un rezalit mai puțin accentuat. În ansamblu, fațada este caracterizată de un spirit rigid, geometrizzant, cu tendință de inspirație vieneză în arhitectura acestei perioade. Proiectele clădirii au fost întocmite de către Baumgarten în 1905, executarea lucrărilor a fost câștigată de antreprenorul local Lajos Csiszár, contractat în data de 21 august 1905. Lucrările au fost finalizate în data de 10 iulie 1906, fiind finalizat și gardul.²⁰³ Costurile finale ale construcției s-au ridicat la 117 982 de coroane.²⁰⁴ Tot în această perioadă a fost realizată și școala civilă de băieți (piața Bernády György nr. 7), concepută într-o primă fază de către Baumgarten, fațada fiind însă reproiectată într-o formă mai exigentă de către arhitectul Radó Sándor.²⁰⁵

Pe lângă educația primară, în această perioadă s-a pus un mare accent și pe educația de nivel mediu și superior. În șirul acestor instituții de învățământ găsim atât școli de stat, cât și unele înființate și susținute de biserici. Printre acestea se numără și ansamblul compus din cele două clădiri ale *Gimnaziului Romano Catolic* din Târgu Mureș (str. Mihai Viteazul 17). Pe parcursul procesului de proiectare au fost implicați în totalitate trei arhitecți, primii doi fiind arhitecți budapeșteni de renume, Alpár Ignác, respectiv Kórossy Albert Kálmán. Datorită unor dispute și neînțelegeri, colaborarea cu cei doi din urmă nu a ajuns în faza de execuție (ei au realizat două seturi de planuri separate). Astfel, noua școală catolică și internatul acesteia au fost proiectate de arhitectul Statusului Romano Catolic, Pápai Sándor între anii 1903–1905. Planimetria în formă de U cu o sală de gimnastică centrală a corpului principal a fost influențată de proiectele de școli realizate de Alpár Ignác.

²⁰⁰ Hadik András, Radó Sándor (1880–1960): Egy elfelejtett marosvásárhelyi építészről. In. Magyar Építőművészet, LXXXI, 5. (1990), pp. 56–69.

²⁰¹ Gheorghe Vais, Clujul eclectic. Programe de arhitectură în perioada dualistă 1867–1918, UT Press, Cluj-Napoca, 2009, p. 76.

²⁰² Oniga Erika, A marosvásárhelyi Református Kollégium főépülete, în Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából, Új sorozat, VIII. (2013), pp. 143–169.

²⁰³ Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale Române, Fond Primăria Târgu Mureș, Acte tehnice, cutia XLV, 279–305.

²⁰⁴ Ibidem, pp. 307–336.

²⁰⁵ Man 2009, pp. 373.

Arhitectura fațadelor prezintă similitudini cu școala Romano Catolică de Fete Augusteum din Cluj, realizată de asemenea de arhitectul Statusului.²⁰⁶

În decizia de a înființa Școala Reală de Cadeți a regiunii la Târgu Mureș, un rol esențial i-a revenit edilului Bernády György. Acest fapt a avut un rol important, de asemenea, în dezvoltarea orașului, fiind strâns legat de realizarea sistemului de alimentare cu apă și canalizare.²⁰⁷ Lotul necesar pentru construirea imensei clădiri a fost asigurat de conducerea orașului, în limita urbei (str. Gheorghe Marinescu nr. 38.). Ansamblul somptuos, realizat de frații Grünwald între anii 1907–1909 a devenit una dintre cele mai reprezentative clădiri de învățământ a orașului și a întregii regiuni. Numele arhitectului este deocamdată necunoscut cercetătorilor, Ioan Eugen Man menționează doar faptul că setul de planuri a fost realizat în anul 1907 în Sibiu, de Comandamentul militar.²⁰⁸ Bugetul preconizat de 1.600.000 coroane a fost mult depășit în procesul execuției, iar ca urmare, amortizarea împrumutului devenind o povară financiară pentru anii ce au urmat.²⁰⁹ Fațada principală solemnă se întinde de-a lungul a patruzeci de axe articulate în stil istorist. Clădirea se desfășoară pe șase niveluri (inclusiv podul) având o planimetrie clasică în formă de E.

Clădirea Colegiului Reformat a fost ridicat între anii 1908–1909, devenind una dintre cele mai importante centre de educație, susținută de Biserica Reformată din Transilvania. Arhitectul Baumgarten Sándor, alături de Herczeg Zsigmond, a proiectat mai multe școli pe teritoriul întregii țări la comanda Ministerul Cultelor și al Educației. Baumgarten, influențat de stilul maestrului Lechner Ödön, a realizat un program amplu în stil Art Nouveau, ce înglobează atât spațiile școlii, cât și internatul acesteia. Programul arhitectural exploatează într-un mod foarte potrivit lotul trapezoidal (str. Bolyai nr. 3.), prin articularea în trepte a fațadei principale. Mobilierul proiectat de Nagy Győző a fost realizat de firma budapestană Feiver și Pizinger.²¹⁰

Cele mai reprezentative clădiri târgumureșene construite în stil Art Nouveau, devenite simbolice pentru dezvoltarea orașului la începutul secolului al XX-lea, sunt pe bună dreptate cele proiectate de arhitecții Komor Marcell și Jakab Dezső, și anume clădirea veche a Primăriei, respectiv Palatul Culturii. Rolul principal în răspândirea acestui stil în urbe se leagă însă de activitatea inginerului-șef Radó Sándor. În afara clădirii Școlii Civile de Băieți deja menționate, de numele lui se leagă mai multe construcții realizate pentru școli elementare și superioare, precum Școala de Comerț, Școala Elementară de Băieți, respectiv Școala Superioară de Fete.

Școala Comercială Széchenyi István de odinioară (acum Facultatea de Ingineria a Universității Petru Maior, str. Nicolae Iorga nr. 1.) a fost clădită pe un lot trapezoidal de colț, la intersecția străzii Nicolae Iorga cu Bulevardul Cetății. Datorită amplasamentului mai special, a fost necesară elaborarea unei planimetrii adaptate posibilităților și cerințelor date. În prima fază de proiectare, releveele preliminare ale noului imobil au fost realizate de Baumgarten Sándor, proiectul tehnic fiind însă executat în biroul lui Radó. Asemănător mai multor lucrări semnate de inginerul-șef în această perioadă, și clădirea în pricină este articulată de elemente

²⁰⁶ Gál Zsófia, A vallásos nevelés szolgálatában: Az Augusteum Római katolikus Óvoda és Leányiskola története. In: Korunk 2019/10, pp. 77–86.

²⁰⁷ Fazakas László– Ferenczi Szilárd–Fodor János–Gál Zsófia, Minta és felzárkózás. Kolozsvár és Marosvásárhely fejlődéstörténetének összehasonlítása Szvacsina Géza és Bernády György polgármestersége idején. Iskola Alapítvány–Lector Kiadó, Kolozsvár–Marosvásárhely, 2021, pp. 253–258.

²⁰⁸ Man 2009, p. 376.

²⁰⁹ Fodor János, Bernády György. Politikai életrajz. Lector Kiadó–Dr. Bernády György Közművelődési Alapítvány–Erdélyi Múzeum–Egyesület, Marosvásárhely–Kolozsvár, 2017, p. 64; Városok Lapja, 14 august 1909.

²¹⁰ Oniga 2013.

arhitecturale verticale alungite, ce se întind de-a lungul mai multor niveluri, fiind decorat cu motive caracteristice secesionului vienez. Unele spații interioare – precum sala profesorală și biblioteca – au fost decorate de Toroczkai Wigand Ede. Suma totală a investiției, a fost de 750.000 de coroane.

Școala Superioară de Fete (acum Liceul Național Alexandru Papiu Ilarian, Piața Bernády György nr. 12.) este una dintre ultimele investiții majore din perioada dinaintea primului război mondial, fiind realizată între anii 1912–1913. În urma deciziei consiliului local din 28 februarie 1911 au fost achiziționate patru loturi la colțul sud-estic al cetății, destinate realizării noii școli de fete.²¹¹ Proiectul semnat de Radó a fost realizat în anul 1912, lucrările de execuție de firma Grünwald și Schiffer, fiind finalizate în toamna anului 1913. Clădirea a fost construită în regim deschis, fiind înconjurată de străzi și de spații verzi din toate direcțiile, desfășurându-se pe cinci niveluri. Planimetria în formă de E este caracteristică epocii, spațiile interioare fiind organizate în mod linear. Limbajul arhitectural al școlii reflectă evoluția propriului stil al arhitectului, ce încorporează atât elemente ale arhitecturii istorice, cât și un interes sporit față de tendințele secesionului vienez, și este totodată influențată de tendințele clasicizante curente ale vremii. Accesul principal, așezat în axa de simetrie a clădirii, a fost tratat cu atenție sporită, fiind accentuat de coloane de ordin colosal.

O altă construcție menită să adăpostească un institut de învățământ proiectat de Radó este clădirea fostei școli de *Cursuri Administrative* (strada Cuza Vodă nr. 22). Arhitectul a fost solicitat, în mod direct, să întocmească proiectul imobilului în anul 1912, ultimele detalii fiind elaborate până în toamna anului 1913. Lucrările de execuție au fost conduse de meșterul Barabás Domokos, suma totală a investiției a depășit 600.000 de coroane. Cu scurt timp după inaugurarea școlii, acesta și-a schimbat funcția, devenind cămin muncitoresc (1918–1924), în perioada interbelică fiind folosită de Școala Normală de Băieți. În anul 1945 a devenit sediul sindicatelor.²¹²

Numele arhitectului Kós Károly poate fi adus în legătură cu două proiecte târgumureșene. Primul este clădirea comitatului, nerealizată în această perioadă, la al cărei concurs Kós a participat alături de Toroczkai Wigand Ede, luând premiul II. cu planul intitulat Zandirhám.²¹³ În toamna anului 1909, Kós a avut prilejul de a-l cunoaște personal pe primarul Bernády. Cu ocazia vizitei sale la Budapesta, edilul l-a invitat pe arhitect la o întâlnire informală, pentru a-l întrebuința cu proiectarea a două case de locuit ce urmau să facă parte din *întreprinderea comunală* a orașului.²¹⁴ Planurile întocmite de Kós au fost realizate între anii 1910 și 1913, în stilul de inspirație vernaculară al arhitectului, caracteristic acestei perioade. Volumetria casei directorului prezintă similitudini cu planul nerealizat al locuinței directorale a grădinii zoologice din Budapesta.²¹⁵ Aceasta este compusă din două volume prismatice, acoperite cu șarpantă abruptă în două ape, completate de un turn cu acoperiș asemănător bisericilor din Țara Călatei, respectiv un balcon din lemn.

În locul *Clădirii Poștei* de pe strada Revoluției nr. 2 au existat două clădiri de dimensiuni mai reduse, fiind imobile ale Casei de Economii.²¹⁶ Imobilul nou îmbină elemente ale istorismului, cu simplitatea geometrică a secesionului vienez și a neoclasicismului anilor 1910, creând o fațadă somptuoasă, preponderent verticală. Clădirea Poștei a fost realizată între anii 1910 și 1912.

²¹¹ Karácsony István, Clădirea Școlii Superioare de Fete (actualmente Colegiul Național Al. Papiu Ilarian), Târgu-Mureș, în Enciclopedia Maghiară din România, www.lexikon.ro (2010.03.18)

²¹² Man 2009, pp. 375–376.

²¹³ Concursul publicat în 1909 a fost câștigat de Komor Marcell și Jakab Dezső.

²¹⁴ Beáta Fabó — Anthony Gall, I came from east to a city of Great palaces. Kós Károly The Early Years. Budapest City Archives, Budapest, 2013, p. 136.

²¹⁵ Ibidem, p. 135.

²¹⁶ Man 2009, p. 312.

2.7.6. Perioada interbelică (1919–1940)

Schimbările politice după primul război Mondial, au făcut posibilă construirea unei *noi biserici ortodoxe* în centrul oraşului. La începutul anilor 1920, proiectul demarează paralel printr-o iniţiativă de strângere de fonduri, respective, prin discuţii privitoare la alegerea lotului cel mai potrivit, urmând ca locul ales să fie în zona nordică a pieţei Trandafirilor, în locul Fântânii Bodor. Din cauza unor diferenţe de opinii a diferitelor părţi implicate, alegerea arhitectului, şi implicit, şi finalizarea proiectului, au fost îngreunate.

Planul în formă de cruce greacă alungită spre vest, încoronată cu o cupolă în semisferă, a fost realizat de arhitectul timişorean Vlad Victor Iosif. După lungi dispute, episcopul Nicolae Ivan şi-a dat acordul pentru această documentaţie la 25 martie 1925,²¹⁷ iar în luna următoare au fost începute lucrările de execuţie. Piatra de temelie a fost aşezată la 10 mai 1925 în cadrul unei festivităţi, după care lucrările au progresat într-un ritm alert. După plecarea lui Dandea din funcţia de primar a urmat o lungă pauză, activitatea de construcţie fiind reluată abia în anul 1929. Sfinţirea Catedralei a avut loc la 2 decembrie 1936 sub hramul „Înălţarea Domnului”.²¹⁸

Construcţia *bisericii greco-catolice* din piaţa Victoriei nr. 4, actualmente Biserica Ortodoxă “Buna Vestire”, a fost începută în anul 1926 cu sprijinul primarului Emil Aurel Dandea, după planurile arhitectului Victor Vlad Iosif din Timişoara. A fost sfinţită în data de 8 septembrie 1936, iar de atunci defineşte aspectul urban al pieţei. Planul înscrie o formă de hexagon, cele mai marcante elemente arhitecturale ale exteriorului fiind cupola şi cele două turnuri de la intrare. Biserica preia unele forme arhitecturale ale bisericii San Pietro din Roma.

Primele încercări de a construi un sediu pentru Comitatul Mureş-Turda au avut loc la începutul secolului XX. Concursul a fost publicat în anul 1909, iar câştigătorii au fost aceeaşi doi arhitecţi, care au proiectat şi celelalte două clădiri publice principale din noul centru, Komor şi Jakab. Realizarea acestei variante a eşuat mai întâi din cauze financiare, mai apoi din cauza izbucnirii primului război mondial.²¹⁹ *Palatul actual al Primăriei* (original prefectura/palatul administrativ al judeţului Mureş, din Piaţa Victoriei nr. 3.) este construit vis-a-vis de Palatul Culturii şi în vecinătatea Camerei de Comerţ şi Industrie în perioada interbelică. Odată ce lotul necesar a fost asigurat printr-un schimb de teren, concursul proiectului a fost publicat în ianuarie 1935. Clădirea a fost concepută de arhitectul bucureştean Eugen I. Grosu în stil neobârncovenesc, fiind ridicat începând din anul 1936. În momentul dictatului de la Viena partea structurală şi elementele sculptate în piatră ale clădirii erau terminate. Pentru finalizarea construcţiei s-au întocmit trei variante noi — una de Radó, două de Kotsis István — şantierul fiind preluat de cel din urmă. Proiectul a păstrat volumetria originală, eliminând majoritatea elementelor decorative concepute în stil neobârncovenesc. Palatul, finalizat în 1942, a fost redecorat între anii 1991–1992 pe baza planului original.²²⁰

²¹⁷ Ioan Eugen Man, *Târgu-Mureş, istorie urbană, III. Perioada interbelică*. Târgu Mureş, 2010, p. 163. Ivan ar fi preferat lucrarea arhitectului D. Traianescu conceput „în stil românesc din Moldova”.

²¹⁸ Idem, pp. 164–165.

²¹⁹ Oniga 2013, p. 15.

²²⁰ Man 2010, pp. 120–123.

Printre cele mai valoroase clădiri interbelice se numără și *Căminul ucenicilor români* din str. Iuliu Maniu nr. 2. Căminul a fost construit pentru a servi formarea unor meseriași necesari dezvoltării industriale ale orașului. Lotul trapezoidal ales a fost delimitat de străzile Iuliu Maniu și Tineretului, fiind în vecinătatea vechiului cămin construit înaintea Primului Război Mondial. Clădirea amplă, ce se desfășoară pe șase niveluri, a fost proiectată de arhitectul Maetz Ervin, șeful serviciului tehnic al orașului. Lucrările pregătitoare au început încă în anul 1924, însă festivitatea de inaugurare a avut loc după un deceniu, în 1935, procesul de edificare fiind îngreunat de dificultăți financiare. Odată ce imobilul a devenit sediul Inspecției Muncii a Județului, au fost efectuate mai multe recompartimentări.²²¹

Una dintre cele mai importante construcții publice o reprezintă *noul Spital de Stat* de pe strada Gh. Marinescu nr.1. Având în vedere lipsa unui spital modern în oraș, cel construit în secolul XIX, fiind depășit, se decide ridicarea unui nou edificiu adecvat nevoilor vremii. Realizarea acestei noi investiții sanitare a început în anul 1928 în perioada primariatului lui A. Popescu, iar după doi ani, construcția ajunge la nivelul acoperișului. Lucrările au continuat până în 1937, ultima licitație fiind publicată la 12 mai 1937 pentru realizarea tâmplăriilor. Clădirea este compusă din parter și două etaje, iar valoarea lucrărilor a ajuns la 10.000.000 de lei. Între anii 1966–1968 spitalul a fost supraetajat cu încă un nivel.²²²

Necesitatea construirii unui *sanatoriu* în oraș a fost formulată încă în anul 1923 într-un memoriu oficial. Societatea *Sanatorul S.A* a solicitat acordul pentru realizarea acestei investiții într-o cerere înregistrată după 5 ani, în 1928. Lucrările de edificare sunt conduse de meșterul local Bustya Lajos și coordonate de Radó Sándor au decurs într-un ritm relativ alert, la finalul anului 1929 clădirea fiind finalizată, deși pe parcursul construcțiilor au apărut conflicte între Bustya și meșterii constructori din oraș.²²³ Clădirea în formă de U formează un mic “court d'honneur” spre Strada Köteles Sámuel (nr. 29). În 1930 a fost dotată cu instalația de gaze naturale, fiind una dintre cele mai moderne clădiri de sanatoriu ale țării, primul său director fiind Czako József.²²⁴ Momentan adăpostește Clinica de Obstetrică și Ginecologie.

Perioada anilor treizeci aduce pătrunderea formelor moderniste în arhitectura orașului, fiind realizate zeci de clădiri sub influența acestui stil. Principalii proiectanți autohtoni care au creat în acest spirit au fost arhitectul Bogdan Cornel Șildan,²²⁵ inginerul șef al orașului, Maetz Ervin, arhitectul Gaál Pál, respectiv maistrul constructor Farkas József.²²⁶

Cu o operă deosebită, casa de locuit a doctorului Victor Groza de pe str. Bradului nr. 6, realizată în anul 1937, este prezent în arhitectura orașului și renumitul arhitect al modernismului românesc, Horia Creangă (1892–1943).

Cele mai importante zone, care prin cantitatea și calitatea construcțiilor sunt marcate de acest stil, sunt piața Unirii, strada dr. Czako József (fosta stradă a Sportivilor), o secțiune a străzii Márton Áron, micul cartier din spatele Bibliotecii Teleki (între străzile Borsos Tamás și Bradului), secțiunea între numerele 15–17 din Piața Trandafirilor, strada Iuliu Maniu în zona pieței Iuliu Hossu etc.

În rândul acestor case, marcate mai mult sau mai puțin de influența modernismului, se remarcă următoarele clădiri, care *nu* au suferit transformări ireversibile în ultimele decenii: str. Iuliu Maniu nr. 8. (1938, casă de

²²¹ Idem, pp. 149–150.

²²² Idem, p. 155.

²²³ Ellenzék, XLIX. 127. (8 iunie 1928) p. 7.

²²⁴ Az Ellenzék, XVII. 146. (10 decembrie 1929) p. 1.

²²⁵ Man, I. E., Bogdan–Cornel Șildan, Un arhitect mai puțin cunoscut la Târgu-Mureș. Anuarul Arhivelor Mureșene, III (VII) 2014, pp. 187–204.

²²⁶ Man 2010, pp. 340–414.

raport, proiectat de Gaál P.), Iuliu Maniu nr. 10 (1934, Maetz E.), str. Baladei nr. 2. (1936, C. Șildan), str. Rodnei nr. 6 (1938, Gaál P.), Poligrafiei nr. 2 (1938, Farkas J.), Victoriei nr. 7, piața Trandafirilor 15–16, str. Márton Áron nr. 4, str. Revoluției 37, str. Ștefan cel Mare nr. 25.

2.7.7. Perioada 1940–1944

După al doilea dictat de la Viena din 30 august 1940, partea nordică a Transilvaniei a fost cedată Ungariei, în urma căruia Târgu Mureș, timp de patru ani, a trecut sub administrație maghiară. Se tratează distinct această epocă și în cronologia arhitecturii orașului, deoarece apar fenomene specifice atât în domeniul investițiilor, cât și în privința stilului arhitectural. Noua administrație, inevitabil, a investit semnificativ în infrastructură și în construcții publice, proiecte care, în ciuda condițiilor economice de război, au fost finalizate în mare parte. Multe clădiri din această epocă sunt proiectate într-un stil aparte, care combină forme împrumutate din arhitectura populară cu soluțiile moderne și cu cerințele secolului XX, curent bine conturat în arhitectura maghiară a anilor 1930–1940 (descriș cu termenul „új népiesség”, nouă arhitectură populară). Echipa de specialiști care a realizat sarcinile de proiectare și de execuție în acești ani a rămas aceeași cu cea din perioada interbelică (inginerul șef Maetz Ervin, antreprenorul Farkas József, Gaál Pál etc.)

Cea mai importantă realizare a perioadei poate fi considerată fostul sediu central al cooperativei Hangya/Furnica (str. Gheorghe Doja nr. 9). Noua conducere centrală a cooperativelor „Hangya” din Transilvania de Nord s-a constituit în 24 octombrie 1940 la Târgu Mureș. Sediul central a fost stabilit la Târgu Mureș, conform deciziei consiliului de miniștri din Budapesta, sediul urmând să fie construit tot în acest oraș. În 1941 a fost cumpărat terenul aflat în piața Tisza Kálmán (entitate topografică desființată, delimitată de străzile Gheorghe, Predeal și pârâul Poklos), iar în luna septembrie au fost aprobate planurile lui Farkas József, corectate și prelucrate ulterior de către arhitectul budapestan Masirevich György. Construcția a fost realizată din credit, între anii 1941–1943, costurile ridicându-se până la 1 128 092 de penghei.²²⁷ Clădirea dispune de o planimetrie în forma literei L, cu o mică aripă laterală spre str. Tudor Vladimirescu, fațada principală este orientată spre strada Gh. Doja. În fața intrării principale este amplasată o tribună sprijinită de coloane, pe reprezentările din arhivă, în axa principală fiind vizibil un fronton neobaroc flancat de volute, în care era inscripționată data construcției (astăzi demolat). Într-o oarecare conformitate cu funcția sa, clădirea este marcată de caracteristicile arhitecturii populare, manifestat în caracterul tâmplăriilor, jaluzelele tradiționale ale parterului și ale etajului. În presa vremii de la Budapesta a fost considerată „una dintre cele mai frumoase clădiri moderne ale țării”.²²⁸

În domeniul construcțiilor publice, remarcăm în anul 1942 transformarea primăriei actuale (fostul sediu al comitatului), clădire aflată într-o stare semifinisată în anul 1940. A fost transformată pe baza planurilor arhitectului budapestan Kotsis Iván, care a simplificat radical proiectul din 1935 al lui Eugen I. Grosu, inspirat din arhitectura românească. Clădirea a fost readusă la forma sa inițială în 1991–1992.²²⁹ Realizare importantă a perioadei poate fi considerată și construcția liceului agronomic (actualul Colegiu Agricol Traian Săvulescu, Călărașilor 108, colț cu Alea Carpați), precum și construcția “noii uzine de apă”, considerată în presa vremii una dintre cele mai mari investiții naționale ale perioadei. În 1943 a fost construit sediul Institutului de Sănătate Publică (str. Enescu nr. 6), transformat în perioada comunismului.

²²⁷ László Márton, Az erdélyrészi Hangya Szövetkezetek marosvásárhelyi központja, în Csetri Elek, Egyed Ákos, Hunyadi Attila, Somai József (szerk.), Szövetkezetek Erdélyben és Európában, Romániai Magyar Közgazdász Társaság, Kolozsvár, 2007, pp. 185–222.

²²⁸ 8 Órai Újság, XXIX. 241 (25 octombrie 1943), p. 5.

²²⁹ Man 2010, pp. 121–123.

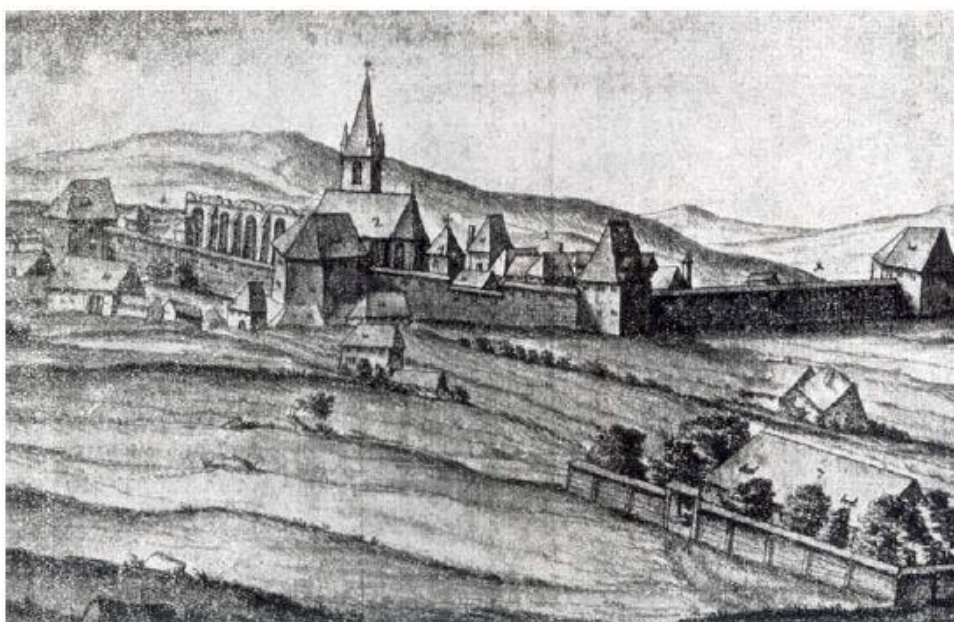
În domeniul construcțiilor civile se remarcă casa cu etaj a antreprenorului Farkas József, existentă și astăzi în piața Matei Corvin, sub nr. 9, realizată în anul 1942 pe baza planurilor proprietarului, combinând elementele modernismului cu cele preluate din arhitectura populară. Tot în 1942 a fost finalizată casa inginerului Maetz Ervin (str. Bernády nr. 10), în 1943 casa lui Spániel Zoltán (str. Kogălniceanu 20), fără valoare arhitecturală deosebită.

2.8. Concluzii referitoare la vechimea construcțiilor și amenajărilor urbane (străzi, plantații, piețe) și la evoluția urbanistică a localității

Orașul Târgu Mureș, de la începuturile documentate (sec.XIV) până la jumătatea secolului XXI, a avut o dezvoltare liniară de-a lungul secolelor, pornind de la o așezare medievală a secuilor, cu rol de târg major al zonei.

În evoluția orașului deosebim două perioade în acest interval documentat, cu o dezvoltare deosebită față de ritmul liniar, ambele fiind datorate unor personalități care au ocupat rolul de administratori ai orașului în perioade diferite: primul fiind judele Tamás Borsos la începutul secolului XVII și al doilea primarul Bernády György la începutul secolului XXI.

Judelui Tamás Borsos (1599-1604) i se datorează refacerea târgului după perioada tulbure care a urmat înfrângerii lui Mihai Viteazu. A dezbătut și a convins comunitatea să demareze lucrările de fortificare a vechii mănăstiri franciscane, rezultatul acestei operațiuni ce s-a desfășurat pe parcursul unei perioade de aproape șaizeci de ani, fiind ceea ce se cunoaște astăzi în memoria colectivă ca fiind „Cetatea”. A instituit o serie de regulamente de dezvoltare a târgului și de conduită a populațiilor, intitulate „*Leges seu Decreta Oppidi Székely – Vásárhely, Opera ac studio consultissimo viri Thomae Borsos pri tempore Judicis Primari praedicti Opp. D.D. Anno Domini 1604*”, ce au funcționat și s-au aplicat în cadrul comunității peste un secol. Tot personalității sale se datorează ridicarea târgului la rang de municipiu în 1616.

Cetatea Târgu Mureș – 1735, litografie de Konrad von Weiss²³⁰

²³⁰ <http://www.multihobby.ro/Ilustre/Reproduceri.php?page=1>

O etapă ce păstrează până în ziua de azi borne ale dezvoltării istorice de factură barocă este perioada în care Târgul Mureș a fost administrat în cadrul Imperiului Habsburgic. În această perioadă se constituie ca zonă urbană centrală, fosta Piață Poklos (Piața Trandafirilor), în secolele anterioare având un caracter periurban, fiind zona de târg a orașului medieval. Tot în această perioadă, personalitatea cancelarului aulic Samuel Teleki, ridică statutul învățământului din oraș la un nou nivel, prin înființarea ambițiosului proiect al Bibliotecii Teleki, putându-se considera acest moment piatra de fundament a dezvoltării ulterioare a statutului de oraș universitar. Tot în perioada administrării Imperiului Habsburgic a devenit o preocupare dezvoltarea unor zone de agrement, fiind înființat parcul Insulei Elba, astăzi distrus de construcții cu caracter sportiv și parcul Teleki, astăzi ocupat de parcelări din anii 1940-1950.

Piața Poklos (Trandafirilor) – 1899 cu fântâna Bodor²³¹

Biblioteca Teleky 1940²³²

²³¹ ibidem

Parcul Elisabeta 1910²³³

Primariatul lui Bernády György (1902-1912) a impulsionat dezvoltarea localității în spiritul modernității, cea mai mare parte a orașului istoric purtând amprenta directă a acestei perioade și a dezvoltărilor ulterioare, ce s-au produs în sialul operațiunilor urbane pe care le-a propus și le-a dezvoltat.

Cea mai populară și vizibilă operațiune pe care a propus-o și a și reușit să o finalizeze, este ansamblul clădirilor administrative pe care le-a dezvoltat la sudul pieței istorice a Trandafirilor: Palatul Primăriei și Palatul Culturii cu o serie de clădiri administrative în jur și cu rețeaua stradală aferentă.

De mare anvergură sunt trasările bulevardelor Mihai Viteazu – Gheorghe Marinescu spre nordul localității, ceea ce a implicat dezvoltarea unei rețele urbane la vestul localității, pe următoarea cornișă a orașului, cu o funcțiune clar reprezentativă pentru localitate, pe această axă, pornind de la cazarma Franz Iosef, aflată la intersecția bulevardului Cetății cu Mihai Viteazu, deschizându-se drumul spre clădiri de importanță majoră pentru comunitate, precum fostul Spital Militar, fostul Azil de copii, fostul Spital Municipal și fosta Școală de Ofițeri, toate aceste obiective istorice având în prezent funcțiuni de servicii medicale, clinici și Universitate de Medicină.

Bulevardului Cetății regularizat tot în prima decadă a secolului XXI, a fost creat cu rol reprezentativ și de punere în valoare a Cetății. La ora actuală, largul bulevard cu pastila verde centrală, având fronturile construite unitar, este una din cele mai frumoase axe ale orașului, chiar dacă nu a fost conectat la rețeaua stradală majoră a orașului.

²³² <http://www.multihobby.ro/Ilustre/Reproduceri.php?page=1>

²³³ ibidem

Programul de dezvoltare a unor zone verzi, parcuri de loisir, a constituit de asemenea, o preocupare a epocii, astfel că pe lângă realizarea unui bulevard modern cu zone verzi, s-a dezvoltat un parc pe platoul superior al oraşului, parcul Corneşti, în pandant cu cel înfiinţat în sec XIX pe malul Mureşului „insula Elba”.

Un interes deosebit a fost acordat învăţământului, în perioada 1900-1918 fiind dezvoltate o serie de proiecte pentru şcoli gimnaziale, funcţionând şi astăzi, dar şi proiecte de o calitate arhitecturală deosebită precum fosta Şcoală de Fete, astăzi Liceul Papiu Ilarian, Gimnaziul Romano-Catolic, astăzi Colegiul Naţional Unirea şi construcţia unitară a fostului aşezământ şcolar reformat datând ca instituţie din 1557, astăzi Liceul Farkas Bolyai.

Lucrări majore de regularizarea pârâului Poklos, a braţului Mureşului, devenit Canalul Turbinei, au implicat într-un timp relativ redus, aproximativ 30 de ani, dezvoltarea reţelei stradale şi a fondului construit pe o suprafaţă ce a dublat intravilanul.

De o parte şi de alta a căii ferate, de-a lungul drumului către Cluj, astăzi bulevardul Gheorghe Doja, s-a dezvoltat o zonă industrială, aflată la apogeu în perioada interbelică. Interesant ca şi caracteristică în dezvoltarea acestei zone industriale de sec XX, era prezenţa reşedinţei patronului, lângă afacerea pe care o administra. Astfel, în această zonă regăsim, cu o valoare arhitecturală deosebită, fostele reşedinţe ale antreprenorilor de vârf la început de secol, precum Geza Csonka, Mestitz, Csiszár Lajos, Haimann Ignác.

Putem concluziona că în prezent, ca urmare a evoluţiei urbanistice a localităţii Târgu Mureş, este un oraş al modernităţii cu inserţii baroce şi istoriciste.

Mai jos prezentăm un tabel sintetic, într-o ordine a vechimii, a principalelor operaţiuni urbanistice realizate în zona de studiu, în cadrul intravilanului oraşului Târgu Mureş, pe baza documentărilor.

NR. CRITIC	DATA	OPERATIUNI URBANISTICE MAJORE
	1291 - 1690	PERIOADA MEDIEVALA
1	1291 - 1690	CETATEA
	1700 - 1867	PERIODA HABSBURGICA
2	1780	PARCELAREA CARTIERUL NEMETVAROS (CARTIERUL GERMANILOR) - PE ZONA DE SUD DE LA CIMITIRUL ORTODOX PANA IN ACTUALUL BULEVARD AL CETATII LOCUL NUMIT "CIGANYMEZO"
3	1800-1850	DEZVOLTARE BULEVARD ACTUAL 1 DECEMBRIE - INTRE STEFAN CEL MARE SI PAPIU ILARIAN
4	1800-1850	DEZVOLTARE STRADA CUZA VODA PANA IN PIATA TRANDAFIRILOR
5	1814	INSULA ELBA - PARC AMENAJAT DE HOUCARD JOZSEF
6	1815	PARK TELEKY LA SUD DE 1 DECEMBRIE ~ INTERSECTIA CU STEFAN CEL MARE
7	1856	PARC PIATA TRANDAFIRILOR
8	1856	APAR FRONTURI CONTINUE IN PIATA TRANDAFIRILOR SI CONTINUA PE COLTUL CALARASI SI SECVENTIAL PE BOLYAI
	1867 - 1900	PERIOADA DUALISMULUI AUSTRO-UNGAR
9	1867	FABRICA DE MOBILA MESTITZ
10	1869-1871	CALEA FERATA ALBA IULIA TARGU MURES
11	~1870	GARA?

12	~1870	ZONA PARCULUI EROILOR FABRICA DE CARAMIDA A ORASULUI
13	1873	CALEA FERATA CLUJ RAZBOIENI
14	1886	CALEA FERATA TGM REGHIN
15	~1890	CIMITIRUL EVREIESC STATUS QUO ANTE DIN STRADA VERII
16	1890	GARNIZOANA FRANZ JOSEF - BULEVARDUL CETATII
17		COLEGIUL UNIREA
18	1891-1892	CAZARMA HUSARI
19	1896-1897	PALATUL DE JUSTITIE SI DESCHIDERE STRAZII JUSTITIEI
20	1896	SCOALA PROFESIONALA DE STAT A UNCENICILOR DIN INDUSTRIA LEMNULU SI FIERULUI
21	1897	VILA BURGER ALBERT
22	~1898	SE DEZVOLTA ZONA GARII, ZONA INDUSTRIALA SI STRADA GHEORGHE DOJA DE LA GARA LA PARAUL POCLOS
23	1898	PIATA SI ALINIAMENTUL MARASESTI
	1900-1918	PERIOADA DUALISMULUI AUSTRO-UNGAR - DUALISMUL PRIMARULUI BERNADY GYORGY
24	1903-1911	TRASARE CARTIER GHE MARINESCU - MIHAI VITEAZAU - TRAMA STRADALA GHEORGHE MARINESCU, SECUILOR MARTIRI, NICOLAE GRIGORESCU, VICTOR BABEȘ
25	~1900	ZONA FABRICII DE ZAHAR
26	1903	SISTEMATIZAREA FLESCH ADOLF - ZONA SUDICA SUB CETATE - EROU POPESCU
27	1905	SE DESCHIDE STRADA BRAILA INTRE CALARASI SI MIHAI EMINESCU
28	1903	AZILUL DE COPII
28.1	1905	SCOALA MILITARA
28.2	1905	SPITALUL MILITAR - SE CONSTRUIESTE
29	1905	STRADA GHEORGHE DOJA: O PRIMA REGULARIZARE CU OCAZIA CONSTRUIRII SCOLII ELEMENTARE DE STAT
30	1905-1913	PARCELAREA PRIMARIE - PALATUL CULTURII
31	1906-1908	DESCHIDERE STRAZILOR KOTELES SAMUEL SI ARTEI SI PARCELAREA
32		PARCELARE BD CETATII
33	1907-1909	APEDUCTUL MUNICIPAL - BAZINELE DE JOS DIN STRADA VERII SI CELE DE SUS IN PLATOUL CORNESTI
34	~1908	PARCUL DE PLATOUL CORNESTI (GRADINA ZOOLOGICA) SI CLADIREA CLUBULUI - STRADA VERII I STRADA CORNESTI
35	~1909	PARCELAREA LAPUSNA
36	1909	PARCELAREA RODNEI (CSISZAR LAJOS) - 2 LOCATII
37	1910-1914	STRADA LIVIU REBREANU CARE PANA IN 1914 AJUNGE LA GARA
38	~1909-1911	CARTIERUL TISZTVISELŐTELEP (CARTIERUL FUNCTIONARILOR) PARCELARE INGINERUL FLESCH ADOLF
39	1910	STRADA LIBERTATII CALEA FERATA PARAUL POKLOS PANA LA HELIADE RADULESCU
40	1910	PARCELAREA LISZT FERENC

41	1910	PARCELARE STRADA ION DUMITRACHE: ÎNTOCMIT DE MAETZ ERVIN ȘI LOBENSCHUSZ JÓZSEF - CUPRINDE ZONA
42	1911	ESTE FINALIZATA TRAMA STRADALA DIN ACESTA ZONA
43	1911	PARCELAREA PETRILA - GRADINARILOR (BOTH SANDOR)
44	1911	PARCELARE SZONDY GYORGY
45	1911	PARCELARE STRADA GRADINARILOR
46	1910-1918	BULEVARDUL TUDOR VLADIMIRESCU - MALURILE PARAULUI POKLOS
47	1910-1911	PARCELAREA FRATII BIRO INTRE IULIU MANIU SI CRISAN
48	1910-1912	ZONA CANALULUI TURBINEI
48.1	1912-1918	PARCELARE CANALUL TURBINEI
48.2	1910-1912	ZONA ANSAMBLULUI AQUA SERV
49	1910 - 1918	BULEVARDUL IULIU MANIU (ALIANTEI IN 1918)
50	1910	PARCELAREA PIATA REPUBLICII
51	1902-1914	PASAJUL CORSO
52	1914	PASAJUL MACELARILOR
53	1910-1915	CAZARMA MILITARA
54	1910 - 1918	PARCELAREA CUZA VODA - POKLOS
55	1911-1912	TRASARE STRAZI DOROBANTILOR, SOMESULUI, OLTULUI, TROTUSULUI
	1918-1940	PERIOADA INTERBELICA
56	1922 - 1934	PARCELAREA - SISTEMATIZAREA CARTIERUL DAMBUL PIETROS INGINER MAETZ ERVIN -
57	1922 -1926	PARCELAREA STRAZILOR PAINII - JIULUI - PRIMAVERII
58	1923	PARCELAREA CIOCARLIEI
59	1925	PARCELARE STRADA CIBINULUI (BÜRGER ALBERT ȘI BUSTYA LAJOS)
60	1925	PARCELARE STRADA MOTRULUI (BÜRGER ALBERT)
61	1926	PARCELAREA STRAZII SALCIILOR
62	1926	PARCELAREA BISERICII REFORMATE MICI SI PIATA MEMORANDULUI
63	1926	PARCELAREA SECEREI
64	1929	PARCELAREA RANDUNELOLOR
65	1930-1934	PARCELAREA BUDIULUI
66	1933	PARCELAREA STRADA GEN GHEORGHE AVRAMENSCU (KAROLY TELEKI)
67	1934	PARCELAREA PIATA ARMATEI
68	1934	PARCELAREA PIATA REPUBLICII - STRADA LACRAMIOAREI
69	1934	STRADA CIUGUDEAN CORNEL
70	1934-1943	PARCELAREA CARTIERUL DAMBU CALVARULUI (SCHÖNSTEIN)
71	1934-1940	STRADA BOBALNA
72	1934-1940	STRADA BISTRITEI
73	1934-1940	STRADA PRIVIGHETORII
74	1934-1940	STRADA ULCIORULUI
	1940 - 1944	PERIOADA TRATATULUI DE LA VIENA
75	1942-1950	CARTIERUL ONCSA
76	1941-1943	SEDIUL COOPERATIVA HANGYA (FURNICA)

77	1941-1944	COLEGIUL AGRICOL TRAIAN SAVULESCU
	1946-1989	PERIOADA COMUNISTA
78	1950-1955	PARCELARE CASE MUNCITORESTI 1
79	1950-1955	PARCELARE CASE MUNCITORESTI 2
80	1950-1955	PARCELARE BLOCURI MUNCITORESTI
81	1950-1955	SEDIU SRI

3. IDENTIFICAREA VALORILOR DE PATRIMONIU CONSTRUIT

3.1. Identificare construcțiilor valoroase

Construcțiile valoroase au fost identificate în studiul de față, pe baza mai multor criterii:

- Vechimea clădirilor

Vechimea clădirilor implică, prin analiză, valoarea istorică și memorială. Sunt cuprinse în acest studiu al vechimii clădirilor, străzile și siturile urbane, care păstrează memoria unor evenimente petrecute sau personalități care și-au desfășurat activitatea în acel cadru.

- Valoare arhitectural-stilistică

Din punct de vedere stilistic, Târgu Mureș este marcat de modernism, majoritatea fondului construit fiind specific sec. XX-XXI. Însă, în zona istorică, coexistă o mare diversitate de stiluri în cadrul fondului construit cu vechime: stil tradițional-periurban, baroc, istoricist, secesion, art-nouveau, art deco, modernist și arhitectură totalitară. Cu excepția barocului care s-a dezvoltat relativ târziu în arealul târgului, celelalte stiluri arhitecturale s-au dezvoltat în conformitate cu perioada în care au fost promovate.

- Valoare urbanistică de susținere a fondului și frontului construit valoros, ambientală

Este unul din criteriile de valoare important al fondului construit, ce trebuie tratat cu atenție, pentru că practica a demonstrat că poate suferi major la modificări minore urbane. Valoarea ambientală este esențială în cazul siturilor istorice sau a clădirilor istorice din cadrul unui mare oraș, ce a suferit transformări de scară foarte mare. Prin valoarea ambientală se păstrează identitatea și caracterul unei zone vechi, și impune proporțiile urbane ale ansamblului, culorile urbane, organizările spațiale șamd. Această valoare ambientală și de susținere a fondului și frontului construit valoros trebuie păstrată atunci când există, sau creată în cazul clădirilor singulare sau a siturilor disparate într-un țesut urban destrucurat.

- Imobile și ansambluri incluse în Lista Monumentelor Istorice, a căror regim de protecție este instituit

3.1.1. Vechimea clădirilor – valoare istorică și memorială

Mai jos prezentăm un tabel sintetic, într-o ordine a vechimii, a principalelor construcții și imobile realizate în zona de studiu, în cadrul intravilanului orașului Târgu Mureș, pe baza documentărilor.

NR. CRITIC	AN	CONSTRUCTIE	DENUMIRE / HRAM	ADRESA
PERIOADA MEDIEVALA SI PREMODERNA 1291 - 1690				

1	1290	BISERICA REFORMATA CETATE	*	AVRAM IANCU 2
1	1440	TURNUL BISERICII CETATE		AVRAM IANCU 2
1	1480	FORTIFICATII CETATE		AVRAM IANCU 2
1	1602	FORTIFICATII NOI		AVRAM IANCU 2
1	1604	BASTIONUL NOU		AVRAM IANCU 2
1	1613	TURNUL PORTII		AVRAM IANCU 2
1	1616			AVRAM IANCU 2
1	1620	BASTIONUL DE LANGA INTRAREA BISERICII		AVRAM IANCU 2
1	1629	BASTIONUL COJOCARILOR		AVRAM IANCU 2
1	1633	BASTIONUL DOGARILOR		AVRAM IANCU 2
1	1640	BASTIONUL CROITORILOR		AVRAM IANCU 2
1	1648	BASTIONUL PORTII, BASTIONUL TABACARILOR, ZIDUL CETATII		AVRAM IANCU 2
1	1656	BASTIONUL MACELARILOR		AVRAM IANCU 2
2	1551	CASA KOPECZI TAMAS	LOCUINTA	REVOLUTIEI 1
3	1623	CASA NAGY SZABO FERENC	LOCUINTA	PIATA TRANDAFIRILOR 61
IMPERIUL HABSBURGIC - DIPLOMA LEOPOLDINA 1691 - 1867				
4	1727 - 1750	PAROHIA ORDINULUI IEZUIT	REZIDENTA	PIATA TRANDAFIRILOR 61
4	1728	BISERICA SFANTUL IOAN BOTEZATORUL - COR	SF. IOAN BOTEZATORUL	PIATA TRANDAFIRILOR 61
4	1734	BISERICA SFANTUL IOAN BOTEZATORUL - NAVA SI TURNURILE	SF. IOAN BOTEZATORUL	PIATA TRANDAFIRILOR 61
4	1750	BISERICA SFANTUL IOAN BOTEZATORUL	SF. IOAN BOTEZATORUL	PIATA TRANDAFIRILOR 61
5	1749	MANASTIREA ORDINULUI FRANCISCAN OBSERVANT	SFANTUL EMERIC CEL SFANT	
5	1755	MANASTIREA SI BISERICA	SFANTUL EMERIC CEL SFANT	
6	1767	MANASTIREA SI BISERICA ORDINULUI MINORITILOR	SF. ANTON DE PADOVA	SAMUEL KOTELES
7	1759	PALATUL TOLDALAGI	PALAT NOBILIAR	PIATA TRANDAFIRILOR 11

7	1772	PALATUL TOLDALAGI	PALAT NOBILIAR	PIATA TRANDAFIRILOR	12
8	1760	COLEGIUL REFORMAT	LICEUL BOLYAI FARKAS	BOLYAI	3
9	1763	CASA KOPECZI TAMAS - PALATUL TELEKI	PALAT NOBILIAR	REVOLUTIEI	1
10	1764	PALATUL FOLDVARI FERENC	PALAT NOBILIAR	BARTOK BELA	1
10	1766	PALATUL FOLDVARI FERENC	PALAT NOBILIAR	BARTOK BELA	1
11	1770	PRIMARIA		PIATA TRANDAFIRILOR	1
12	~1770	CASA TELEKI IMRE		PIATA TRANDAFIRILOR	52
13	~1770	CASA DOMOKOS ANTAL		PIATA TRANDAFIRILOR	54
14	~1770	CASA GALAMBOS JOZSEF		PIATA TRANDAFIRILOR	56
15	~1770	CASA TOLDALAGI LASZLO		PIATA TRANDAFIRILOR	58 A
16	~1770	HANUL ORASULUI		PIATA TRANDAFIRILOR	58
17	1770	PALATUL WESSELENYI KATA	PALAT NOBILIAR	BOLYAI	17
18	1790	BISERICA GRECO CATOLICA	INALTAREA DOMNULUI	ANDREIO SAGUNA	9
19	1789	PALATUL KENDEFFY	PALAT NOBILIAR	BOLAY	30
20	1799	PALATUL WESSELENYI KATA - PALATUL SI BIBLIOTECA SAMUEL TELEKI	PALAT NOBILIAR CU FUNCTIE PUBLICA	BOLYAI	18
20	1802	PALATUL WESSELENYI KATA - PALATUL SI BIBLIOTECA SAMUEL TELEKI	PALAT NOBILIAR CU FUNCTIE PUBLICA	BOLYAI	19
21	1800	FANTANA		PIATA TRANDAFIRILOR	2
21	~1800	FANTANA			
22	1802	PALATUL DOMOKOS TELEKI	PALAT NOBILIAR	PIATA BERNADY	3?
23	1807	PALATUL APOLLO	PALAT FUNCTIE PULICA	PIATA TRANDAFIRILOR	5
24	~1810	CASA CONTE HELLER		PIATA BERNADY	2
25	~1810	CASA COMERCIANT CSIKI MARTON		TARGULUI	1

26	~1811	FANTANI		PIAȚA TRANDAFIRILOR	58
26	~1811	FANTANI		BOROSOS TAMÁS	
26	~1811	FANTANI		ȘTEFAN CEL MARE	
26	~1811	FANTANI		REVOLUTIEI	
27	1815	BISERICA MICA	REFORMATA	ȘTEFAN CEL MARE	22
28	1820	FANTANA CANTATOARE BODOR PETER		PIATA TRANDAFIRILOR	3
29	1732 - 1782	ȘCOALA IEZUITA (CASA CU ARCADE)		CALARASILOR	1
30	1850	PRIMARIA		PIATA TRANDAFIRILOR	58 A
31	~1860	CASA		TARGULUI	10
32	~1860	CASA		REVOLUTIEI	44
33	~1860	BISERICA UNITARIANA		BOLYAI	18
34	~1860	BISERICA EVANGHELICA		PIATA TRANDAFIRILOR	27
MONARHIA DUALISTA - PRIMA PERIOADA 1867 - 1900					
35	~1867	FABRICA DE MOBILA MESTITZ		GHEORGHE DOJA	12
36	~1867	RAFINARIA BARUCH		GHEORGHE DOJA	36- 46
37	~1870	GARA		PIATA GARII	
38		FABRICA DE ZAHAR		FABRICA DE ZAHAR	9
39	~ 1870	FABRICA DE SPIRT BARUCH		CALARASI	30
	1876				
40	1888	SEDIUL ASOCIATIEI INDUSTRIALE A MACELARILOR		PIATA TRANDAFIRILOR	13
41	1890	SEDIUL ASOCIATIEI INDUSTRIALE A CIZMARILOR		PIATA TRANDAFIRILOR	48
42	1890	ȘCOALA ROMANO CATOLICA DE FETE		REVOLUTIEI	9
43	1890	ASOCIATIA SECUIASCA DE DEZVOLTARE CULTURALA SI ECONOMICA		HOREA	24
44	1893	CASA CSERNATH ISTVAN		POSTEI	1
45	1895	PALATUL FARKAS MENDEL		PIATA TRANDAFIRILOR	17
46	1895	CASA MAKARIAS		REVOLUTIEI	45
47	1895	CASA SOOS PAL		REVOLUTIEI	47

48	1896	SCOALA PROFESIONALA DE STAT A UNCENICILOR DIN INDUSTRIA LEMNULU SI FIERULUI		GHEORGHE DOJA	13
49	1896	CASA BANYAI BELA		CALARASILOR	66
50	1896	CASA PETELEI ISTVAN		RETEZATULUI	10
51	1896	SPITALUL MILITAR HONVEZI		GHEORGHE DOJA	89
52	1897	TRIBUNALUL		JUSTITIEI	8
53	1897	CASA GASPAR GYULA		PIATA TRANDAFIRILOR	52
54	1897	VILA BURGER ALBERT		SINAIA	1
55	1897	IMOBIL DE RAPORT TAUSZIK B. HUGO		REVOLUTIEI	14
56	1898	CAZARMA INFANTERIE FRANZ IOSIF		CETATII	45
57	1898	CASA DOCTORULUI MAROSI KALAMAN		CETATII	23- 25
58	1898	PALATUL BANYAI PAPP		PIATA TRANDAFIRILOR	45
59	1898	PALATUL BANYAI BELA		PIATA TRANDAFIRILOR	12
60	1898	CASA IZMAEL MARTON		PIATA TRANDAFIRILOR	48
61	1899	IMOBIL DE RAPORT PETRAS GEZA		AUREL FILIMON	2
62	1899	SINAGOGA STATUS QUO ANTE		AUREL FILIMON	23
63	SF SEC XIX	CIMITIRUL STATUS QUO ANTE		VERII	
MONARHIA DUALISTA - A DOUA PERIOADA 1900 - 1918 EPOCA BERNADY GYORGY					
64	1900	CASA TIMAR GYORGY		CALARASILOR	45
65	1902	SCOALA ELEMENTARA DE STAT		CZACO JOZSEF	2
66	1903	CASA FALL LAJOS		PIATA APAFI	7
67	1903	AZILUL DE COPII		GHEORGHE MARINESCU	5
68	1903-1911	SCOALA MILITARA		GHEORGHE MARINESCU	36- 46
69	1903-1911	SPITALUL MILITAR		MIHAI VITEAZU	33
70	1903-1911	VILA PRIMARULUI BERNADY GYORGY		TREBELY	7
71	1905	SCOALA ELEMNTARA DE STAT		GHEORGHE DOJA	11
72	1905	COLEGIUL NAȚIONAL "UNIREA"		MIHAI VITEAZU	17

73	~1905	FOSTA FABRICĂ FORESTIERA SIMO GIZA		CĂPRIOAREI	2
74	1906	PRIMARIA (ACTUALA PREFECTURA)		PIATA VICTORIEI	2
75	1906-1913	VILA SECESSION		CUZA VODA	30
76	1906-1913	VILA SECESSION		CUZA VODA	34
77	1906-1913	VILA SECESSION		CUZA VODA	36
78	1907	CASA CSISZAR LAJOS		GHEORGHE DOJA	34
79	~1900	FOSTĂ CAZARMĂ HONVEZĂ		TAMAS ERNO	
80	~1900-1910	CLĂDIRE A FOSTELOR SERE ALE ORAȘULUI		ALEEA PARCULUI SPORTIV	4
81	1907-1909	APEDUCTUL MUNICIPAL BAZINE IN PLATOUL CORNESTI SI STRADA HENRY COANDA			
82	1908	PARCUL PLATOUL CORNESTI			
83	1908 - 1909	POLIGONUL CIVIL SI CLADIRE CLUB			
84	1908	VILA SECESSION		PREDEAL	2
85	1908-1909	VILA FABRICANTULUI HAIMANN IGÁC		GHEORGHE DOJA	127
86	1909	VILE PARCELAREA CSISZAR LAJOS		RODNEI	8- 24
87	1909	FOSTUL ABATOR		TAMAS ERNO	
88	1909-1911	CAMERA DE INDUSTRIE ȘI DE COMERȚ		PRIMARIEI	1
89	1909-1911	PALATUL PENSIONARILOR		ENESCU	2
90		TURNATORIA KALNAI SIMON		TUDOR VLADIMIRESCU	66- 70
91	~1910-1914	DEPOZITUL COOPERATIVEI GOSPODARILOR SECUI		GHEORGHE DOJA	89
92	~1910-1914	UZINA FORESTIERĂ A LUI HAIMANN IGNÁC		GHEORGHE DOJA	90
93	1910	VILE		ARGESULUI	
94	1911 - 1913	PALATUL CULTURII		PIATA VICTORIEI	1
95	1911	VILE IN CARTIERUL FUNCTIONARILOR			
96	1911	IMOBIL DE RAPORT CSISZÁR LAJOS		LIVIU REBREANU	1
97	1912-1913	ȘCOALA CURSULUI ADMINISTRATIV		PRIMARIEI	2

98	1913	SEDIUL BANCII ALBINA		PIAȚA VICTORIEI	5
99	1910-1914	LICEUL "AL. PAPIU ILARIAN"		PIAȚA BERNADY GYORGY	12
100	1914-1915	CĂMINUL UCENICILOR INDUSTRIALI		IULIU MANIU	2
101		CASA MÁRTON BOCSÁNCZY		CUZA VODA	37
PERIOADA INTERBELICA REGATUL ROMANIEI 1918 - 1940					
102	1924 - 1937	SPITALUL MUNICIPAL		GHEORGHE MARINESCU	3
103	1934	CASA		IULIU MANIU	10
104	1935-1940	FOSTUL SEDIU AL COMITATULUI (PRIMARIA)		PIATA VICTORIEI	3
105	1936	CASA C. ȘILDAN		BALADEI	2
106	1937	CASA DOCTOR VICTOR GROZA		BRADULUI	6
107	1938	IMOBIL DE RAPORT		IULIU MANIU	8
108	1938	CASA		RODNEI	6
109	1938	CASA		POLIGRAFIEI	2
110	1938	CASA		VICTORIEI	7
111	1938	CASA		PIATA TRANDAFIRILOR	15
112	1938	CASA		MARTON ARON	4
113	1938	CASA		REVOLUTIEI	37
114	1938	CASA		STEFAN CEL MARE	25
PERIOADA DICTATULUI DE LA VIENA 1940 - 1944					
115	1941-1943	SEDIUL COOPERATIVA HANGYA (FURNICA)		GHEORGHE DOJA	9
116	1941-1944	COLEGIU AGRICOL TRAIAN SĂVULESCU		CALARASILOR	108
117	1941-1944	UZINA DE APA			
118	1941-1944	SEDIUL INSTITUTULUI DE SĂNĂTATE PUBLICĂ		ENESCU	8
119	1942	CASA FARKAS JOZSEF		MATEI CORVIN	9
120	1942	CASA MAETZ ERVIN		BERNADY	10
121	1943	CASA SPÁNIEL ZOLTÁN		MIHAIL KOGALNICEANU	20
PERIOADA COMUNISTĂ 1945 - 1989					
122		TEATRUL NAȚIONAL		PIATA TEATRULUI	3
123		PARCUL EROILOR		GHEORGHE MARINESCU	
124		BLOCUL ROMARTA		PIAȚA VICTORIEI	18-24

3.1.2. Imobile și ansambluri incluse în Lista Monumentelor Istorice

Este prezentat un tabel al Listei Monumentelor Istorice a municipiului Târgu Mureș, pentru categoriile II, III și IV, categoria I fiind descrisă la capitolul 2.2. În cadrul tabelului, este prezentată o listă a erorilor materiale a Listei Monumentelor Istorice, constând în adrese poștale greșite, renumerotări poștale, clădiri dispărute etc în conformitate cu Ordinul 2260 privind aprobarea Normelor metodologice de clasare și inventariere a monumentelor istorice din 18 aprilie 2008, art.21 alin (3).

NR. CRT. CONF. LMI 2015	COD LMI	DENUMIRE	STRADA	NR.	DATARE	ERORI MATERIALE
243	MS-II-m-A-15450	BISERICA DE LEMN "SF. ARHANGHELI"	IN INCINTA GARNIZOANEI DE TANCURI	FN	SEC. XVII, RENOVATA 1789	DISPĂRUTĂ
256	MS-II-m-B-15468	CASA DE VAMĂ	BD. 1848	2	1882	-
257	MS-II-m-B-15469	CASA RADO	ARTEI	7	1912	-
258	MS-II-m-B-15470	CASA	AVRAM IANCU	11-13.	SEC. XIX	EROARE ADRESA POȘTALA - STR. AVRAM IANCU NR. 9-11
259	MS-II-m-B-15471	CASA "AVRAM IANCU"	AVRAM IANCU	23	SEC. XVIII	-
260	MS-II-m-B-15472	CASA	AVRAM IANCU	34	SEC. XVIII-XIX	-
261	MS-II-m-B-15473	CASA	AVRAM IANCU	55	SF. SEC. XVIII	DISPĂRUTĂ
262	MS-II-m-B-15474	CASA	AVRAM IANCU	68	SEC. XIX	DISPĂRUTĂ
263	MS-II-m-B-15521	CASA	BELSUGULUI	22	SF. SEC. XIX	EROARE ADRESA POȘTALA - BELȘUGULUI 31
264	MS-II-m-B-15476	CASA HALLER	PIATA BERNADY GYORGY	2	SEC. XIX, MODIFICARI SEC. XX	-
265	MS-II-m-A-15477	CASA TELEKY DOMOKOS, AZI CASA PAROHIALA REFORMATA	PIATA BERNADY GYORGY	3	1797-1803	-
266	MS-II-m-A-15475	ANSAMBLUL CETATII MEDIEVALE	PIATA BERNADY GYORGY	5	SEC. XV-XIX	EROARE ADRESA POȘTALA - STR. AVRAM IANCU NR. 2
267	MS-II-m-A-15475.01	BISERICA REFORMATĂ	PIATA BERNADY GYORGY	5	SEC. XV-XIX	EROARE ADRESA POȘTALA - STR. AVRAM IANCU NR. 2/B

268	MS-II-m-A-15475.02	INCINTA FORTIFICATA CU BASTIOANELE: PORTII, CROITORILOR, MACELARILOR, DOGARILOR, BLANARILOR, CIZMARILOR SI CORPUL DE LEGATURA	PIATA BERNADY GYORGY	5	1602-1653	EROARE ADRESA POȘTALA - STR. AVRAM IANCU NR. 2
269	MS-II-m-A-15475.03	FOSTA CAZARMA AUSTRIACA	PIATA BERNADY GYORGY	5	SEC. XVIII	EROARE ADRESA POȘTALA - STR. AVRAM IANCU NR. 2/A
270	MS-II-m-A-15478	LICEUL "AL. PAPIU ILARIAN"	BERNADY GYORGY	12	1910-1914	-
271	MS-II-m-A-15479	ANSAMBLUL LICEULUI "BOLYAI FARKAS"	BOLYAI	3	1908	-
272	MS-II-m-A-15479.01	LICEUL "BOLYAI FARKAS" - CLĂDIREA CENTRALĂ	BOLYAI	3	1908	-
273	MS-II-m-A-15479.02	INTERNAT	BOLYAI	3	1803	-
274	MS-II-m-A-15479.03	DISPENSAR	BOLYAI	3	1871	-
275	MS-II-m-A-15480	PREFECTURA VECHE	BOLYAI	5	1745-1843	-
276	MS-II-m-B-15481	CASA	BOLYAI	9	1905-1910	-
277	MS-II-m-B-15482	CASA	BOLYAI	10	1850-1900	-
278	MS-II-m-B-15483	CASA PALFFY	BOLYAI	12	1640	-
279	MS-II-m-B-15484	CLADIRE, LA PARTER BIROURI, COMERT, LA ETAJ BISERICA UNITARIANA	BOLYAI	13	1929	-
280	MS-II-m-B-15486	BIBLIOTECA TELEKY -BOLYAI	BOLYAI	17	1799-1803	-
281	MS-II-m-B-15487	CASA	BOLYAI	28	SF. SEC. XIX	-
282	MS-II-m-B-15485	CASA KENDEFFY (CURTEA DE APEL)	BOLYAI	30	1789	-
283	MS-II-m-B-15519	ANSAMBLUL BARAJULUI PE RAUL MURES	ALEEA CARPATI	61	1905-1913	-
284	MS-II-m-B-15488	CASA	CALARASILOR	52	SF. SEC. XVIII	-

285	MS-II-m-B-15542	RESTAURANTUL "COCOSUL DE AUR", FOSTA CASA BURGER	CALARASILOR	106	1889	-
286	MS-II-m-B-15463	CASA	BD. CETATII	1	INC. SEC. XIX	-
287	MS-II-m-B-15464	CASA	BD. CETATII	5	INC. SEC. XX	-
288	MS-II-m-B-15465	CASA	BD. CETATII	12	INC. SEC. XX	-
289	MS-II-m-B-15466	CASA	BD. CETATII	25	SF. SEC. XIX	-
290	MS-II-m-B-15467	CASA	BD. CETATII	35	INC. SEC. XX	-
291	MS-II-m-B-15489	FOSTA SCOALA SUPERIOARA DE ADMINISTRATIE, AZI PALATUL SINDICATELOR	CUZA VODA	22	1902-1913	-
292	MS-II-m-B-15490	CASA	CUZA VODA	34-36	1910-1916	EROARE CARTARE - 2 IMOBILE SEPARATE, TIP DUPLEX, PE STR. CUZA VODA NR. 34 ȘI NR. 38
293	MS-II-m-B-15491	CASA (VILA CSONKA)	CUZA VODA	35	1910-1911	-
294	MS-II-m-B-15492	CASA	CUZA VODA	38	1910-1916	EROARE ADRESA POȘTALA - STR. CUZA VODA NR. 38
295	MS-II-m-B-15493	VILA CSISZĂR - VĂRADI, AZI BIROURI	CUZA VODA	97	CCA. 1910	-
296	MS-II-m-B-15497	ATELIERE PENTRU MICII MESERIAȘI, AZI MAGAZINE	GHEORGHE DOJA	13-15	1902	EROARE ADRESA POȘTALA - GHEORGHE DOJA NR. 13
297	MS-II-m-B-15498	CASA, AZI SANEPID	GHEORGHE DOJA	34	1911	-
298	MS-II-m-A-15499	CASA CSONKA	GHEORGHE DOJA	35	1910	EROARE ADRESA POȘTALA - GHEORGHE DOJA NR. 35
299	MS-II-m-A-15499.01	CASA	GHEORGHE DOJA	35	1910	EROARE ADRESA POȘTALA - GHEORGHE DOJA NR. 35
300	MS-II-m-A-15499.02	PARC	GHEORGHE DOJA	35	1910	EROARE ADRESA POȘTALA - GHEORGHE DOJA NR. 35
301	MS-II-m-B-15500	CASA, AZI SPITALUL DE BOLI	GHEORGHE DOJA	127	1910	-

		INFECTIOASE				
302	MS-II-m-A-15502	CASA SCHMIDT	EMINESCU MIHAI	3	INC. SEC. XX	-
303	MS-II-m-A-15504	PALATUL PENSIONARILOR, AZI LOCUINTE	GEORGE ENESCU	2	1909-1911	-
304	MS-II-m-B-15505	FOST CAMIN DE BATRANI	EVREILOR MARTIRI	29	INC. SEC. XX	-
305	MS-II-m-B-15506	FOST CAMIN DE BATRANI	EVREILOR MARTIRI	31	INC. SEC. XX	EROARE ADRESA POȘTALA - GHEORGHE DOJA NR. 29-30
306	MS-II-m-B-15501	SINAGOGA	AUREL FILIMON	21	1899-1900	-
307	MS-II-m-A-15510	FOSTUL MUZEU AL MESERIILOR TINUTULUI SECUIESC, AZI MUZEUL DE STIINTE NATURALE	HOREA	24	1980-1993	-
308	MS-II-m-B-15572	CASA, AZI UNIVERSITATEA "PETRU MAIOR"	IORGA NICOLAE	1	1905	-
309	MS-II-m-B-15511	PALATUL JUSTITIEI	JUSTITIEI	1	1856-1897	-
310	MS-II-m-B-15512	CASA KEMENY	MIHAIL KOGALNICEANU	14	SEC. XVIII	-
311	MS-II-m-A-15507	FOSTUL ANSAMBLU AL ADMINISTRATIEI UZINELOR COMUNALE, AZI R.A.AQUASERV SI S.C. ENERGOMUR S.A.	KOS KAROLY	1A; 1B	1910-1913	-
312	MS-II-m-A- 15507.01	CLADIRE ADMINISTRATIVA	KOS KAROLY	1A	1910-1913	-
313	MS-II-m-A- 15507.02	FOSTA LOCUINTA DE SERVICIU, AZI BIROURI	KOS KAROLY	1B	1910-1913	-
314	MS-II-m-A- 15507.03	FOSTUL PAVILION AL PORTII, AZI DISPENSAR	KOS KAROLY	1A	1910-1913	-
315	MS-II-m-A- 15507.04	FOSTE ATELIERE, AZI ATELIERE CONTOARE	KOS KAROLY	1B	1910-1913	-
316	MS-II-m-A- 15507.05	FOSTE ATELIERE, AZI SECTIA APA-CANAL	KOS KAROLY	1A	1910-1913	-

317	MS-II-m-B-15513	MANASTIREA MINORITA	KOTELES SAMUEL	4	1710-1903	-
318	MS-II-m-B-15513.01	BISERICA ROMANO - CATOLICĂ "SF. ANTON" (A MINORIȚILOR)	KOTELES SAMUEL	4	1740-1767	-
319	MS-II-m-B-15513.02	CLAUSTRUL ȘI ANEXELE	KOTELES SAMUEL	4	1740-1767, 1903	-
320	MS-II-m-B-15514	CASA BOLYAI	KOTELES SAMUEL	4	INC. SEC. XIX	-
321	MS-II-m-B-15515	STATIE DE EPURARE	LIBERTATII	114	1905	-
322	MS-II-m-B-15516	FOSTUL CAMIN AL UCENICILOR ROMANI "AVRAM IANCU", AZI SEDIUL INSPECTIEI MUNCII DIN JUD. MURES	IULIU MANIU	2	1914-1915	-
323	MS-II-m-B-15577	FOSTUL CAMIN AL SCOLII DE UCENICI, AZI INTERNAT SI CANTINA PENTRU GRUPUL SCOLAR "AVRAM IANCU"	IULIU MANIU	4	1926-1934	-
324	MS-II-m-B-15517	FOSTA LOCUINTA PENTRU MUNCITORI A FABRICII DE MOBILA SZEKELY SI RETTY, AZI LOCUINTA	MARGARETELOR	17	1919	-
325	MS-II-m-B-15518	FOSTA LOCUINTA PENTRU MUNCITORI A FABRICII DE MOBILA SZEKELY SI RETTY, AZI LOCUINTA	MARGARETELOR	18	1919	-
326	MS-II-m-B-15520	ANSAMBLUL FOSTEI SCOLI MILITARE, AZI UNIVERSITATEA DE MEDICINA SI FARMACIE	GHEORGHE MARINESCU	38	1909	-
327	MS-II-m-B-15520.01	UNIVERSITATEA DE MEDICINA SI FARMACIE	GHEORGHE MARINESCU	38	1909	-

328	MS-II-m-B-15520.02	PARC	GHEORGHE MARINESCU	38	1909	-
329	MS-II-m-B-15523	CARCIUMA "SURLOTT GRADICS"	MIHAI VITEAZUL	3	SEC. XVIII	-
330	MS-II-m-B-21049	CASA DE LOCUIT	MIHAI VITEAZUL	44	1909-1910	-
331	MS-II-m-B-15524	CASA KARNASZ	PIATA PETOFI SANDOR	2	SEC. XIX	EROARE ADRESA POȘTALA - PIATA PETOFI SANDOR NR. 3
332	MS-II-m-B-15526	FOSTA CASA DE CULTURA EVREIASCA	POLIGRAFIEI	4	1927	-
333	MS-II-m-B-15527	CASA	POSTEI	12	INC. SEC. XIX	-
334	MS-II-m-B-15528	CASA REDMEY	POSTEI	14	INC. SEC. XIX	-
335	MS-II-m-B-15529	CAMERA DE INDUSTRIE SI COMERT	PRIMARIEI	1	1910-1912	-
336	MS-II-m-B-15530	CASA	ION HELIADE RADULESCU	2	1906	CLADIREA ADMNISTRATIVA - NU A FUNCTIONAT NICIODATA CA LOCUINTA
337	MS-II-m-B-15509	CASA	LIVIU REBREANU	1	1905	-
338	MS-II-m-B-15531	CASA DE LOCUIT SI GRADINITA	REPUBLICII	12	SF. SEC. XVIII, 1909	-
339	MS-II-m-A-15532	CASA KOPECZI	REVOLUTIEI	1	1554, 1756	-
340	MS-II-m-B-15533	FOSTUL LICEU CONFESIONAL ROMANO-CATOLIC DE FETE, AZI LICEU DE ARTA	REVOLUTIEI	9	1860	-
341	MS-II-m-B-15534	BISERICA UNITARA, CU TURNUL	REVOLUTIEI	10	SF. SEC. XIII, RENOVARI 1743, 1796, SF. SEC. XIX - INC. SEC. XX	-
342	MS-II-m-B-15535	FOSTA LOCUINTA, AZI SPITAL	REVOLUTIEI	33	SF. SEC. XVIII, MIJL. SEC. XIX	-
343	MS-II-m-B-15536	FOST SPITAL ORASENESC, AZI CLINICA MEDICALA II	REVOLUTIEI	35	1811, EXTINS 1854, 1881	-

344	MS-II-m-B-15537	CASA "MAKARIAS"- LOCUINTA PENTRU OFICIALITATI, AZI INTERNAT	REVOLUTIEI	45	1750, TRANSF. 1850	-
345	MS-II-m-B-15538	CASA	RODNEI	12	INC. SEC. XX	-
346	MS-II-m-B-15539	CASA	RODNEI	14	INC. SEC. XX	-
347	MS-II-m-B-15540	CASA	RODNEI	22	1920	-
348	MS-II-m-B-15541	CASA	RODNEI	25	SF. SEC. XIX	EROARE CARTARE
349	MS-II-m-B-15543	FABRICA DE BERE BURGER	SINAIA	3	1880-1885	EROARE ADRESA POȘTALA - STR. SINAIA NR. 1
350	MS-II-m-B-15494	BISERICA "INALTAREA DOMNULUI"	SAGUNA ANDREI MITROPOLIT	9	1794	-
351	MS-II-m-B-15495	PRIMA SCOALA ROMANEASCA, IN CARE A FUNCIONAT PETRU MAIOR	SAGUNA ANDREI MITROPOLIT	9	SF. SEC. XVIII	-
352	MS-II-m-A-15496	BISERICA DE LEMN "SF. ARHANGHEL MIHAIL"	SAGUNA ANDREI MITROPOLIT	13	1793, 1814	-
353	MS-II-m-B-15545	CASA	STEFAN CEL MARE	8	SF. SEC. XIX - INC. SEC. XX	-
354	MS-II-m-B-15546	BISERICA REFORMATA MICA	STEFAN CEL MARE	22	1815-1830	-
355	find	CASA BORNEMISZA	TARGULUI	1	SEC. XIX	-
356	MS-II-m-B-15548	CATEDRALA "INALTAREA DOMNULUI"	TRANDAFIRILOR	1	1925-1934	-
357	MS-II-m-B-15549	CASA GOROG	TRANDAFIRILOR	2	SEC. XVIII	-
358	MS-II-m-B-15550	CASA	TRANDAFIRILOR	3	SEC. XIX	-
359	MS-II-m-B-15551	PALATUL APOLLO	TRANDAFIRILOR	5	1820	-
360	MS-II-m-A-15552	TURNUL- CLOPOTNITA AL FOSTEI MANASTIRI FRANCISCANE	TRANDAFIRILOR	10	1820	-
361	MS-II-m-A-15553	PALATUL TOLDALAGI	TRANDAFIRILOR	11	1759-1771	-
362	MS-II-m-B-15554	CASA BANYAI	TRANDAFIRILOR	12	1904	-

363	MS-II-m-B-15555	FOSTA CASA A BRESLEI MACELARILOR, AZI BIROURI	TRANDAFIRILOR	13	1888	-
364	MS-II-m-A-15556	CASA WARMOS	TRANDAFIRILOR	18	1910	-
365	MS-II-m-B-15557	FOSTUL CAZINOU EVREIESC, AZI BIROURI	TRANDAFIRILOR	21	1900-1910	-
366	MS-II-m-A-15558	FOSTA BANCA AGRARA, AZI BANCA COMERCIALA	TRANDAFIRILOR	26	1909, EXT. 1930-1940	-
367	MS-II-m-B-15559	FOSTA CASA A BRESLEI CIZMARILOR, AZI LOCUINTA SI BIROURI	TRANDAFIRILOR	49	1890	-
368	MS-II-m-B-15560	CASA	TRANDAFIRILOR	51	CCA. 1860	-
369	MS-II-m-B-15561	CASA	TRANDAFIRILOR	52	1880-1900	-
370	MS-II-m-B-15562	CASA	TRANDAFIRILOR	53	1860	-
371	MS-II-m-B-15563	CASA "CAINELE NEGRU"	TRANDAFIRILOR	54	1827	-
372	MS-II-m-B-15564	CASA STEIBEL	TRANDAFIRILOR	55	SEC. XIX	-
373	MS-II-m-B-15565	CASA ROZENFELD	TRANDAFIRILOR	56	SEC. XIX	-
374	MS-II-m-B-15566	CASA	TRANDAFIRILOR	57	CCA. 1810, TRANSF. 1930	-
375	MS-II-m-B-15567	CASA	TRANDAFIRILOR	58	SEC. XIX	-
376	MS-II-m-B-15568	CASA	TRANDAFIRILOR	59	1877	-
377	MS-II-m-A-15569	MANASTIREA IEZUITILOR, CASA "FRANCISC NAGY SZABO"	TRANDAFIRILOR	61	1623, 1725-1749	-
378	MS-II-m-A-15569.01	BISERICA FOSTEI MANASTIRI A IEZUITILOR	TRANDAFIRILOR	61	1728-1754	-
379	MS-II-m-A-15569.02	CLAUSTRU, AZI CASA PAROHIALA ROMANO-CATOLICA	TRANDAFIRILOR	61	SEC. XVII-XVIII	-
380	MS-II-m-B-15570	CASA	TREBELY	5	INC. SEC. XIX	-
381	MS-II-m-B-15571	CASA BUSTYA LAJOS, CU POARTA DE LEMN	TREBELY	14	1925	-
382	MS-II-m-B-15522	UZINA ELECTRICA	UZINEI	1	1910-1912	EROARE ADRESA POȘTALA - STR. CALARASILOR NR.

						103
383	MS-II-m-B-15508	UZINA DE APA SI PARCUL	VERII	4	1908-1909	-
384	MS-II-m-B-15508.01	STATIA DE POMPARE	VERII	4	1908-1909	-
385	MS-II-m-B-15508.02	PARC	VERII	4	1908-1909	-
386	MS-II-m-B-15508.03	REZERVOARE DE APĂ	VERII	4	1908-1909	-
387	MS-II-m-B-15574	STATIA DE POMPARE, FOSTA LOCUINTA DE SERVICIU, AZI LOCUINTA	VERII	71	1906	EROARE ADRESA POȘTALA - STR. VERII NR. 42-44
388	MS-II-m-A-15503	PALATUL CULTURII	PIATA VICTORIEI	1	1907-1913	-
389	MS-II-m-A-15575	FOSTA PRIMARIE A MUNICIPIULUI, AZI PREFECTURA	PIATA VICTORIEI	2	1905-1907	-
390	MS-II-m-B-15576	FOSTUL PALAT AL PREFECTURII, AZI PRIMARIA MUNICIPIULUI	PIATA VICTORIEI	3	1936-1941	-
391	MS-II-m-B-15578	BISERICA "BUNA VESTIRE"	PIATA VICTORIEI	4	1926-1936	-
392	MS-II-m-B-15579	FOSTA BANCA "ALBINA", AZI FEDERALCOOP, BIROURI	PIATA VICTORIEI	5	1910	-
393	MS-II-m-B-15580	CASA	PIATA VICTORIEI	14	1913	DISPĂRUTĂ
394	MS-II-m-B-15581	CASA "DR. FEKETE"	PIATA VICTORIEI	31	1900	-
395	MS-II-m-B-15582	CASA "CSIKI"	PIATA VICTORIEI	32	1900	-
396	MS-II-m-A-15583	CASA	PIATA VICTORIEI	34	1900	-
397	MS-II-m-B-15584	DEPOZITELE ORASULUI	VLADIMIRESCU TUDOR	36	CCA. 1900	DISPĂRUTĂ
980	MS-III-m-A-16076	BUSTUL LUI ALEXANDRU PAPIU ILARIAN	PIATA BERNADY GYORGY		1930	-
981	MS-III-m-A-16075	MONUMENTUL "BOLYAI"	PIATA BOLYAI		1950-1960	-
982	MS-III-m-A-16077	MONUMENTUL SECUIOR MARTIRI	CALEA SECUIOR MARTIRI		1874	-
983	MS-III-m-A-16078	MONUMENTUL ECVESTRU "AVRAM IANCU"	PIATA TRANDAFIRILOR, IN FATA CATEDRALEI ORTODOXE		1987	-

984	MS-III-m-A-16079	MONUMENTUL "LUPA CAPITOLINA"	PIATA VICTORIEI, ÎN FATA PALATULUI PREFECTURII	3	1936	-
992	MS-IV-m-B-16087	MONUMENT FUNERAR NAGY LAJOS	CIMITIRUL REFORMAT		1927	-
993	MS-IV-m-B-16088	MONUMENT FUNERAR PETELEI ISTVAN	CIMITIRUL ROMANO-CATOLIC		1910	-
994	MS-IV-m-B-16089	MONUMENT FUNERAR BOROS TAMAS	CIMITIRUL REFORMAT		1634	-
995	MS-IV-m-B-16090	MONUMENT FUNERAR BERNADY GYORGY	CIMITIRUL REFORMAT		1938	-
996	MS-IV-m-B-16092	ANSAMBLUL FUNERAR FARKAS SI JANOS BOLYAI	CRIZANTEMELOR; CIMITIRUL REFORMAT	4	1884, 1894	-
997	MS-IV-m-B-16093	CRIPTA	CRIZANTEMELOR; CIMITIRUL REFORMAT	4	1698, RECONST. 1947	-
998	MS-IV-m-B-16094	MONUMENT FUNERAR SIMO GEZA	CRIZANTEMELOR; CIMITIRUL REFORMAT	4	1946	-
999	MS-IV-m-B-16096	FOSTUL SEDIU AL "ASOCIAȚIEI GENERALE A MUNCITORILOR DIN TÂRGU- MUREȘ"	MIHAI VITEAZUL	14	MIJL. SEC. XIX	EROARE COD LMI - GRUPATA LA MONUMENTE MEMORIALE ȘI FUNERARE
1000	MS-IV-m-B-16098	MORMANTUL ARTISTEI DRAMATICE KANTOR ANNA	CIMITIRUL ROMANO-CATOLIC		1856	-
1001	MS-IV-m-B-16095	MONUMENT FUNERAR PROTOPOPUL STEFAN RUSU	SAGUNA ANDREI MITROPOLIT	13	SEC. XX	-

NR. CRT. CONF. LMI 2015	COD LMI	DENUMIRE	STRADA	NR.	DATARE	ERORI MATERIALE
244	MS-II-a-A-15451	ANSAMBLUL URBAN "PIATA TRANDAFIRILOR"(PARTEA DE NORD-EST)	SE-PIATA TRANDAFIRILOR	51- 61	sec. XVI-XIX	SE SUPRAPUNE PIAȚA TRANDAFIRILOR NR. 1-11, NR. 51- 60 CU LMI MS-II- a-A-15452
			NE-PIATA PETOFI (INTERSECTIE CU STR. POSTEI PANA LA PIATA TRANDAFIRILOR NR. 2 SI STR. REVOLUTIEI NR.1)			
			NV-INTRE STR. CALARASI NR. 1 - PIATA TRANDAFIRILOR NR. 11			
245	MS-II-a-A-15452	ANSAMBLUL URBAN ZONA CENTRALA- CENTRU COMERCIAL	INTRE PIATA TRANDAFIRILOR	1- 32; 33- 60	sec. XVII-XIX	SE SUPRAPUNE PIAȚA TRANDAFIRILOR NR. 1-11, NR. 51- 60 CU LMI MS-II- a-A-15451
			PIATA VICTORIEI	1-10; 11- 36		
			BOLYAI	1-7; 2-14		
			ENESCU GEORGE	1		
			PRIMARIEI	1		
246	MS-II-a-A-15453	ANSAMBLUL URBAN CENTRUL ISTORIC AL ORASULUI-ZONA MESTESUGAREAS CA	STEFAN CEL MARE	1- 37; 2-28	sec. XVII-XIX	-
			PIATA BISERICII MICI	1-17.		
			LISZT	1-15; 2-6		
			JUSTITIEI	2-12.		
			LUPENI	1-41; 2-36		
			KOTELES	1- 29; 2-16		
			SPORTIVILOR	1-3; 2-14		
			STRAMBA	1-53.		
			ARINULUI			
			RETEZATULUI	1-21; 2-26		

			IZVORULUI	1-7; 2-14		
			FANTANII	1-11; 2-14		
247	MS-II-a-A-15454	ANSAMBLUL URBAN "ZONA CETATII"	PIATA BERNADY GYORGY	1-5; 2-10	sec. XVII-XIX	-
			PIATA PETOFFI			
			TARGULUI	1-17; 2-18		
			AVRAM IANCU			
			BD. 1 MAI			
			NICOLAE IORGA			
248	MS-II-a-B-15455	ANSAMBLUL URBAN "CARTIERUL OANCEA"-CASE MUNCITORESTI	PARTIZANILOR	2- 26.	1905-1988	-
			BERNATH AUDAR	1- 33; 2-34		
			LEBEDEI	1-31.		
			MIORITA	1- 55; 2-62		
			ARADULUI	1-33.		
			SALCAMULUI	28		
249	MS-II-a-A-15456	ANSAMBLUL URBAN "CARTIERUL ROMANESC"	AVRAM IANCU	1A- 67; 2-68	sec. XVIII-XIX	-
			PASAJUL PALAS	1-17; 2-8		
			SPITALUL VECHI	1-9; 2-18		
			DOICESTI	1- 37; 2-28		
			COSMINULUI	19; 2-24		
			TOPLITA	1-15; 2-8		
			VASCULUI	5; 2-8		
			AZUGA	Feb- 29		
			BUJORULUI	1- 27; 2a- 12		
			CIBINULUI	1-15; 2-12		
250	MS-II-a-A-15457	ANSAMBLUL URBAN "STR.	REVOLUTIEI	1- 49;	sec. XVIII-XIX	-

		REVOLUTIEI"- STRADA COMERCIALA		2-48		
251	MS-II-a-B-15458	ANSAMBLUL URBAN "CASE MUNCITORESTI"	AMURGULUI	1-7; 2-8	1950	ANSAMBLUL ESTE CONSTITUIT DIN DOUA TRUPURI URBANE AMPLASATE DE O PARTE SI DE ALTA A PARAULUI POKLOS
			BUCEGI	1-15; 2-28		
			DAMBOVITEI	1-17.		
			ANTAL BUDAI NAGY	7- 35.		
			PALTINIS	1- 25; 2-22		
			SILISTEI	1-21; 2-18		
			VULTURILOR	1- 35; 2-32		
252	MS-II-a-A-15459	ANSAMBLUL URBAN "STR. RODNEI"	RODNEI	4; 8; 10; 12; 14; 20; 22; 24	1910-1914	-
253	MS-II-a-A-15460	ANSAMBLUL URBAN "PIATA BOLYAI"	PIATA BOLYAI	3- 29; 16- 24	sec. XVIII-XX	-
254	MS-II-a-A-15461	ANSAMBLUL URBAN "STR. CALARASILOR"	CALARASILOR	1-7; 2-52	sec. XVIII-XX	-
255	MS-II-a-A-15462	ANSAMBLUL URBAN "STR. HORIA"	HORIA	1-5; 2-14	sec. XIX-XX	-

3.1.3. Imobile cu valoare arhitectural stilistică

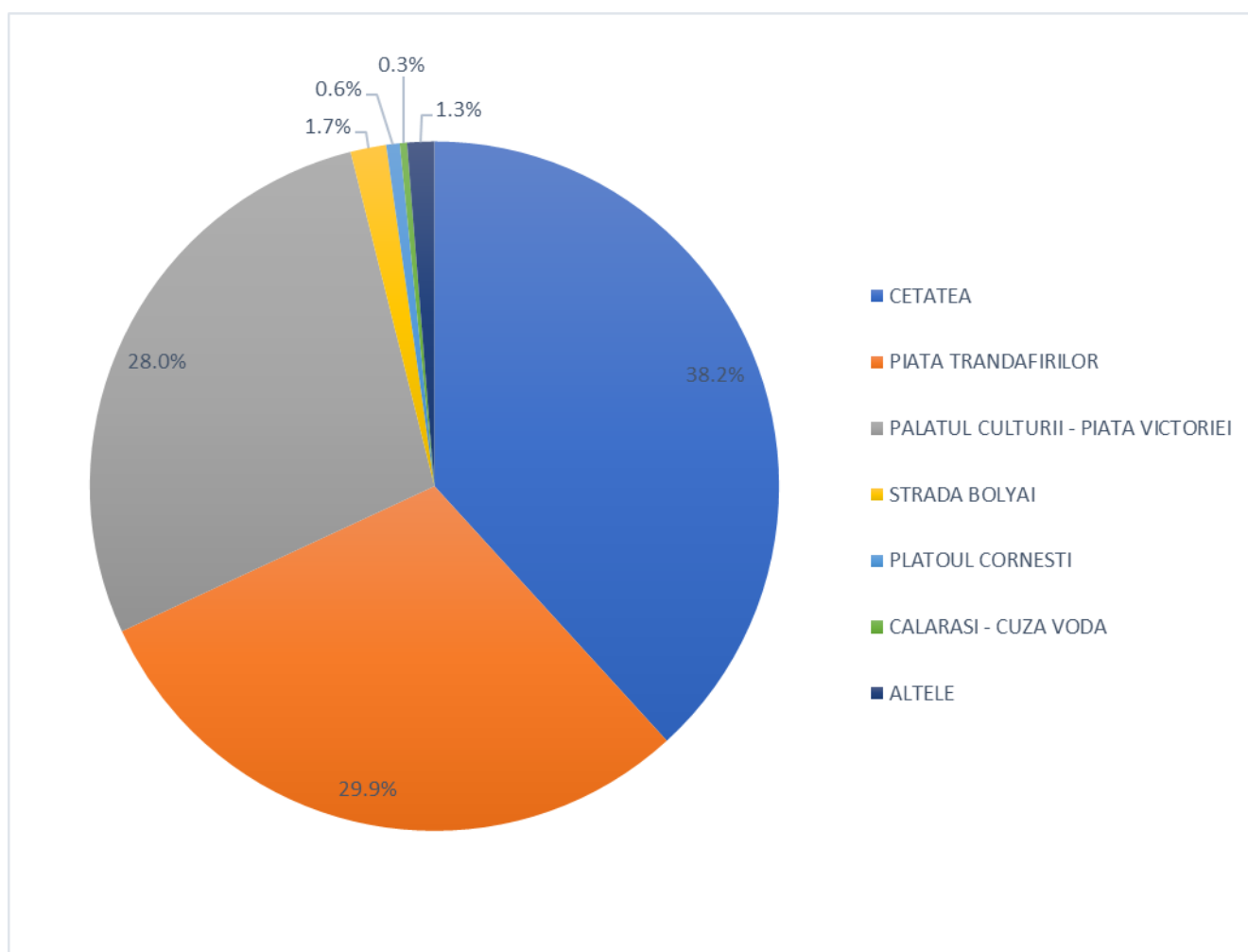
Tabelul cu lista imobilelor cu valoare arhitectural-stilistică este prezentat în Anexa 2 a studiului istoric general.

3.1.4. Imobile cu valoare urbanistică de susținere a fondului și frontului construit valoros

Tabelul cu lista imobilelor cu valoare urbanistică-ambientală este prezentat în Anexa 3 a studiului istoric general.

3.2. Identificarea amenajărilor urbane valoroase în memoria colectivă

În conformitate cu sondajul desfășurat în perioada 14 ianuarie – 4 februarie 2021, promovat on-line pe site-ul beneficiarului Primăria Municipiului Târgu Mureș și pe pagina de facebook a instituției, la întrebarea deschisă nr. 2 "Care este primul lucru care vă vine în minte când vă gândiți la zonele istorice protejate din Târgu Mureș?" din cele 2207 de răspunsuri ale locuitorilor din Târgu Mureș, s-a determinat un clasament al primelor șapte zone nominalizate de respondenți. Aceste zone corespund într-o foarte mare măsură criteriului vechimii fondului construit, ceea ce este un factor major ce trebuie să stea la baza constituirii zonelor construite protejate, întru-cât populația este obișnuită să identifice în mod spontan această valoare, putând să devină un factor motivațional în eforturile de preservare urbană și o unealtă puternică în marketingul de oraș.

Cele 7 zone majore identificate, sunt în ordinea numărului de răspunsuri:

- Cetatea și zona cetății cuprinzând pe ambele laturi Piața Bernady și bulevardul Cetății
- Piața Trandafirilor
- Piața Victoriei, marcată de numeroase nominalizări ale clădirilor fostului Palat al Primăriei și a Palatului Culturii

Urmate la mare distanță a numărului de răspunsuri de:

- Zona străzii Bolyai Farcas
- Platoul Cornești
- Zona Călărași și Cuza Vodă
- Zona Canalului Turbinei

3.3. Identificarea spațiilor urbane și perspectivelor valoroase

Ca urmare a coroborărilor analizelor realizate în acest demers de identificare a valorii urbanistice, în zona de studiu au fost utilizate următoarele modele de analiză suplimentara:

- perspective valoroase
- trasee cu perspectivă surpriză, repere și semnale (fond construit cu valoare foarte mare)

Aceste valori urbanistice identificate au fost evidențiate grafic în planșa SIG 19.

3.4. Concluzii referitoare la elemente care necesită protecție și la natura acestora

Studiul istoric general pentru municipiul Târgu Mureș dorește să exemplifice metode de lucru pe țesuturi urbane istorice aflate în corpul unui oraș mare, dezvoltat în ultimii șaptezeci de ani, care a suferit și suferă modificări complexe și de cele mai multe ori aleatorii, implicând destrucțiuni grave de la nivelul zonei istorice până la scara întregului oraș.

Ca o caracteristică generală, se constată că țesutul istoric major este concentrat în prima terasă de peste Mureș și parțial în a doua terasă în jurul Cetății, alte zone, cu precădere pe linia vechilor drumuri spre Cluj (bulevardul Gheorghe Doja), spre Reghin (Piața Revoluției) și spre Sighișoara (bulevardul 1 Decembrie 1918) sunt de tip franja – cu un conținut bogat de elemente și obiecte arhitecturale de valoare, care necesită protecție în ansamblu și care au deja clasări în listele de protecție și propuneri suplimentare.

O caracteristică specifică orașului Târgu Mureș o reprezintă cele două tipologii ale parcelarului în zona istorică : parcelar vernacular caracteristic dezvoltării orașului până la 1850 și parcelar pe trama prestabilită ce a devenit caracteristic pentru sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI. La acest moment, în suprafața zonei istorice, cele două tipologii de parcelar sunt relativ egale ca întindere. De asemenea, un element foarte important în definirea modului de protecție este numărul foarte mare de clădiri inventariate cu valoare arhitectural stilistică (429) aflate de asemenea, în egală măsură, în ambele tipologii de parcelar și care nu sunt clasate în Lista Monumentelor Istorice. În susținerea valorii a întregului țesut urban sunt clădirile cu valoare ambientală (688) ce fac parte din aria naturală de protecție a valorilor constituite.

O altă situație, ce este însă caracteristică la scară națională la nivelul marilor municipii, sunt monumente clasate în Lista Monumentelor Istorice, sau clădiri cu mare valoare arhitectural-istorică, ce nu au fost clasate, rămase izolate într-un context total nou și care și-au pierdut din acest motiv zona de protecție naturală dată de o eventuală vecinătate cu un mediu construit proporțional cu scara inițială.

Putem concluziona că tipologia acestor zone este :

- zone de țesut istoric care necesită protecție generală și care sunt în acest moment protejate pe elemente (imobile) prin introducerea acestora în Lista Monumentelor Istorice. Exemplu : Zona Cetății, strada Cetății, bulevardul Mihai Viteazu, strada Bolyai Farcas, zona străzii Mitropolit Andrei Șaguna
- zone complexe mixte ca structură istorică și vecinătăți imediate, inclusiv din punctul de vedere al funcțiunilor, care necesita protecție generala si care sunt in acest moment protejate pe elemente (imobile) prin introducerea acestora in Lista Monumentelor Istorice. Exemplu : Piața Trandafirilor, Piața Victoriei, zona bulevardului Gheorghe Marinescu, zona bulevardului Revoluției și Piața Republicii
- zone istorice "gri" fără elemente surprinzătoare dar care în contextul unei dezvoltări durabile pot susține prin diverse elemente precum (parcelar, proporție-aliniament, fond construit etc.) situri sau elemente construite de valoare din vecinătate. Exemplu : zona străzilor Călărași, Morilor, Mihai Eminescu, Arany Janos
- zone istorice de interes major local sau național. Exemplu : Piața Trandafirilor, zona Cetății, zona străzii Bolyai Farkas, zona Universității de medicină, fosta Școală de Ofițeri
- construcții și elemente urbane construite disperate sau pierdute de contextul istoric, de interes major local sau național. Exemplu : Vilele reședință ale lui Geza Csonka, Mestitz, Csiszár Lajos, Haimann Ignác, Burger, ansamblul Uzinelor de gaz și electricitate ale orașului, Uzina electrică, Universitatea de Medicină și Farmacie
- zona cu grave disfuncții la nivelul orașului rezultate din implementări urbane de scară mare, schimbări de funcțiune, trafic, presiune imobiliară, transformări dintr-o zonă periferică în zonă de „centru” a orașului. Exemplu : zona Canalului Turbinei, zona străzii Cuza Vodă și a străzii Tudor Vladimirescu, zona platoului Cornești.

Analiza trebuie să aibă în vedere :

- delimitarea optimă a zonelor de intervenție și/sau de protecție pentru protejarea unui sit istoric sau a unei construcții istorice
- definirea activităților posibile în acea zonă sau/și clădire din punct de vedere al dezvoltării durabile în contextul actual.

Ca o primă măsură, considerăm esențială **determinarea zonei de studiu în actualul context urban** (Planșa SIG 21) pentru fiecare element construit sau sit în parte, în vederea constituirii unor zone construite protejate care să cuprindă integral valorile sitului urban.

În cadrul practicii generale, s-a constatat că pe țesuturi urbane care au suferit transformări radicale atât de formă cât și de funcțiune, într-un interval redus de timp, aplicarea unei formule de protecție generală, la scara orașului, nu poate fi viabilă. În condițiile unei dinamici economice aleatoare și a dificultății aplicării legislației în domeniul monumentelor istorice, care să permită măsuri punitive reale pentru nerespectarea unor prevederi de protecție a fondului construit istoric, singura măsură reală este studierea pe caz și propunerea

spre protecție, într-un cadru de reglementări care să dea sens cultural și funcțiune în actualul context urbano-economic.

4. DEFINIREA ȘI DELIMITAREA ZONELOR ISTORICE DE REFERINȚĂ

4.1. Definirea zonelor istorice de referință – notă metodică

4.1.1. Descrierea metodelor de definire a zonelor istorice de referință

În cazul municipiului Târgu Mureș, metoda de definire a zonelor istorice de referință este legată, pe de o parte, de limitele geografice, care din punct de vedere al reliefului au creat limite naturale și, pe de altă parte, de evoluția istorică ce a determinat o dezvoltare în trepte inegale, determinate la scară europeană de modificări ale contextului politico-administrativ.

Aceste evenimente au determinat salturi în evoluția orașului, care pot să determine șapte mari zonări istorice de referință ce se raportează și la configurația geo-spațială a localității, întemeierea târgului avându-și referința inițială pe terasa medie (a treia) de la albia râului Mureș:

- ~1300 – 1690 Perioada medievală și premodernă – terasa 3 (numărătoarea pornește de la albia Mureșului)
- 1691 – 1867 Imperiul Habsburgic – terasa 3 și se extinde pe terasa 2
- 1867 – 1900 Prima perioadă a Monarhiei Dualiste Austro-Ungare – terasa 3, se extinde pe întreaga suprafață a terasei 2 și parțial pe terasa 1
- 1901 – 1918 A doua perioadă a Monarhiei Dualiste Austro-Ungare – terasa 3, terasei 2, terasa 1 și se extinde pe terasa 4, intervenții și operațiuni în țesutul istoric anterior, extinderi ale intravilanului dincolo de limita sudică istorică a pârâului Poklos
- 1918 – 1939 Perioada interbelică a Regatului României – îndeșiri și extinderi ale intravilanului cu precădere dincolo de limita sudică istorică a pârâului Poklos
- 1940 – 1944 Perioada Dictatului de la Viena – inserții și parcelări în zonele periferice țesutului istoric pe terasa 1 și 2
- 1945 – 1958 – Ocupația sovietică – inserții și parcelări în zonele periferice țesutului istoric, unele fiind continuarea celor începute în perioada Dictatului și de-a lungul arterelor principale de acces în oraș.

4.1.2. Criterii de definire/delimitare a zonelor istorice de referință

Criteriile de definire și delimitare a zonelor istorice de referință sunt determinate de constituirea parcelarului și a tramei stradale ca operațiuni urbane ale administrației locale sau rezultat al unor politici administrative aplicate la scara localității, de modul de utilizare și a funcțiilor permise în cadrul anumitor țesuturi urbane și nu în ultimul rând, de memoria colectivității.

Astfel, zonele istorice de referință sunt calificate după următoarele criterii:

- Criteriul vechimii – ce este dat de vechimea parcelarului, a tramei stradale și a fondului construit

- Criteriul de unicitate - ce este dat de operațiuni specifice unei epoci cu ce și-au păstrat unitatea stilistică
- Criteriul arhitectural - stilistic - ce este dat atât de valoarea construcțiilor cât și de unitatea stilistică
- Criteriul memorial simbolic la scara comunității - este dat de memoria și capacitatea comunității de a interpreta valorile urbane

4.1.3. Delimitarea zonelor istorice de referință

Delimitarea zonelor istorice de referință se fac pe baza suprapunerilor de hărți istorice, comparații de ridicări topografice, izvoare scrise cu descrieri ale anumitor obiective, martori fotografici și stampe. Limitele zonelor istorice de referință sunt realizate pe limitele cadastrale puse la dispoziție de Primăria Municipiului Târgu Mureș.

4.2. Zone istorice de referință din teritoriul administrativ

4.2.1. Listarea zonelor istorice de referință, după caracteristicile acestora

Mai jos prezentăm un tabel sintetic a zonelor istorice de referință, identificate în zona de studiu a orașului Târgu Mureș, pe baza criteriilor de constituire a parcelarului și a tramei stradale ca operațiuni urbane ale administrației locale sau rezultat al unor politici administrative aplicate la scara localității.

NR CRT.	DENUMIRE	INDICE	CRITERIUL VECHIMII	CRITERIUL ARHITECTURAL-STILISTIC	CRITERIUL MEMORIAL SIMBOLIC LA SCARA COMUNITATII	CRITERIUL DE UNICITATE
1	PIATA TRANDAFIRILOR 1	ZIR_01	***	***	***	**
2	PIATA TRANDAFIRILOR 2	ZIR_02	***	***	***	**
3	CETATE	ZIR_03	***	***	***	***
4	PIAȚA BERNADY GYORGY	ZIR_04	***	***	***	**
5	ZONA STRAZII BOLYAI FARCAS	ZIR_05	***	***	**	*
6	BULEVARDUL REVOLUȚIEI	ZIR_06	***	***	***	**
7	ZONA ADIACENTĂ CETĂȚII	ZIR_07	***	***	**	***
8	ZONA PRIMĂRIEI	ZIR_08	***	***	***	***
9	PIAȚA TEATRULUI	ZIR_09	*	**	**	***
10	FRONT STRADAL BULEVARDUL CETĂȚII	ZIR_10	***	***	**	**
11	CAZARMA	ZIR_11	***	***	**	**
12	STRADA GH. MARINESCU	ZIR_12	***	***	**	**
13	STRADA CĂLĂRAȘILOR ÎN ZONA PIEȚEI TRANDAFIRILOR	ZIR_13	***	***	**	**
14	STRADA BOLYAI 2-10	ZIR_14	***	***	**	**
15	STRADA KOTELES 1-11A	ZIR_15	***	***	**	**
16	STRADA KOTELES, PIAȚA	ZIR_16	***	***	**	**

	UNIRII					
17	STRADA MARTON ARON	ZIR_17	***	***	**	**
18	STRADA JUSTIȚIEI	ZIR_18	***	***	**	**
19	STRADA FRANZ LISZT	ZIR_19	***	***	**	**
20	STRADA RETEZATULUI	ZIR_20	***	***	**	**
21	CARTIERUL NEMETVAROS	ZIR_21	***	***	**	**
22	COLEGIUL UNIREA	ZIR_22	***	***	**	**
23	CIMITIRUL BISERICII DE LEMN	ZIR_23	***	***	**	**
24	STRADA AVRAM IANCU	ZIR_24	***	***	**	**
25	STRADA MIHAI VITEAZU	ZIR_25	***	***	**	**
26	PAPIU ILARIAN	ZIR_26	***	***	**	**
27	CIMITIRUL REFORMAT	ZIR_27	***	***	**	**
28	CIMITIRUL ROMANU CATOLIC	ZIR_28	***	***	**	**
29	STRADA AUREL FILIMON, STRADA CĂLĂRAȘILOR	ZIR_29	***	***	**	**
30	STRADA HOREA	ZIR_30	***	***	**	**
31	PIATA TRANDAFIRILOR - INSERTII DUPĂ 1950	ZIR_31	*	*	**	**
32	ZONA DE LOCUIRE CALARASI	ZIR_32	**	**	*	*
33	STRADA CUZA VODĂ	ZIR_33	**	**	*	*
34	PIAȚA MATEI CORVIN	ZIR_34	**	**	*	*
35	ZONE CASEI MAKARIAS	ZIR_35	**	**	*	*
36	PIAȚA REPUBLICII 1	ZIR_36	**	**	**	*
37	PIAȚA REPUBLICII 2	ZIR_37	**	**	**	*
38	STRADA MIHAI EMINESCU	ZIR_38	**	**	*	*
39	STRADA MĂRĂȘTI	ZIR_39	**	**	*	*
40	PIAȚA MĂRĂȘEȘTI	ZIR_40	**	**	*	*
41	CARTIERUL FUNCTIONARILOR	ZIR_41	**	***	*	***
42	STRADA BUJORULUI 1	ZIR_42	**	**	*	*
43	STRADA BUJORULUI 2	ZIR_43	**	**	*	*
44	ZONA CUZA VODĂ POKLOS 1	ZIR_44	**	**	*	*
45	ZONA CUZA VODĂ POKLOS 2	ZIR_45	**	**	*	*
46	ZONA LIBERTĂȚII 1	ZIR_46	**	**	*	*
47	ZONA LIBERTĂȚII 2	ZIR_47	**	**	*	*
48	ZONA TUDOR VLADIMIRESCU POKLOS	ZIR_48	**	**	*	*
49	ZONA STRĂZILOR EMIL DANDEA ȘI CRIȘAN	ZIR_49	**	**	*	*
50	STRADA ECATERINA VARGA	ZIR_50	**	**	*	*
51	STRADA IULIU MANIU -	ZIR_51	**	**	*	*

	POKLOS					
52	ZONA TUDOR VLADIMIRESCU POKLOS 2	ZIR_52	**	**	*	*
53	ZONA CUZA VODĂ LIVIU REBREANU	ZIR_53	**	**	*	*
54	ZONA FOSTEI FABRICI MESTITZ	ZIR_54	**	**	*	*
55	STRADA RODNEI NR. 2-24	ZIR_55	**	**	*	**
56	STRADA GHEORGHE DOJA NR. 16-22	ZIR_56	**	**	*	*
57	COOPERATIVA FURNICA	ZIR_57	**	**	*	**
58	SCOALA ELEMENTARĂ DE STAT	ZIR_58	**	**	**	**
59	ZONA STRĂZII PREDEAL - PARCELAREA BOTH SANDOR	ZIR_59	**	**	**	**
60	ZONA TUDOR VLADIMIRESCU POKLOS 2	ZIR_60	**	**	**	**
61	STRADA GRĂDINARILOR	ZIR_61	**	**	**	*
62	PLATOUL CORNEȘTI	ZIR_62	**	***	**	**
63	SISTEM APEDUCT	ZIR_63	**	*	**	*
64	STRADA RODNEI NR. 63- 89	ZIR_64	**	**	*	*
65	STRADA RÂNDUNELELOR	ZIR_65	**	**	*	*
66	STRĂZILE RODNEI, SOMEȘULUI, OITUZULUI	ZIR_66	**	**	*	*
67	STRADA RODNEI NR. 3 - 19	ZIR_67	**	**	*	*
68	BULEVARDUL GHEORGHE DOJA - SCOALA PROFESIONALA DE STAT	ZIR_68	**	**	**	**
69	ZONA GĂRII	ZIR_69	**	**	**	**
70	STRADA LIVIU REBREANU	ZIR_70	**	**	*	*
71	STRADA LĂPUȘNA	ZIR_71	**	**	*	*
72	BULEVARDUL GHEORGHE DOJA	ZIR_72	**	**	*	*
73	CARTIERUL DÂMBUL PIETROS	ZIR_73	**	**	*	*
74	ZONA STRĂZILOR GABOR ARON ȘI KOROSI CSOMA SANDOR	ZIR_74	**	**	*	*
75	CIMITIRUL EVREIESC STUTUS QUO ANTE	ZIR_75	**	**	***	***
76	STRADA BISTRIȚEI	ZIR_76	**	**	*	*
77	ZONA AQUA SERV	ZIR_77	**	**	**	**
78	STRĂZILE SINAIA, PAVEL CHINEZU	ZIR_78	**	**	*	*
79	ZONA CANALULUI TURBINEI	ZIR_79	**	*	*	*

80	ZONA STRĂZII KOS KAROLY	ZIR_80	**	*	*	*
81	STRADA MOTRULUI	ZIR_81	**	*	*	*
82	ZONA STRĂZILOR MĂRĂȘTI , 30 DECEMBRIE	ZIR_82	**	*	*	*
83	ZONA PIAȚA REPUBLICII, STRADA LĂCĂRMIOAREI	ZIR_83	**	*	*	*
84	PARCELAREA CANALULUI TURBINEI	ZIR_84	**	*	*	*
85	FABRICA DE MOBILĂ SIMO GIZA	ZIR_85	**	*	*	*
86	CAMPING	ZIR_86	*	*	*	*
87	STRADA CIBINULUI	ZIR_87	**	*	*	*
88	STRADA ULCIORULUI	ZIR_88	**	*	*	*
89	STRADA AVRAMENSCU	ZIR_89	**	*	*	*
90	STRADA ȘTEFAN CEL MARE	ZIR_90	**	**	*	*
91	BISERICA REFORMATĂ ȘI PIAȚA MEMORANDUMULUI	ZIR_91	**	**	**	***
92	ZONA SPITALULUI DE BOLI CONTAGIOASE	ZIR_92	**	**	*	*
93	PENITENCIAR	ZIR_93	*	*	*	*
94	STRADA BOBÂLNA	ZIR_94	**	*	*	*
95	STRADA STRÂMBĂ 1	ZIR_95	**	*	*	*
96	STRADA STRÂMBĂ 2	ZIR_96	**	*	*	*
97	STRADA CĂLIMANULUI	ZIR_97	**	*	*	*
98	LOCUINȚE BULEVARDUL 1 DECEMBRIE 1918	ZIR_98	**	*	*	*
99	BULEVARDUL 1 DECEMBRIE 1918 NR. 83-93	ZIR_99	**	**	*	*
100	BULEVARDUL 1 DECEMBRIE 1918 NR. 33-44	ZIR_100	**	**	*	*
101	CASE MUNCITOREȘTI - STRADA DÎMBOVIȚA	ZIR_101	*	*	*	***
102	CASE MUNCITOREȘTI - STRADA NĂVODARI	ZIR_102	*	*	*	***
103	ZONA FOSTULUI ABATOR	ZIR_103	**	*	*	**
104	ZONA INDUSTRIALĂ STRADA TAMAS ERNO	ZIR_104	**	*	*	*
105	FOSTA INSULA ELBA - PARCUL SPORTIV MUNICIPAL	ZIR_105	**	*	**	***
106	STRADA TAMAS ERNO	ZIR_106	**	**	*	*
107	ZONA UZINEI ELECTRICE	ZIR_107	**	**	**	**
108	ZONA INDUSTRIALĂ FOSTA FABRICĂ DE SPIRT	ZIR_108	**	**	*	*
109	COLEGIUL AGRICOL TRAIAN SĂVULESCU	ZIR_109	**	**	*	*

110	ALEEA CARPAȚI	ZIR_110	*	*	**	*
111	CLĂDIREA ROMARTA	ZIR_111	**	**	**	***
112	BULEVARDUL 1 DECEMBRIE - INSERTII DUPĂ 1950	ZIR_112	*	*	**	*
113	CARTIER ONCSA	ZIR_113	*	*	*	***
114	ANSAMBLU BLOCURI MUNCITOREȘTI	ZIR_114	*	*	*	***
115	ZONA PAINII, JIULUI, PRIMĂVERII	ZIR_115	*	*	*	**
116	ZONA PAINII, JIULUI, PRIMĂVERII	ZIR_116	*	*	*	**
117	PARCUL EROILOR	ZIR_117	*	*	***	***
118	CARTIERUL CORNIȘA	ZIR_118	*	*	**	*
119	SPITALUL JUDEȚEAN	ZIR_119	*	*	**	*
120	STRADA SECEREI	ZIR_120	**	*	*	*
121	BULEVARDUL 1 DECEMBRIE 1918 1	ZIR_121	**	*	*	*
122	BULEVARDUL 1 DECEMBRIE 1918 2	ZIR_122	**	*	*	*
123	ZONA STRĂZILOR EVREILOR MARTIRI	ZIR_123	**	*	***	*
124	STRADA BRAILA - INSERTII POSTDECEMBRISTE	ZIR_124	*	*	*	*
125	STRADA MIHAI EMINESCU - INSERTII POSTDECEMBRISTE	ZIR_124	*	*	*	**

5. DEFINIREA ȘI DELIMITAREA ZONELOR CONSTRUIE ISTORICE PROTEJATE

5.1. Sinteza dezvoltării urbanistice a teritoriului administrativ

Primele urme de construcții din lemn, depistate de cercetări arheologice în zona *fostei mănăstiri și biserici franciscane* (astăzi biserica reformată din Cetate) datează de la începutul secolului al XIV-lea,²³⁴ așadar, sunt aproximativ concomitente cu prima atestare cunoscută a orașului Târgu Mureș în izvoarele medievale (1291).

La sfârșitul evului mediu și la începutul perioadei principatului, orașul coborâse spre partea nordică a pieței Trandafirilor, putând să fie considerată deja centrul orașului. La mijlocul secolului al XVI-lea aici s-au construit cele mai reprezentative clădiri supraetajate ale orașului. Trama stradală a centrului istoric este formată deja, principalele artere precum strada Poklos, Sâncrai, Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe sunt construite pe o anumită secțiune.

Integrarea în Imperiul Habsburgic a însemnat modernizarea provinciei și din punct de vedere cartografic, așadar, nu este de mirare, că primele hărți topografice ale Târgu Mureșului provin din această epocă. Prima ridicare

²³⁴ Benkő Elek, A középkori Székelyföld, vol. I. Budapest, 2012, p. 272.

topografică a întregului intravilan, păstrată până astăzi, a fost realizată în anul 1750 pentru organele militare austriece rezidente în cetatea orașului.²³⁵

Pe lângă prezentarea construcțiilor din cetate, ne oferă o imagine de ansamblu și despre trama stradală a orașului, pe lângă principalele artere (str. Poklos, Sâncrai, Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe) fiind delimitate clar și străzile laterale. Este clar că strada Poklos – în capătul nordic cu piața centrală a orașului – exista deja în toată lungimea sa ulterioară (până la intersecția de astăzi a străzilor Gheorghe Doja și 1 decembrie 1918), având ca străzi laterale pe Pasajul Mic („Kisköz”, desființat în perioada interbelică în zona actualei Trandafirilor 52), Pasajul Mare („Nagyköz”, actualmente strada Bolyai), iar pe latura vestică Pasajul Luntrașilor („Hajós köz”, Horea), pasaje existente de altfel în veacul anterior. Pe o secțiune mai redusă a intrării sudice a străzii Cuza Vodă se formează deja strada numită în secolul al XIX-lea Dinnyeföld (Pepenăriei). Harta semnalează clar și linia gârlei, prin care apa izvoarelor din partea sudică a cetății, trecând prin piața centrală a orașului, se îndreaptă spre pârâul Poklos (în zona Palatului Culturii de astăzi).

În perioada Imperiului Habsburgic, teritoriul intravilanului nu s-a extins într-o măsură spectaculoasă în 100 de ani, deși numărul populației s-a dublat, însă s-a îndesit fondul construit.

Din perioada monarhiei dualiste datează prima ridicare topografică amănunțită a intravilanului orașului, de fapt, o hartă cadastrală detaliată a fost realizată în perioada 1896–1899 de către inginerul Pompéry Elemér, la o scară de 1:1000, în 21 de segmente (conform antetului), exactitatea măsurărilor fiind autenticată în data de 28 ianuarie 1899 de către Reiber Henrik, inginer regal trimis de către autoritățile centrale ale Ungariei ca și inspector pentru verificarea lucrărilor de cartare. Ridicarea, care poartă titlul *Marosvásárhely szab. kir. város belterületének eredeti-felvételi térképszelvényei*, prezintă la nivelul construcțiilor principale și anexe fiecare parcelă din oraș.

Cel mai important factor al dezvoltării zonei a reprezentat, incontestabil, *construirea căilor ferate și a gării*, în perioada 1869–1871. Linia de cale ferată Alba Iulia – Târgu Mureș a fost predată oficial în data de 20 noiembrie 1871. Linia Cluj – Războieni doi ani mai târziu, în 1873, așadar orașul a intrat în legătură directă cu Clujul și cu Oradea. În deceniul următor a fost finalizată linia Târgu Mureș – Reghin (1886).²³⁶ Gara situată în capătul străzii Gheorghe Doja a funcționat practic ca o poartă a orașului spre marile centre urbane din imperiu, iar drumul național de odinioară a devenit una dintre cele mai importante artere ale orașului, o scenă importantă a modernizării urbane.

După cum am constatat deja, sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului XX a adus în viața orașului o creștere arhitecturală remarcabilă, care ne permite să tratăm următorii ani ca o perioadă separată în istoricul dezvoltării urbane. Mai ales că în data de 8 martie 1902 a fost ales noul primar al orașului, Bernády György, „constructorul urbei”, în urma activității căruia până la primul război mondial orașul s-a modernizat într-un ritm fără precedent în istoria sa, atât pe plan infrastructural, cât și din punct de vedere arhitectural. Teritoriul intravilan al orașului s-a extins în mai multe direcții, au fost deschise noi străzi, cele existente au fost regularizate, sistematizate.

²³⁵ Plan von der Warosch, oder Calvinischen Stadt Maross Vasarhely nebst den Schloss ... 1750. Kriegsarchiv, Wien.

²³⁶ Această linie ulterior a fost lărgită, așadar până în anul 1909 Târgu Mureșul a fost legat prin linii directe de căi ferate de Secuime, respectiv de Brașov. Gidó Csaba, Vasszekér és mozdonygőz. A székelgyöldi vasút története 1868–1915, Csíkszereda, 2013, pp. 86–87, p. 109.

Extinderea orașului din primul deceniu al secolului XX, rezultatele dezvoltării urbane din epoca lui Bernády, pot fi documentate pe baza unor izvoare cartografice și izvoare de arhivă. O primă sursă cartografică a acestei epoci este harta generală a orașului realizată în anul 1903, cu titlul *Marosvásárhely szab. kir. város belterületének átnézeti térképe*, care nu prezintă diferențe majore față de situația din 1898. A doua hartă importantă a perioadei este cea editată de Révész Béla,²³⁷ tipărită, după cercetările noastre, la începutul anului 1911.²³⁸ A treia a fost prelucrată de Nagy Jenő, practicant la compartimentul tehnic al primăriei și realizată în tipografia Kossuth, proprietatea lui Adi Árpád. Harta provine din 1914, anul izbucnirii războiului mondial, eveniment ce încheie această etapă a dezvoltării urbane.²³⁹

După sfârșitul războiului și instaurarea noii administrații, conjunctura economică a anilor douăzeci a adus un nou val de dezvoltare arhitecturală în evoluția orașului, începând cu anii 1922–1923 numărul construcțiilor fiind în creștere. De asemenea, sunt create noi străzi și chiar noi cartiere în periferiile intravilanului, în unele cazuri chiar în inima centrului istoric. Din această perioadă s-au păstrat trei hărți generale ale orașului, cele din 1923,²⁴⁰ 1934²⁴¹ și din 1943²⁴² – prin comparația amănunțită a acestora cu harta generală din 1914, prezentată anterior, pot fi conturate principalele direcții de dezvoltare ale intravilanului.

O primă direcție de extindere a însemnat zona Dâmbului Pietros, pe teritoriul cuprins între actualul Bulevard 1848 și strada Gheorghe Doja: în 1923, în zona delimitată de străzile Széchenyi István – Dâmbul Pietros – Constantin Dobrogeanu Ghinea. De asemenea s-a continuat dezvoltarea tramei stradale, începută în perioada lui Bernády, în zona situată între calea ferată și unitatea militară din vecinătatea fabricii de zahăr, flancată de strada Bălcescu. Strada Iuliu Maniu în anul 1923 este trasată deja până la strada Bălcescu, iar în cvartalul extins, definit de linia străzilor Iuliu Maniu, Bălcescu și calea ferată apar o serie de străzi noi și prelungiri de străzi: B. P. Hașdeu, Bolintineanu (Oltului), Barbu Lăutarul (astăzi Frunzei), Matei Basarab (astăzi I. L. Caragiale), Bătrâneau (Bicazului). Conform datelor de arhivă, o parcelare în strada Ciocârliei de astăzi a avut loc la solicitarea lui Tordai Ágnes în anul 1923, tot atunci fiind conturată și linia străzii B. P. Hașdeu.²⁴³ În 1926 a fost parcelată zona aflată între strada Somnului și pâraul Poklos fiind creată strada Sălciilor. Din 1929 dispunem de date despre intenția municipalității pentru amenajarea zonei situate între pâraul Poklos, str. Libertății și calea ferată (zona străzii Rândunelelor).²⁴⁴ a – Bulevardul 1848 trama stradală este conturată deja în forma sa actuală.

Tot în perioada interbelică a avut loc în apropierea gării, parcelarea teritoriului cuprins între strada Budiului și Gheorghe Doja, unde rețeaua pătratică a tramei stradale arată clar că este rezultatul unei concepții urbanistice predefinite, cartierul fiind rezultatul unei singure acțiuni de sistematizare. Străzile – Alba Iulia (pe vremuri Radu cel Mare), Bogatei (Costache Negruzzi), Ludușului (C. A. Rosetti), Iernutului (Ștefan Cicio Pop și Ivireanu Antim), Branului (Grigore Ghica + Doamna Milița), Caraiman (Neagoe Basarab) și Ciocanului (Bogdan Vodă)

²³⁷ Maros-Vásárhely szab. kir. város átnézeti térképe. Kiadja Révész Béla könyvkereskedése, Maros-Vásárhely [1911]

²³⁸ Harta este nedatată, însă potrivit relatărilor din presa contemporană a fost realizată la începutul anului 1911, fiind pusă în vânzare în luna martie. Székely Napló, XLI. 49. (1911. március 30.) p. 3.

²³⁹ Maros-Vásárhely szab. kir. város térképe 1914. Átdolgozta Nagy Jenő városi műszaki gyakornok. 1:5000. Kiadja Adi Árpád Kossuth könyvnyomdája Maros-Vásárhelyt.

²⁴⁰ Harta orașului municipal Târgu Mureș, 1923. Scara 1:10000.

²⁴¹ Harta municipiului Târgu-Mureș, 1934. Editura Librăriei Ernest Révész, tipărită în 1935.

²⁴² Marosvásárhely szab. kir. város átnézeti térképe. Editată de librăria Helikon din Târgu-Mureș, în urma dispoziției nr. 19263/1943 a primăriei. Tipărit de Klosz Gy. és fia, Budapest.

²⁴³ Man 2010, p. 44.

²⁴⁴ Man 2010, p. 43, 73.

– au fost denumite toate deodată, în anul 1934.²⁴⁵ În această perioadă au avut loc sistematizări importante în intravilanul cvartalului Sf. Nicolae: în 1926 a fost parcelat și dezmembrat terenul din preajma *Bisericii Reformate Mici*, unde parohia reformată a deținut loturi extinse. Prin această acțiune a fost creată actuala piață a Memorandumului și stabilit parcelarul zonei cuprinse între strada 1 decembrie 1918 și clădirea bisericii. Tot în 1926 a avut loc o dezmembrare în zona străzii *Secerei*, acest moment constituind debutul parcelării zonei.

În ceea ce privește extinderea intravilanului în această perioadă, menționăm construcția cartierului ONCSA, proiect prin care s-a continuat parcelarea zonei situate între strada Libertății și fluviul Mureș. ONCSA (Országos Nép- és Családvédelmi Alap, în traducere liberă Fondul Național de Susținere a Familiei și a Poporului) este denumirea unui program de stat din perioada 1940–1944, care asigura beneficii sociale în primul rând familiilor nevoiașe cu mai mulți copii. Solicitarea pentru casele sociale ONCSA din Târgu Mureș a fost înaintată în septembrie 1941, iar în 1942–1943 în Câmpul Măcelarilor (zona străzilor Mioriței, Lebedei etc. de astăzi) au fost realizate 20 de case duplex, predate în vara anului 1943 celor 40 de familii, în total 334 persoane, care au cumpărat locuințele printr-un credit avantajos.²⁴⁶ În 1944, în condițiile de război au fost realizate numai 4 case, după planurile inginerului Szabó Jenő, predate cu câteva săptămâni înainte de sosirea frontului, în data de 20 august 1944.²⁴⁷ Construcția caselor muncitorești din zonă a fost continuată și în perioada anilor 1950.

5.2. Definirea zonelor construite protejate

5.2.1. Descrierea metodei de definire a zonelor construite protejate

Zonele construite protejate propuse s-au definit prin analizele succesive ale evoluției istorice, a caracteristicilor și valorii fondului construit, a intervențiilor și amenajărilor urbanistice atât în cadrul țesutului deja constituit, cât și a extinderilor de intravilan. S-au realizat cartări de teren ale întregii zone de studiu a zonelor limitrofe, documentări arhivistice, studiul documentelor cartografice, istorice.

Metodologia de constituire a zonelor construite protejate pornește de la identificarea țăsurilor urbane ce corespund aceluiași caracteristici privind: tipul de parcelar, modul de ocupare al parcelei, vechime a țăsurilor urban, calitate a fondului construit, funcțiuni majore. Limitele zonelor construite protejate propuse sunt realizate pe limitele cadastrale puse la dispoziție de Primăria Municipiului Târgu Mureș.

În cadrul unei zone construite protejate propuse, a fost urmărit în mod special introducerea străzilor cuprinzând ambele fronturi ale traseului, însă, la nivelul orașului Târgu Mureș, datorită modului de dezvoltare istorică, etapele de evoluție limitându-se în anumite cazuri la “drumuri de cornișă” acest lucru a dus la o segregare în anumite zone a evoluției țăsurilor urban de pe o parte, pe alta a străzii. Cu atât mai mult, acest lucru “a permis” intervenții în etape istorice ulterioare, de cele mai multe ori disproporționate, accentuând și mai mult discrepanța de scară și valoare a fondului construit.

Acest lucru a obligat elaboratorul studiului să propună ca unele zone construite protejate să fie “limitate” pe traseul stradal, “oferind” trotuarul de vis-à-vis zonei protejate dezavantajate de vecinătate. Acest lucru va

²⁴⁵ Pál Antal 1997.

²⁴⁶ Székely Szó, III. nr. 121 (28 mai 1943) p. 3.

²⁴⁷ Székely Szó, 22 august 1944, p. 7.

permite în cadrul unor regulamente protective și de preservare a țesutului istoric, să poată fi create bariere vizuale de plantații, trasee pietonale lărgite, pasaje de legătura și relaționare vizuală.

5.2.2. Criterii de definire și delimitare a zonelor construite protejate

Criteriile de definire și delimitare a zonelor construite protejate propuse:

- Criteriile cumulate ale vechimii operațiunii urbane și de constituire a țesutului urban incluzând tipologia parcelarului și profilul rețelei stradale;
- Criteriile cumulate ale calității și valorii arhitectural-stilistice și memoriale a fondului construit;
- Criteriul identificării amenajărilor urbane coerente, a perspectivelor și traseelor valoroase;
- Criteriul analizei funcțiunilor dominante ale zonei.

5.2.3. Definirea zonelor construite protejate, după tip și grad de protecție

Zonele construite protejate vor cuprinde două tipuri de protecție:

- Protecția patrimoniului construit de suprafață constituit din: construcții, ansambluri urbane, trama stradală valoroasă în parcursul urban, parcuri și plantații, alte tipuri ale spațiului urban și antropizat cu valoare memorială;
- Protecția patrimoniului arheologic constituit din situri arheologice și zone de interes arheologic, aflate în cadrul zonelor construite protejate.

Gradele de protecție identificate și care corespund zonelor construite protejate propuse:

- **Grad maxim** - se protejează și se conservă toate valorile țesutului urban constituit: trama stradală, parcelarul, elementele de mediu natural antropizat, caracterul general al fondului construit, memoria locului. Sunt premise intervenții de conservare, restaurare și punere în valoare a imobilelor și ansamblurilor ce sunt în Lista Monumentelor Istorice doar în condițiile Legii 422 din 18 iulie 2001, privind protejarea monumentelor istorice. Sunt premise intervenții de conservare, restaurare și punere în valoare a imobilelor evidențiate cu valoare arhitectural stilistică și ambientală doar cu avizul Ministerului Culturii, prin Direcția Județeană de Cultură Mureș. Sunt permise intervenții și operațiuni urbanistice și funcționale, doar în vederea conservării și potențării valorilor identificate ale țesutului urban istoric și fondului construit protejat.
- **Foarte mare** - se protejează toate valorile țesutului urban constituit: trama stradală, parcelarul, elementele de mediu natural antropizat, caracterul general al fondului construit, memoria locului. Sunt premise intervenții de conservare, restaurare și punere în valoare a imobilelor și ansamblurilor ce sunt în Lista Monumentelor Istorice doar în condițiile Legii 422 din 18 iulie 2001, privind protejarea monumentelor istorice. Sunt premise intervenții de conservare, restaurare și punere în valoare a imobilelor evidențiate cu valoare arhitectural stilistică doar cu avizul Ministerului Culturii, prin Direcția Județeană de Cultură Mureș. Sunt permise intervenții și operațiuni urbanistice și funcționale în vederea potențării valorilor identificate ale țesutului urban istoric și fondului construit protejat.

- **Mare** - se protejează toate valorile ţesutului urban constituit: trama stradală, parcelarul, elementele de mediu natural antropizat, caracterul general al fondului construit, memoria locului. Sunt premise intervenţii de conservare, restaurare şi punere în valoare a imobilelor şi ansamblurile ce sunt în Lista Monumentelor Istorice doar în condiţiile Legii 422 din 18 iulie 2001, privind protejarea monumentelor istorice. Sunt premise intervenţii de conservare, restaurare şi punere în valoare a imobilelor evidenţiate cu valoare arhitectural stilistică cu avizul Ministerului Culturii, prin Direcţia Judeţeană de Cultură Mureş, în condiţiile în care propunerile de intervenţie nu se încadrează în regulamentele zonelor construite protejate de care aparţin. Sunt permise intervenţii şi operaţiuni urbanistice şi funcţionale în vederea potenţării valorilor identificate ale ţesutului urban istoric şi fondului construit protejat.
- **Ridicat** - se protejează valorile ţesutului urban constituit care contribuie în cea mai mare măsura la criteriile de constituire a zonei construite protejate: trama stradală, parcelarul, elementele mediu natural antropizat, caracterul general al fondului construit. Sunt permise intervenţii de conservare, restaurare şi punere în valoare a imobilelor şi ansamblurile ce sunt în Lista Monumentelor Istorice în condiţiile Legii 422 din 18 iulie 2001, privind protejarea monumentelor istorice. Sunt premise intervenţii şi operaţiuni urbanistice şi funcţionale care pun în valoare şi conservă elementele valoroase identificate ale ţesutului urban.

5.3. Zonele construite protejate din teritoriul administrativ

Mai jos, prezentăm tabelul zonelor construite protejate, într-o derulare descrescătoare a gradului de protecţie.

NR CRITIC	GRAD DE PROTECTIE	INDICE PROTECTIE	DENUMIRE ZCP	LMI	CARACTER FUNCTIONAL	DESFASURARE STRAZI	MP
1	MAXIM	I-a-1	PIATA TRANDAFIRILOR (POKLOS)	DA	MIXT: REPREZENTATIV - COMERCIAL CU INSERTII DE LOCUIRE	Str. Călăraşilor nr. 1-7, nr. 2-14; Str. Revoluţiei nr. 1-imobil f.n. între Pta. Trandafirilor 2 şi Str. Revoluţiei nr. 2; Piaţa Petőfi Sándor nr. 3; Piaţa Trandafirilor nr. 1-2, nr. 3- 30, nr. 31-59, nr. 32-60; Str. Bartok Bela nr. 1-17, nr. 2B-2A; Str. Poligrafiei nr. 1-3, nr. 4-6; Str. Horea nr. 1-21, nr. 2-14; Str. George Enescu nr. 2; Str. Primăriei nr. 1; Str. Tineretului nr. 1-2; Str. Tuşnad nr. 1-7, nr. 2-4; Str. Iuliu Maniu nr. 2-12; Piaţa Cardinal Iuliu Hossu nr. 2- 3; Piaţa Victoriei nr. 1-3, nr. 2-4, nr. 5-10, nr. 6-8, nr. 19-35, nr. 18-36	215090
2	MAXIM PRIN DIFUZIE	I-a-2	PIATA TEATRULUI	NU	CULTURAL - RECREATIONAL	Piaţa Teatrului nr. 1-9, nr. 2-10; Str. Bartok Bela nr. 2-8, nr. 10- 11	36481

3	MAXIM	I-b-1	CETATE	DA	CULTURAL - RECREATIONAL	Str. Avram Iancu nr. 2-2A-2B, 3A-5-5A-5B; Bd. Cetății nr. 1-41, nr. 2-12; Str. Mitrop. Andrei Șaguna nr. 37; Str. Mihai Viteazul nr. 1, nr. 19, nr. 34-38; Str. Trebely nr. 1; Str. Nicolae Iorga nr. 1, nr. 2-14; Str. Brigadierilor nr. 1-3; Piața Bernady Gyorgy nr. 3, nr. 2-12; Str. Al. Papiu Ilarian nr. 1-15 Str. Crizantemelor nr. 5, nr. 6-8; Str. Liceului nr. 2-6; Str. Erou Lt. Petre Popescu nr. 1-3, nr. 2-4; Str. Mihail Kogălniceanu nr. 17-17A, nr. 20bis; Str. Târgului nr. 1; Piața Trandafirilor nr. 61; Piața Petofi Sandor nr. 1; Str. Poștei nr. 1	156500
4	MAXIM	I-b-2	MIHAI VITEAZU	DA	LOCUIRE	Str. Mihai Viteazul nr. 3-17, nr. 2-32	38748
5	MAXIM	I-c-1	CLINICILOR - PARC EROILOR	DA	MIXT: EDUCATIONAL - RECREATIONAL CU INSERTII DE LOCUIRE	Bd. Cetății nr. 43-43/A; Str. Mihai Viteazul nr. 21-33; Str. Nicolae Grigorescu nr. 5-11, nr. 15-17, nr. 27-35; Aleea Cornișa nr. 1-17, nr. 2-26; nr. 31-35; Str. Secuilor Martiri nr. 1; Str. Constantin Romanu Vivu nr. D2-D10; Str. Gheorghe Marinescu nr. 1-7B, nr. 15, nr. 19, nr. 21 Parcul Eroilor, Biserica f.n. din Parcul Eroilor, nr. 31, nr. 26-40	47410 0
6	MAXIM	I-c-2	PARCELARE GHEORGHE MARINESCU	DA	LOCUIRE	Str. Mihai Viteazul nr. 40-60; Str. Argeșului nr. 1-27, nr. 2-28; Str. Dimitrie Cantemir nr. 2A; Str. Gheorghe Marinescu nr. 2-24; Str. Crângului nr. 1-11A; Str. G-ral Ion Dumitrache nr. 1-5, nr. 2-20A; Str. Pădurii nr. 1-3, nr. 2-4; Str. Privighetorii nr. 1-5; Str. Trebely nr. 3-19, nr. 2-16, până la intersecția cu Str. Privighetorii; Str. Verii nr. 1-13, nr. 2-2A, nr. 6-8	108192
7	MAXIM	I-d-1	FARKAS BOLYAI	DA	MIXT: EDUCATIONAL - REPREZENTATIV CU INSERTII DE LOCUIRE	Str. Bolyai Farkas nr. 1-29, nr. 2-40; Str. Justiției nr. 2; Str. Franz Liszt nr. 1; Str. Ștefan cel Mare nr. 1-35, nr. 2-26; imobil f.n. intersecția cu Str. Bradului Piața Memorandului nr. 1-17, nr. 2-16; Str. Borsos Tamas nr. 1-27, nr. 2-32; Str. Crizantemelor nr. 1-5, nr. 2-4; Str. Erou Lt. Petre Popescu nr. 5-11, nr. 6-8; Str. Băilor nr. 1-7, nr. 2-12; Str. Mihail Kogălniceanu nr. 1-15,	176399

						nr. 2-20bis Str. Târgului nr. 3-23, nr. 2-18; Str. Ion Creangă nr. 1-7	
8	MAXIM	I-d-2	MARTON ARON - TRIBUNALULUI	DA	MIXT: REPREZENTATIV - LOCUIRE	Str. Márton Áron nr. 1-25, nr. 2-26; Str. Dr. Czákó József nr. 2-4; Str. Retezatului nr. 1-11, nr. 2-22; Str. Izvorului nr. 1-3, nr. 2-4; Str. Franz Liszt nr. 3-15, nr. 2-12	66800
9	FOARTE MARE	II-a	PARCELAR KOTELES SAMUEL	DA	LOCUIRE	Str. Koteles Sámuel nr. 1-33, nr. 2-18B; Str. Artei nr. 1-7, nr. 4; Piața Unirii nr. 1-7, nr. 2-8; parc. f.n. la intersecția Str. Koteles Samuel cu Str. Márton Áron	50854
10	FOARTE MARE	II-b	PARCELAR GRĂDINA TELEKI	NU	LOCUIRE	Str. G-ral. Gheorghe Avramescu nr. 1-15, nr. 2-12; Str. Padeș nr. 3-5, nr. 2-6; Str. Dr. Kozma Bela nr. 1-3, nr. 2-10; Str. Bradului nr. 1-15, nr. 2-12	38248
11	FOARTE MARE	II-c	PARCELAR CARTIERUL FUNCTIONARILOR	NU	LOCUIRE	Str. Vulcan nr. 3-13, nr. 2-24; Str. Călimanului nr. 1-5, nr. 6-30; Str. Cornești nr. 2-3; Str. Al. Papiu Ilarian nr. 21-27, nr. 24-42; Str. Borzești nr. 1-7, nr. 2-12; Str. Bradului nr. 17-25, nr. 14-28	111141
12	FOARTE MARE	II-d	PARCELAR CARTIERUL NEMETVAROS	DA	MIXT: LOCUIRE - CULTE	Str. Avram Iancu nr. 7A-43A, nr. 4-68; Str. Palas nr. 17; Str. Bujorului nr. 1-27, nr. 2A-14; Str. Căminului nr. 1-15, nr. 2-12; Str. Victor Babeș nr. 1-9A; Str. Azuga nr. 2-2A; Str. Mitrop. Andrei Șaguna nr. 1-35, Căminul Ortodox, nr. 2A-28; Str. Căminului nr. 1-9, nr. 2-24; Str. Toplița nr. 1-15, nr. 2-8; Str. Spitalului Vechi nr. 1-7, nr. 2-18	135547
13	FOARTE MARE	II-e	BULEVARDUL REVOLUTIEI - PIATA REPUBLICII	DA	MIXT: LOCUIRE - SERVICII - COMERT	Str. Poștei nr. 3-3A, nr. 2-14; Str. Revoluției nr. 3-51, nr. 2-48; Aleea Scaricicai nr. 1; Str. Mihai Eminescu nr. 1-3C, nr. 2-2A; Str. Palas nr. 1-15, nr. 2-8; Piața Republicii nr. 1-15, nr. 2-16, nr. 29-49, 28-50, inclusiv benzinăria f.n. din Piața Mărășești; Str. Lacramioarei nr. 1	151339

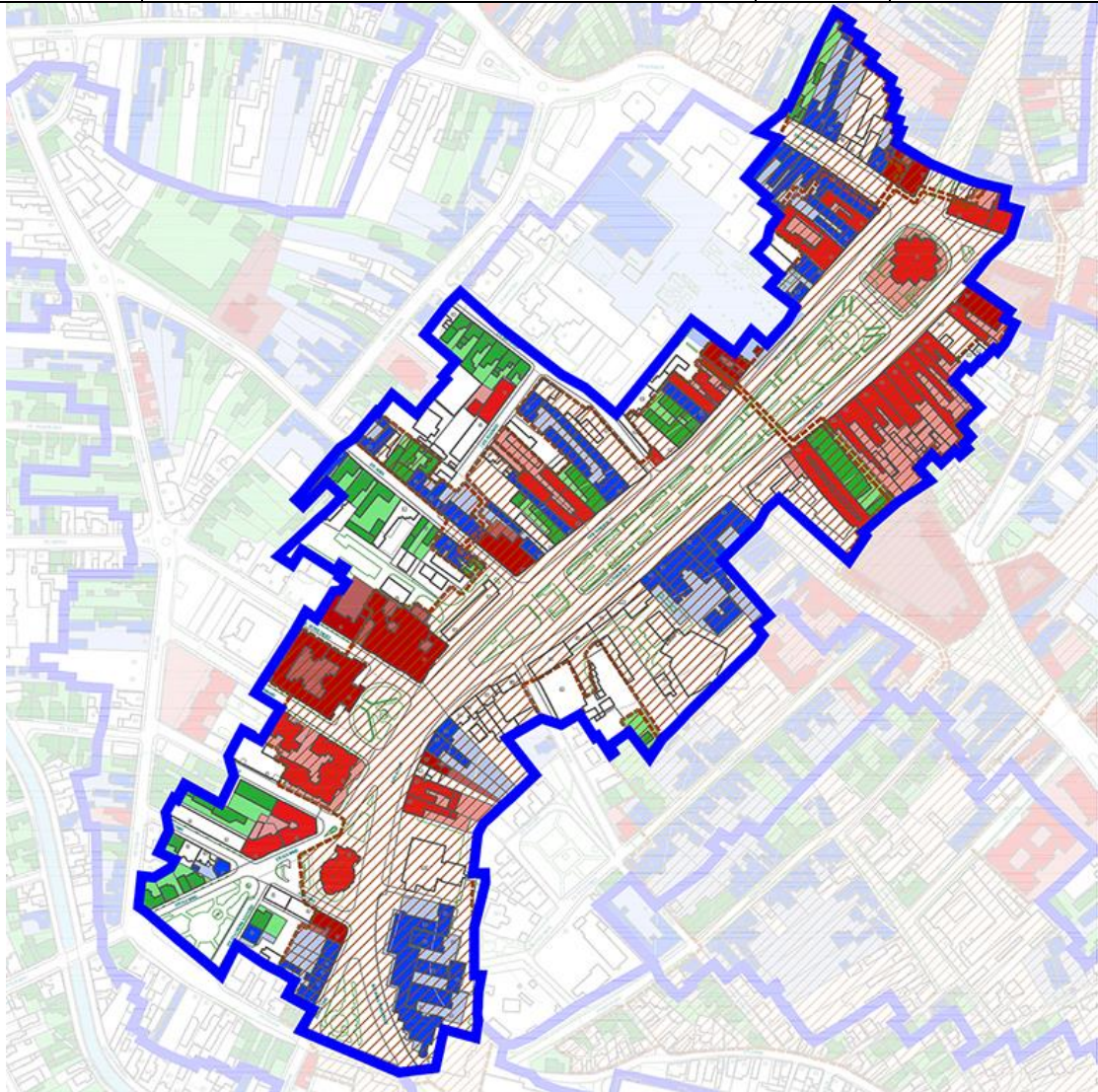
14	FOARTE MARE	II-f	CUZA VODA	DA	MIXT: LOCUIRE - SERVICII - COMERT	Str. Cuza Vodă nr. 1-97, 2-58; Str. Cloșca nr. 1-3, nr. 4-6; Str. G-ral Traian Moșoiu nr. 1-2; Str. Gheorghe Șincai nr. 2; Str. Libertății nr. 1A; Str. Iuliu Maniu nr. 1; Str. Liviu Rebreanu nr. 1-5, nr. 2; Piața Victoriei nr. 11-13, nr. 10, nr.14; Str. Tușnad nr. 9; Str. Tinerețului nr. 2-3; Str. Primăriei nr. 2-3; Str. George Enescu nr. 4-8; Str. Baladei nr. 1-9, nr. 2-10; Str. Horea nr. 23-43, nr. 16-26; Str. Aurel Filimon nr. 17-27, nr. 2-34; Str. Arany Janos nr. 1-5, nr. 2; Str. Călărașilor nr. 11-59, nr. 16-64; Str. Brăila nr. 6; Str. Morii nr. 1-3	22840 3
15	MARE	III-a	CARTIER PAPIU ILARIAN - CIMITIRE	DA	MIXT: LOCUIRE - CULTE	Cimitirul Reformat; Cimitirul Romano-catolic; Cimitirul Evreiesc; Str. Zefirului nr. 1; Str. Al. Papiu Ilarian nr. 17, nr. 2-20; Str. Kőrösi Csoma Sándor nr. 1-25, 2-18; Str. Verii nr. 4; Str. Henri Coanda nr. 2-4A; Str. Gábor Áron nr. 1-43, 2-28	201972
16	MARE	III-b	SANCRAI	DA	LOCUIRE	Str. Cuza Vodă nr. 99, nr. 60-80; Str. Arany Janos nr. 7-43, nr. 4-54; Str. Cloșca nr. 2; Piața Matei Corvin nr. 1-21; Str. Morii nr. 5-49, nr. 2-42; Str. Călărașilor nr. 59A-101, nr. 66-104; Str. Sinaia nr. 1, nr. 2-30; Str. Pavel Chinezu nr. 9A-33; Str. Mihai Eminescu nr. 23-71, nr. 24-62; Str. Rozelor nr. 1-15, nr. 2-18; Str. Stelelor nr. 1-31, nr. 2-28; Str. Bistriței nr. 1-15, nr. 2-6	30230 5

17	MARE	III-c	RODNEI - TUDOR VLADIMIRESCU	DA	LOCUIRE	Str. Belșugului nr. 1-45, nr. 2-36; Str. Sebeșului nr. 1-17, nr. 2-14; Str. G-ral Traian Moșoiu nr. 3-23, nr. 4-26; Str. Ghiocelului nr. 1-15, nr. 2-28; Str. Gheorghe Șincai nr. 1-19, nr. 4-22; Str. Pârâului nr. 1-11, nr. 2-12; Str. Libertății nr. 1-33, nr. 2A-32; Str. Govora nr. 1-17, nr. 2-24; Str. Rodnei nr. 3-89, nr. 2-86; Str. Tudor Vladimirescu nr. 1-49A, nr. 2-56; Str. Plevna nr. 1-5, nr. 2-10; Str. Dr. Emil A. Dandea nr. 1-13, nr. 2-12; Str. Crișan nr. 1-11, nr. 2-12; Str. Ecaterina Varga nr. 1-11, nr. 2-10; Str. Iuliu Maniu nr. 3-13, nr. 18-30; Str. Bodor Peter nr. 12-28; Str. Someșului nr. 1-7, nr. 2-10; Str. Oituzului nr. 1-29, nr. 2-22; Str. Liviu Rebreanu nr. 9, nr. 13-27, nr. 4-44; Str. Lăpușna nr. 1-23, nr. 2-16	28362 2
18	MARE	III-d	GHEORGHE DOJA	DA	MIXT: REPREZENTATIV - LOCUIRE - SERVICII COMERT	Str. Gheorghe Doja nr. 9-139, nr. 10-36, nr. 74-76C; Bd. 1848 nr. 1-5, nr. 2; Str. Crinului nr. 2-4	20897 0
19	MARE	III-e	GARA SUD	DA	REPREZENTATIV SERVICII	Piața Gării nr. 1-5C, nr. 2-4	32392
20	MARE	III-f	BULEVARDUL 1 DECEMBRIE 1918	NU	MIXT: LOCUIRE - SERVICII COMERT	Bd. 1 Decembrie 1918 nr. 53-159, nr. 36-44; Str. Ștefan cel Mare nr. 28, nr. 37	117819
21	MARE	III-g	PARC PLATOU CORNEȘTI	NU	RECREATIONAL	Platoul Cornești; Str. Verii nr. 33-55, nr. 40-48; Str. Trebely nr. 60-78, nr. 97-105; imobilul amfiteatrului delimitat de Str. Pădurii, Pasajul Pădurii și Str. Platoul Cornești, incl. Imobilele de locuințe f.n. din interiorul amfiteatrului; Pădurea Cornești - imobil f.n. delimitat de Str. Cornești, Str. Garofiței și Str. Verii din sudul Platoului Cornești, incl. imobilul de la intersecția Str. Cornești cu Str. Garofiței	23776 7
22	RIDICAT	IV-a	STRADA STRAMBA	NU	LOCUIRE	Str. Strâmbă nr. 1-41A, nr. 16-48; Str. Marton Aron nr. 27-41; Str. Dr. Czákó József nr. 1-3, nr. 6-14; Str. Izvorului nr. 5-7, nr. 6-14; Str. Fântânii nr. 1-11, nr. 2-14; Str. Retezatului nr. 13-21, nr. 24-26	44590

23	RIDICAT	IV-b	MARASTI - MARASESTI	NU	LOCUIRE	Str. Al. Vlahuță nr. 1, nr. 2-4; Str. Motrului nr. 1-5, nr. 2-4; Str. Arieșului nr. 1-5, nr. 2-8; Str. 30 Decembrie nr. 1-11, nr. 2-18; Str. Târnavei nr. 1, nr. 2-8; Str. Mărăști nr. 1-21, nr. 2-40; Piața Mărășești nr. 1-21, nr. 2-20; Str. Pavel Chinezu nr. 1-9; Str. Mihai Eminescu nr. 5-21B, nr. 2B-24A; Str. Brăila nr. 1A-11A, nr. 8-14	121953
24	RIDICAT	IV-c	CANALUL TURBINEI	DA	MIXT: SERVICII INVATAMANT CU INSERTII DE LOCUIRE	Str. Călărașilor nr. 103, nr. 108; Str. Uzinei nr. 2-18; imobile f.n. delimitate de Piața Matei Corvin, Str. Uzinei, Canalul Turbinei și Str. Călărașilor; Str. Sinaia nr. 3 până la intersecția cu Str. Pavel Chinezu; Str. Pavel Chinezu nr. 8-10; imobile f.n. delimitate de Str. Pavel Chinezu, Str. Kós Károly și Canalul Turbinei; Str. Kós Károly nr. 1A; Piața Mărășești nr. 13, nr. 14; imobil f.n. Aquaserv delimitat de Str. Kós Károly, Str. Margaretelor/Canalul Turbinei și Str. Furnicilor; Str. Furnicilor nr. 1, nr. 2-8; imobil f.n. Salubriserv pe Str. Furnicilor	162645
25	RIDICAT	IV-d	INSULA ELBA - PARCUL ELISABETA	NU	MIXT: RECREATIONAL SI SERVICII	Str. Belșugului nr. 47; Str. Tamás Ernő nr. 1-3; imobil f.n. (fost Abator) delimitat de Str. Tamás Ernő, Str. Șoimului și Str. Belșugului nr. 45; Aleea Parcul Sportiv Municipal nr. 4-4/7; Str. Călărașilor nr. 105-107	189050
26	RIDICAT	IV-e	CARTIER ONCSA	DA	LOCUIRE	Piața Onești nr. 1-9, nr. 2-8, inclusiv scuar cu complex comercial ; Str. Libertății nr. 72-106; Str. Milcovului nr. 2-38; Str. Sitarilor nr. 1A-23, nr. 2-20; Str. Salcânilor nr. 1-23, nr. 2-28; Str. Romulus Guga nr. 1-31, nr. 6-12B, inclusiv imobile f.n. delimitate de Str. Romulus Guga, Str. Mioriței și Str. Rovinari; Str. Rovinari nr. 1-39, nr. 45A-49C; Str. Mioriței nr. 1-59B, nr. 2-62; Str. Lebedei nr. 1-31, nr. 2-30; Str. Bethlen Gabor nr. 1-33, nr. 2-34; Str. Siretului nr. 1-25, nr. 2-34; Str. Țesătorilor nr. 1A-7, nr. 2A-8; Str. Hegyi Lajos nr. 1-17, nr. 2A-10; Str. Zidarilor nr. 1-11, nr. 2-10	26795 5

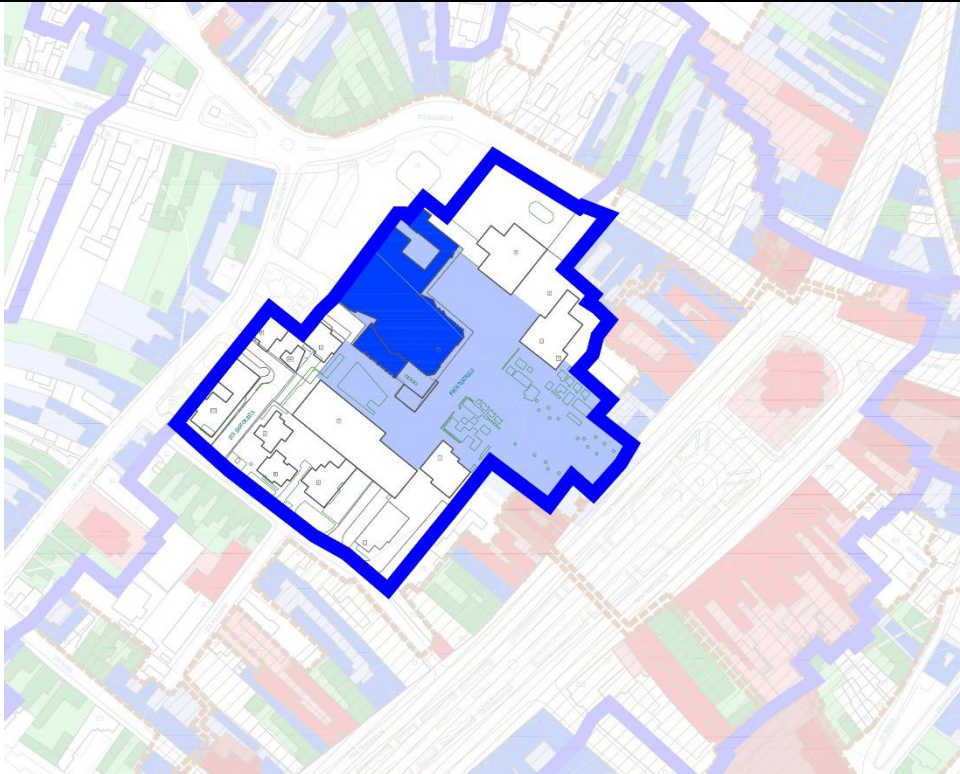
27	RIDICAT	IV-f	CARTIER NICOLAE BALCESCU - PIATA ARMATEI	NU	MIXT: LOUIRE - INVATAMANT	Str. Libertății nr. 97-101; Str. Nicolae Bălcescu nr. 48-56; Piața Armatei nr. 30-38; Str. Ialomiței nr. 4-8; Gimnaziul Nicolae Bălcescu imobil f.n. din interiorul incintei	48515
28	RIDICAT	IV-g	PARCELAREA DAMBU PIETROS	NU	LOUIRE	Str. Gheorghe Doja nr. 79-81; Str. Îngustă nr. 1-3, nr. 2-4; Str. Széchenyi István nr. 1-65, nr. 2-68; Str. Lămâitei nr. 1-5, nr. 2-8; Str. Ceahlău nr. 30; Str. C-tin Dobrogeanu Ghenea nr. 11-67, nr. 6-54; Str. Dâmbul Pietros nr. 1-27, nr. 2A-10; Str. Piatra de Moară nr. 1-7, nr. 2-16; Str. Turnul Roșu nr. 1-3A, nr. 2A-8; Str. Cucului nr. 2, nr. 3; Str. Slatina nr. 1-29, nr. 2-26; Str. Urcușului nr. 1, nr. 2-10; Str. Deva nr. 2; Str. Cireșului nr. 1-19, nr. 2-16	135852
29	RIDICAT	IV-h	PARCELAREA PREDEAL	NU	LOUIRE	Str. Crinului nr. 1-5, nr. 6-22; Str. Petrila nr. 1-7; Str. Predeal nr. 1-27, nr. 4-38; Str. Tudor Vladimirescu nr. 67- 93, nr. 58-70A; Str. Grădinarilor nr. 11A-21, nr. 20-26; Str. Bobâlna nr. 3-23, nr. 2-24; Str. Narciselor nr. 1	72400
30	RIDICAT	IV-i	PARCELAREA VULTURILOR	DA	LOUIRE	Str. Vulturilor nr. 1-41, nr. 2-14; Str. Budai Nagy Antal nr. 5-35, nr. 8-30; Str. Dâmboviței nr. 1-17, nr. 2- 32; Str. Tudor Vladimirescu nr. 105- 135; Str. Bucegi nr. 1-15A, nr. 2-28; Str. Nirajului nr. 1-3, nr. 2-4; Str. Teilor nr. 1-3, nr. 2-4; Str. Amurgului nr. 1A-3, nr. 4-6; Str. Zărnești nr. 1-7, nr. 2-4, inclusiv imobil f.n. la intersecția cu Str. Vulturilor	81797
31	RIDICAT	IV-j	PARCELAREA PALTINIS	DA	LOUIRE	Str. Substejăriș nr. 111; Str. Predeal nr. 115-121; Str. Săliște nr. 1-21, nr. 2-18; Str. Păltiniș nr. 1-25, nr. 2-22; Str. Năvodari nr. 1-7, nr. 2-14; Str. Tudor Vladimirescu nr. 134- 168	41735
							453918 1

5.3.1. Evidențierea caracteristicilor zonelor construite protejate propuse cu grad de protecție maxim

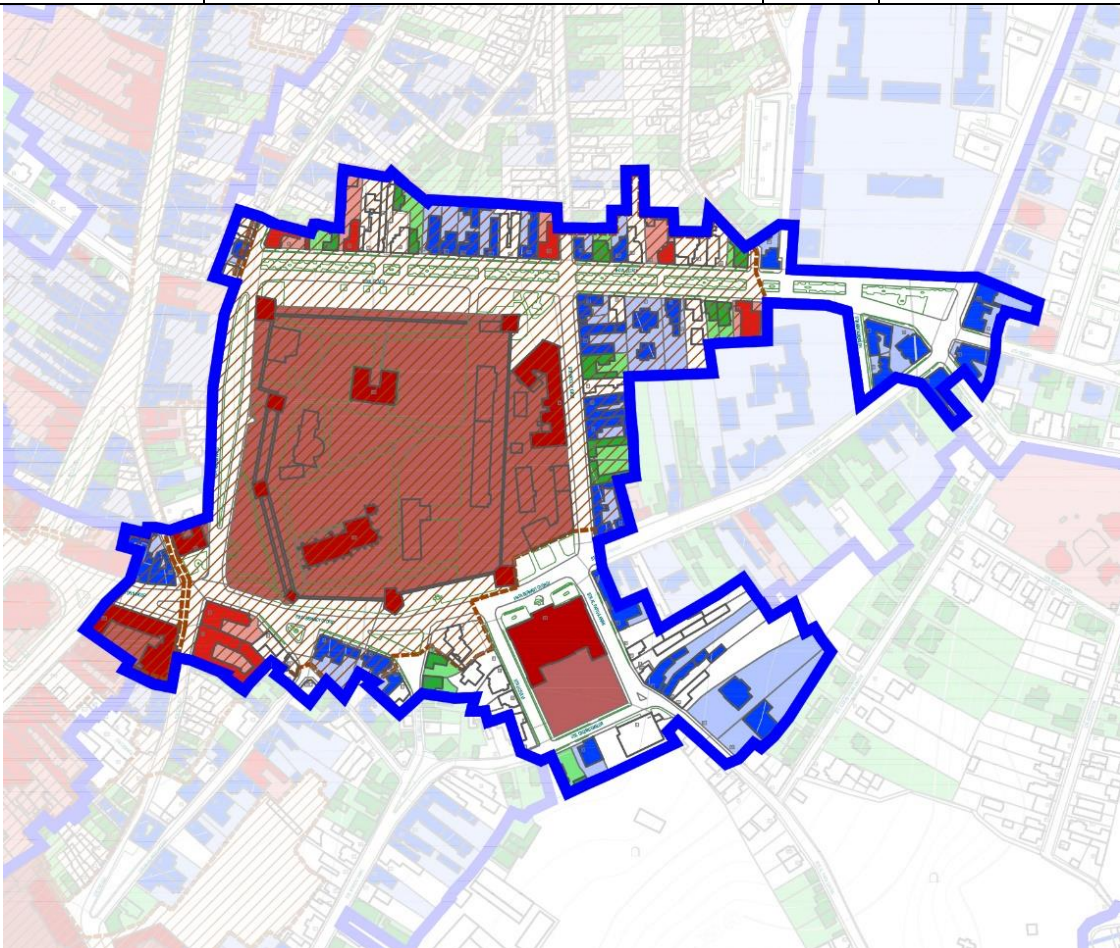
1	Denumire ZCP	PIATA TRANDAFIRILOR	Indice	I-a-1
				
Delimitare	Str. Călărașilor nr. 1-7, nr. 2-14; Str. Revoluției nr. 1-imobil f.n. între Pta. Trandafirilor 2 și Str. Revoluției nr. 2; Piața Petőfi Sándor nr. 3; Piața Trandafirilor nr. 1-2, nr. 3-30, nr. 31-59, nr. 32-60; Str. Bartok Bela nr. 1-17, nr. 2B-2A; Str. Poligrafiei nr. 1-3, nr. 4-6; Str. Horea nr. 1-21, nr. 2-14; Str. George Enescu nr. 2; Str. Primăriei nr. 1; Str. Tineretului nr. 1-2; Str. Tușnad nr. 1-7, nr. 2-4; Str. Iuliu Maniu nr. 2-12; Piața Cardinal Iuliu Hossu nr. 2-3; Piața Victoriei nr. 1-3, nr. 2-4, nr. 5-10, nr. 6-8, nr. 19-35, nr. 18-36			

Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Piața a fost constituită în mod organic, începând cu secolului XV când târgul începe să coboare de pe terasa superioară a Cetății, în zona de nord a pieței începând să se construiască reședințe ale notabilităților orașului, pe traseul Pieței Petofi și Călărașilor, construcții datând de la jumătatea secolului XVI,. Pe malurile pârâului ce traversa de la nord la sud, în acest areal încep din secolul XVI să fie organizate târguri comerciale ale orașului, această zonă constituindu-se de la început într-o zonă cu caracter puternic comercial și reprezentativ. Piața primește forma și caracterul general păstrat și astăzi, începând cu secolul XVIII, când interesul locuitorilor pentru acest spațiu devine major, construindu-se pe ambele fronturi clădiri reprezentative cu două sau mai multe niveluri, frontul la piață începând să devină continuu. Din secolul XIX, caracterul reprezentativ al zonei se amplifică, clădirea primăriei orașului fiind construită central în zona de nord a pieței. În secolul XX, se densifică fronturile construite și clădirile deja construite se remodelează în spiritul noilor curente arhitecturale, acest lucru dovedind o efervescență a activităților și reprezentativității spațiului, realizate de comunitatea locală. Zona cuprinde pe latura de nord-vest țesutul secundar de pe străzile de străpungere Horea și Bartok Bela, ce au un fond construit tratat neglijent și secundar deși se află în relație de proximitate imediată cu spațiul pieței. Piața primește din punct de vedere urbanistic o „închidere” de o valoare extraordinară și pe zona de sud odată cu operațiunile urbanistice de la începutul secolului XXI, prin construcția clădirilor monumentale ale fostului Palat al Primăriei, a Palatului Culturii, ambele proiectate de arhitecții Komor Marcell și Jakab Dezső și a fostei clădiri a Prefecturii (Comitatului), clădire ce nu a fost însă finalizată decât după 1940. Acest ansamblu unitar stilistic, numit Piața Victoriei, aparținând stilului Secession, punctează închiderea sudică a întregului parcurs urban, incluzând Piața Trandafirilor, spațiul fiind perceput într-o continuitate logică, deși la nivel administrativ sunt împărțite. Zona cuprinde pe latura de sud țesutul secundar de pe străzile Iuliu Maniu și Liviu Rebreanu, ce au un fond construit de calitate constituit cu elemente stilistice Secession. În perioada comunistă s-au produs inserții de blocuri de locuințe de-a lungul fronturilor pieței, cu unele decalaje în regimul de înălțime constituit, cu precădere pe fronturile sudice. Operațiunea urbană majoră de construire a Teatrului de stat de la începutul anilor 1970 și a blocurilor de locuințe din jur, a fost intervenția ce a produs nu doar desființarea unui fond istoric valoros ci și destructurarea frontului continuu al pieței pe frontul nord-vestic, creând-se Piața Teatrului și o serie de disfuncții legate de organizarea și orientarea spațiilor reziduale rezultate. Zona cuprinde pe latura de nord-vest țesutul istoric pe ambele fronturi ale străzii Călărași, cu un fond construit istoric și valoros, în relație de proximitate imediată cu spațiul pieței, însă în stare de destructurare prin relaționarea cu disfuncția creată de inserarea pieței Teatrului de Stat.
Valoare	Piața simbol a orașului, păstrând un fond construit de o valoare excepțională, atât istoric cât și ca arhitectural-stilistic

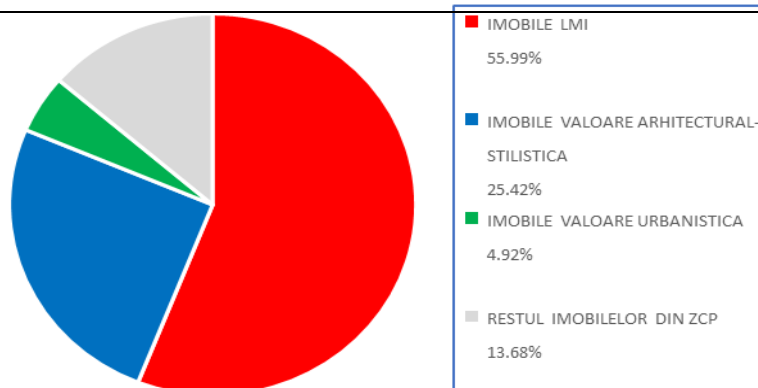
Imobile LMI	36	 <table><tr><td>■</td><td>IMOBILE LMI</td><td>32.69%</td></tr><tr><td>■</td><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>23.66%</td></tr><tr><td>■</td><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>12.72%</td></tr><tr><td>■</td><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>30.93%</td></tr></table>	■	IMOBILE LMI	32.69%	■	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	23.66%	■	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	12.72%	■	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	30.93%
■	IMOBILE LMI		32.69%											
■	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	23.66%												
■	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	12.72%												
■	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	30.93%												
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	24													
Ansambluri arhitecturale in LMI	MS-II-a-A-15451 Ansamblul urban "Piața Trandafirilor"(partea de nord-est) MS-II-a-A-15452Ansamblul urban Zona centrala-centru comercial MS-II-a-A-15462Ansamblul urban "Str. Horia"													
Zone arheologice LMI si RAN	Palatul Primăriei din Târgu Mureș – Városháza MS-II-m-B-15576 Fosta mănăstire a franciscanilor de la Târgu Mureș – Piața Trandafirilor nr. 10 MS-II-m-A-15552 Zona cu potențial arheologic													
Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: reprezentativ administrativ si servicii comerciale, cu inserții de locuire de tip colectiv													
Disfuncții	Dimensionarea secțiunii carosabilului in favoarea traficului Lipsa de întreținere a fondului construit valoros mutilarea, abandonarea, demolarea arbitrara si utilizarea agresiva a monumentelor si construcțiilor valoroase si tratarea neunitara a fațadelor si construcțiilor aflate in planul secundar si pe străzile adiacente pieței Spatii reziduale rezultate din destructurarea țesutului istoric al zonei Discontinuități ale țesutului învecinat si ale calității arhitecturale a fronturilor Utilizarea spatiilor publice ca spatii de parcare – parcaje dispersate in întreg spațiul pieței si adițional Spatii verzi minimalizate si cu plantații neunitare.													
Grad de protecție	Maxim													

2	Denumire ZCP	PIATA TEATRULUI	Indice	I-a-2
				
Delimitare	Piața Teatrului nr. 1-9, nr. 2-10			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Piața a fost constituita în mod programatic, în perioada comunistă, în 1974 inaugurându-se Teatrul de Stat Târgu Mureș. Operațiunea majoră de construire a Teatrului de stat de la începutul anilor 1970 a implicat demolări de anvergură, parțial frontul de nord-vest constituit la Piața Trandafirilor. Printre pierderile de fond construit valoros istoric se numără și fosta mănăstire franciscană, păstrându-se doar turnul clopotniței. Odată cu proiectul dalei urbane și a clădirii teatrului s-a construit un complex amplu, în planul secund al pieței, format din blocuri de locuințe și un hotel, amplasate tipic principiilor urbanistice corbusiene. Ansamblul teatrului deși are calități arhitecturale indiscutabile, specifice epocii în care s-a construit, a fost intervenția ce a produs nu doar desființarea unui fond istoric valoros, ci și o destructurarea a unui țesut istoric constituit și o serie de disfuncții legate de organizarea și orientarea spațiilor reziduale rezultate.			
Valoare	Piața populară a orașului, utilizată ca un buzunar de „respiro” a traficului din Piața Trandafirilor			
Imobile LMI	nu			

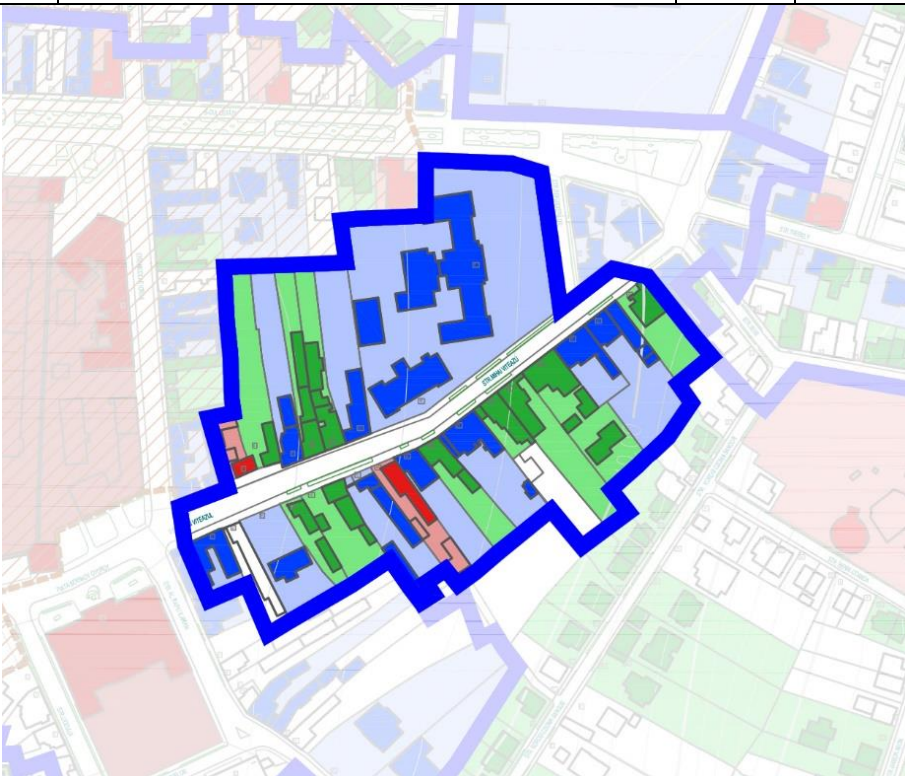
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	nu	
Ansambluri arhitecturale in LMI	nu	
Zone arheologice LMI si RAN	Nu	
Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: cultural – loisir si locuire de tip colectiv, cu inserții de servicii comerciale	
Disfuncții	Lipsa de întreținere a fondului construit al teatrului și a amenajării urbane Tratarea neunitara, fără control, a fațadelor și construcțiilor aflate în planul secundar și pe străzile adiacente pieței Spații reziduale rezultate din destructurarea țesutului istoric al zonei Discontinuități ale țesutului învecinat și ale calității arhitecturale a fronturilor Utilizarea spațiilor publice și reziduale ca spații de parcare Spații verzi minimalizate și cu plantații neunitare.	
Grad de protecție	Maxim prin difuzie, fiind în relație directă cu spațiul urban de valoare excepțională a Pieței Trandafirilor	

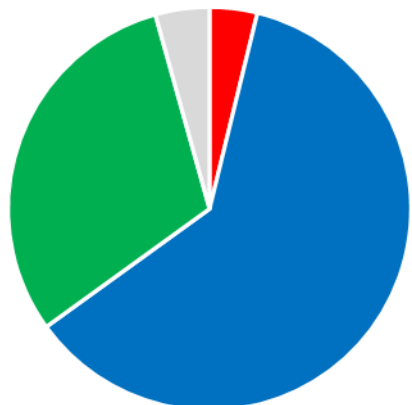
3	Denumire ZCP	CETATE	Indice	I-b-1
				

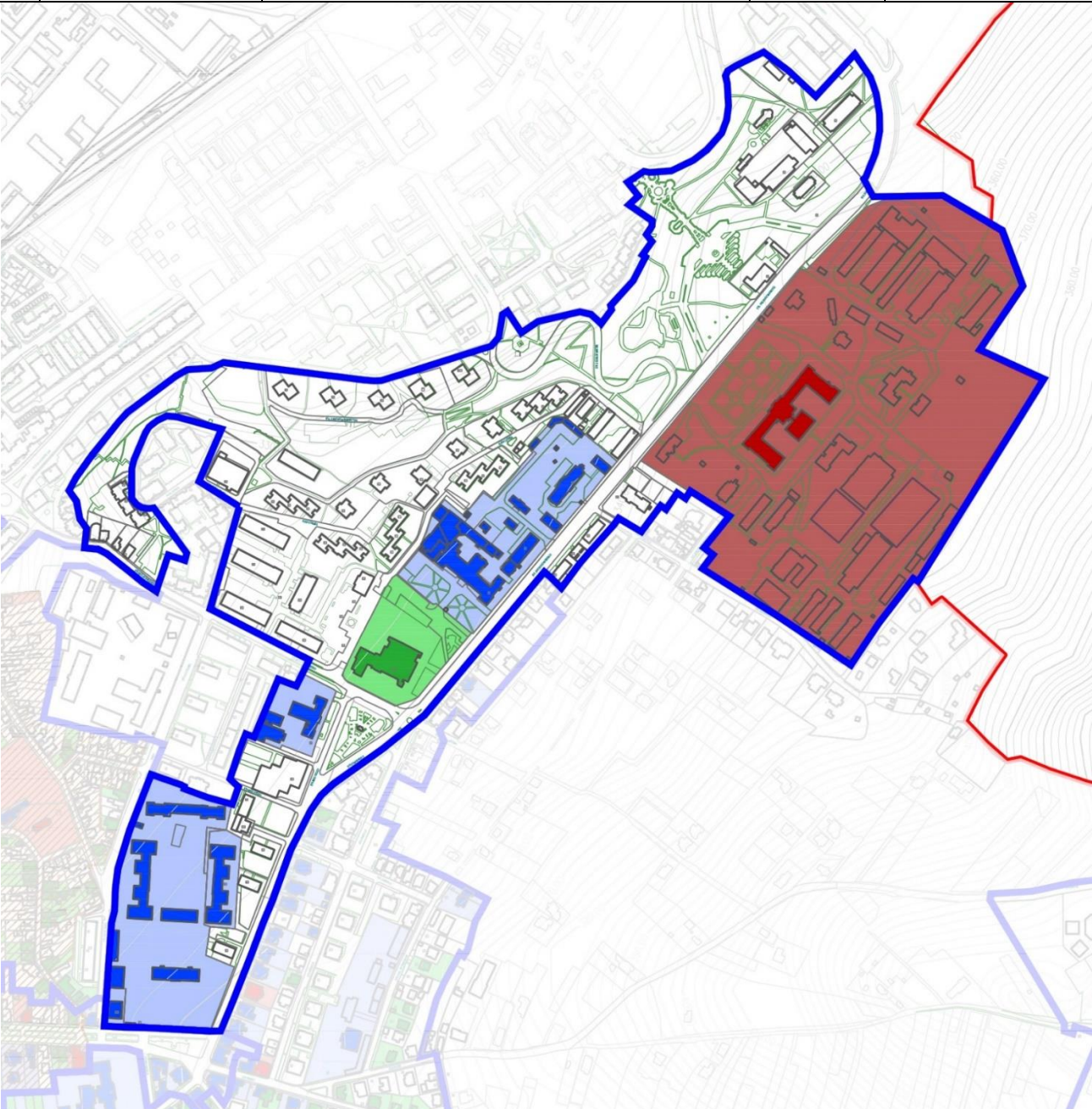
	Delimitare	Str. Avram Iancu nr. 2-2A-2B, 3A-5-5A-5B; Bd. Cetății nr. 1-41, nr. 2-12; Str. Mitrop. Andrei Șaguna nr. 37; Str. Mihai Viteazul nr. 1, nr. 19, nr. 34-38; Str. Trebely nr. 1; Str. Nicolae Iorga nr. 1, nr. 2-14; Str. Brigadierilor nr. 1-3; Piața Bernady Gyorgy nr. 3, nr. 2-12; Str. Al. Papiu Ilarian nr. 1-15 Str. Crizantemelor nr. 5, nr. 6-8; Str. Liceului nr. 2-6; Str. Erou Lt. Petre Popescu nr. 1-3, nr. 2-4; Str. Mihail Kogălniceanu nr. 17-17A, nr. 20bis; Str. Târgului nr. 1; Piața Trandafirilor nr. 61; Piața Petofi Sandor nr. 1; Str. Poștei nr. 1
	Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Cetatea, fosta mănăstire franciscana de secol XIII, fortificată parțial în secolele XIV-XV și ulterior fortificată în forma pe care o cunoaștem și azi, în prima jumătate a secolului XVII, la inițiativa judeului orașului Borsos Tamas, este cel mai reprezentativ ansamblu construit istoric al orașului, recunoscut de comunitate în unanimitate ca reprezentând imaginea emblematică a orașului. Zona cuprinde fosta piață medievală Petofi, ce reprezenta zona centrală a târgului medieval, în relație directă cu accesul spre biserica mănăstirii și făcea legătura spre sud, pe drumul Târgului, către zona de târg comercial medieval, ce se afla în zona Bisericii Sfântul Nicolae, dispărută din secolul XVII – zona actualului Liceu Teoretic Bolyai Farkas. Sunt adăugate zonei, amenajările urbane și sistematizările de la începutul secolului XXI, din timpul primarului Bernady Gyorgy: bulevardul Cetății pe latura de nord, Piața Bernady Gyorgy pe latura de sud incluzând intersecțiile cu străzile Băilor, Erou Lt. Popescu, Liceului și Alexandru Papiu Ilarian, strada Nicolae Iorga pe latura estică și strada Avram Iancu cu fronturile construite aferente. Țesutul de pe latura sudică a Cetății incluzând Liceul Alexandru Papiu Ilarian cuprinde perspective succesive valoroase asupra Cetății.
	Valoare	Zona emblematică a orașului, păstrând atât imaginea construcției fundamentale în conștiința comunității, cât și memoria locului primordial de formare a localității, păstrând un fond construit de o valoare excepțională atât istoric cât și ca arhitectural-stilistic.
	Imobile LMI	11

	Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	18	
	Ansambluri arhitecturale in LMI	MS-II-a-A-15454	Ansamblul urban "Zona cetății"
	Zone arheologice LMI si RAN	Cetate - Sit arheologic medieval MS-II-a-A-15454 Universitatea Petru Maior - Sit arheologic RAN 114328.44 Zona cu potențial arheologic	
	Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: cultural - loisir, învățământ - culte, cu inserții de locuire de tip unifamilial	
	Disfuncții	Dimensionarea secțiunii carosabilului în favoarea traficului pe secțiunea Piața Petofi, Piața Georgy Bernady spre strada Mihai Viteazu Lipsa de întreținere a fondului construit valoros mutilarea, abandonarea și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase Tratarea neunitară a fațadelor și construcțiilor aflate în planul secundar Discontinuități ale țesutului învecinat și ale calității arhitecturale a fronturilor (strada Avram Iancu) Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare - parcaje dispersate pe toate traseele istorice (bulevardul Cetății) Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare.	
	Grad de protecție	Maxim	

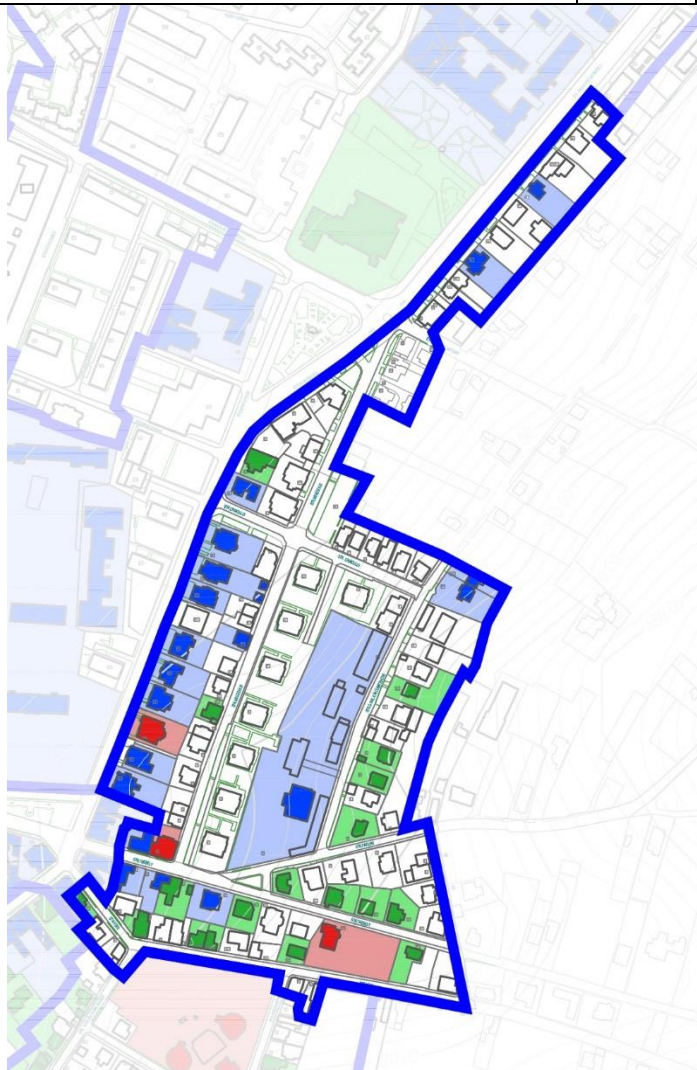
4	Denumire ZCP	MIHAI VITEAZU	Indice	I-b-2
				
Delimitare		Str. Mihai Viteazul nr. 3-17, nr. 2-32		

Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Artera istorica constituită în perioada medievală, ce păstrează tipologia parcelarului tipică divizărilor de tip medieval, cu parcele de lungimi considerabile și front continuu constituit la sfârșitul secolului XX, începutul secolului XX. Zona se află în relație directă cu zona Cetății, continuând sistematizările orașului și fiind poarta către zona orașului modern, constituit la începutul secolului XXI.										
Valoare	Zona istorica de tranzit a valorilor orașului, păstrând un parcelar de forma medievală cu un fond construit de secol XXI, de o valoare deosebita arhitectural-stilistica.										
Imobile LMI	2	 <table><tr><td>IMOBILE LMI</td><td>3.82%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>61.23%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>30.61%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>4.34%</td></tr></table>		IMOBILE LMI	3.82%	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	61.23%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	30.61%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	4.34%
IMOBILE LMI	3.82%										
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	61.23%										
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	30.61%										
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	4.34%										
Fond construit valoros propus pentru introducerea in LMI	4										
Ansambluri arhitecturale in LMI	Nu										
Zone arheologice LMI si RAN	Zona cu potențial arheologic										
Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: învățământ si locuire de tip unifamilial										
Disfuncții	Dimensionarea secțiunii carosabilului în favoarea traficului pe strada Mihai Viteazu Lipsa de întreținere a fondului construit valoros mutilarea, abandonarea, demolarea arbitrara si utilizarea agresiva a monumentelor si construcțiilor valoroase										
Grad de protecție	Maxim prin difuzie, fiind in relație directă cu spațiul urban de valoare excepțională a Cetății și făcând legătura orașului vechi cu o altă zonă de maxim interes, zona Clinicilor										

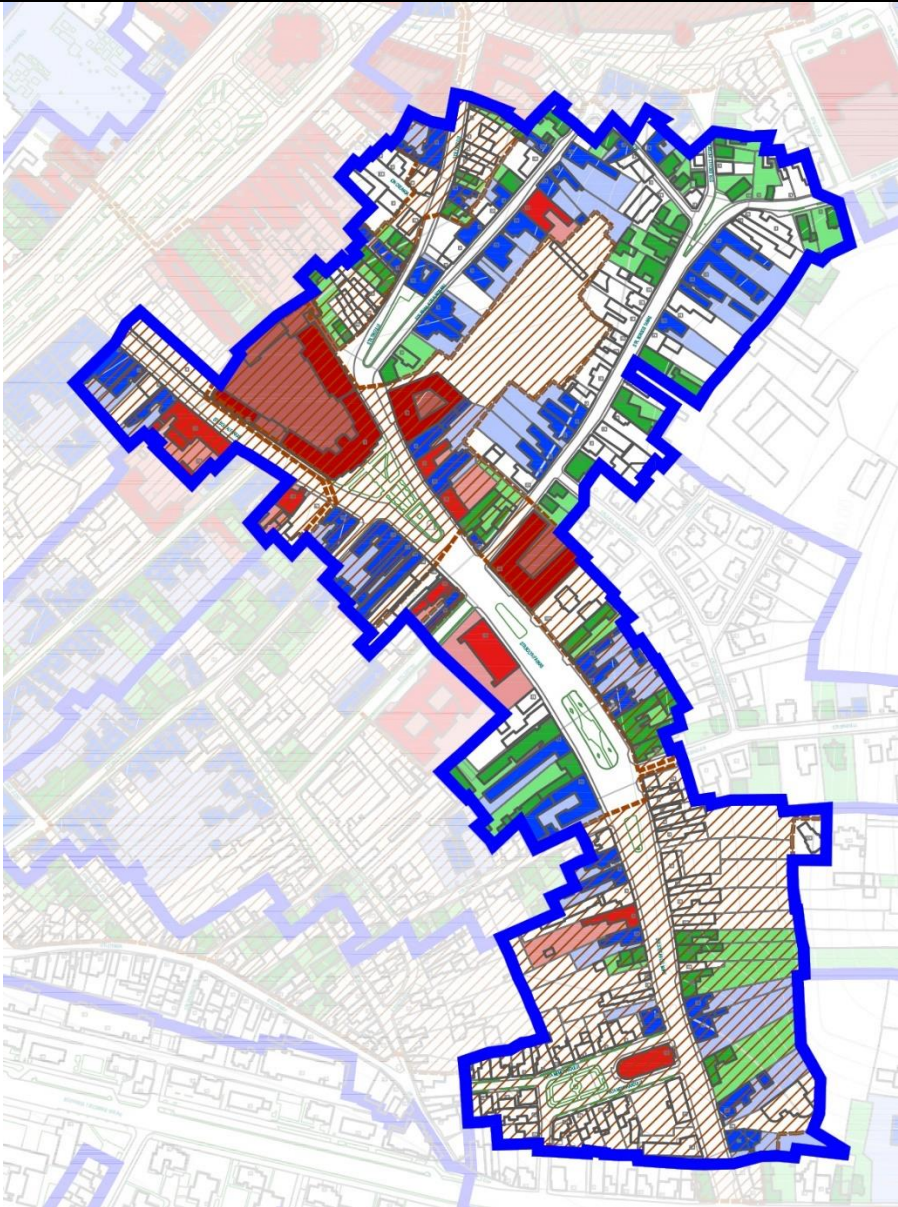
5	Denumire ZCP	CLINICILOR – PARC EROILOR	Indice	I-c-1
				
Delimitare	Bd. Cetății nr. 43-43/A; Str. Mihai Viteazul nr. 21-33; Str. Nicolae Grigorescu nr. 5-11, nr. 15-17, nr. 27-35; Aleea Cornișa nr. 1-17, nr. 2-26; nr. 31-35; Str. Secuilor Martiri nr. 1; Str. Constantin Romanu Vivu nr. D2-D10; Str. Gheorghe Marinescu nr. 1-7B, nr. 15, nr. 19, nr. 21 Parcul Eroilor, Biserica f.n. din Parcul Eroilor, nr. 31, nr. 26-40			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Traseul dat de actualele bulevarde Mihai Viteazu si Gheorghe Marinescu, ce pornește de la capătul estic al străzii Cetății, urcă pe cornișa următoarei terase, de deasupra Cetății, a fost constituită programatic în 1900-1911 odată cu			

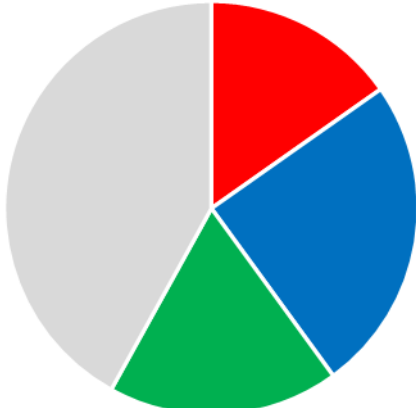
	ridicarea în zonă a primului ansamblu de utilitate publică, fostul Azil de Copii (actuala clinica de pneumologie) inaugurat în 1903, în timpul primariatului lui Bernady Gyorgy. Direcția traseului străzii era deja indicată de frontul estic al construcțiilor cazărmii de infanterie Franz Iosef (1895), ansamblu de mari dimensiuni, din care unul din corpurile istorice este transformat la ora actuală în Judecătoria, cu aliniere la bulevardul Mihai Viteazu. Ulterior, de-a lungul arterei se construiește ansamblul major al fostei Școli de Ofițeri (1903-1911), actuala Universitate de Medicina si Farmacie, ce domină prin dimensiuni, suprafață și calitatea fondului istoric construit întreaga artera. Este singurul ansamblu ce se află pe partea estică a acestor bulevarde, restul obiectivelor de utilitate publică fiind pe partea vestică. În prima decadă a secolului XX, tot de-a lungul acestei artere se construiește Spitalul Militar 1903-1911 (actuala clinică de ortopedie I), în spatele cazărmii Franz Iosif, spre nord. În anii perioadei interbelice, în 1924, începe construcția Spitalului Municipal (actual Spital Clinic Județean), finalizată în 1937. Traseul primește forma și caracterul general, păstrat în prezent, al ansamblurilor de mari dimensiuni de interes public, amplasate la distanță unul de altul, cu spații interstițiale tratate ca spații verzi. Pe partea estică a acestui traseu, la începutul secolului XXI, este dezvoltată cartezian pe partea estică, o parcelare cu străzi paralele și perpendiculare cu bulevardul, parcelarea având terenuri pentru locuințe, de dimensiuni similare. În perioada 1910 – 1930, în mod special pe primul rând la bulevard se dezvoltă un cartier cu un fond construit de calitate. Odată cu trasarea și urbanizarea terasei superioare a orașului, vis-a-vis de incinta Școlii de Ofițeri, suprafața actuală a Parcului Eroilor rămâne o zonă difuză, periurbană și semiantropizată, greu de construit din cauza diferenței mari de înălțime între traseul de cornișă al bulevardului Gheorghe Marinescu și drumul de acces în oraș dinspre Reghin, actual bulevard 22 Decembrie 1989, între cote diferența fiind de aproximativ 35m. Se conturează aleea Secuilor Martiri ce parcurge șerpuit această diferență și face legătura între cele două terase din fața Școlii de Ofițeri. Această zonă rămâne fără o sistematizare certă până în perioada comunistă, când tot fără o programare urbanistică clară a acestui spațiu, se construiesc pe cornișele teraselor intermediare blocuri de locuințe de înălțimi variabile, în timp ce mari suprafețe de teren sunt abandonate, rămase reziduale, fără nicio amenajare. Zona Parcului Eroilor constituit la începutul anilor 1950, deși are un concept central de preluarea a diferenței de nivel într-o amenajare peisajeră, este nefinalizat, nu se concretizează într-o suprafață definită, limitele sale disipându-se între spațiile interstițiale dintre blocuri și alei cu caracter incert. Zona nord-vestică a bulevardului, după ansamblul fostei Școli de Ofițeri, este trasată și finalizată în perioada comunistă printr-o mare buclă ce preia diferența de pantă, cu această ocazie mușcându-se suprafețele mari din terenurile dinspre Parcul Eroilor pentru amplasarea unor ansambluri publice de mari dimensiuni Liceul Gheorghe Marinescu și un centru pentru apertura medicală. Între fostul Spital Militar (actual spital clinic județean) și fostul Spital Militar (actuala clinica de ortopedie I) în acest spațiu interstițial tratat cu plantații, este construit în anii comunismului un mare ansamblu de cămine studentești.
Valoare	Zona de mare interes public, fiind dominată de învățământul universitar de

	medicină în toate aspectele funcționale ale acestuia și de servicii medicale specializate. Păstrează un fond construit de o valoare excepțională, atât istoric cât și ca arhitectural-stilistic.									
Imobile LMI	1	<table><tr><td>■ IMOBILE LMI</td><td>34.68%</td></tr><tr><td>■ IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>16.41%</td></tr><tr><td>■ IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>3.08%</td></tr><tr><td>■ RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>45.83%</td></tr></table>	■ IMOBILE LMI	34.68%	■ IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	16.41%	■ IMOBILE VALOARE URBANISTICA	3.08%	■ RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	45.83%
■ IMOBILE LMI	34.68%									
■ IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	16.41%									
■ IMOBILE VALOARE URBANISTICA	3.08%									
■ RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	45.83%									
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	2									
Ansambluri arhitecturale in LMI	Nu									
Zone arheologice LMI si RAN	Fosta fabrică de cărămizi RAN 114328.4 Sit 21 - Situl arheologic de la Târgu Mureș - Universitatea de Medicină și Farmacie Zona cu potențial arheologic									
Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: servicii de învățământ universitar de medicină și servicii medicale specializate, cu inserții de locuire de tip colectiv									
Disfuncții	Dimensionarea secțiunii carosabilului marilor bulevarde în favoarea traficului, trasee secundare de alei având un caracter incert pietonal-carosabil, străzi carosabile ce traversează zona „pietonală” a parcului, zone extinse de-a lungul bulevardelor principale fără treceri de pietoni Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea, abandonarea, utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase Lipsa amenajării spațiilor verzi într-un mod coerent; Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare. Spații reziduale rezultate din dezvoltarea unor obiective diverse în zonă, fără o sistematizare și programare urbanistică a spațiului. Discontinuități ale țesutului învecinat al locuirii colective și a calității arhitecturale a fronturilor secundare Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare - parcaje dispersate în întreg spațiul verde si le trotuare									
Grad de protecție	Maxim									

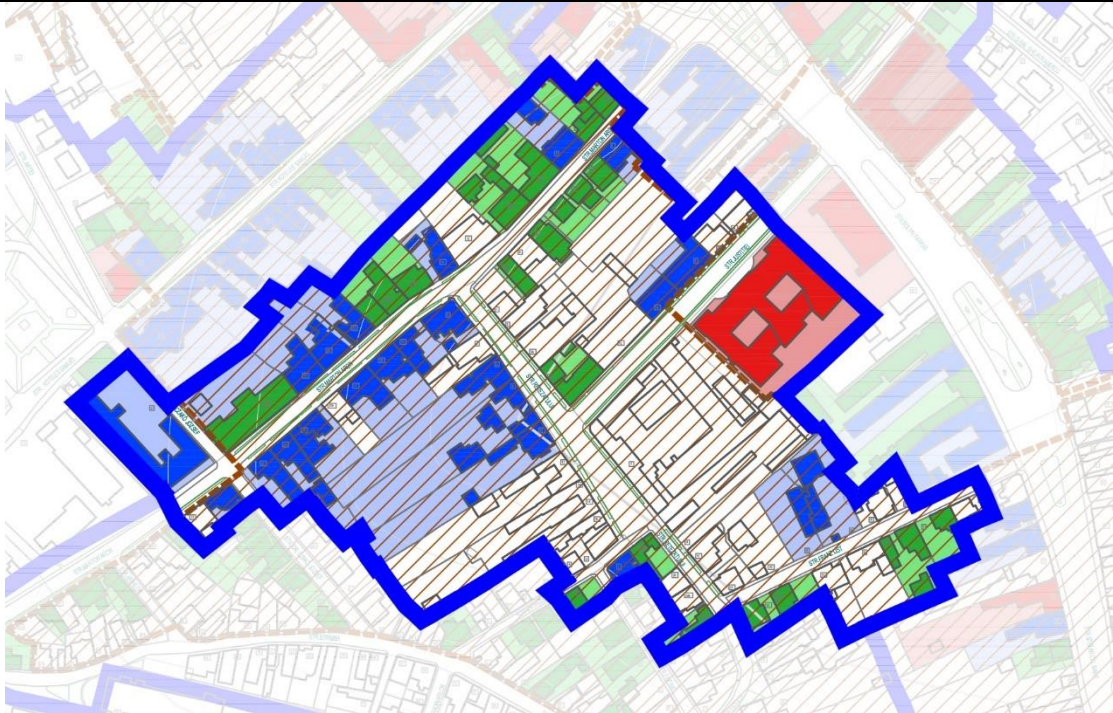
6	Denumire ZCP	PARCELAREA GHEORGHE MARINESCU	Indice	I-c-2
				
Delimitare	Str. Mihai Viteazul nr. 40-60; Str. Argeşului nr. 1-27, nr. 2-28; Str. Dimitrie Cantemir nr. 2A; Str. Gheorghe Marinescu nr. 2-24; Str. Crângului nr. 1-11A; Str. G-ral Ion Dumitrache nr. 1-5, nr. 2-20A; Str. Pădurii nr. 1-3, nr. 2-4; Str. Privighetorii nr. 1-5; Str. Trebely nr. 3-19, nr. 2-16, până la intersecția cu Str. Privighetorii; Str. Verii nr. 1-13, nr. 2-2A, nr. 6-8			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Traseul dat de actualele bulevarde Mihai Viteazu și Gheorghe Marinescu, ce pornește de la capătul estic al străzii Cetății, urcă pe cornișa următoarei terase, de deasupra Cetății, a fost constituită programatic în 1900-1911, odată cu ridicarea în zona primului ansamblu de utilitate publică fostul Azil de Copii (actuala clinică de pneumologie) inaugurat în 1903, în timpul primariatului lui Bernady Gyorgy. Pe partea estică a acestui traseu, la începutul secolului XXI, este dezvoltat cartezian pe partea estică, o parcelare cu străzi paralele și perpendiculare cu bulevardul, parcelarea avân			

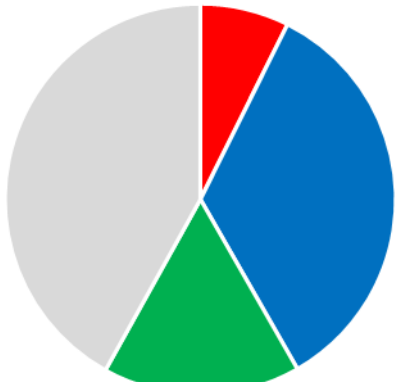
	terenuri pentru locuințe, de dimensiuni similare. În perioada 1910 – 1930, în mod special pe primul rând la bulevard, se dezvoltă un fond construit de calitate. Cartierul modern ce se dezvoltă la începutul secolului XX, se închidea pe partea vestică cu străzile General Ion Dumitrescu și Privighetorii. Vilele ce s-au construit în această zonă erau locuințe ale personalităților vremii ale orașului, profesori, medici, interesul deosebit pentru această nouă zonă rezidențială, fiind susținută de faptul că reședința primarului Bernady Gyorgy se află în acest cartier, vila păstrându-se la intersecția străzii Pădurii cu strada Trebely, (astăzi parte a Direcției Generale pentru Protecția Drepturilor Copilului). Cu excepția faptului că în anii comunismului (~1970) pe strada Argeșului s-a inserat o line de 8 blocuri de locuințe, distrugându-se în această operațiune parcelarul insulei ce cuprinde și reședința primarului Bernady și provocând o de structurare a fondului construit din imediata apropiere, zona este conservată la nivel de parcelar și fond construit. Zona se află în relație directă cu zona Clinicilor, făcând parte din sistematizările orașului de la începutul secolului XXI.									
Valoare	Zona istorică rezidențială unitară ca tramă stradală, parcelar și fond construit, de o valoare deosebită arhitectural-stilistică.									
Imobile LMI	2	<table><tr><td>IMOBILE LMI</td><td>5.45%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>34.04%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>13.76%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>46.74%</td></tr></table>	IMOBILE LMI	5.45%	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	34.04%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	13.76%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	46.74%
IMOBILE LMI	5.45%									
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	34.04%									
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	13.76%									
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	46.74%									
Fond construit valoros propus pentru introducerea in LMI	7									
Ansambluri arhitecturale in LMI	Nu									
Zone arheologice LMI si RAN	Zonă cu potențial arheologic									
Funcțiunea dominantă a zonei	unitar: locuire de tip unifamilial cu inserție de locuire mixtă									
Disfuncții	Dimensionarea secțiunii carosabilului în favoarea traficului pe strada Mihai Viteazu și, în acest fel, privându-se relaționarea între cele două zone, de o parte și de alta a bulevardului, constituite în aceeași perioadă, unitar Lipsa de întreținere a fondului construit valoros mutilarea, demolarea arbitrară și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase. Lipsa unei protecții la nivel de obiect a fondului construit foarte valoros.									
Grad de protecție	Maxim									

7	Denumire ZCP	FARKAS BOLYAI	Indice	I-d-1
				
Delimitare	Str. Bolyai Farkas nr. 1-29, nr. 2-40; Str. Justiției nr. 2; Str. Franz Liszt nr. 1; Str. Ștefan cel Mare nr. 1-35, nr. 2-26; imobil f.n. intersecția cu Str. Bradului Piața Memorandului nr. 1-17, nr. 2-16; Str. Borsos Tamas nr. 1-27, nr. 2-32; Str. Crizantemelor nr. 1-5, nr. 2-4; Str. Erou Lt. Petre Popescu nr. 5-11, nr. 6-8; Str. Băilor nr. 1-7, nr. 2-12; Str. Mihail Kogălniceanu nr. 1-15, nr. 2-20bis Str. Târgului nr. 3-23, nr. 2-18; Str. Ion Creangă nr. 1-7			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea	Traseul străzii Bolyai Farkas, ce se continuă cu Ștefan cel Mare, este una dintre arterele cele mai vechi ale târgului medieval, fiind drumul ce ieșea din târgul comercial medieval, ce se afla în zona Bisericii Sfântul Nicolae, dispărută din secolul XVII - zona			

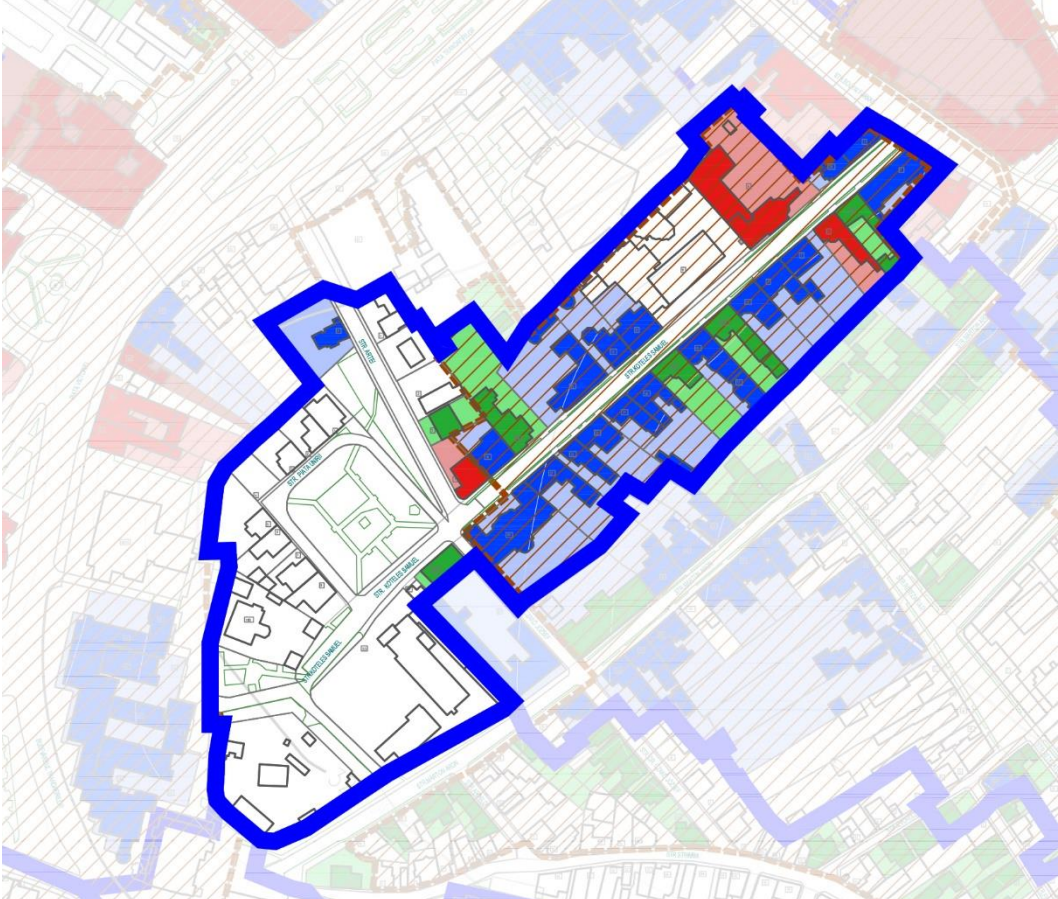
zonei	actualului Liceu Bolyai Farkas, și lua drumul Sighișoarei pe actualul bulevard 1 Decembrie 1918. Drept urmare, în acest areal, trama stradală este conservată din perioada medievală și premodernă. Fondul construit conține cele mai bine conservate palate din perioada barocului târziu, a orașului Târgu Mureș. Excepțional este palatul nobiliar al familiei cancelarului aulic Teleki Samuel și construcția primei biblioteci publice a Marelui Principat al Transilvaniei, Biblioteca Teleki (Teleki Téka) 1799-1802. Personalitatea cancelarului aulic Samuel Teleki, ridică statutul învățământului din orașul Târgu Mureș la un nou nivel, prin înființarea ambițiosului proiect al Bibliotecii Teleki, putându-se considera acest moment piatra de fundament a dezvoltării ulterioare a statutului de oraș universitar. Vis-a-vis de Biblioteca Teleki, se afla palatul Kendeffyi, construit tot din perioada barocă târzie 1789, ce a devenit ulterior sediul Tablei Regești . În zona ce a fost ocupată de Biserica Sfântul Nicolae, și-a început activitatea de învățământ Colegiul Reformat (actualul Liceu Bolyai Farkas), inițial, din cauza restricțiilor, în clădiri improvizate, imaginea existentă astăzi fiind opera arhitectului László Ugrai, finalizată în 1804. Acest ansamblu, pe de-o parte este cap de perspectivă, ridicând valoarea urbanistică a zonei, și pe de alta parte, constituie unul din puținele exemple din oraș, de „oglinda” urbanistică și arhitecturală a Pieței Trandafirilor. În fontul sud estic este inserată, în 1815, Biserica Reformată Mică, în spatele ei dezvoltându-se o parcelare de secol XX, Piața Memorandului. De-a lungul frontului vestic, la intersecție cu strada Borsos Tamas este Biserica Unitariana construită în 1860. Piața din această zonă s-a constituit în mod organic prin păstrarea unei lărgiri a traseului, similară cu cea de la Piața Trandafirilor, însă la o scara mult mai redusă, ce coboară în pâlnie spre intersecția cu bulevardul 1 Decembrie 1918. Fronturile acestui spațiu urban sunt unitare, chiar dacă nu și stilistic, fără inserții de structurare majore, păstrând un regim de înălțime ce crește ușor de la mijlocul traseului spre capete: Piața Trandafirilor și spre bulevard. Zona cuprinde spre nord vest țesutul istoric medieval al străzilor Târgului și Borsos Tamas, cu inserția trasării de secol XIX, a străzi Mihail Kogălniceanu. Fondul construit istoric predominant datează în această zonă din perioada Imperiului Habsburgic . inepul secolului XIX.										
Valoare	Traseu simbol a orașului, păstrând un fond construit de o valoare excepțională, atât istoric cât și ca arhitectural-stilistic										
Imobile LMI	12	 <table><tr><td>IMOBILE LMI</td><td>15.24%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>24.73%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>18.08%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>41.95%</td></tr></table>		IMOBILE LMI	15.24%	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	24.73%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	18.08%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	41.95%
IMOBILE LMI	15.24%										
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	24.73%										
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	18.08%										
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	41.95%										
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	27										

Ansambluri arhitecturale in LMI	MS-II-a-A-15460 Ansamblul urban "Piața Bolyai"
Zone arheologice LMI si RAN	Str. Ștefan cel Mare – Obiect eneolitic RAN 114328.07 Centrul medieval și premodern al orașului Târgu Mureș RAN 114328.1 Fosta Biserică Sf. Nicolae – Sit arheologic RAN 114328.49 Zona cu potențial arheologic
Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: servicii de învățământ și culte, cu inserții de locuire și comerț
Disfuncții	Dimensionarea secțiunii carosabilului în favoarea traficului Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea, abandonarea, și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase și tratarea neunitară a fațadelor și construcțiilor aflate în planul secundar și pe străzile adiacente arealului central Discontinuități ale calității arhitecturale a fronturilor Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare – parcaje dispersate în întreg spațiul pieței și pe trotuare. Spații verzi minimalizate și cu plantații neunitare.
Grad de protecție	Maxim

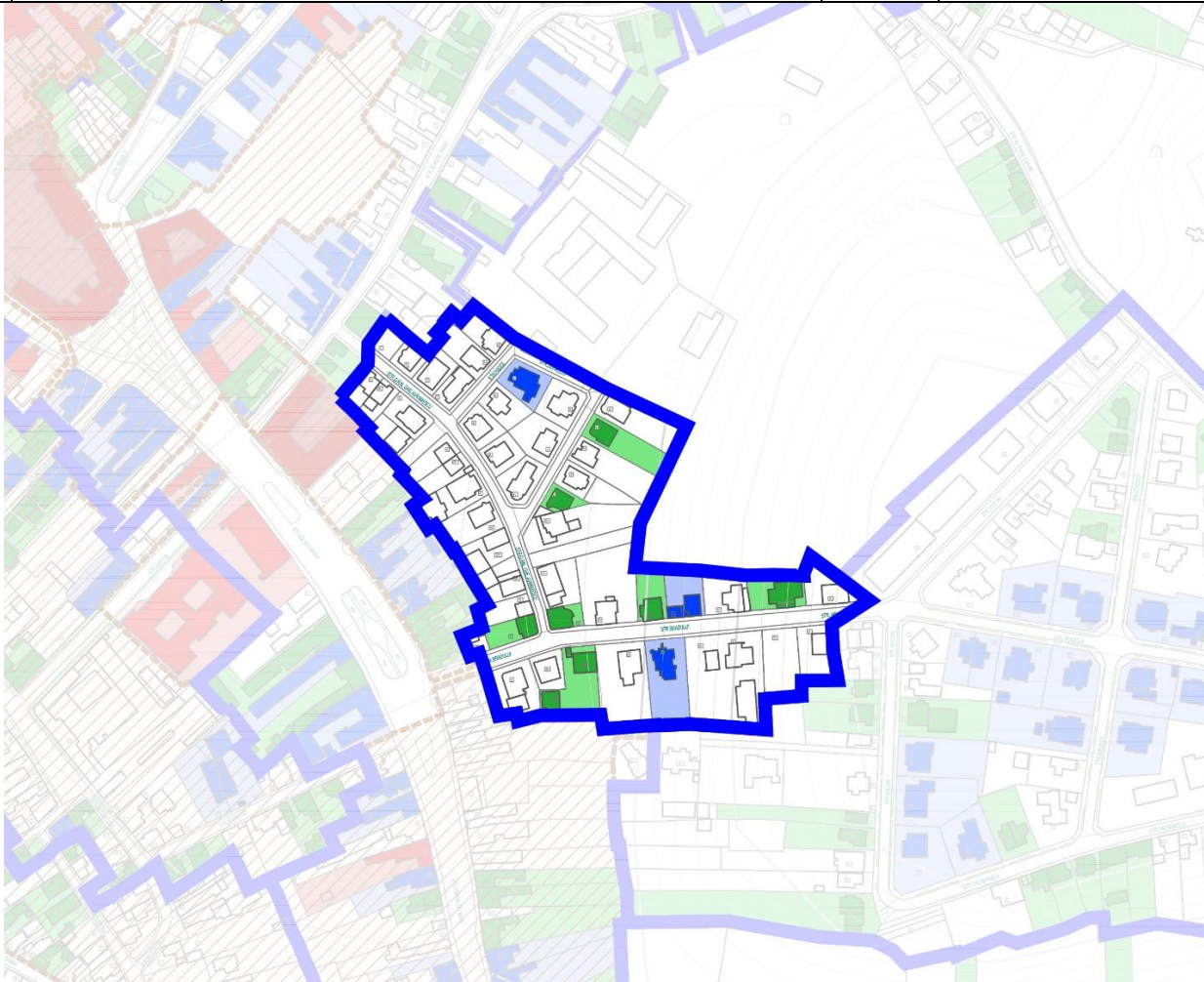
8	Denumire ZCP	MARTON ARON – TRIBUNALULUI	Indice	I-d-2
				
Delimitare	Str. Márton Áron nr. 1-25, nr. 2-26; Str. Dr. Czákó József nr. 2-4; Str. Retezatului nr. 1-11, nr. 2-22; Str. Izvorului nr. 1-3, nr. 2-4; Str. Franz Liszt nr. 3-15, nr. 2-12			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea	Traseul Străzii Marton Aron reprezintă una dintre arterele cele mai vechi fiind drumul ce ieșea din târgul comercial medieval și lua drumul Clujului, însă întreaga zonă a suferit modificări ale parcellarului medieval, fiind deschise paralel alte străzi. Cea mai			

zonei	mare operațiune a zonei a fost făcută pe vechea lotizare a palatului Kendeffyi, unde, pe latura nordică, s-a deschis la sfârșitul secolului XX strada Justiției și a fost construit Palatul de Justiție (1896-1897). Zona are un fond construit unitar, o parte a frontului străzii Retezatului prezentând un fragment de 5 loturi ale lotizării de secol XVIII cu un front construit unitar de secol XIX. Din aceeași perioadă este majoritatea fondului construit de pe strada Marton Aron, însă parcelarul a fost fragmentat. Zona mai cuprinde fronturile străzii Franz List, o parcelare din secolul XXI. În perioada comunismului, pe porțiunea lotizării palatului Kendeffyi, în spatele Palatului de Justiție s-a construit penitenciarul orașului, funcțional și astăzi. Zona este caracterizată de divizări ale parcelarului prin trasarea de străzi noi și de îndesirea fondului construit, caracterul și calitatea acestuia menținându-se. Zona se află în relație directă cu traseul străzii Bolyai Farkas, făcând parte din țesutul medieval al orașului, cu inserții din diverse perioade ulterioare.														
Valoare	Zona istorică rezidențială, unitară ca tramă stradală și fond construit, de valoare foarte mare arhitectural-stilistică.														
Imobile LMI	1	 <table><tr><th>Categorie</th><th>Procent</th></tr><tr><td>IMOBILE LMI</td><td>7.36%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>34.36%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>16.36%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>41.91%</td></tr><tr><td>Alte valori</td><td>1.01%</td></tr></table>		Categorie	Procent	IMOBILE LMI	7.36%	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	34.36%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	16.36%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	41.91%	Alte valori	1.01%
Categorie	Procent														
IMOBILE LMI	7.36%														
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	34.36%														
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	16.36%														
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	41.91%														
Alte valori	1.01%														
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	7														
Ansambluri arhitecturale in LMI	MS-II-a-A-15453Ansamblul urban Centrul istoric al orașului-zona meșteșugărească														
Zone arheologice LMI si RAN	Zona cu potențial arheologic														
Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: reprezentativ-administrativ și locuire de tip unifamilial														
Disfuncții	Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea, demolarea arbitrară și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase. Lipsa unei protecții la nivel de obiect a fondului construit foarte valoros. Existența penitenciarului ce creează disfuncție, prin activitatea adusă zonei și prin calitatea fondului construit.														
Grad de protecție	Maxim														

5.3.2. Evidențierea caracteristicilor zonelor construite protejate propuse cu grad de protecție foarte mare

9	Denumire ZCP	PARCELAR KOTELES SAMUEL	Indice	Il-a
				
9Delimitare	Str. Koteles Sámuel nr. 1-33, nr. 2-18B; Str. Artei nr. 1-7, nr. 4; Piața Unirii nr. 1-7, nr. 2-8; parcela f.n. la intersecția Str. Koteles Samuel cu Str. Márton Áron			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Traseul străzii Koteles Samuel a fost trasată printr-o operațiune urbanistică programată a perioadei Bernády la sudul Pieței Trandafirilor și, deși se află în imediata apropiere, în spatele loturilor de pe frontul sud-estic, nu este relaționată urbanistic sau funcțional, participând separat la țesutul urban istoric. Scurta stradă a Artei străpunge Piața Trandafirilor și face legătura între două zone structurate diferit. Noua stradă nu a fost relaționată nici cu strada Marton Aron. Strada s-a trasat pe lungă parcelă cu acces din strada Bolyai, ce a fost deținută de un singur proprietar, Colegiul Reformat, și la inițiativa primarului Bernády, municipalitatea a avut posibilitatea de a deschide strada pe lângă biserica minorităților. Lucrările de amenajare ale noii străzi au fost începute în anul 1906, în 1910, fondul construit fiind deja realizat în cea mai mare parte. Strada Koteles Sámuel a fost croită pe linia de cornișă a terasei de deasupra Pieței Trandafirilor, și a fost gândită pe principiul urbanistic de secol XIX "cul de sac", închizându-se în strada Piața Unirii, ce formează un rondo cu un mic parc spre vest.			

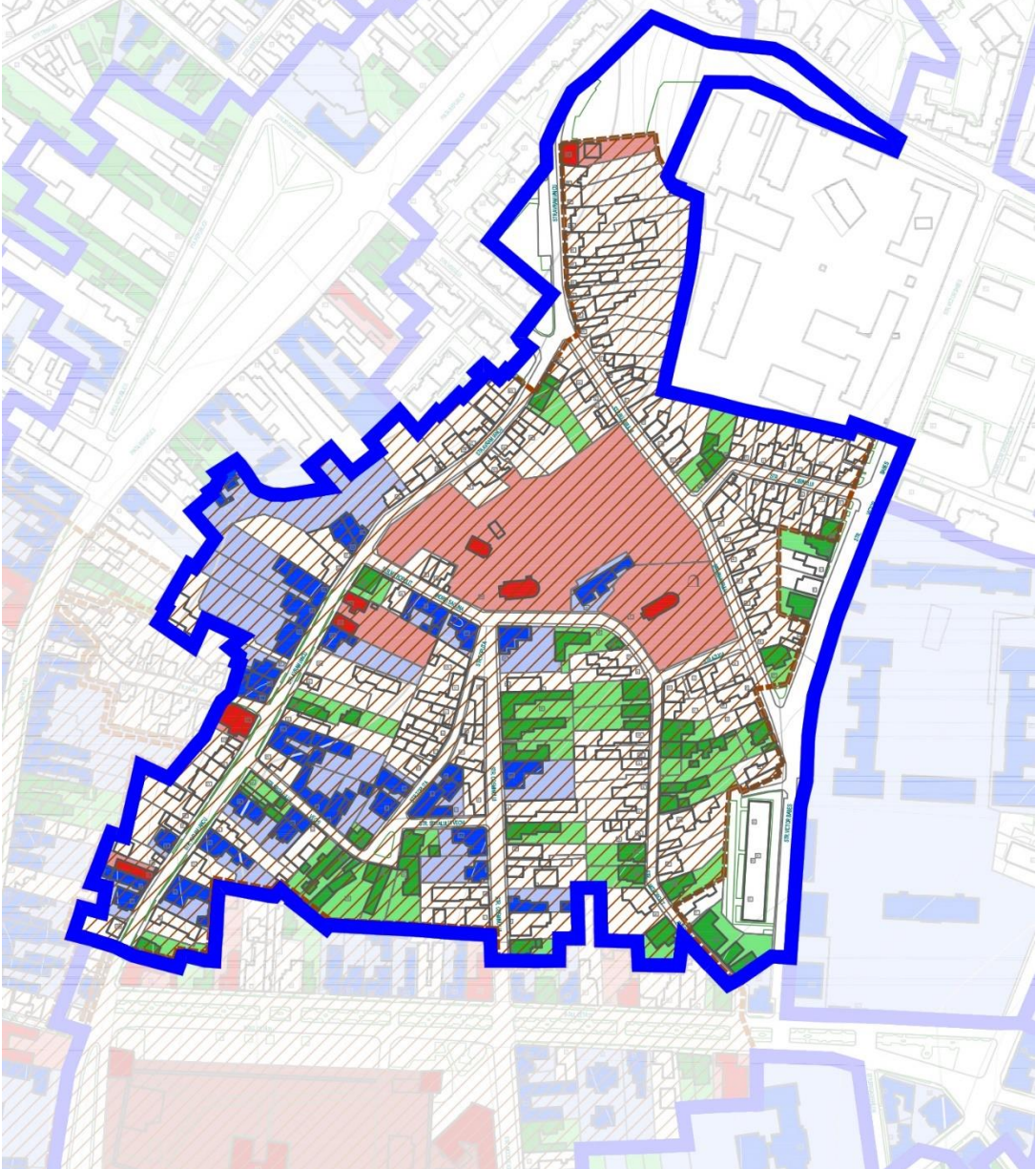
	La ora actuală din strada Koteles, odată cu construcția liniei de blocuri pe bulevardul 1 Decembrie 1918, ce ascund acest ansamblu arhitectural, coboară de pe terasă trasee pietonale în scări, către Piața Victoriei, către bulevardul 1 Decembrie 1918 și către strada Marton Aron. Tot în anii comunismului, pe o parte a spațiului verde al terasei, în capătul străzii, s-a construit un ansamblu de clădiri administrative (administrația Bazinală de Apă Mureș). Cu toate că în anii comunismului (1970-1980) s-a inserat pe bulevardul 1 Decembrie 1918 o linie uriașă de blocuri de locuințe cu un regim de înălțime peste cota reliefului natural și alte inserții punctuale, distrugându-se în această operațiune deschiderea insulei deasupra pârâului Poklos, și provocând o destructurare a rețelei de străzi istorice și a fondului construit din imediata apropiere, zona este conservată la nivel de parcellar și fond construit. Zona are un fond construit unitar foarte valoros.									
Valoare	Zona istorica rezidențială, unitară ca tramă stradală și fond construit, de valoare foarte mare arhitectural și arhitectural-stilistică. Poate constitui un ansamblu arhitectural protejat.									
Imobile LMI	2	<table><tr><td>IMOBILE LMI</td><td>7.28%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>35.29%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>9.10%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>48.34%</td></tr></table>	IMOBILE LMI	7.28%	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	35.29%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	9.10%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	48.34%
IMOBILE LMI	7.28%									
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	35.29%									
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	9.10%									
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	48.34%									
Fond construit valoros propus pentru introducerea in LMI	7									
Ansambluri arhitecturale in LMI	Nu									
Zone arheologice LMI si RAN	Zona cu potențial arheologic									
Funcțiunea dominantă a zonei	unitar: locuire de tip unifamilial cu inserții de servicii									
Disfuncții	Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase. Lipsa unei protecții la nivel de obiect a fondului construit și subdivizarea parcelării la dimensiuni ce nu asigură parametrii unei locuiri unifamiliale la standarde acceptabile. Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare. Spații reziduale rezultate din dezvoltarea unor obiective diverse în zonă, fără o sistematizare și programare urbanistică a spațiului.									
Grad de protecție	Foarte mare									

10	Denumire ZCP	PARCELAREA GRADINA TELEKI	Indice	II-b
				
Delimitare	Str. G-ral. Gheorghe Avramescu nr. 1-15, nr. 2-12; Str. Padeș nr. 3-5, nr. 2-6; Str. Dr. Kozma Bela nr. 1-3, nr. 2-10; Str. Bradului nr. 1-15, nr. 2-12			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Trasarea străzilor și a micului cartier compus din străzile Gen. Gheorghe Avramescu – Padeș – dr. Kozma Béla s-a constituit în 1933, la dorința contelui Teleki Károly, moștenitorul averii Teleki, cunoscut în istoriografie pentru deturnarea repetată a fideicomisului bibliotecii. Terenurile pe care s-a constituit acest parcelar, sunt în spatele Bibliotecii Teleki, ce au avut o curte largă de-a lungul străzii Borsos Tamás și un parc extins lângă aripa bibliotecii, fondatorul bibliotecii, cancelarul Samuel Teleki cumpărând parcele extinse în jurul clădirii, pentru prevenirea incendiilor, dar și pentru eventuale extinderi de viitor. Trama stradală este tipică parcelărilor de îndesire din perioada interbelică, fondul construit este unitar, având caracteristici similare de gabarit și regim de înălțime, însă cu o valoare arhitectural- stilistica limitată. Relaționarea directă vizuală și istorică cu biblioteca Teleki, constituie valoarea deosebită a zonei.			
Valoare	Zona istorică rezidențială unitară ca tramă stradală, parcelar și fond construit, de o valoare memorială a locului deosebită la scara orașului.			

Imobile LMI	nu	<table><tr><td>■ IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>7.37%</td></tr><tr><td>■ IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>12.69%</td></tr><tr><td>■ RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>79.94%</td></tr></table>	■ IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	7.37%	■ IMOBILE VALOARE URBANISTICA	12.69%	■ RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	79.94%
■ IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	7.37%							
■ IMOBILE VALOARE URBANISTICA	12.69%							
■ RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	79.94%							
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	Nu							
Ansambluri arhitecturale in LMI	Nu							
Zone arheologice LMI si RAN	Zonă cu potențial arheologic							
Funcțiunea dominantă a zonei	unitar: locuire de tip unifamilial							
Disfuncții	Lipsa relației unitare a zonei și rețelei stradale cu parcela bibliotecii Telek,i din a cărei fond a făcut parte. Valoarea scăzută a fondului construit în lipsa unui regulament care sa impună o calitate și unitate arhitectural stilistica.							
Grad de protecție	Foarte mare							

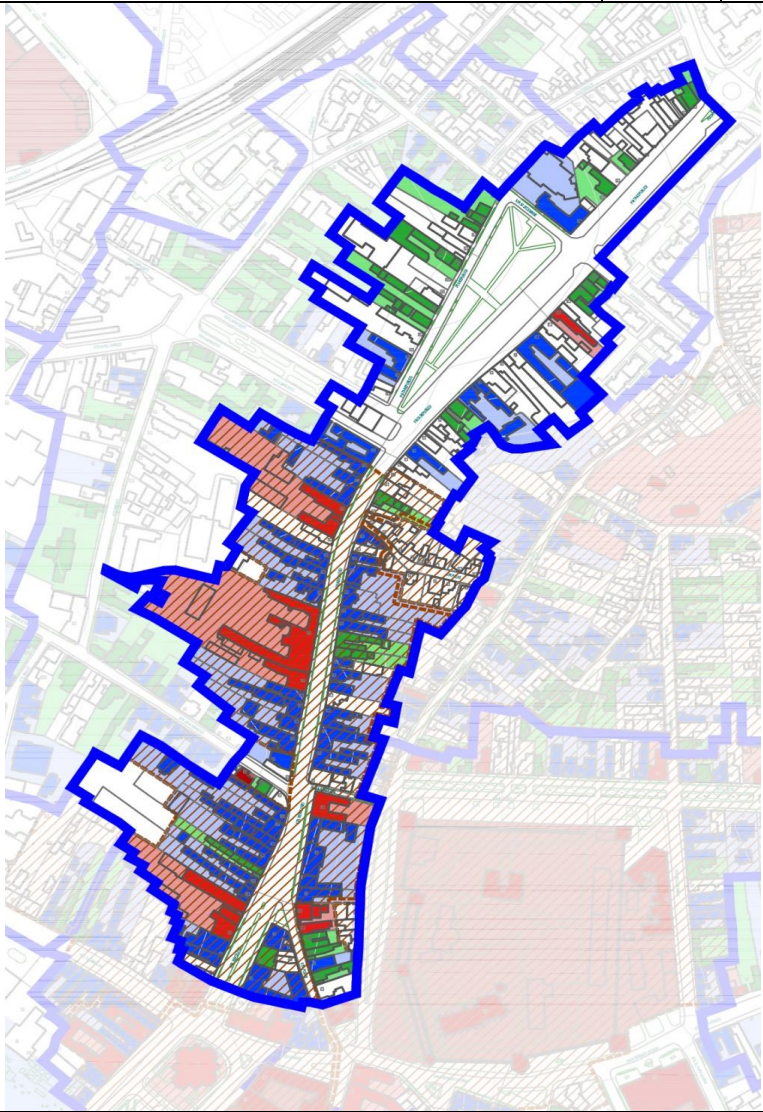
11	Denumire ZCP	CARTIERUL FUNCTIONARILOR	Indice	II-c
				
Delimitare	Str. Vulcan nr. 3-13, nr. 2-24; Str. Călimanului nr. 1-5, nr. 6-30; Str. Cornești nr. 2-3; Str. Al. Papiu Ilarian nr. 21-27, nr. 24-42; Str. Borzești nr. 1-7, nr. 2-12; Str. Bradului nr. 17-25, nr. 14-28			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Este un cartier amenajat în perioada primarului Georgy Bernády, construit în prima parte a anilor 1910 cu vile în stil secesion, chiar pe terenul deținut de primar și vândut orașului. Primele demersuri pentru înființarea cartierului au fost făcute în 1909, a fost amenajat, accesul dinspre strada Stefan cel Mare fiind asigurat din strada Bradului. Teritoriul a fost parcat în mod oficial pe parcursul anului 1910 de către inginerul Adolf Flesch, amenajarea fiind finalizată în 1911. Trama stradală compusă din străzile Bradului-Borzești-Vulcan-Călimanului apar pe hartă din 1911 în forma sa finală. Vilele construite în această zonă sunt importante realizări arhitecturale ale epocii, majoritatea lor fiind proiectate de maestrul constructor Várady Árpád. Primele 10 case construite de el au fost finalizate la sfârșitul anului 1911. Este prezent în rândul proiectanților artistul Toroczkai Wigand Ede și inginerul Patrovics Kálmán. Vilele ce s-au construit în această zonă erau locuințe ale personalităților vremii ale orașului și înalți funcționari ai statului. Cu excepția faptului că în anii comunismului (~1970) pe strada Călimanului s-au inserat clădirile Colegiului Economic Transilvania, instituție ce are o serie de clădiri ale internatului și pe strada Vulcan, distrugându-se în această operațiune parcelarul din jurul Cartierului și provocând o destructurare a fondului construit din imediata apropiere, zona este conservată la nivel de parcelar și fond construit.			
Valoare	Zona istorică rezidențială unitară ca tramă stradală, parcelar și fond construit, de o			

	valoare deosebită arhitectural-stilistica.							
Imobile LMI	nu	<table><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>17.66%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>17.43%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>64.91%</td></tr></table>	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	17.66%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	17.43%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	64.91%
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	17.66%							
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	17.43%							
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	64.91%							
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	7							
Ansamluri arhitecturale in LMI	Nu							
Zone arheologice LMI si RAN	Zonă cu potențial arheologic							
Funcțiunea dominantă a zonei	unitar: locuire de tip unifamilial cu inserție de servicii de învățământ							
Disfuncții	Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea, demolarea arbitrara și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase. Lipsa unei protecții la nivel de obiect a fondului construit foarte valoros.							
Grad de protecție	Foarte mare							

13	Denumire ZCP	PARCELAR CARTIERUL NEMETVAROS	Indice	II-d
				
Delimitare	Str. Avram Iancu nr. 7A-43A, nr. 4-68; Str. Palas nr. 17; Str. Bujorului nr. 1-27, nr. 2A-14; Str. Cîbinului nr. 1-15, nr. 2-12; Str. Victor Babeș nr. 1-9A; Str. Azuga nr. 2-2A; Str. Mitrop. Andrei Șaguna nr. 1-35, Cimitirul Ortodox, nr. 2A-28; Str. Cosminului nr. 1-9, nr. 2-24; Str. Toplița nr. 1-15, nr. 2-8; Str. Spitalului Vechi nr. 1-7, nr. 2-18			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea	Țesutul istoric aflat la nord-est de Cetate și de bulevardul Cetații, a fost parcelat în anii 1780, în mare parte pentru meșterii germani sosiți în oraș, după care a și primit denumirea de „Németváros” (Orașul/Cartierul Germanilor). Constitui pe un câmp			

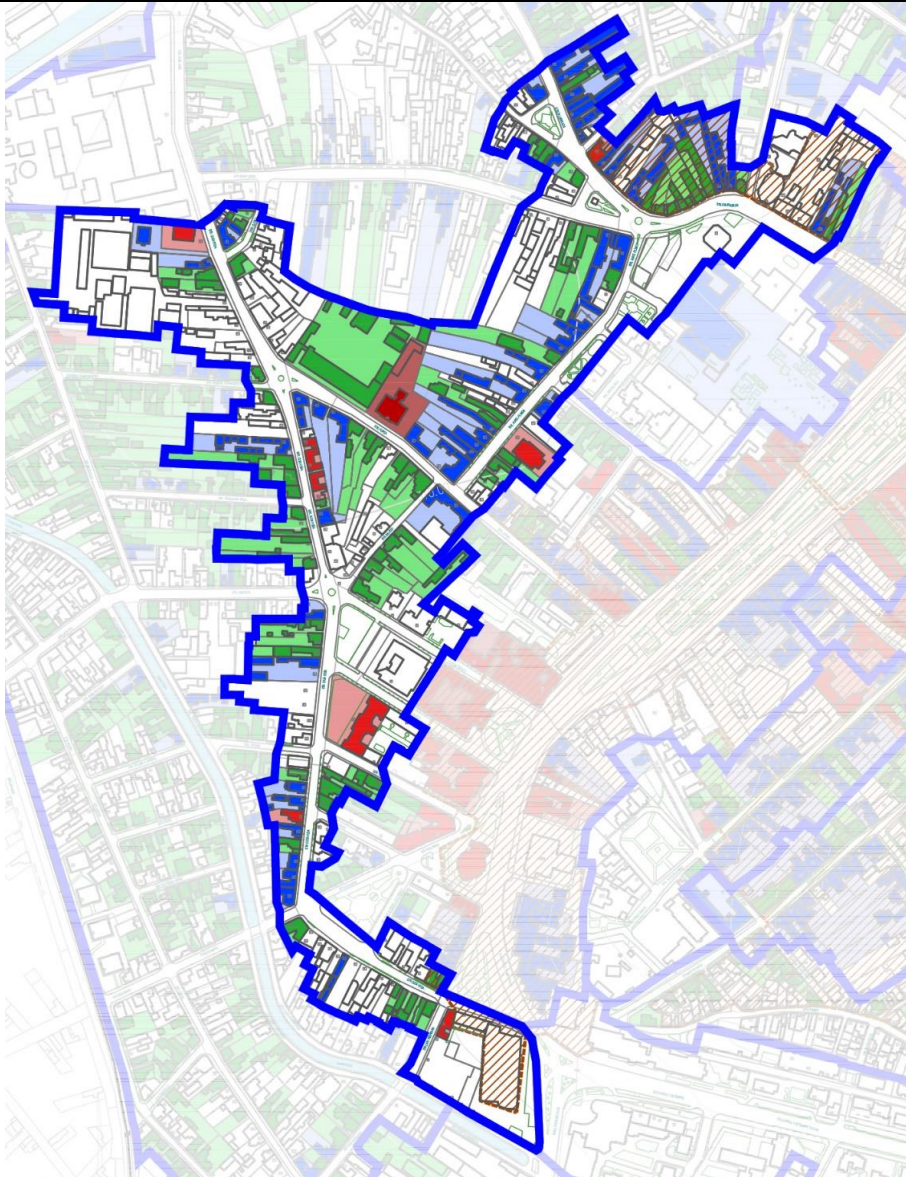
zonei	denumit „Cigánymező” ce apare în planul de la 1750, limitat la vest de precursorul străzii Avram Iancu („Kövecses”, cu câteva gospodării), la nord de biserica românească, la est de către casele ȝiganilor și de gropi pentru gheață („Eisgruben”). Parcelarea este limitată la vest de drumul de cornișă al terasei Cetății, pe linia actualei străzi Avram Iancu, terenul coborând spre drumul de Reghin pe strada Bujorului. Pe partea de vest, parcelarea este mărginită de strada Andrei Șaguna. Teritoriul parcelarului cuprinde cimitirul ortodox și greco-catolic și o serie de construcții valoroase din cadrul incintei cimitirului: Biserica de piatră “Înălțarea Domnului” 1794, Biserica de lemn “Sf. Arhanghel Mihail” (1793, 1814), clădirea primei școlii românești, sf. sec. XVIII. Cimitirul era constituit anterior, pe harta de la 1750 fiind deja figurată o biserică <i>Valachische Kirch</i> și conform obiceiului, în jurul acesteia exista, cu siguranță, și cimitirul de mici dimensiuni, ținând cont că populația de religie ortodoxă nu era stimulată să se stabilească în târg. În mijlocul acestei parcelari se afla Biserica Evanghelică, pe strada Spitalului Vechi ce amintește de existența unei bolnițe a orașului cu numele „Sfântul Duh”, la începutul secolului XVI. În 1925 a fost deschisă strada Cîbinului, făcând legătura dintre strada Bujorului și strada Victor Babeș, pe o parcelă de dimensiuni mari și s-a realizat parcelarea acesteia, realizându-se un fond construit unitar. Cu excepția faptului că în anii comunismului (~1978), la intersecția străzilor Bujorului cu Avram Iancu, până la strada Nicolae Grigorescu, s-au inserat blocuri de locuințe, distrugându-se în această operațiune relația cu Piața Republicii și provocând o destructurare a fondului construit din imediata apropiere, zona este conservată la nivel de parcelar și fond construit majoritar din secolul XX. Zona este în relație imediată cu Piața Republicii și poate fi relaționată cu zona clinicilor prin intermediul străzii Nicolae Grigorescu și a spațiilor verzi reziduale.										
Valoare	Țesut urban de vechime mare cu memoria locului prezent, păstrând un fond construit unitar de valoare.										
Imobile LMI	6	<table><tr><td>IMOBILE LMI</td><td>16.29%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>19.63%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>71.17%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>46.90%</td></tr></table>		IMOBILE LMI	16.29%	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	19.63%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	71.17%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	46.90%
IMOBILE LMI	16.29%										
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	19.63%										
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	71.17%										
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	46.90%										
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	7										
Ansambluri arhitecturale in LMI	MS-II-a-A-15456Ansamblul urban “Cartierul romanesc”										
Zone arheologice LMI si RAN	Zonă cu potențial arheologic										
Funcțiunea dominantă a zonei	Unitar: locuire de tip unifamilial cu inserție de servicii religioase										
Disfuncții	Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea și utilizarea agresivă a										

	monumentelor și construcțiilor valoroase. Lipsa unei protecții la nivel de obiect a fondului construit foarte valoros. Utilizarea spațiului cimitirului în mod extrem, ceea ce creează disfuncție prin imaginea dezolantă, fără nicio plantație sau zonă verde. Parazitarea cu construcții improvizate de tip garaje a frontului estic al străzii Avram Iancu la intersecție cu Nicolae Grigorescu. Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare.
Grad de protecție	Foarte mare

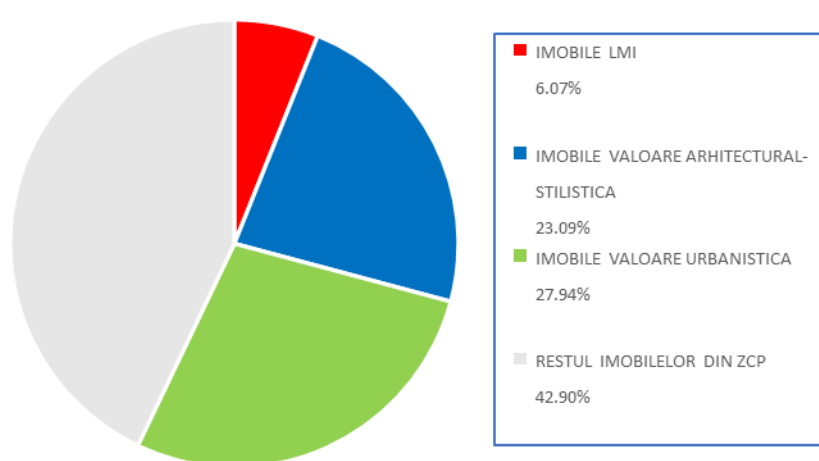
13	Denumire ZCP	Indice	II-e
	BULEVARDUL REVOLUTIEI - PIATA REPUBLICII		
			
Delimitare	Str. Poștei nr. 3-3A, nr. 2-14; Str. Revoluției nr. 3-51, nr. 2-48; Aleea Scaricicai nr. 1; Str. Mihai Eminescu nr. 1-3C, nr. 2-2A; Str. Palas nr. 1-15, nr. 2-8; Piața Republicii nr. 1-15, nr. 2-16, nr. 29-49, 28-50, inclusiv benzinăria f.n. din Piața		

	Mărășești; Str. Lăcrămioarei nr. 1									
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Traseul străzii Szentgyörgy (Sfântul Gheorghe), actualul bulevard al Revoluției, este una dintre arterele cele mai vechi ale târgului medieval ce cobora de la Cetate spre nord, pe actuala stradă a Bujorului și lua drumul Reghinului, însă, artera se dezvoltă odată cu mutarea târgului în zona actualiei Pieței Trandafirilor, pe terasa inferioară a Cetății. În 1750 ajunsesse deja la extinderea sa actuală, de la piața Trandafirilor până la intersecția cu actuala piață Mărăști. Drept urmare, în acest areal, trama stradală este conservată din perioada medievală și premodernă. Fondul construit este de dată mai recentă. Construcțiile sunt dense și formează un front continuu, ce pornește de la nordul Pieței Trandafirilor și se menține pe toată lungimea străzii. Clădirile sunt ample, majoritatea cu etaj, ceea ce denotă dezvoltarea fondului construit pe același nivel de importanță în epocă, ca în Piața Trandafirilor, strada având un puternic caracter comercial și susținând o continuare a activităților din piață. Strada constituită istoric se închide în ceea ce astăzi poartă numele de Piața Republicii, fiind o sistematizare din perioada primarului Georgy Bernady a pieței de vamă de nord la intrarea în vechiul târg. Chiar dacă fondul construit în această zonă este de o valoare mai puțin evidentă ca cel din parcurs, strada își are închiderea firească în acest fost <i>largo</i> la intrarea în oraș. Odată cu sistematizarea zonei de către administrația primarului Georgy Bernady, se construiește în frontul nordic al pieței, o școală elementară, existentă și astăzi. Zona este puternic deformată, imediat după Piața Republicii, fronturile de blocuri cu regim de înălțime foarte mare, fiind inserate, imediat după această intersecție. Sistematizările zonei începuseră mai devreme de perioada Bernady, odată cu Piața Mărășești (pasajul <i>Pintyi</i>) constituită în 1898. Fondul construit în această zonă este rarefiat față de fosta stradă Sfântul Gheorghe. Fronturile bulevardului Revoluției sunt unitare, fără inserții deformatoare majore, păstrând un regim de înălțime ce crește ușor spre Piața Trandafirilor.									
Valoare	Artera simbol a orașului, păstrând un fond construit de o valoare foarte mare, atât istoric cât și ca arhitectural-stilistic.									
Imobile LMI	8	<table><tr><td>IMOBILE LMI</td><td>18.19%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>40.07%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>10.98%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>30.76%</td></tr></table>	IMOBILE LMI	18.19%	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	40.07%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	10.98%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	30.76%
IMOBILE LMI	18.19%									
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	40.07%									
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	10.98%									
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	30.76%									
Fond construit valoros propus pentru introducerea in LMI	17									
Ansambluri arhitecturale in LMI	MS-II-a-A-15457Ansamblul urban "Str. Revoluției"-strada comerciala									
Zone arheologice LMI si RAN	Zonă cu potențial arheologic									
Funcțiunea	mixt: administrativ, servicii comerciale și de învățământ, cu inserții de locuire									

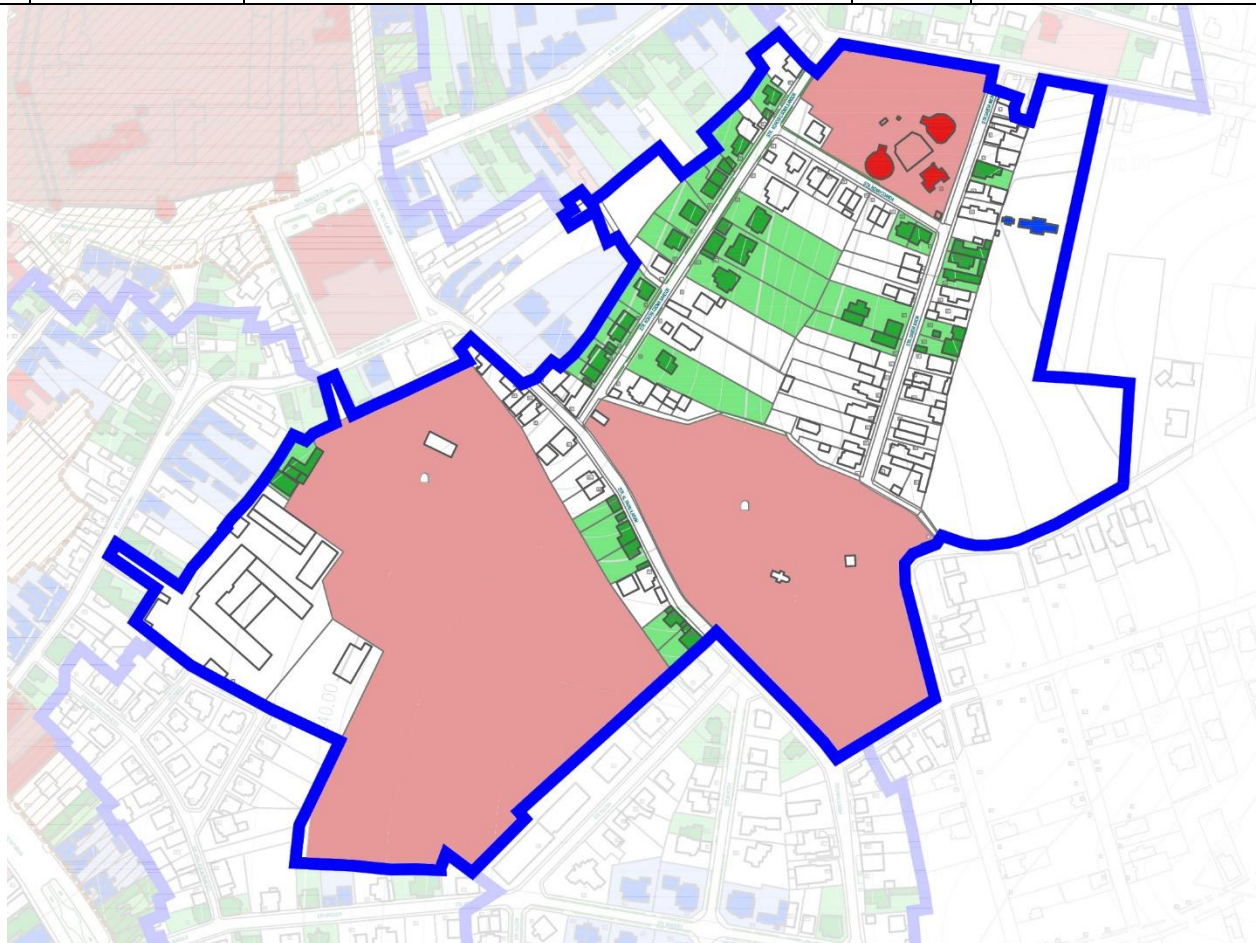
dominanța a zonei	
Disfuncții	Dimensionarea secțiunii carosabilului în favoarea traficului Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea, abandonarea, demolarea arbitrară și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase și tratarea neunitară a fațadelor și construcțiilor aflate în planul secundar și pe străzile adiacente traseului Spații reziduale rezultate din destructurarea țesutului istoric al zonei Discontinuități ale țesutului învecinat și ale calității arhitecturale a fronturilor Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare – parcaje dispersate în întreg spațiul pieței și adițional Spații verzi minimalizate și cu plantații neunitare.
Grad de protecție	Foarte mare

14	Denumire ZCP	STRADA CUZA VODA	Indice	II-f
				
Delimitare		Str. Cuza Vodă nr. 1-97, 2-58;		

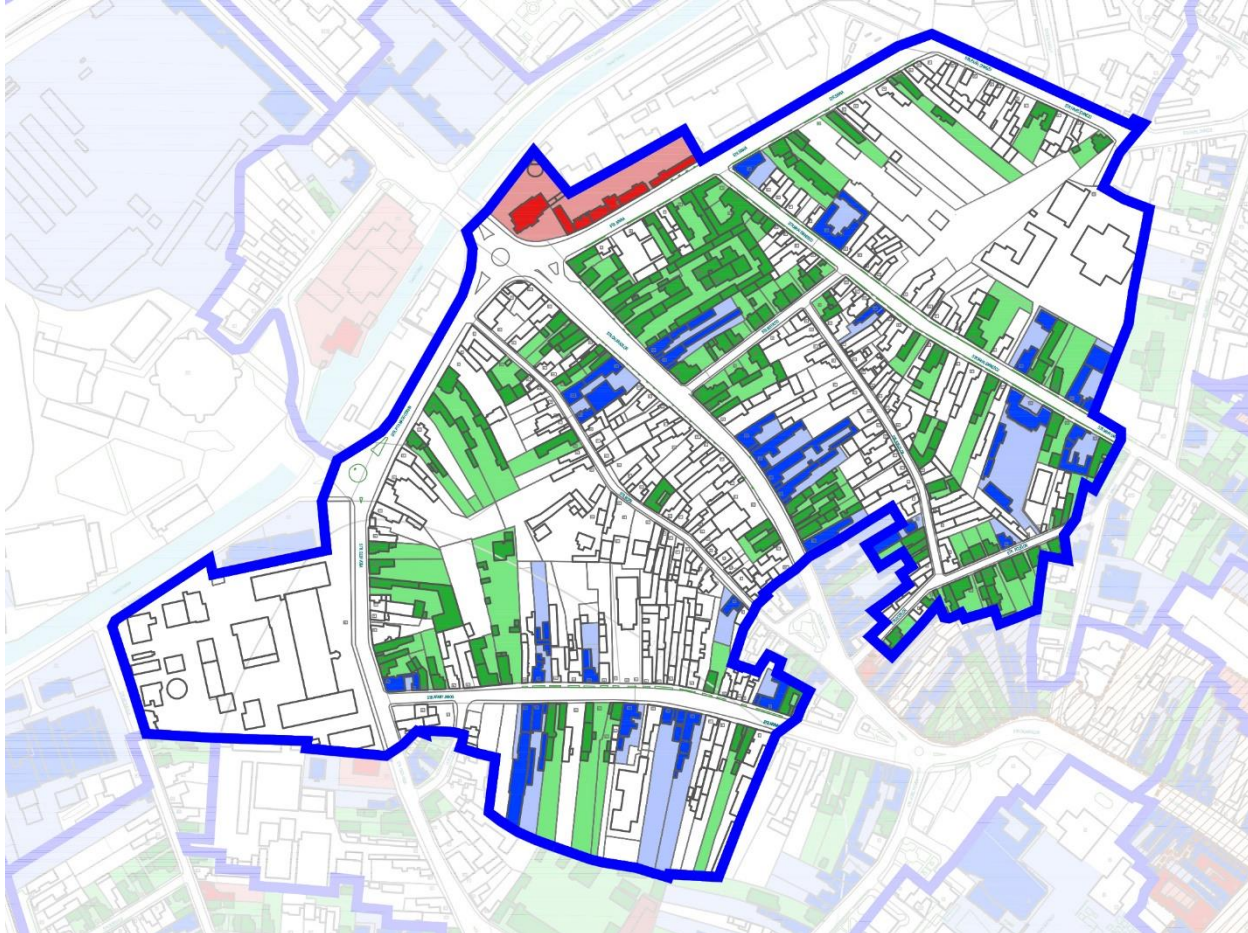
	Str. Cloșca nr. 1-3, nr. 4-6; Str. G-ral Traian Moșoiu nr. 1-2; Str. Gheorghe Șincai nr. 2; Str. Libertății nr. 1A; Str. Iuliu Maniu nr. 1; Str. Liviu Rebreanu nr. 1-5, nr. 2; Piața Victoriei nr. 11-13, nr. 10, nr.14; Str. Tușnad nr. 9; Str. Tineretului nr. 2-3; Str. Primăriei nr. 2-3; Str. George Enescu nr. 4-8; Str. Baladei nr. 1-9, nr. 2-10; Str. Horea nr. 23-43, nr. 16-26; Str. Aurel Filimon nr. 17-27, nr. 2-34; Str. Arany Janos nr. 1-5, nr. 2; Str. Călărașilor nr. 11-59, nr. 16-64; Str. Brăila nr. 6; Str. Morii nr. 1-3
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Țesut istoric constituit în mod organic, începând cu secolului XV, când târgul începe să coboare de pe terasa superioară a Cetății. Zona cuprinde traseele străzilor istorice paralele cu Piața Trandafirilor și a Pieței Victoria, respectiv actuala stradă Aurel Filimon cu intersecția străzilor Călărașilor și Arany Janos, strada Baladei și segmentul străzii Cuza Voda de la intersecția cu strada Arany Janos la nord și până la sudul Pieței Victoriei, lângă actualul mall. Zona cuprinde țesutul istoric pe ambele fronturi ale străzilor descrise mai sus, cu un fond construit istoric valoros, în relație de proximitate imediată cu spațiul Pieței Trandafirilor. În partea de nord, zona cuprinde intersecția străzilor Călărașilor, Arany Janos și Aurel Filimon în relație cu frontul estic deformat de inserția ansamblului Teatrului de stat. Țesutul urban continuă cu un front unitar construit de-a lungul străzii Aurel Filimon (fosta Scolii), până la intersecția cu strada Horea. În acest front se află sinagoga comunității mozaice Status Quo Ante, ridicată în anul 1899 proiectată de arhitectul vienez Jakob Gärtner. În acest segment, zona se extinde la nord pe traseul străzii Horea până la intersecția cu străzile Cuza Voda și General Traian Moșoiu. În frontul nordic al străzii Horea se află una dintre cele mai importante realizări ale stilului neorenascentist, clădirea actualului Muzeu de Științe Naturale, fost Muzeu Industrial Secuiesc, proiectată de arhitectul vienez Kiss István. Traseul zonei trece spre sud, ușor șicanat pe strada Baladei până în intersecția cu străzile Cuza Voda, George Enescu și Libertății în relație cu frontul estic constituit de fosta Școală Superioară de Administrație, azi Palatul Sindicatelor și extinderea din perioada comunistă a clădirilor administrative. Traseul străzii Cuza Vodă continuă spre sud, până la intersecția cu strada Iuliu Maniu, Liviu Rebreanu și intersecția cu piața Victoriei. La nord, zona cuprinde traseul străzii Cuza Vodă, până la intersecția cu strada Arany Janos. În acest areal, fondul construit este unitar din perioada sfârșitului de secol XX și începutul secolului XX cu inserții de obiect de calitate arhitectural-stilistică.
Valoare	Zona istorică majoritar rezidențială, unitară ca tramă stradală și fond construit, cu elemente de valoare arhitectural-stilistică.

Imobile LMI	10	
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	19	
Ansambluri arhitecturale in LMI	MS-II-a-A-15461 Ansamblul urban "Str. Călărașilor"	
Zone arheologice LMI si RAN	Zona cu potențial arheologic	
Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: locuire de tip unifamilial cu inserții de servicii	
Disfuncții	Dimensionarea secțiunii carosabilului în favoarea traficului Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea, abandonarea, demolarea arbitrară și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase și tratarea neunitară a fațadelor și construcțiilor aflate în planul secundar și pe străzile adiacente traseului Lipsa unei protecții la nivel de obiect a fondului construit Spații reziduale rezultate din destructurarea țesutului istoric al zonei Discontinuități ale țesutului învecinat și ale calității arhitecturale a fronturilor Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare – parcaje dispersate în toate spațiile reziduale Spații verzi minimalizate și cu plantații neunitare.	
Grad de protecție	Foarte mare	

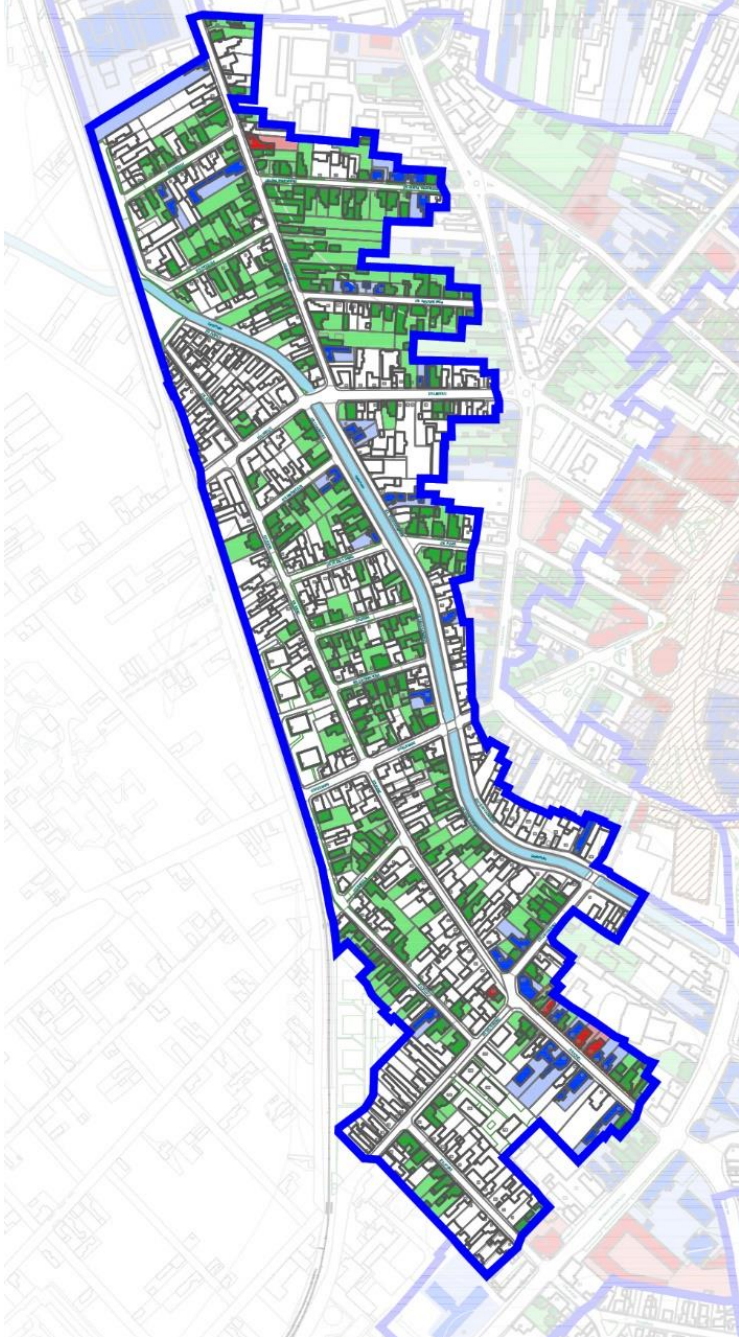
5.3.3. Evidențierea caracteristicilor zonelor construite protejate propuse cu grad de protecție mare

15	Denumire ZCP	CARTIER PAPIU ILARIAN - CIMITIRE	Indice	III-a
				
Delimitare	Cimitirul Reformat; Cimitirul Romano-catolic; Cimitirul Evreiesc; Str. Zefirului nr. 1; Str. Al. Papiu Ilarian nr. 17, nr. 2-20; Str. Körösi Csoma Sándor nr. 1-25, 2-18; Str. Verii nr. 4; Str. Henri Coanda nr. 2-4A; Str. Gábor Áron nr. 1-43, 2-28			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Țesutul istoric aflat la sud vest, frontul străzii Mihai Viteazu, apare în planul de la 1750, și cuprinde cimitirele catolic (Catholischer Freyt Hoff) și reformat (Calvinischer Freyt Hoff). În cadrul cimitirelor sunt o serie de monumente FUNERARE AFLATE ÎN Lista Monumentelor Istorice. Parcelarea existentă este o îndesire a vechilor proprietăți din perioada medievală, dintre frontul sudic al străzii Mihai Viteazu, limita cimitirelor și strada Verii, cu o tramă stradală trasată la începutul secolului XXI, însă cu un fond construit mult mai recent. În strada Verii sunt construite bazinele apeductului municipal, realizat între anii			

	1907–1909 în perioada primarului Bernady Gyorgy. Tot din strada Verii poate fi accesat și cimitirul evreiesc Status Quo Ante, înființat la sfârșitul secolului al XIX-lea. Cu excepția faptului că în anii comunismului (~1950), între Cimitirul Reformat și parcelarea grădinii Teleki, a fost construit un complex administrativ, în prezent sediul Inspectoratului Județean de Poliție Mureș, zona este conservată la nivel de parcelar și fond construit majoritar din secolul XVIII.									
Valoare	Țesut urban de vechime mare cu memoria locului prezentă, păstrând un fond construit unitar de valoare.									
Imobile LMI	3	<table><tr><td>■ IMOBILE LMI</td><td>5.02%</td></tr><tr><td>■ IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>0.12%</td></tr><tr><td>■ IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>11.12%</td></tr><tr><td>■ RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>83.74%</td></tr></table>	■ IMOBILE LMI	5.02%	■ IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	0.12%	■ IMOBILE VALOARE URBANISTICA	11.12%	■ RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	83.74%
■ IMOBILE LMI	5.02%									
■ IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	0.12%									
■ IMOBILE VALOARE URBANISTICA	11.12%									
■ RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	83.74%									
Fond construit valoros propus pentru introducerea în LMI	1									
Ansambluri arhitecturale în LMI	Nu									
Zone arheologice LMI și RAN	Zonă cu potențial arheologic									
Funcțiunea dominantă a zonei	Unitar: locuire de tip unifamilial cu inserție de servicii religioase									
Disfuncții	Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase. Lipsa unei protecții la nivel de obiect a fondului construit foarte valoros. Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare.									
Grad de protecție	Mare									

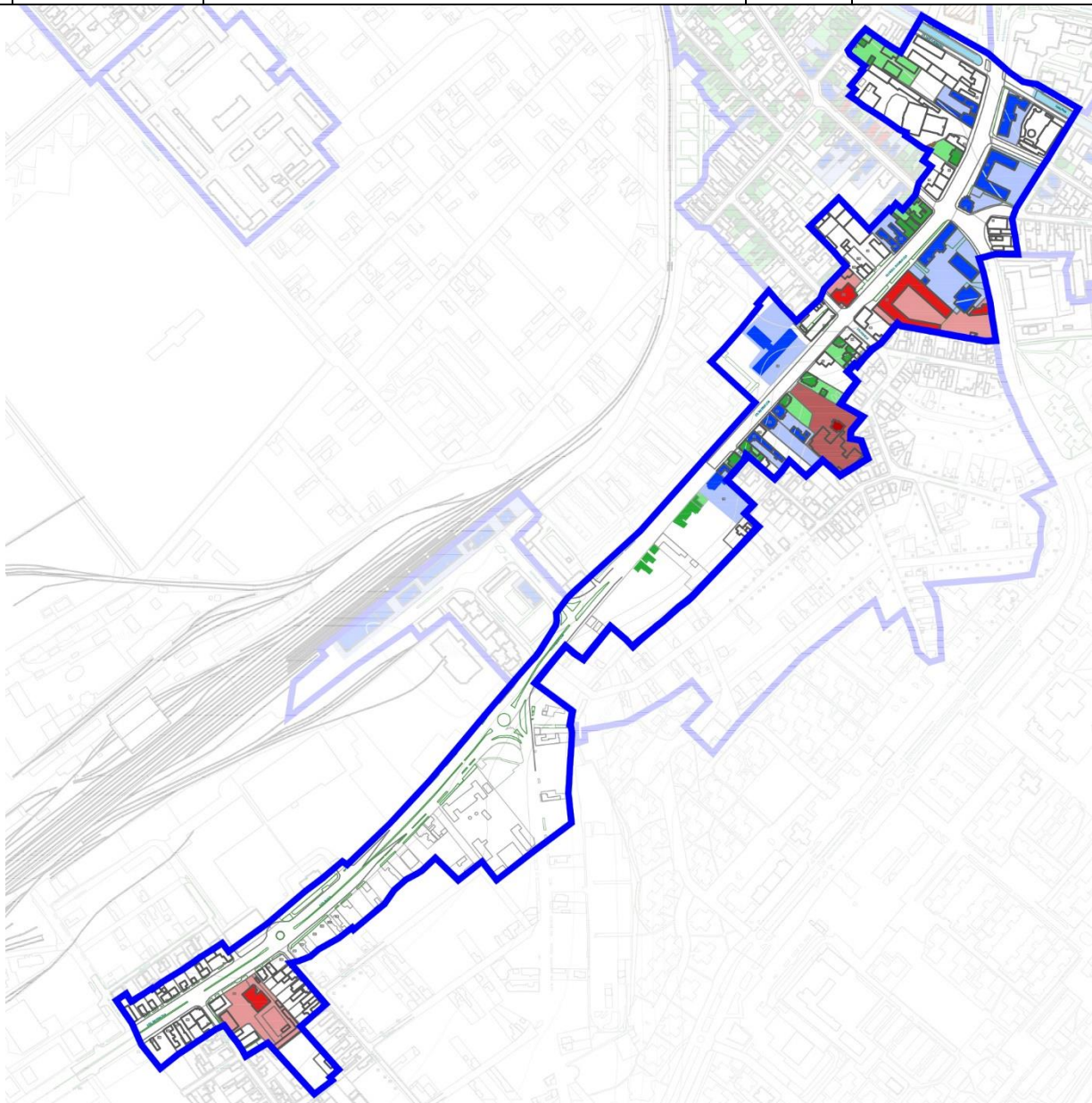
16	Denumire ZCP	SANCRAI	Indice	III-b
				
Delimitare	Str. Cuza Vodă nr. 99, nr. 60-80; Str. Arany Janos nr. 7-43, nr. 4-54; Str. Cloșca nr. 2; Piața Matei Corvin nr. 1-21; Str. Morii nr. 5-49, nr. 2-42; Str. Călărașilor nr. 59A-101, nr. 66-104; Str. Sinaia nr. 1, nr. 2-30; Str. Pavel Chinezu nr. 9A-33; Str. Mihai Eminescu nr. 23-71, nr. 24-62; Str. Rozelor nr. 1-15, nr. 2-18; Str. Stelelor nr. 1-31, nr. 2-28; Str. Bistriței nr. 1-15, nr. 2-6			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Țesut istoric constituit în mod organic, începând cu secolului XVII-XVIII, odată cu extinderea străzii Călărașilor, Morii, Mihai Eminescu spre albia râului Mureș. Zona cuprinde întreg țesutul urban cuprins pe traseele străzilor Arany Janos până în frontul străzii Cuza Vodă, Morii și Călărașilor până în frontul străzii Matei Corvin, Mihai Eminescu până în frontul străzii Sinaia și frontul sudic al străzii Pavel Chinezu. Zona cuprinde țesutul istoric pe ambele fronturi ale străzilor descrise mai sus, cu un fond construit istoric unitar, dezvolt vernacular pe un parcellar de tip medieval, cu îndesiri prin subîmpărțirea loturilor. În zona de nord-vest, între intersecțiile străzilor Călărașilor și Mihai Eminescu, se află un corespondent al țesutului orașului			

	de secol XIX, construcții ale fabricii de bere Bruger (1880-18850) și fosta reședință a familiei Bruger 1889. Fronturile necuprinse al străzilor Pavel Chinezu, Sinaia, Matei Corvin și Cuza Vodă au devenit construibile în secolul XXI, terenurile fiind asanate după regularizarea Canalului Turbinei, diferența parcelarului și a fondului construit fiind mare.									
Valoare	Zona istorică majoritar rezidențială, unitară ca tramă stradală și fond construit, cu elemente de valoare arhitectural-stilistică.									
Imobile LMI	2	<table><tr><td>IMOBILE LMI</td><td>2.49%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>11.06%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>24.87%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>61.57%</td></tr></table>	IMOBILE LMI	2.49%	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	11.06%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	24.87%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	61.57%
IMOBILE LMI	2.49%									
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	11.06%									
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	24.87%									
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	61.57%									
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	11									
Ansambluri arhitecturale in LMI	Nu									
Zone arheologice LMI si RAN	Zona cu potențial arheologic									
Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: locuire de tip unifamilial cu inserții de servicii									
Disfuncții	Dimensionarea secțiunii carosabilului în favoarea traficului. Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea, abandonarea, demolarea arbitrară și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase și tratarea neunitară a fațadelor și construcțiilor aflate în planul secundar și pe străzile adiacente traseului. Dezmembrări și unificări ale parcelarului istoric, aleatorii. Spații reziduale rezultate din destructurarea țesutului istoric al zonei. Discontinuități ale țesutului învecinat și ale calității arhitecturale a fronturilor. Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare – parcaje dispersate în toate spațiile reziduale Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare.									
Grad de protecție	Mare									

17	Denumire ZCP	RODNEI - TUDOR VLADIMIRESCU	Indice	III-c
				
Delimitare	Str. Belșugului nr. 1-45, nr. 2-36; Str. Sebeșului nr. 1-17, nr. 2-14; Str. G-ral Traian Moșoiu nr. 3-23, nr. 4-26; Str. Ghiocelului nr. 1-15, nr. 2-28; Str. Gheorghe Șincai nr. 1-19, nr. 4-22; Str. Pârâului nr. 1-11, nr. 2-12; Str. Libertății nr. 1-33, nr. 2A-32; Str. Govora nr. 1-17, nr. 2-24; Str. Rodnei nr. 3-89, nr. 2-86; Str. Tudor Vladimirescu nr. 1-49A, nr. 2-56; Str. Plevna nr. 1-5, nr. 2-10;			

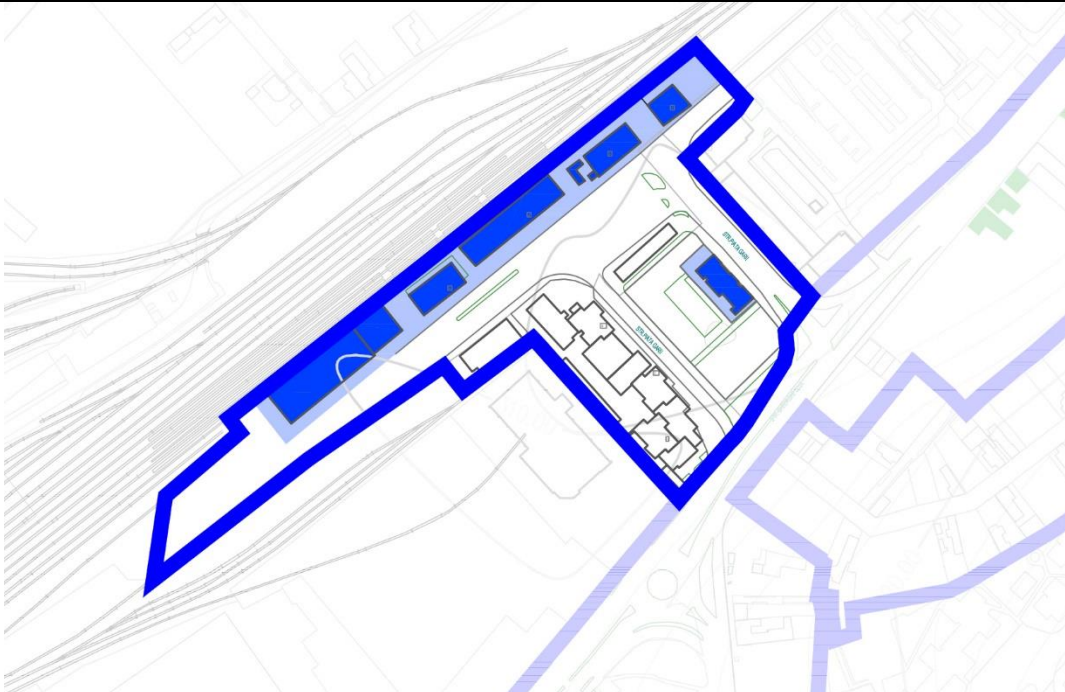
	Str. Dr. Emil A. Dandea nr. 1-13, nr. 2-12; Str. Crișan nr. 1-11, nr. 2-12; Str. Ecaterina Varga nr. 1-11, nr. 2-10; Str. Iuliu Maniu nr. 3-13, nr. 18-30; Str. Bodor Peter nr. 12-28; Str. Someșului nr. 1-7, nr. 2-10; Str. Oituzului nr. 1-29, nr. 2-22; Str. Liviu Rebreanu nr. 9, nr. 13-27, nr. 4-44; Str. Lăpușna nr. 1-23, nr. 2-16									
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Țesut istoric constituit în mod programatic, începând cu începutul secolului XXI, odată cu regularizarea albiei pârâului Poklos ce a pornit de la nord, de lângă calea ferată, și a ajuns la tronsonul zonei străzii Gheorghe Doja în 1910. Regularizarea pârâului Poklos a reprezentat o preocupare prioritară a municipalității până în perioada interbelică, când a fost finalizat întreg segmentul până în dreptul străzii Năvodari. Zona cuprinde întreg țesutul urban cuprins pe traseele străzilor Belșugului, Tudor Vladimirescu, Rodnei, Lăpușna, până la frontul bulevardului Gheorghe Doja. O dezvoltare deosebită a cunoscut strada Rodnei (Kemény Zsigmond), de-a lungul căreia, antreprenorul și maistrul constructor Csiszár Lajos, a parcelat latura de nord-est până la intersecția cu strada Liviu Rebreanu și a construit un șir de case cu un singur nivel în stil secesion. Cu excepția faptului ca în anii comunismului (~1970) au fost inserate de-a lungul căii ferate strada Bodor Peter, șiruri de blocuri de locuințe, zona este conservată la nivel de parcelar și fond construit majoritar din secolul XXI.									
Valoare	Zona istorica majoritar rezidențială, unitară ca tramă stradală, parcelar și fond construit, cu elemente de valoare arhitectural-stilistică.									
Imobile LMI	5	<table><tr><td>IMOBILE LMI</td><td>0.84%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>7.97%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>36.78%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>54.41%</td></tr></table>	IMOBILE LMI	0.84%	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	7.97%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	36.78%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	54.41%
IMOBILE LMI	0.84%									
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	7.97%									
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	36.78%									
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	54.41%									
Fond construit valoros propus pentru introducerea in LMI	2									
Ansambluri arhitecturale in LMI	MS-II-a-A-15459Ansamblul urban "Str. Rodnei"									
Zone arheologice LMI si RAN	Zonă cu potențial arheologic									
Funcțiunea dominantă a zonei	unitar: locuire de tip unifamilial									
Disfuncții	Dimensionarea secțiunii carosabilului în favoarea traficului pe strada Tudor Vladimirescu. Amenajarea cu aspect industrial a regularizării pârâului Poklos, ceea ce creează									

	disfuncție prin imaginea dezolantă, fără nicio plantație sau zonă verde Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea, abandonarea, demolarea arbitrară și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase și tratarea neunitară a fațadelor și construcțiilor aflate în planul secundar și pe străzile adiacente traseului. Discontinuități ale țesutului învecinat și ale calității arhitecturale a fronturilor. Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare – parcaje dispersate în toate spațiile reziduale Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare.
Grad de protecție	Mare

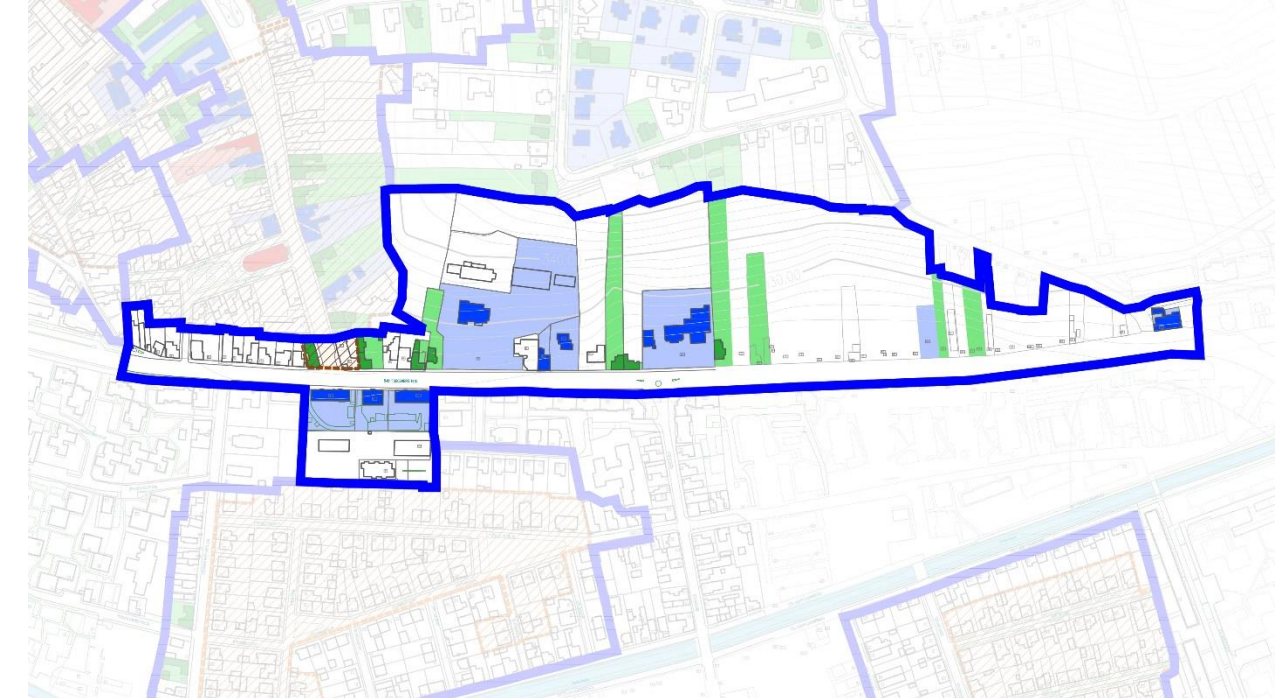
18	Denumire ZCP	GHEORGHE DOJA	Indice	III-d
				
Delimitare	Str. Gheorghe Doja nr. 9-139, nr. 10-36, nr. 74-76C; Bd. 1848 nr. 1-5, nr. 2;			

	Str. Crinului nr. 2-4									
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Traseul străzii Gheorghe Doja, este unul dintre traseele cele mai vechi ale târgului medieval, fiind drumul către Cluj, însă artera se dezvoltă odată cu construirea căii ferate și cu extinderea intravilanului peste pârâul Poklos in sec. XIX. De-a lungul drumului către Cluj, astăzi bulevardul Gheorghe Doja, s-a dezvoltat o zonă industrială, aflată la apogeu în perioada interbelică. Interesant ca și caracteristică în dezvoltarea acestei zone industriale de sec XX, era prezența reședinței patronului, lângă afacerea pe care o administra. Astfel, în această zonă regăsim, cu o valoare arhitecturală deosebită, fostele reședințe ale antreprenorilor de vârf la început de secol, precum Geza Csonka, Mestitz, Csiszár Lajos, Haimann Ignác. Pe lângă aceste construcții, se găsesc investiții ale administrației orașului, precum Sediul cooperativa Hangya (Furnica), Școala elementară și Școala profesională de stat a ucenicilor din industria lemnului și fierului aflate între strada Predeal și bulevardul 1848, fostul spital Honvezi (astăzi clinica de boli infecțioase I) la intersecția cu strada Budiului. Țesutul urban istoric și-a păstrat frontul unitar pe ambele laturi ale străzii până la strada Lăpușna, după care continuă unitar doar pe frontul sud-vestic până la fosta reședință, Haimann Ignác (astăzi clinica de boli infecțioase II). Zona este puternic destructurată prin intervențiile din perioada comunistă și din perioada post decembristă fiind inserate construcții de dimensiuni disproporționate și cu fronturi ce nu susțin țesutul istoric.									
Valoare	Artera simbol a orașului, păstrând un fond construit de o valoare foarte mare, atât istoric cât și ca arhitectural-stilistic.									
Imobile LMI	5	<table><tr><td>IMOBILE LMI</td><td>13.26%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>18.75%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>6.72%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>61.27%</td></tr></table>	IMOBILE LMI	13.26%	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	18.75%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	6.72%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	61.27%
IMOBILE LMI	13.26%									
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	18.75%									
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	6.72%									
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	61.27%									
Fond construit valoros propus pentru introducerea in LMI	9									
Ansambluri arhitecturale in LMI	Nu									
Zone arheologice LMI si RAN	nu									
Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: administrativ, servicii comerciale și de învățământ, cu inserții de locuire									
Disfuncții	Dimensionarea secțiunii carosabilului în favoarea traficului, zone extinse fără treceri de pietoni Aspectul industrial al întregii zone, ceea ce creează disfuncție prin imaginea dezolantă, fără susținerea reperelor urbane și istorice. Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea, abandonarea, demolarea arbitrară și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase și tratarea									

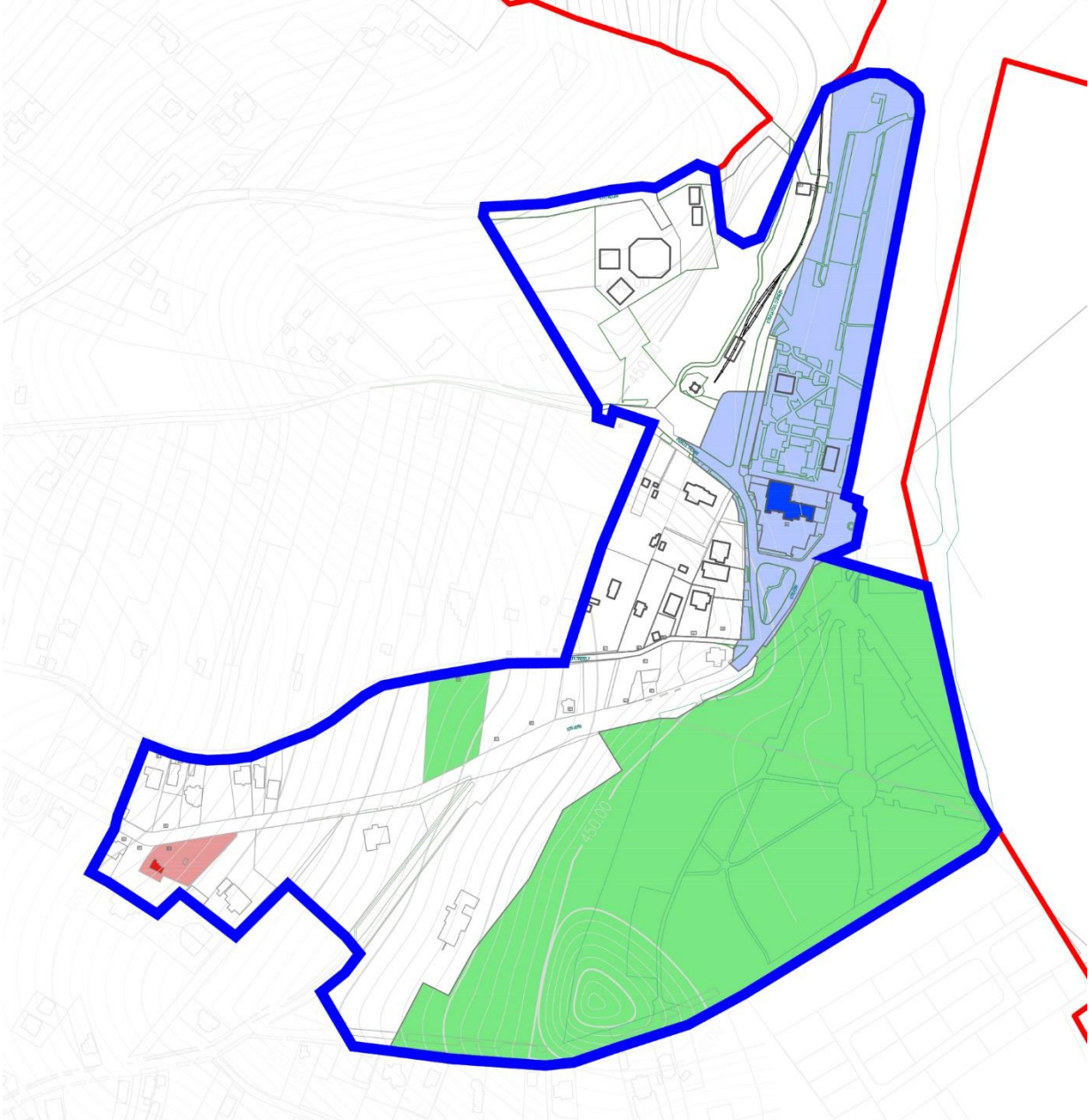
	neunitară a fațadelor și construcțiilor aflate în planul secundar și pe străzile adiacente traseului. Discontinuități ale țesutului învecinat și ale calității arhitecturale a fronturilor. Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare – parcaje dispersate în toate spațiile reziduale Spații verzi minimalizate și cu plantații neunitare.
Grad de protecție	Mare

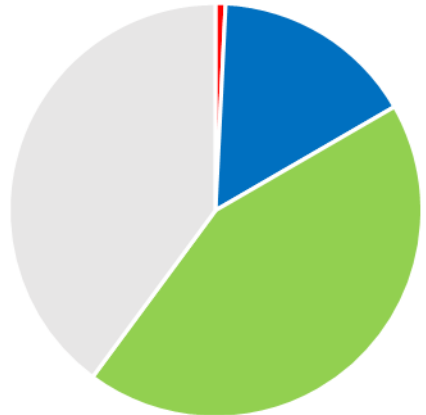
19	Denumire ZCP	GARA SUD	Indice	III-e
				
Delimitare	Piața Gării nr. 1-5C, nr. 2-4			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Cel mai important factor al dezvoltării zonei a reprezentat, incontestabil, <i>construirea căilor ferate și a gării</i>, în perioada 1869-1871. Linia de cale ferată Alba Iulia – Târgu Mureș a fost predată oficial în data de 20 noiembrie 1871. Linia Cluj – Războieni, doi ani mai târziu, în 1873, astfel orașul a intrat în legătură directă cu Clujul și cu Oradea. În deceniul următor a fost finalizată linia Târgu Mureș – Reghin (1886). Gara situată în capătul străzii Gheorghe Doja, a funcționat practic ca o poartă a orașului spre marile centre urbane din imperiu, iar drumul național de odinioară a devenit una dintre cele mai importante artere ale orașului, o scenă importantă a modernizării urbane. Traseul străzii Gheorghe Doja, este una dintre arterele cele mai vechi ale târgului medieval fiind drumul către Cluj, însă artera se dezvoltă odată cu construirea căii ferate și cu extinderea intravilanului peste pârâul Poklos, în sec. XIX. Zona este puternic destructurată prin intervențiile din perioada comunistă și din perioada post decembristă, fiind inserate construcții de dimensiuni disproporționate și cu fronturi ce nu susțin țesutul istoric.			
Valoare	Zona simbol a orașului, păstrând un fond construit de valoare, atât istoric cât și			

	arhitectural-stilistic.						
Imobile LMI	nu	 <table><tr><td>IMOBILE VALOARE</td></tr><tr><td>ARHITECTURAL-STILISTICA</td></tr><tr><td>50.17%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td></tr><tr><td>49.83%</td></tr></table>	IMOBILE VALOARE	ARHITECTURAL-STILISTICA	50.17%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	49.83%
IMOBILE VALOARE							
ARHITECTURAL-STILISTICA							
50.17%							
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP							
49.83%							
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	2						
Ansambluri arhitecturale in LMI	Nu						
Zone arheologice LMI si RAN	nu						
Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: administrativ și servicii transport cu inserții de comerț						
Disfuncții	Dimensionarea secțiunii carosabilului în favoarea traficului, zone extinse fără treceri de pietoni Aspectul industrial al întregii zone, ceea ce creează disfuncție prin imaginea dezolantă, fără susținerea reperelor urbane și istorice. Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea, abandonarea, demolarea arbitrară și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase și tratarea neunitară a fațadelor și construcțiilor aflate în planul secundar și pe străzile adiacente traseului. Discontinuități ale țesutului învecinat și ale calității arhitecturale a fronturilor. Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare – parcaje dispersate în toate spațiile reziduale Spații verzi minimalizate și cu plantații neunitare.						
Grad de protecție	Mare						

20	Denumire ZCP	BULEVARDUL 1 DECEMBRIE 1918	Indice	III-f
				
Delimitare	Bd. 1 Decembrie 1918 nr. 53-159, nr. 36-44; Str. Ștefan cel Mare nr. 28, nr. 37			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Traseul bulevardului 1 Decembrie 1918, este unul dintre traseele cele mai vechi ale târgului medieval, fiind drumul către Sighișoara. Artera se dezvoltă organic din punct de vedere al parcelarului, odată cu extinderea intravilanului, cu precădere începând cu sfârșitul secolului XVIII și cu dezvoltare majoră în secolul XX. De-a lungul drumului către Sighișoara, astăzi, bulevardul 1 Decembrie 1918, s-a dezvoltat o zonă rezidențială, aflată la apogeu în perioada interbelică. Astfel, în această zonă regăsim, cu o valoare arhitecturală deosebită: reședințe în stil Secession la numărul 101 și 133, clădirea vămii tot în stil Secession la nr.159, actualul Palat al copiilor, reședința Dandea proiectată de arhitect Cornel-Bogdan Șildan într-un stil neoromanesc târziu. De asemenea, sunt inserate pe frontul sudic, un grup de trei blocuri de locuințe din perioada 1945-1940, ce au o arhitectură de calitate specifică epocii totalitare. Zona în care sunt amplasate aceste blocuri aparține, ca memorie a locului, unuia dintre primele parcuri ale orașului – Parcul Teleki ce se află între malul pârâului Poklos și capătul traseului străzii Ștefan cel Mare în drumul Sighișoarei. Țesutul urban nu a reușit să păstreze un front unitar pe ambele laturi ale străzii, cu excepția cvartalului, unde sunt inserate blocurile din perioada 1945-1950. Zona este puternic destructurată prin intervențiile din perioada comunistă, fiind inserate blocuri de locuințe, construcții de dimensiuni disproporționate și regim de înălțime mare, și cu fronturi ce nu susțin țesutul istoric.			
Valoare	Artera simbol a orașului, păstrând un fond construit de o valoare foarte mare, atât istoric cât și ca arhitectural-stilistic.			

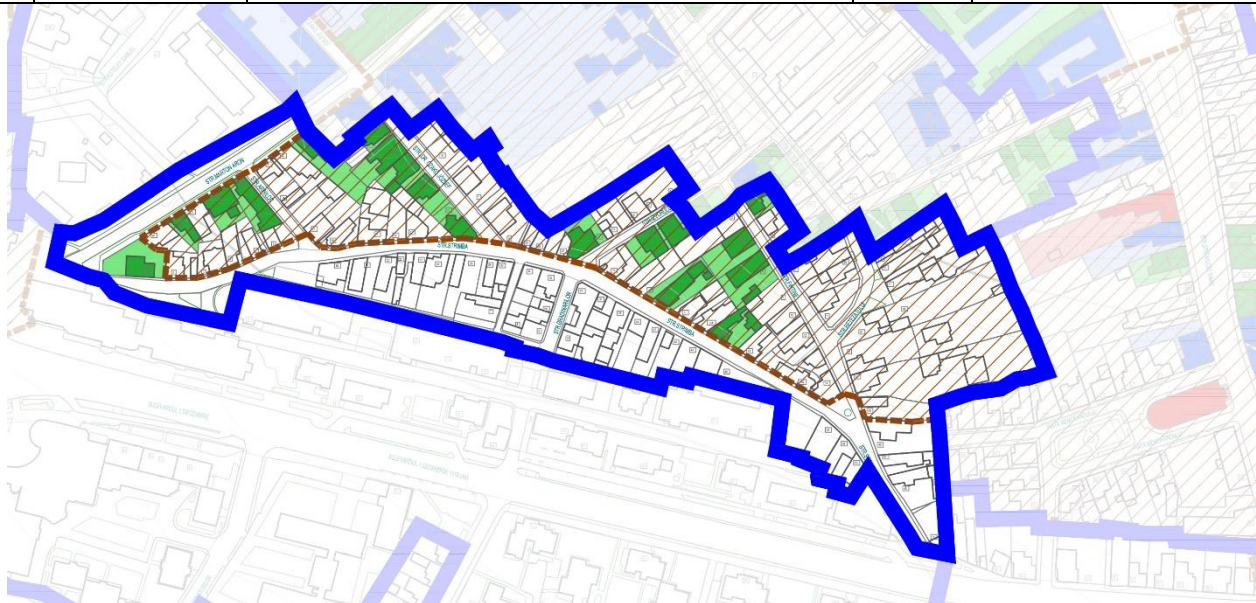
Imobile LMI	nu	<table><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>21.05%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>10.84%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>68.12%</td></tr></table>	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	21.05%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	10.84%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	68.12%
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	21.05%							
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	10.84%							
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	68.12%							
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	4							
Ansambluri arhitecturale in LMI	Nu							
Zone arheologice LMI si RAN	Zonă cu potențial arheologic							
Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: locuire colectiva, servicii comerciale si educațional-cultural, cu inserții de locuire individuala							
Disfuncții	Dimensionarea secțiunii carosabilului în favoarea traficului, zone extinse fără treceri de pietoni Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea, abandonarea, demolarea arbitrară și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase și tratarea neunitară a fațadelor și construcțiilor aflate în planul secundar. Discontinuități ale țesutului învecinat și ale calității arhitecturale a fronturilor. Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare – parcaje dispersate în toate spațiile reziduale Spații verzi minimalizate și cu plantații neunitare.							
Grad de protecție	Mare							

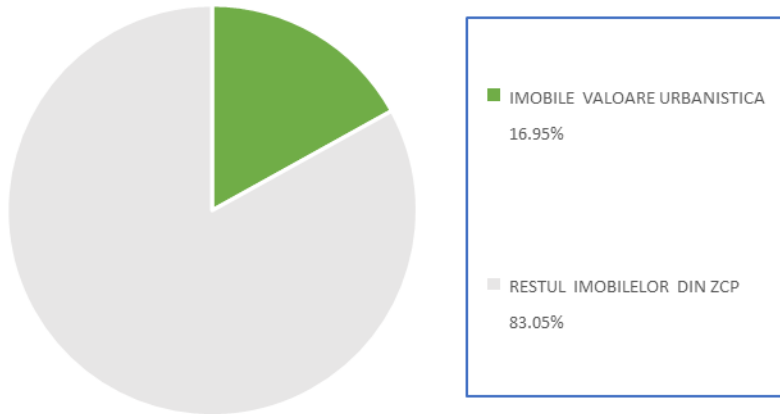
21	Denumire ZCP	PARC PLATOUL CORNEȘTI	Indice	III-g
				
Delimitare	Platoul Cornești; Str. Verii nr. 33-55, nr. 40-48; Str. Trebely nr. 60-78, nr. 97-105; imobilul amfiteatrului delimitat de Str. Pădurii, Pasajul Pădurii și Str. Platoul Cornești, incl. Imobilele de locuințe f.n. din interiorul amfiteatrului; Pădurea Cornești - imobil f.n. delimitat de Str. Cornești, Str. Garofiței și Str. Verii din sudul Platoului Cornești, incl. imobilul de la intersecția Str. Cornești cu Str. Garofiței			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Harta din 1911 pe platoul Cornești (în zona grădinii zoologice de astăzi) prezintă deja parcul amenajat înainte de anul 1908, la dispoziția administrației conduse de primarul Gyorgy Bernady, fiind construită și clădirea clubului de vânătoare și poligonul civil în 1908-1909 pe baza planurilor arhitectului Radó, prin contribuția lui Várady Árpád. Sunt trasate cele două drumuri principale de acces ale platoului, strada Cornești și strada Verii (Széll Kálmán). La sud de zona poligonului, este o largă parcelă ce a			

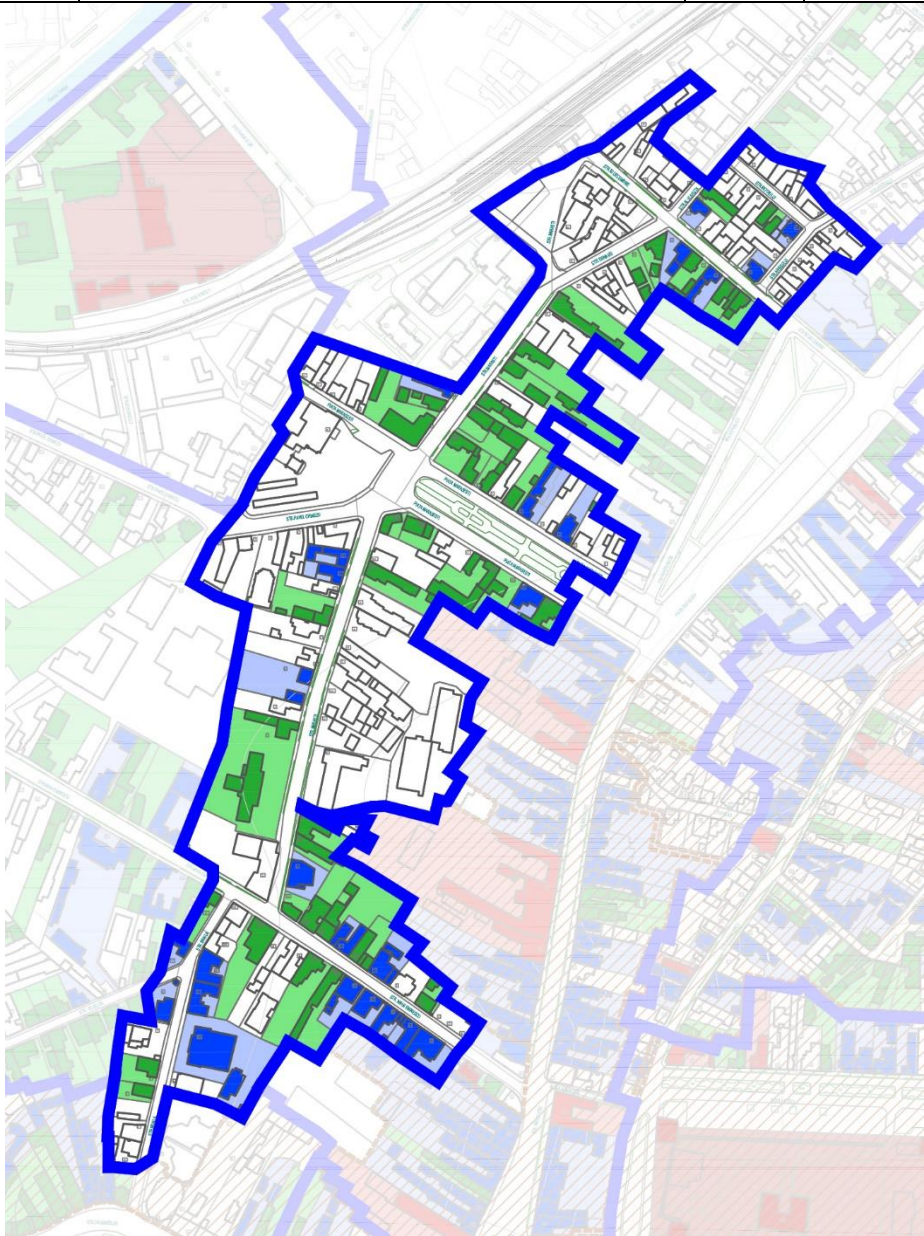
	primit destinația de parc municipal, cu alei trasate și realizate în anii 1907–1909. Programul de dezvoltare a unor zone verzi, parcuri de loisir la scara orașului, a constituit o preocupare a epocii Bernady, astfel că pe lângă realizarea unui bulevard modern cu zone verzi, s-a dezvoltat un parc pe platoul superior al orașului, parcul Cornești, în pandant cu cel înființat în sec XIX pe malul Mureșului, parcul Elisabeta (fosta insulă Elba). În strada Verii sunt construite bazinele de la cota superioară a apeductului municipal, realizat între anii 1907–1909. Odată cu trasarea și urbanizarea terasei superioare a orașului, platoul Cornești, suprafața din jur rămâne o zonă difuză, periurbană și semiantropizată, greu de construit din cauza diferențelor mari de înălțime între traseul de cornișă al străzilor. Această zonă rămâne fără o sistematizare certă până în perioada comunistă și post decembristă, când, tot fără o programare urbanistică clară a acestui spațiu, se constituie pe cornișele teraselor intermediare parcele cu dimensiuni variabile, în timp ce mari suprafețe de teren sunt abandonate, rămase reziduale, fără nicio amenajare. Zona Parcului Cornești constituit la începutul secolului XXI, deși are un concept central de parc clasic cu o rețea de alei dispuse radial, este nefinalizat ca amenajare și plantații, și este parazitat de parcaje amenajate pe toate aleile din parc, scopul pentru care a fost creat dispându-se și devenind o zonă incertă ca utilizare și foarte vulnerabilă din acest motiv. Pe de altă parte, zona fostului poligon istoric, ce ar putea să își reia funcția istorică specifică și foarte interesantă pentru activități în aer liber, este tratată ca o peluză. Clădirea fostului club de vânătoare, de mare valoare arhitectural stilistică este în prezent abandonată.										
Valoare	Zona de mare interes public, fiind dominată de funcțiunea de parc de loisir și activități sportive în aer liber. Păstrează un fond construit unic de o valoare excepțională, atât istoric cât și ca arhitectural-stilistic.										
Imobile LMI	1	 <table><tr><td>IMOBILE LMI</td><td>0.78%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>15.87%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>43.48%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>39.86%</td></tr></table>		IMOBILE LMI	0.78%	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	15.87%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	43.48%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	39.86%
IMOBILE LMI	0.78%										
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	15.87%										
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	43.48%										
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	39.86%										
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	1										
Ansambluri arhitecturale in LMI	Nu										
Zone arheologice LMI si RAN	nu										
Funcțiunea dominantă a zonei	unitar: parc, activități de loisir cu inserții de servicii comerciale										
Disfuncții	Trasee secundare de alei de parc având un caracter incert, pietonal-carosabil, străzi carosabile ce traversează zona „pietonală” a parcului, zone extinse de parcuri în										

	spațiul verde. Lipsa de întreținere a fondului construit valoros mutilarea, abandonarea, utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase Lipsa amenajării spațiilor verzi într-un mod coerent. Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare. Spații reziduale rezultate din dezvoltarea unor obiective diverse în zonă, fără o sistematizare și programare urbanistică a spațiului. Discontinuități ale țesutului învecinat a parcelarilor și a calității arhitecturale a fronturilor secundare Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare – parcaje dispersate în întreg spațiul verde și pe trotuare
Grad de protecție	Mare

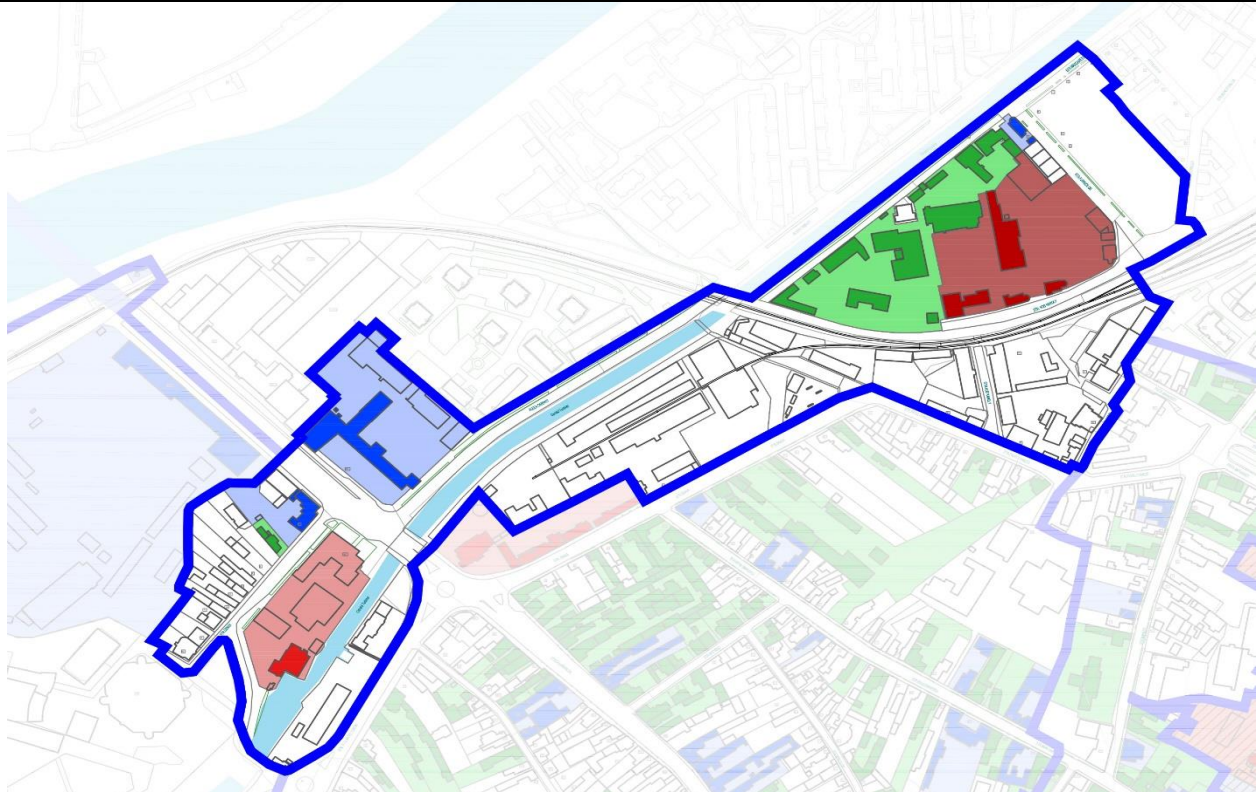
5.3.4. Evidențierea caracteristicilor zonelor construite protejate propuse cu grad de protecție ridicat

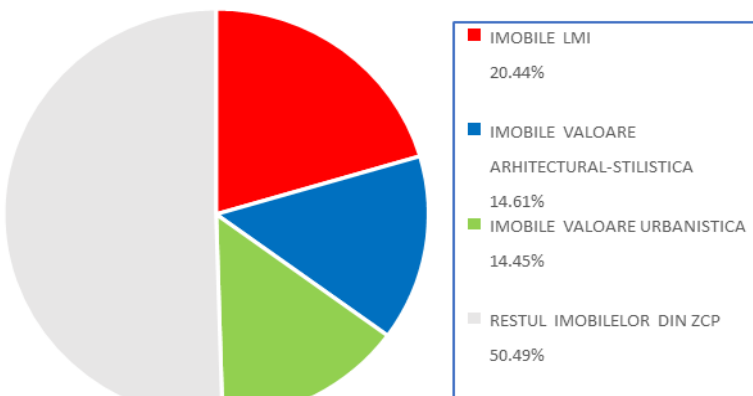
22	Denumire ZCP	STRADA STRAMBA	Indice	IV-a
				
Delimitare	Str. Strâmbă nr. 1-41A, nr. 16-48; Str. Marton Aron nr. 27-41; Str. Dr. Czako József nr. 1-3, nr. 6-14; Str. Izvorului nr. 5-7, nr. 6-14; Str. Fântânii nr. 1-11, nr. 2-14; Str. Retezatului nr. 13-21, nr. 24-26			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Traseul Strâmbă este una dintre arterele cele mai vechi, fiind drumul ce mărginea pe cornișă târgul comercial medieval și se intersecta cu drumul spre Sighișoara, însă întreaga zonă a suferit modificări ale parcelarului medieval, fiind deschise perpendicular alte străzi. Cea mai mare operațiune a zonei a fost făcută odată cu construcția frontului de blocuri de pe bulevardul 1 Decembrie 1918, când zona a fost puternic destructurată, și strada istorică a devenit o fundătura fără accese pe capete.			

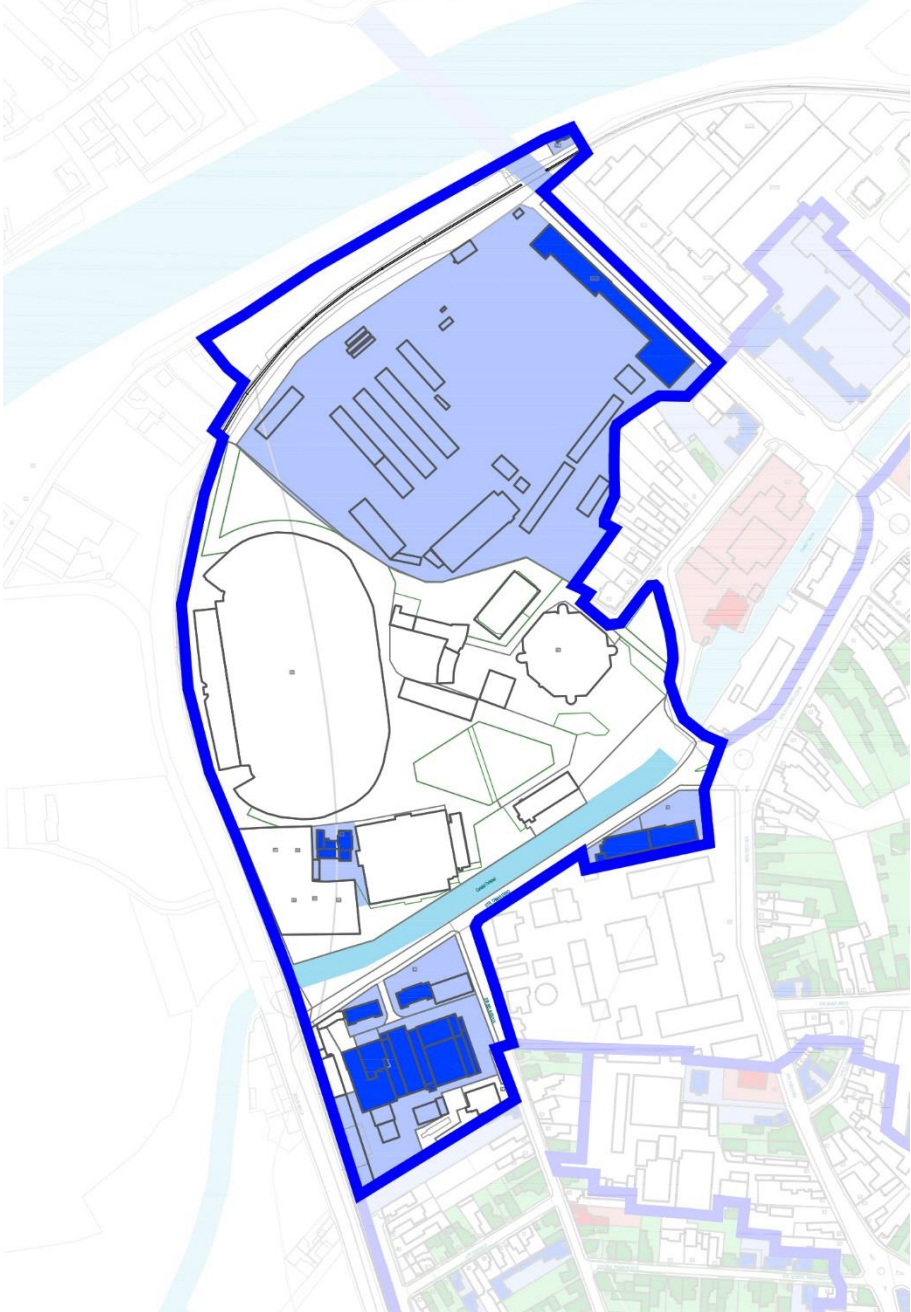
	Zona este caracterizată de divizări ale parcellarului prin trasarea de străzi noi și de îndesirea fondului construit, caracterul și calitatea acestuia pierzându-se. Zona se află în relație directă cu țesutul istoric al orașului, făcând parte din trama stradală medievală, cu inserții din diverse perioade ulterioare.	
Valoare	Zona istorica rezidențială, cu trama stradală istorică din perioada medievală și fond construit unitar	
Imobile LMI	1	
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	Nu	
Ansambluri arhitecturale in LMI	Nu	
Zone arheologice LMI si RAN	Zonă cu potențial arheologic	
Funcțiunea dominantă a zonei	unitar: locuire de tip unifamilial	
Disfuncții	Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea, demolarea arbitrara și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase. Lipsa unei protecții la nivel de obiect a fondului construit foarte valoros. Spații reziduale rezultate din inserția liniei de blocuri, fără o sistematizare și programare urbanistică a spațiului. Transformarea străzii Strâmbe în fundătură	
Grad de protecție	Ridicat	

23	Denumire ZCP	STRAZILE MARASTI - MARASESTI	Indice	IV-b
				
9	Delimitare	Str. Al. Vlahuță nr. 1, nr. 2-4; Str. Motrului nr. 1-5, nr. 2-4; Str. Arieșului nr. 1-5, nr. 2-8; Str. 30 Decembrie nr. 1-11, nr. 2-18; Str. Târnavei nr. 1, nr. 2-8; Str. Mărăști nr. 1-21, nr. 2-40; Piața Mărășești nr. 1-21, nr. 2-20; Str. Pavel Chinezu nr. 1-9; Str. Mihai Eminescu nr. 5-21B, nr. 2B-24A; Str. Brăila nr. 1A-11A, nr. 8-14		
	Caracteristici constitutive ce conferă valoarea	Zona pieței Mărășești este trasată la sfârșitul secolului XX, și sistematizată în primul deceniu al noului secol. În 1898 a dispărut șanțul existent, fiind stabilite pe cele două laturi aliniamentele și fiind creată o piață dreptunghiulară, în mijloc, cu o		

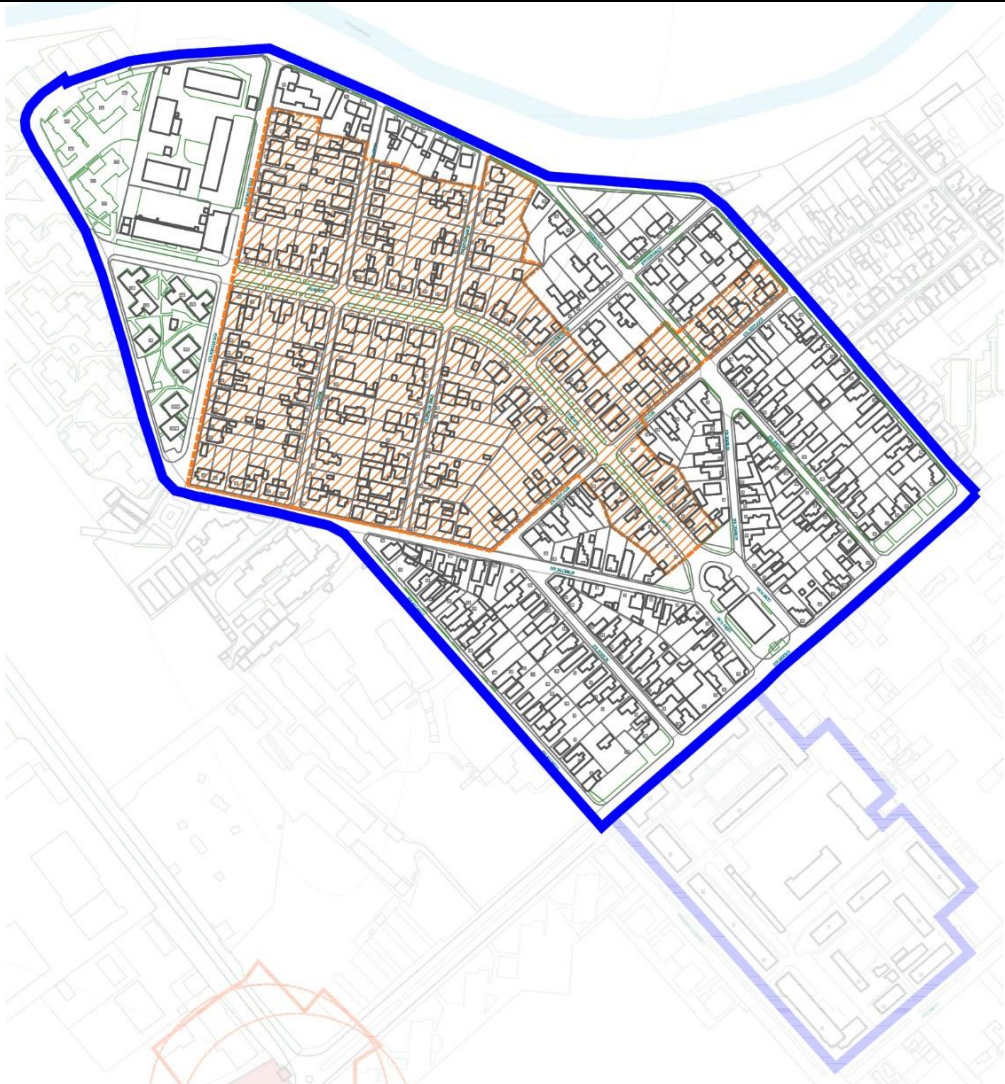
zonei	insulă plantată, imagine păstrată și în prezent. Noua piață a primit numele poetului și luptătorului antiotoman din secolul al XVII-lea, Zrínyi Miklós, în prezent numindu-se piața Mărășești. Linia străzii Mărăști (<i>Kerektó</i>) s-a conturat deja pe parcursul secolului al XIX-lea după sistematizările și asanările terenurilor, această zonă fiind marcată de un braț al râului Mureș, care în zona intersecției cu strada Mărăști forma o baltă, de unde a primit tradiționala denumire Kerektó – „Lacul Rotund”. Accesul în această zonă dinspre strada Călărașilor a fost facilitată în perioada lui Bernády prin deschiderea străzii Brăila în anul 1905. Strada Mărăști face legătura între gara de nord a orașului și zona centrală a orașului. Zona a rămas cu statut de periferie a orașului, cu un fond construit neomogen de secol XXI. În perioada comunistă, s-a inserat un mic cartier de blocuri lângă calea ferată și s-a deschis capătul Pieței Mărășești cu un platou pe care s-a amplasat Palatul telefoanelor, construcție de dimensiuni disproporționate pentru zonă și s-a deschis .								
Valoare	Zona istorica majoritar rezidențială, unitară ca tramă stradală, parcellar și fond construit.								
Imobile LMI	nu	<table><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>16.63%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>33.63%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>49.73%</td></tr></table>		IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	16.63%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	33.63%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	49.73%
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	16.63%								
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	33.63%								
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	49.73%								
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	7								
Ansambluri arhitecturale in LMI	nu								
Zone arheologice LMI si RAN	nu								
Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: locuire de tip unifamilial cu inserții de locuire colectivă și servicii								
Disfuncții	Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase – zone destructurate cu aspect industrial, ceea ce creează disfuncție prin imaginea dezolantă. Lipsa unei protecții la nivel de obiect a fondului construit. Spații reziduale rezultate din dezvoltarea unor obiective diverse în zonă, fără o sistematizare și programare urbanistică a spațiului. Discontinuități ale țesutului învecinat și ale calității arhitecturale a fronturilor. Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare – parcaje dispersate în toate spațiile reziduale. Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare.								
Grad de protecție	Ridicat								

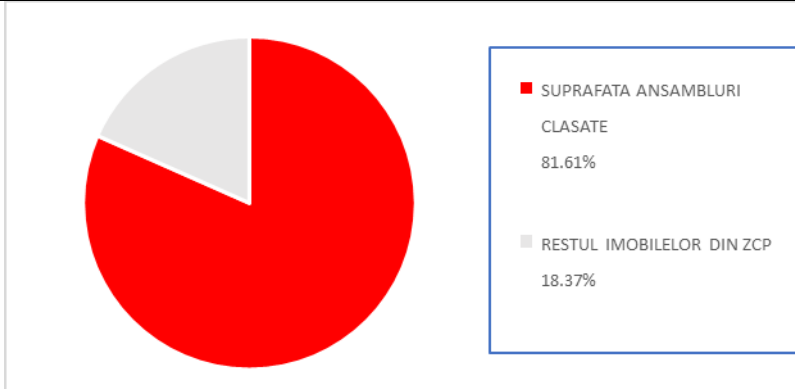
24	Denumire ZCP	CANALUL TURBINEI	Indice	IV-c
				
Delimitare	Str. Călărașilor nr. 103, nr. 108; Str. Uzinei nr. 2-18; imobile f.n. delimitate de Piața Matei Corvin, Str. Uzinei, Canalul Turbinei și Str. Călărașilor; Str. Sinaia nr. 3 până la intersecția cu Str. Pavel Chinezu; Str. Pavel Chinezu nr. 8-10; imobile f.n. delimitate de Str. Pavel Chinezu, Str. Kós Károly și Canalul Turbinei; Str. Kós Károly nr. 1A; Piața Mărășești nr. 13, nr. 14; imobil f.n. Aquaserv delimitat de Str. Kós Károly, Str. Margaretelor/Canalul Turbinei și Str. Furnicilor; Str. Furnicilor nr. 1, nr. 2-8; imobil f.n. Salubriserv pe Str. Furnicilor			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Până în secolul XVIII, când intravilanul orașului se mărește și se asanează aproape întreaga zonă dintre terasa superioară și albia brațului Mureșului, Canalul Turbinei de astăzi, zona era ocupată de morile apă ce făceau parte din peisajul luncii orașului spre râu. Barajul de pe râul Mureș a fost realizat de către municipalitate în perioada 1912-1913, proiectul a fost accelerat după inundațiile din 1912, ce au distrus vechiul baraj de pe râu. Lucrările imensei construcții de beton au fost încredințate firmei specializate a lui Lenarduzzi János din Budapesta (a fost realizat în zona barajului actual, str. Plutelor). Tot cu această ocazie, a fost decisă construirea unei hidrocentrale pe fostul Braț al Morii, proiect ce presupunea și regularizarea cursului de apă. Hidrocentrala a fost realizată tot de firma lui Lenarduzzi în perioada 1912-1914, clădirea în sine a fost proiectată de către arhitectul șef al orașului, Radó Sándor, și a reprezentat o realizare deosebită a arhitecturii industriale din oraș (clădirea aflată pe strada Uzinei s-a păstrat într-o formă transformată și			

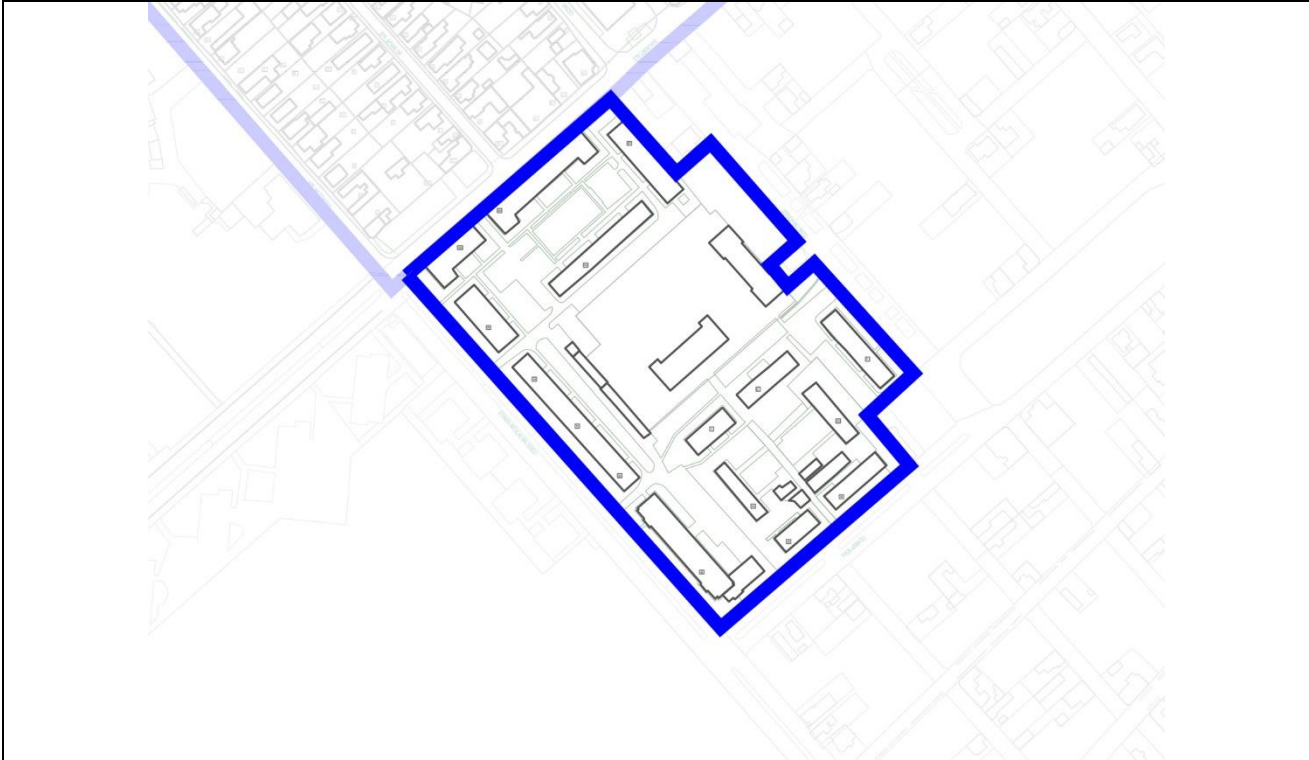
	simplificată). Barajul de pe Mureș a fost distrus în timpul celui de-al doilea război mondial, în 1944. Cu ocazia realizării hidrocentralei, a fost amenajat atât fostul Braț al Morii, devenit canalul Turbinei, cât și punctul de vărsare în râul Mureș, până la zona de vărsare a pârâului Poklos, fiind prevăzută și consolidarea malului râului. Dincolo de Canalul Turbinei, este trasată linia Aleii Carpați (str. Hungária) și lângă calea ferată apare în toată lungimea sa strada actuală Kós Károly (strada Gyár/Fabricii). Pe această stradă este construit ansamblul monumental al întreprinderii comunale a orașului (astăzi sediul Aquaserv, str. Kós Károly, nr. 1) de o calitate arhitecturală deosebită, proiectat de arhitectul Kós Károly la cererea primarului Georgy Bernády. Tot în această zonă, pe partea nord vestică a Canalului Turbinei, se află ansamblul liceului agronomic (actualul Colegiu Agricol Traian Săvulescu) construit în 1943. În ciuda amenajărilor urbane și a construcțiilor excepționale ca anvergură și calitate arhitecturală, zona a rămas cu statut de periferie a orașului, cu un fond construit neomogen de secol XXI. În perioada comunistă și post-decembristă, s-au inserat construcții diverse fără un studiu urbanistic raportat la valoarea sitului, în vederea rezolvării problemelor de relaționare a circulațiilor.		
Valoare	Zona istorica majoritar industrială cu un fond construit de valoare deosebită.		
Imobile LMI	2		
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	1		
Ansambluri arhitecturale in LMI	nu		
Zone arheologice LMI si RAN	nu		
Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: industrial și învățământ cu inserții de servicii comerciale și locuire		
Disfuncții	Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase – zone destructurate cu aspect industrial, ceea ce creează disfuncție prin imaginea dezolantă. Lipsa unei protecții la nivel de obiect a fondului construit. Spații reziduale, rezultate din dezvoltarea unor obiective diverse în zonă, fără o sistematizare și programare urbanistică a spațiului. Discontinuități ale țesutului învecinat și ale calității arhitecturale a fronturilor. Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare – parcaje dispersate în toate spațiile reziduale. Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare.		
Grad de protecție	Ridicat		

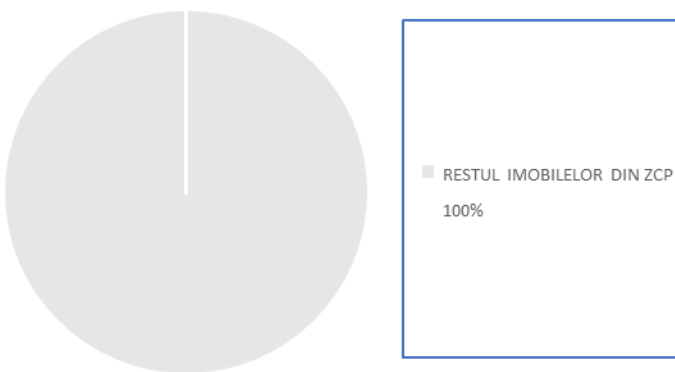
25	Denumire ZCP	INSULA ELBA - PARC ELISABETA	Indice	IV-d
				
Delimitare	Str. Belșugului nr. 47; Str. Tamás Ernő nr. 1-3; imobil f.n. (fost Abator) delimitat de Str. Tamás Ernő, Str. Șoimului și Str. Belșugului nr. 45; Aleea Parcul Sportiv Municipal nr. 4-4/7; Str. Călărașilor nr. 105-107			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Harta din 1864 prezintă deja parcul amenajat în jurul anului 1810, la dispoziția administrației orașului, în cadrul imperiului Habsburgic. Accesul în parc era asigurat peste brațul Mureșului, prezentându-se o zonă amenajată largă. Pe malul sudic al cursului de râu sunt prezente clădirile cazărmii Honvezi, corpul de la stradă existent și astăzi și pe strada Tamas Eno, restul terenului fiind ocupat de actuala fabrică de			

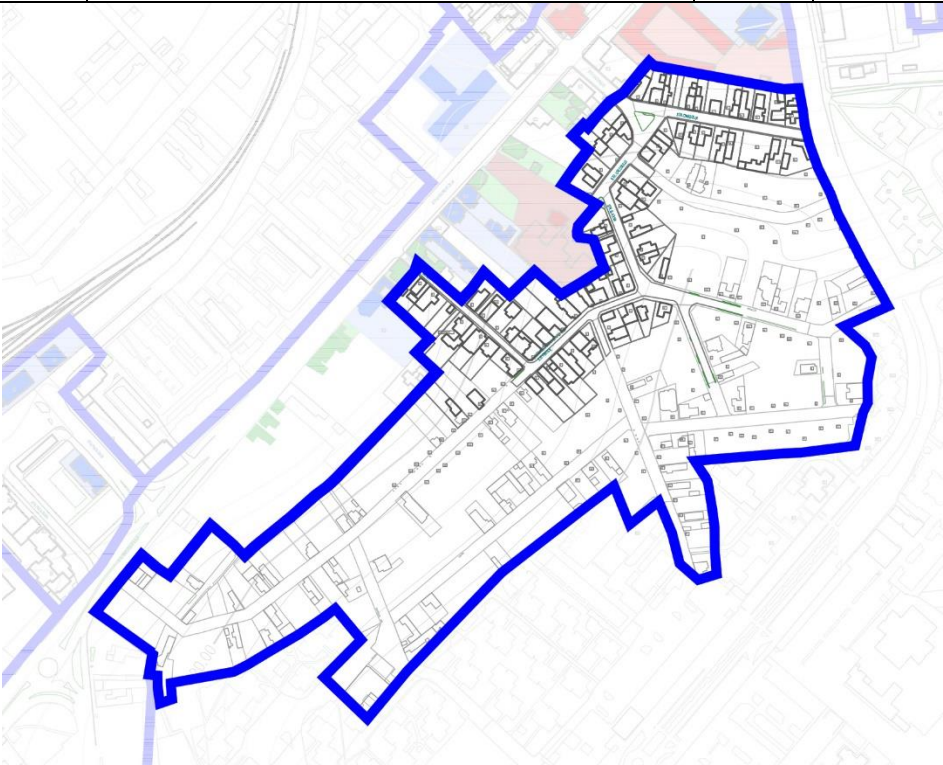
	medicamente. Pe partea nordică a insulei, o altă cazarmă habsburgică, construită pe terenurile unei vechi fabrici de spirt, este prezentă și astăzi prin construcția aflată de-a lungul drumului și podului peste Mureș. În harta de la 1898, planul parcului Insulei Elba este prezentat detaliat, arătând o amenajare elaborată cu un ax central și alei transversale, într-un circuit continuu. În primul deceniu al secolului XX, Insula Elba este reorganizată și parcul, cu o nouă înfățișare, primește și un nou nume, Parcul Elisabeta. Se construiesc, în timpul primariatului lui Bernady, în partea sudică a parcului, pe malul canalului, serele orașului, clădiri existente și astăzi. În cadrul parcului se îndesește rețeaua aleilor și se trasează un teren, cel mai probabil de jocuri de echipă. Din păcate, intervențiile ulterioare, din anii comunismului și post decembriste, au aglomerat cu construcții de mari dimensiuni, cu caracter sportiv, întreg spațiul, parcul Elisabeta pierzându-și caracterul de zonă verde și spațiu de loisir în aer liber.					
Valoare	Zonă de mare interes public, fiind dominată de funcțiunea de parc de loisir și activități sportive în aer liber. Păstrează un fond construit unic, de o valoare mare istorică.					
Imobile LMI	nu	 <table><tr><td>IMOBILE VALOARE</td><td>47.62</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>52.38%</td></tr></table>	IMOBILE VALOARE	47.62	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	52.38%
IMOBILE VALOARE	47.62					
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	52.38%					
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	2					
Ansambluri arhitecturale in LMI	nu					
Zone arheologice LMI si RAN	nu					
Funcțiunea dominantă a zonei	mixt: parc și activități sportive în aer liber și în clădiri specializate					
Disfuncții	Pierderea zonelor plantate ale parcului Elisabetei în favoarea unor construcții sportive de tip stadion, săli de sport etc. Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea, abandonarea, utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase Lipsa amenajării spațiilor verzi într-un mod coerent. Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare. Spații reziduale rezultate din dezvoltarea unor obiective diverse în zonă, fără o sistematizare și programare urbanistică a spațiului. Discontinuități ale țesutului învecinat a parcelarilor și a calității arhitecturale a fronturilor secundare Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare – parcaje dispersate în întreg spațiul verde și pe trotuare					
Grad de protecție	Ridicat					

26	Denumire ZCP	CARTIER ONCSA	Indice	IV-e
				
Delimitare	Piața Onești nr. 1-9, nr. 2-8, inclusiv scuar cu complex comercial ; Str. Libertății nr. 72-106; Str. Milcovului nr. 2-38; Str. Sitarilor nr. 1A-23, nr. 2-20; Str. Salcânilor nr. 1-23, nr. 2-28; Str. Romulus Guga nr. 1-31, nr. 6-12B, inclusiv imobile f.n. delimitate de Str. Romulus Guga, Str. Mioriței și Str. Rovinari; Str. Rovinari nr. 1-39, nr. 45A-49C; Str. Mioriței nr. 1-59B, nr. 2-62; Str. Lebedei nr. 1-31, nr. 2-30; Str. Bethlen Gabor nr. 1-33, nr. 2-34; Str. Siretului nr. 1-25, nr. 2-34; Str. Țesătorilor nr. 1A-7, nr. 2A-8; Str. Hegyi Lajos nr. 1-17, nr. 2A-10; Str. Zidarilor nr. 1-11, nr. 2-10			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea	Extinderea intravilanului în perioada anilor 1940-1950, a fost realizată prin trasarea prestabilită a cartierului ONCSA (Országos Nép- és Családvédelmi Alap, în traducere liberă, Fondul Național de Susținere a Familiei și a Poporului), proiect prin care s-a			

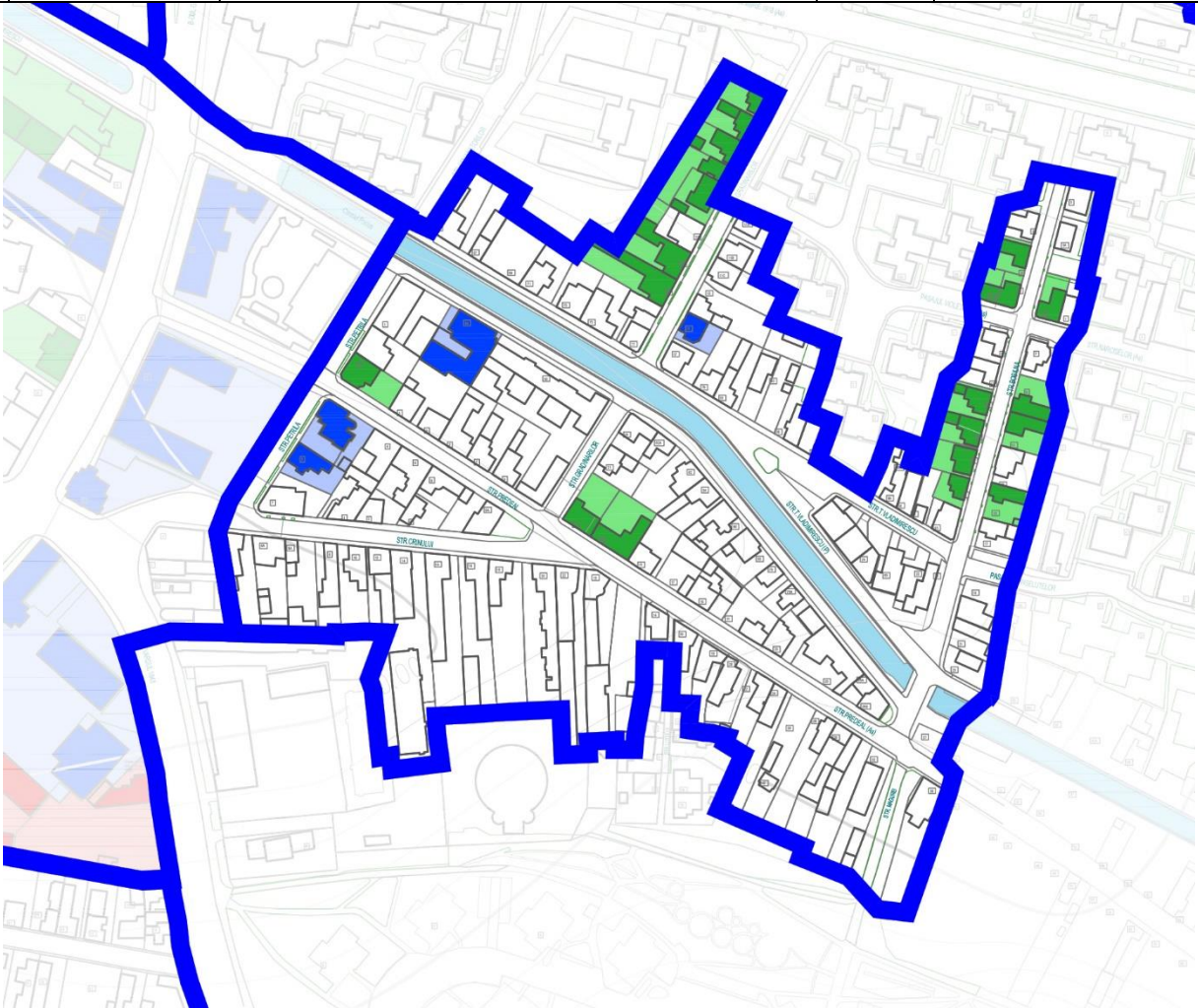
zonei	continuat parcelarea zonei situate între strada Libertății și râul Mureș, după planurile inginerului Szabó Jenő. ONCSA este denumirea unui program de stat din perioada 1940–1944, care asigură beneficii sociale în primul rând familiilor nevoiașe cu mai mulți copii. Solicitarea pentru casele sociale ONCSA din Târgu Mureș, a fost înaintată în septembrie 1941, iar în 1942–1943 în Câmpul Măcelarilor (zona străzilor Mioriței, Lebedei etc. de astăzi) au fost realizate 20 de case duplex, predate în vara anului 1943 celor 40 de familii, în total 334 persoane, care au cumpărat locuințele printr-un credit avantajos. Construcția caselor muncitorești din zonă a fost continuată și în perioada anilor 1950. Zona prezintă un fond construit unitar, bazându-se pe construcții cu planuri multiplicat în oglindă, case tip, de o valoare arhitecturală medie. În anii comunismului (aproximativ 1980), în zona nord-vestică s-a inserat un cvartal de blocuri, ce întrerupe trama stradală și parcelarul organizat și separă cartierul de relația cu râul Mureș.	
Valoare	Zona istorică rezidențială, unitară ca tramă stradală și fond construit, de valoare urbanistică. Amenajarea zonei reprezintă o tipologie de locuire socială, dezvoltată în mod programatic.	
Imobile LMI	nu	 ■ SUPRAFAȚA ANSAMBLURI CLASATE 81.61% ■ RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP 18.37% NOTA: în cazul acestui ZCP s-a calculat suprafața ansamblului clasat LMI
Fond construit valoros propus pentru introducere în LMI	nu	
Ansambluri arhitecturale în LMI	MS-II-a-B-15455 Ansamblul urban "Cartierul Oancea"–case muncitorești	
Zone arheologice LMI și RAN	nu	
Funcțiunea dominantă a zonei	Zonă istorică rezidențială, unitară ca tramă stradală și fond construit, de valoare foarte mare urbanistică.	
Disfuncții	Lipsa de întreținere a fondului construit prin mutilarea și utilizarea agresivă a clădirilor construite după proiecte tip. Introducerea de parcelări și construcții parazitare în cadrul ansamblului arhitectural urbanistic. Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare. Spații reziduale rezultate din dezvoltarea unor obiective diverse în zonă, fără o sistematizare și programare urbanistică a spațiului.	
Grad de protecție	Ridicat	

27	Denumire ZCP	CARTIER NICOLAE BALCESCU - PIATA ARMATEI	Indice	IV-f
				
Delimitare	Str. Libertății nr. 97-101; Str. Nicolae Bălcescu nr. 48-56; Piața Armatei nr. 30-38; Str. Ialomiței nr. 4-8; Gimnaziul Nicolae Bălcescu imobil f.n. din interiorul incintei			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Extinderea intravilanului în perioada anilor anilor 1945-1958, a fost realizată prin trasarea prestabilită a cartierului Nicolae Bălcescu, un cartier unitar de tipul arhitecturii sovietice numite "microdistrict". Conform regulilor și regulamentelor de construcție ale Uniunii Sovietice, un microdistrict tipic acoperea suprafața de 10-60 hectare și cuprindea locuințe rezidențiale (de obicei clădiri de apartamente cu mai multe etaje) și clădiri de servicii, în cazul de față, o școală elementară fiind plasată în mijlocul ansamblului. Zona s-a constituit vis-a vis de cartierul ONCSA, pe partea sudică a bulevardului Libertății și se leagă de Piața Armatei, o sistematizare tot din perioada ocupației sovietice. Zona prezintă un fond construit unitar, bazându-se pe construcții cu planuri multiplicat, blocuri tip, de o valoare arhitecturală medie.			
Valoare	Zona istorică rezidențială, unitară ca tramă stradală și fond construit, de valoare urbanistică. Amenajarea zonei reprezintă o tipologie de locuire socială, dezvoltată în mod programatic.			

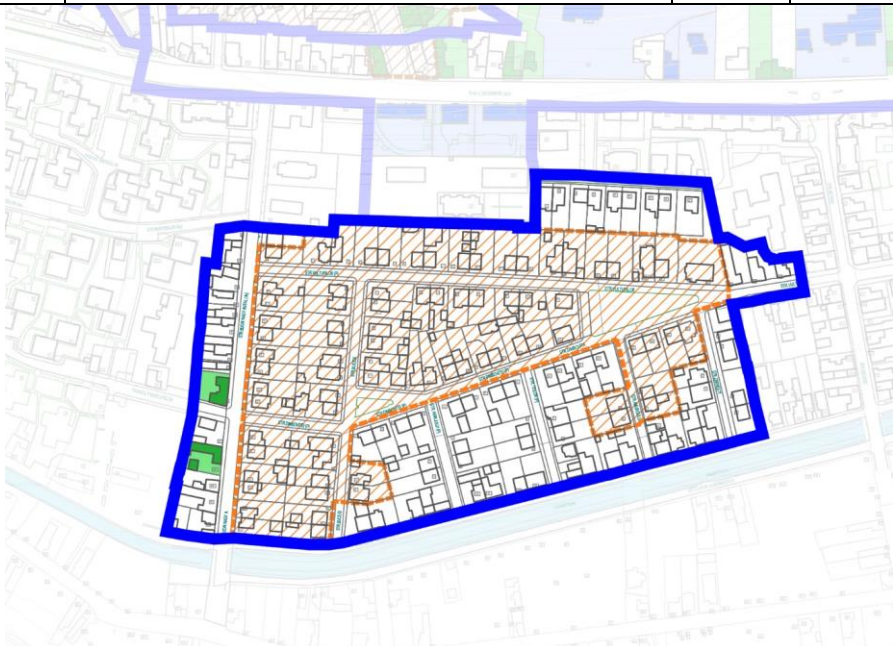
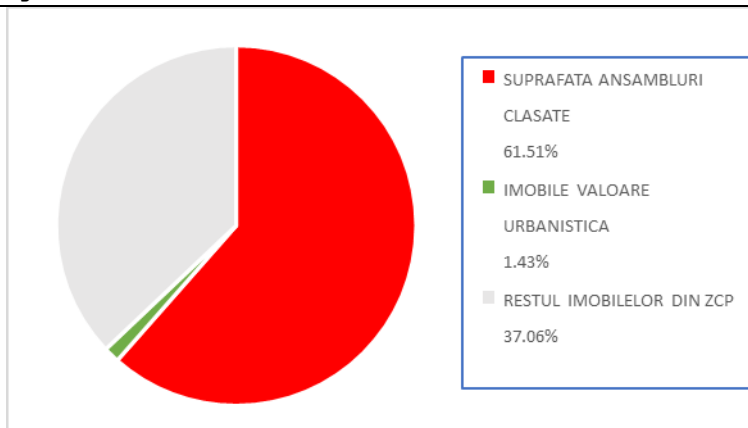
Imobile LMI	nu	
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	nu	
Ansambluri arhitecturale in LMI	nu	
Zone arheologice LMI si RAN	nu	
Funcțiunea dominantă a zonei	Zona istorica rezidențială, unitară ca tramă stradală și fond construit, de valoare foarte mare urbanistică. Poate constitui un ansamblu arhitectural protejat.	
Disfuncții	Lipsa de întreținere a fondului construit prin mutilarea și utilizarea agresivă a clădirilor construite după proiecte tip. Introducerea de parcelari și construcții parazitare în cadrul ansamblului arhitectural urbanistic. Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare. Spații reziduale rezultate din dezvoltarea unor obiective diverse în zonă, fără o sistematizare și programare urbanistică a spațiului.	
Grad de protecție	Ridicat	

27	Denumire ZCP	PARCELAREA DAMBU PIETROS	Indice	IV-g
				
Delimitare	Str. Gheorghe Doja nr. 79-81; Str. Îngustă nr. 1-3, nr. 2-4; Str. Széchenyi István nr. 1-65, nr. 2-68; Str. Lămâitei nr. 1-5, nr. 2-8; Str. Ceahlău nr. 30; Str. C-tin Dobrogeanu Gherea nr. 11-67, nr. 6-54; Str. Dâmbul Pietros nr. 1-27, nr. 2A-10; Str. Piatra de Moară nr. 1-7, nr. 2-16; Str. Turnul Roșu nr. 1-3A, nr. 2A-8; Str. Cucului nr. 2, nr. 3; Str. Slatina nr. 1-29, nr. 2-26; Str. Urcușului nr. 1, nr. 2-10; Str. Deva nr. 2; Str. Cireșului nr. 1-19, nr. 2-16			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	În perioada interbelică, conjunctura economică a anilor douăzeci a adus un nou val de dezvoltare arhitecturală în evoluția orașului, începând cu anii 1922-1923 numărul construcțiilor fiind în creștere. O primă direcție de extindere a însemnat zona Dâmbului Pietros, pe teritoriul cuprins între actualul Bulevard 1848 și strada Gheorghe Doja. Ideea înființării unui cartier a fost susținută în anul 1922, în urma campaniei lansate de săptămânalul mureșean social-democrat, Tükör. Redacția ziarului a întocmit planuri pentru cca 100 de locuințe și a promovat obținerea unor credite avantajoase din partea instituțiilor bancare, iar ideea a fost primită cu mare entuziasm de către muncitorimea din Târgu Mureș. Locația propusă de ei a fost zona Dâmbului Pietros. Ideea a fost susținută și de inginerul șef al orașului, Maetz Ervin, care a modificat și a corectat planurile realizate de redacție (case cu 1-2-3 camere),			

	și începând cu 13 august au fost expuse în librăria lui Révész. Proiectul aflat într-un stadiu avansat, nu s-a realizat din cauza crizei financiare a perioadei următoare, însă trasarea lotizărilor și deschiderea noilor străzi în zonă, au fost realizate. Zona prezintă un fond construit unitar, însă nu s-a realizat pe baza unor proiecte tip, construcțiile fiind de o calitate medie.	
Valoare	Zonă istorica rezidențială, unitară ca tramă stradală și fond construit, de valoare urbanistică.	
Imobile LMI	nu	 RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP 100%
Fond construit valoros propus pentru introducerea in LMI	nu	
Ansambluri arhitecturale in LMI	nu	
Zone arheologice LMI si RAN	nu	
Funcțiunea dominantă a zonei	Zonă istorica rezidențială, unitară ca tramă stradală și fond construit, de valoare urbanistică – tramă stradală și parcelar.	
Disfuncții	Lipsa de întreținere a fondului construit. Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare. Spații reziduale rezultate din dezvoltarea unor cartiere de blocuri de locuințe pe frontul sud-estic.	
Grad de protecție	Ridicat	

29	Denumire ZCP	PARCELAREA PREDEAL	Indice	IV-h
				
Delimitare	Str. Crinului nr. 1-5, nr. 6-22; Str. Petrila nr. 1-7; Str. Predeal nr. 1-27, nr. 4-38; Str. Tudor Vladimirescu nr. 67-93, nr. 58-70A; Str. Grădinarilor nr. 11A-21, nr. 20-26; Str. Bobâlna nr. 3-23, nr. 2-24; Str. Narciselor nr. 1			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Odată cu regularizarea pârâului Poklos, și extinderea intravilanului orașului, la începutul secolului XXI, pe locul construcției Cooperativei Furnica, construită în anii 1940, este amenajată o piață cu numele Tisza Kálmán și strada Grădinarilor (Petelei István) este prelungită peste pârâul Poklos până la str. Predeal (denumită Wesselényi Miklós). În spatele școlii elementare este trasată linia străzii Petrilă (Bajza József). Parcelarea cuprinde zona între str. Petrila și Grădinarilor și a avut loc în anul 1911, la solicitarea lui Both Sándor, care a făcut un schimb de terenuri cu municipalitatea ce dorea să dezvolte zona palatelor administrative, cedând un lot în piața Victoriei, pentru terenul de dincolo de Poklos. Fondul construit în zona străzii Petrilă este constituit încă din anul 1908, realizându-se clădirea de colț între Predeal și Petrila, în stil secesion. Pe malul pârâului Poklos apare, în anii 1910, și o			

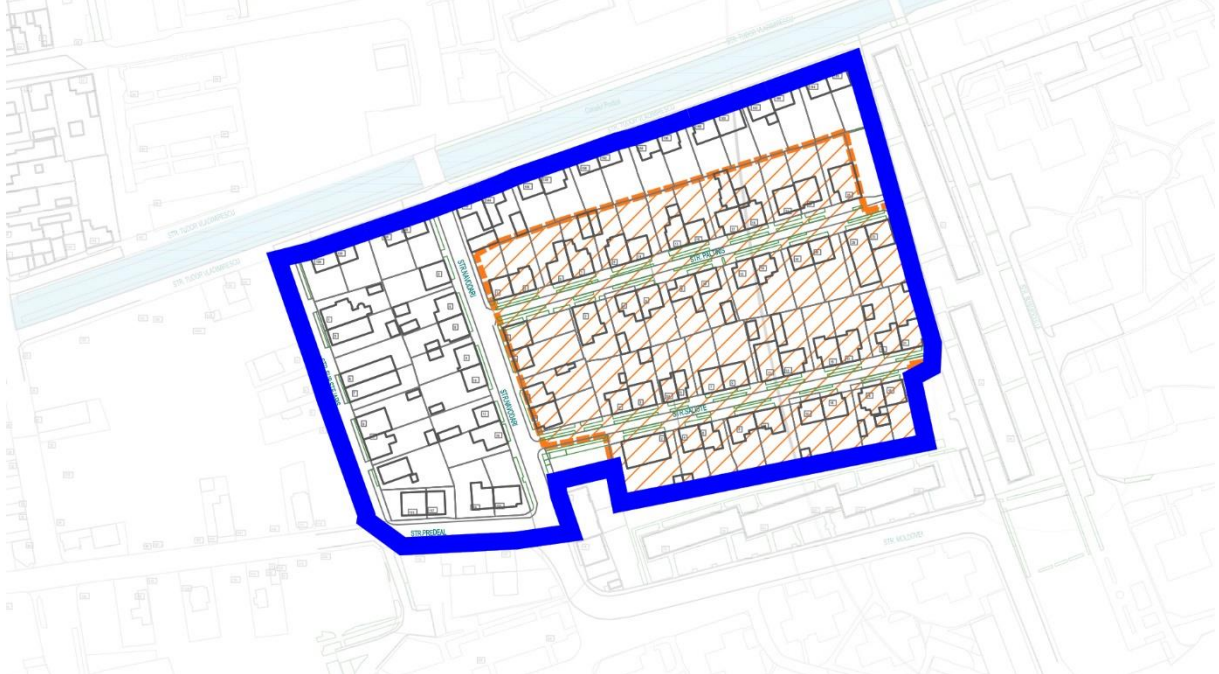
	unitate industrială (turnătoria de fier al lui Kálnai Simon, pe secțiunea dinspre strada Grădinarilor și Bobâlna de astăzi). Zona este conservată la nivel de parcelar și fond construit majoritar din secolul XXI.							
Valoare	Zonă istorică majoritar rezidențială, unitară ca tramă stradală, parcelar și fond construit, cu elemente de valoare arhitectural-stilistică.							
Imobile LMI	nu	<table><tr><td>IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA</td><td>3.16%</td></tr><tr><td>IMOBILE VALOARE URBANISTICA</td><td>13.38%</td></tr><tr><td>RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td><td>83.45%</td></tr></table>	IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	3.16%	IMOBILE VALOARE URBANISTICA	13.38%	RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	83.45%
IMOBILE VALOARE ARHITECTURAL-STILISTICA	3.16%							
IMOBILE VALOARE URBANISTICA	13.38%							
RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	83.45%							
Fond construit valoros propus pentru introducere in LMI	1							
Ansambluri arhitecturale in LMI	nu							
Zone arheologice LMI si RAN	nu							
Funcțiunea dominantă a zonei	unitar: locuire de tip unifamilial							
Disfuncții	Dimensionarea secțiunii carosabilului în favoarea traficului, pe strada Tudor Vladimirescu. Amenajarea cu aspect industrial a regularizării pârâului Poklos, ceea ce creează disfuncție prin imaginea dezolantă, fără nicio plantație sau zonă verde Lipsa de întreținere a fondului construit valoros, mutilarea, abandonarea, demolarea arbitrară și utilizarea agresivă a monumentelor și construcțiilor valoroase și tratarea neunitară a fațadelor și construcțiilor aflate în planul secundar și pe străzile adiacente traseului. Discontinuități ale țesutului învecinat și ale calității arhitecturale a fronturilor. Utilizarea spațiilor publice ca spații de parcare – parcaje dispersate în toate spațiile reziduale Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare.							
Grad de protecție	Ridicat							

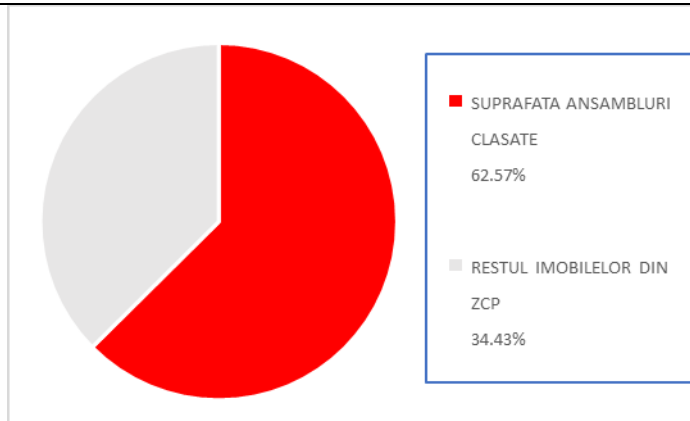
30	Denumire ZCP	PARCELARAREA VULTURILOR	Indice	IV-i						
										
Delimitare	Str. Vulturilor nr. 1-41, nr. 2-14; Str. Budai Nagy Antal nr. 5-35, nr. 8-30; Str. Dâmboviței nr. 1-17, nr. 2-32; Str. Tudor Vladimirescu nr. 105-135; Str. Bucegi nr. 1-15A, nr. 2-28; Str. Nirajului nr. 1-3, nr. 2-4; Str. Teilor nr. 1-3, nr. 2-4; Str. Amurgului nr. 1A-3, nr. 4-6; Str. Zărnești nr. 1-7, nr. 2-4, inclusiv imobil f.n. la intersecția cu Str. Vulturilor									
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Extinderea intravilanului în perioada anilor 1940-1950, a fost realizată prin trasarea prestabilită a unor cartiere muncitorești de o parte și de alta a străzii Tudor Vladimirescu, după regularizarea pe acest tronson a pârâului Poklos. Construcția caselor muncitorești din zonă a fost realizată în perioada anilor 1950.									
Valoare	Zonă istorică rezidențială, unitară ca tramă stradală și fond construit, de valoare urbanistică. Amenajarea zonei reprezintă o tipologie de locuire socială dezvoltată în mod programatic.									
Imobile LMI	nu	 <table><tr><td>■ SUPRAFAȚA ANSAMBLURI CLASATE</td></tr><tr><td>61.51%</td></tr><tr><td>■ IMOBILE VALOARE URBANISTICĂ</td></tr><tr><td>1.43%</td></tr><tr><td>■ RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP</td></tr><tr><td>37.06%</td></tr></table>			■ SUPRAFAȚA ANSAMBLURI CLASATE	61.51%	■ IMOBILE VALOARE URBANISTICĂ	1.43%	■ RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP	37.06%
■ SUPRAFAȚA ANSAMBLURI CLASATE										
61.51%										
■ IMOBILE VALOARE URBANISTICĂ										
1.43%										
■ RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP										
37.06%										
Fond construit valoros propus pentru introducerea în LMI	nu									

NOTA: în cazul acestui ZCP s-a calculat suprafața ansamblului clasat LMI

NOTA: în cazul acestui ZCP s-a calculat suprafața ansamblului clasat LMI

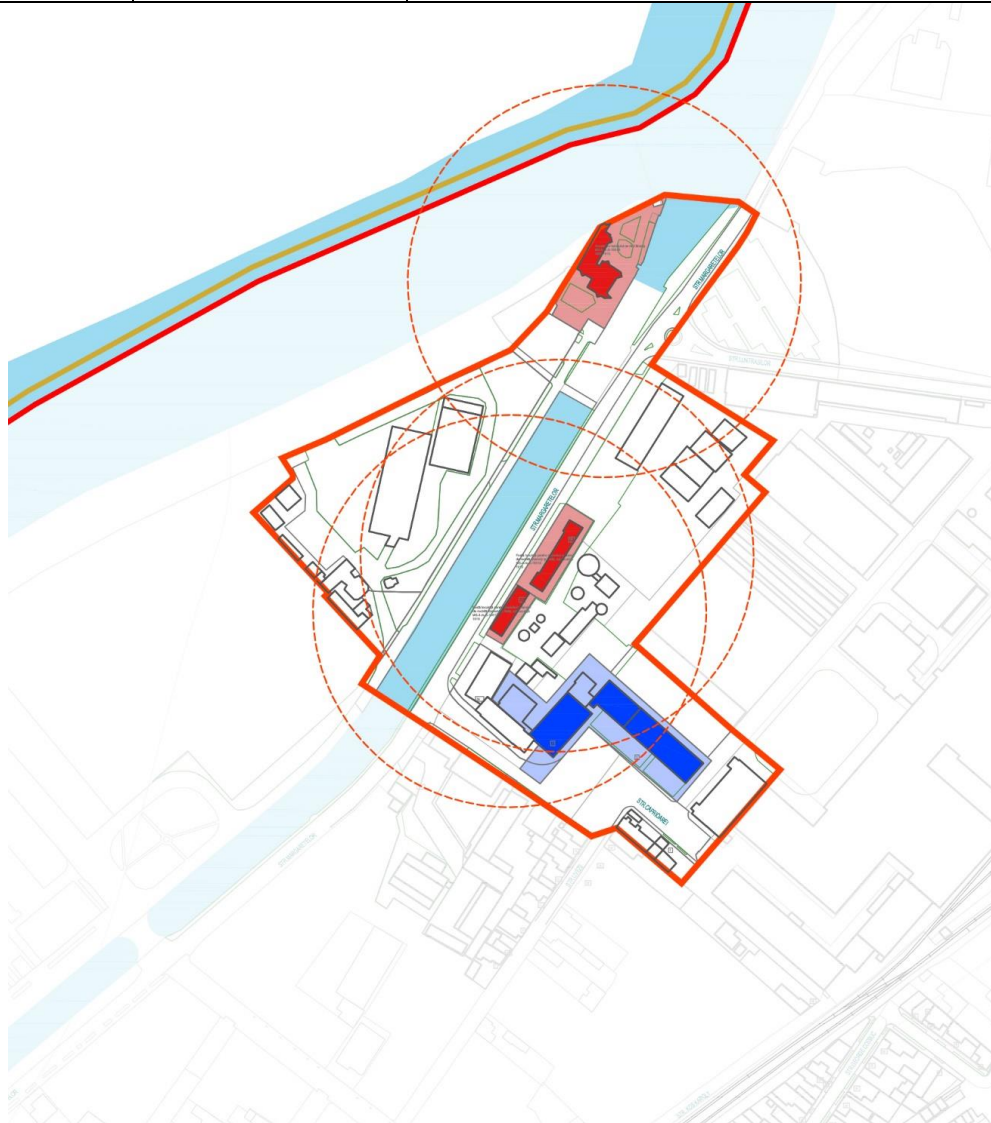
Ansamluri arhitecturale in LMI	MS-II-a-B-15458 Ansamblul urban "Case muncitorești"
Zone arheologice LMI si RAN	nu
Funcțiunea dominantă a zonei	Zona istorică rezidențială, unitară ca tramă stradală și fond construit, de valoare urbanistică.
Disfuncții	Lipsa de întreținere a fondului construit prin mutilarea și utilizarea agresivă a clădirilor construite după proiecte tip. Introducerea de parcelări și construcții parazitare în cadrul ansamblului arhitectural urbanistic. Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare.
Grad de protecție	Ridicat

31	Denumire ZCP	PARCELAREA PALTINIS	Indice	IV-j
				
Delimitare	Str. Substejăriș nr. 111; Str. Predeal nr. 115-121; Str. Săliște nr. 1-21, nr. 2-18; Str. Păltiniș nr. 1-25, nr. 2-22; Str. Năvodari nr. 1-7, nr. 2-14; Str. Tudor Vladimirescu nr. 134-168			
Caracteristici constitutive ce conferă valoarea zonei	Extinderea intravilanului în perioada anilor 1940-1950, a fost realizată prin trasarea prestabilită a unor cartiere muncitorești de o parte și de alta a străzii Tudor Vladimirescu, după regularizarea pe acest tronson a pârâului Poklos. Construcția caselor muncitorești din zonă a fost realizată în perioada anilor 1950.			
Valoare	Zonă istorică rezidențială, unitară ca tramă stradală și fond construit, de valoare			

	urbanistică. Amenajarea zonei reprezintă o tipologie de locuire socială dezvoltată în mod programatic.	
Imobile LMI	nu	 ■ SUPRAFAȚA ANSAMBLURI CLASATE 62.57% ■ RESTUL IMOBILELOR DIN ZCP 34.43% NOTA: în cazul acestui ZCP s-a calculat suprafața ansamblului clasat LMI
Fond construit valoros propus pentru introducere în LMI	nu	
Ansambluri arhitecturale în LMI	MS-II-a-B-15458 Ansamblul urban "Case muncitorești"	
Zone arheologice LMI si RAN	nu	
Funcțiunea dominantă a zonei	Zonă istorică rezidențială, unitară ca tramă stradă și fond construit, de valoare urbanistică.	
Disfuncții	Lipsa de întreținere a fondului construit prin mutilarea și utilizarea agresivă a clădirilor construite după proiecte tip. Introducerea de parcelări și construcții parazitare în cadrul ansamblului arhitectural urbanistic. Spații verzi minimalizate sau ignorate, cu plantații spontane sau neunitare.	
Grad de protecție	Ridicat	

5.3.5. Evidențierea zonelor protejate propuse pentru imobilele clasate LMI ce nu aparțin unor zone construite protejate propuse

ZP 1		ZONA DE PROTECTIE	
	Cod LMI	MS-II-m-B-15505	FOST CAMIN DE BATARNI
		MS-II-m-B-15506	FOST CAMIN DE BATARNI
			
Delimitare		Conform coordonatelor STREO `70	

ZP 3 ZONA DE PROTECTIE			
	Cod LMI	MS-II-m-B-15517	FOSTA LOCUINTA PENTRU MUNCITORI A FABRICII DE MOBILA SZEKELY SI RETTY, AZI LOCUINTA
		MS-II-m-B-15518	FOSTA LOCUINTA PENTRU MUNCITORI A FABRICII DE MOBILA SZEKELY SI RETTY, AZI LOCUINTA
		MS-II-m-B-15519	ANSAMBLUL BARAJULUI PE RAUL MURES
			
Delimitare		Conform coordonatelor STREO 70	

5.4. Propuneri de includere a unor imobile în Lista monumentelor istorice precum și a unor ansambluri și situri urbane

Fișele imobilelor cu valoare arhitectural-urbanistică și stilistică a imobilelor propuse pentru includerea în Lista Monumentelor Istorice, sunt prezentate în Anexa 1 a studiului istoric general.

Tabelul cu lista imobilelor cu valoare arhitectural-stilistică, propuse pentru includerea în Lista Monumentelor Istorice, este prezentat sub forma sintetică mai jos.

NR CRT	FUNCTIUNE/OBIECTIV	STRADA	NUMAR POSTAL
1	LOCUINTA	1 DECEMBRIE 1918	101
2	LOCUINTA	1 DECEMBRIE 1918	109
3	LOCUINTA	1 DECEMBRIE 1918	133
4	LOCUINTA	1 DECEMBRIE 1918	159
5	SERELE ORASULUI	ALEEA PARCUL SPORTIV MUNICIPAL	4
6	LOCUINTA	ALEXANDRU PAPIU ILARIAN	7
7	LOCUINTA	ALEXANDRU PAPIU ILARIAN	9
8	LOCUINTA	ALEXANDRU PAPIU ILARIAN	13
9	CASA LUI VÉGH DOMOKOS	ARANY JANOS	6
10	CASA LUI RIHA FERENC	ARANY JANOS	17
11	CASA LUI MONUS M. ȘI KISS J.	ARANY JANOS	33-35
12	CASA ARHITECTULUI RADO SANDOR	ARTEI	4
13	CASA DE RAPORT PETRÁS GÉZA	AUREL FILIMON	2
14	LOCUINTA	AUREL FILIMON	14
15	CASA LUI BARTHA FERENC	AUREL FILIMON	18
16	LOCUINTA	AVRAM IANCU	29
17	LOCUINTA	AVRAM IANCU	31
18	LOCUINTA	AVRAM IANCU	32
19	LOCUINTA	BELSUGULUI	31
20	CASA NYERGES (AZI SPITAL)	BERNADY GYORGY	6
21	CASĂ (AZI BISERICĂ GR.CAT.)	BERNADY GYORGY	8
22	BANCA AUSTRO-UNGARA	BOLYAI FARKAS	2
23	LOCUINTA	BOLYAI FARKAS	4
24	LOCUINTA	BOLYAI FARKAS	7
25	BISERICA VECHIE UNITARIANA	BOLYAI FARKAS	15A
26	CASA DE RAPORT CSIKI	BOLYAI FARKAS	16
27	HOTEL DOMOKOS	BOLYAI FARKAS	18
28	INSTITUTIE	BOLYAI FARKAS	20
29	CASA CSÁKÁNY	BOLYAI FARKAS	21
30	INSTITUTIE	BOLYAI FARKAS	22
31	LOCUINTA	BOLYAI FARKAS	23
32	CASA DE RAPORT	BOLYAI FARKAS	25
33	INSTITUTIE	BOLYAI FARKAS	36
34	CASA DE RAPORT IN STIL NEORENASCENTIST	BOLYAI FARKAS	40
35	LOCUINTA	BORSOS TAMAS	5
36	LOCUINTA	BORSOS TAMAS	7
37	LOCUINTA	BORSOS TAMAS	26
38	LOCUINTA	BORSOS TAMAS	28
39	CASA PATROVICS	BORZESTI	7
40	LOCUINTA	BRADULUI	18

41	LOCUINTA	BRADULUI	19
42	LOCUINTA	BRADULUI	20
43	CASA LUI VARADY ÁRPÁD	BRADULUI	22
44	LOCUINTA	BRADULUI	23
45	CASA LUI HANKÓ TIBOR	BRAILA	9
46	SINAGOGA	BRAILA	10
47	SERVICII	CALARASILOR	1
48	SERVICII	CALARASILOR	7
49	CASA BODOLLA	CALARASILOR	10
50	CASA POTOCZKY	CALARASILOR	18
51	SERVICII	CALARASILOR	32
52	CASA SOȚIEI LUI VITALYOS SAMUEL	CALARASILOR	34
53	CASA LUI CSIKI ZOLTAN	CALARASILOR	35
54	CASA SZILAGYI SANDOR	CALARASILOR	44
55	CASA MILHOFER-KAUDERSZ	CALARASILOR	58
56	CASA LUI GODT ADOLF	CALARASILOR	62
57	CASA PATRUBÁNY	CALARASILOR	64
58	CASA LUI BÁNYAI BÉLA	CALARASILOR	66
59	CASA KESZLER EDE	CALARASILOR	76
60	CASA LUI ÉLTETŐ JÓZSEF	CALARASILOR	78
61	CASA LUI CSIKI MIKLÓS	CALARASILOR	80
62	LOCUINTA	CALARASILOR	89
63	CONSTRUCTII INDUSTRIALE	CALARASILOR	105-107
64	LICEU AGRICOL TRAIAN SAVULESCU	CALARASILOR	108
65	STATIE POMPE	CALARASILOR	116
66	CAZARMA	CETATII	43
67	LOCUINTA	CETATII	4
68	CASA LUI MAROSI KÁLMÁN	CETATII	23
69	LOCUINTA	CETATII	27
70	LOCUINTA	COLEGIULUI	1
71	LOCUINTA	COLEGIULUI	3
72	LOCUINTA	COSMINULUI	5
73	LOCUINTA	CRINULUI	2
74	LOCUINTA	CRIZANTEMELOR	6
75	CASA LUI BOCSÁNCZY MÁRTON	CUZA VODA	37
76	CASA LUI BIRÓ ÁRMIN	CUZA VODA	39
77	LOCUINTA	CUZA VODA	75
78	LOCUINTA	CUZA VODA	95
79	FOSTA SCOALA	DR. CZAKO JOZSEF	2
80	CASA ARHITECTULUI MAETZ ERVIN	EROU LT. PETRE POPESCU	2
81	CASA SOȚIEI LUI DARKÓ LAJOS	FRANZ LISZT	6-8.
82	ANSAMBLU CLADIRI ADMINISTRATIVE GARA	GARII	4
83	CLADIRE ADMINISTRATIVA	GARII	FN

84	LOCUINTA	GENERAL TRAIAN MOSOIU	5
85	SPITAL PNEUMOLOGIE	GH MARINESCU	1-5.
86	COOPERATIVA FURNICA	GHEORGHE DOJA	9
87	FOSTA SCOALA ELEMENTARA SI GRADINITA	GHEORGHE DOJA	11
88	FABRICA MESTITZ	GHEORGHE DOJA	12
89	FOSTA ȘCOALA DE UCENICI INDUSTRIALI	GHEORGHE DOJA	13
90	LOCUINTA	GHEORGHE DOJA	31
91	LOCUINTA	GHEORGHE DOJA	33
92	CASA SZABO, PROIECTATA DE MAETZ ȘI LOBENSCHUSS	GHEORGHE DOJA	43
93	CASA LUI IGNAT FRANCISC	GHEORGHE DOJA	57
94	CASA HARY GÉZA	HOREA	2
95	LOCUINTA	HOREA	3
96	CASA LUI OBERTH FR.	HOREA	5
97	CASA LUI DEBRECZENI NAGY J.	HOREA	6
98	CASA LUI DUDUTZ JANOS	HOREA	14
99	CASA FELMÉRI	HOREA	21
100	CASA WALLERSTEIN	HOREA	22
101	LOCUINTA	HOREA	41
102	LOCUINTA	HOREA	43
103	CASA LUI KONCZ GYULA (1926)	IULIU MANIU	6
104	LOCUINTA	IULIU MANIU	14
105	INSTITUTIE	JUSTITIEI	2
106	INSTITUTIE	JUSTITIEI	8
107	FOSTA CASA DE LOCUIT A SCRITORULUI SZEKELY JANOS	JUSTITIEI	10
108	SERVICII	KOTELES SAMUEL	1
109	CASA DE RAPORT A ORDINULUI MINORIT	KOTELES SAMUEL	2-2A
110	LOCUINTA	KOTELES SAMUEL	10
111	LOCUINTA	KOTELES SAMUEL	12
112	CASĂ DE RAPORT	KOTELES SAMUEL	16
113	FOSTUL SANATORIU	KOTELES SAMUEL	29
114	LOCUINTA	MARTON ARON	15
115	CASA LUI WOCKL JULIANNA	MIHAI EMINESCU	5
116	LOCUINTA	MIHAI EMINESCU	7
117	LOCUINTA	MIHAI EMINESCU	10
118	LOCUINTA	MIHAI EMINESCU	23
119	FOSTĂ ȘCOALĂ ELEMENTARĂ	MIHAI EMINESCU	29
120	LOCUINTA	MIHAI EMINESCU	52
121	CASA ÉLTETŐ	MIHAI VITEAZUL	1
122	CASA NURIDSÁNY	MIHAI VITEAZUL	7

123	GIMNAZIUL CATOLIC RÁKÓCZI, COLEGIUL NAȚIONAL UNIREA	MIHAI VITEAZUL	15-17
124	CASA MARTHY	MIHAI VITEAZUL	16
125	LOCUINTA	MIHAI VITEAZUL	19
126	CASA DUDUTZ	MIHAI VITEAZUL	20
127	LOCUINTA	MIHAI VITEAZUL	36
128	LOCUINTA	MIHAI VITEAZUL	42
129	LOCUINTA	MIHAI VITEAZUL	52
130	LOCUINTA	MIHAI VITEAZUL	54
131	LOCUINTA	MIHAI VITEAZUL	56
132	LOCUINTELE PROFESORILOR COLEGIULUI REFORMAT	MIHAIL KOGALNICEANU	4
133	LOCUINTELE PROFESORILOR COLEGIULUI REFORMAT	MIHAIL KOGALNICEANU	6
134	LOCUINTELE PROFESORILOR COLEGIULUI REFORMAT	MIHAIL KOGALNICEANU	8
135	LOCUINTELE PROFESORILOR COLEGIULUI REFORMAT	MIHAIL KOGALNICEANU	10
136	LOCUINTELE PROFESORILOR COLEGIULUI REFORMAT	MIHAIL KOGALNICEANU	12
137	CASA PAROHALA	MITROPOLIT ANDREI SAGUNA	11
138	LOCUINTA	PREDEAL	2
139	LOCUINTA	PIATA MARASESTI	5
140	LOCUINTA	PIATA MARASESTI	20
141	LOCUINTA COLECTIVA	PIATA PETOFI SANDOR	1
142	LOCUINTA	PIATA REPUBLICII	2
143	CASA SAMSON	PIATA REPUBLICII	10
144	SCOALA	PIATA REPUBLICII	38
145	PRIMUL SEDIU TÂRGUMUREȘEAN AL TABLEI REGEȘTI DIN TRANSILVANIA	PIATA TRANDAFIRILOR	4
146	LOCUINTA COLECTIVA	PIATA TRANDAFIRILOR	6
147	CASA SZALMÁSY	PIATA TRANDAFIRILOR	14
148	CASA MESTITZ	PIATA TRANDAFIRILOR	19
149	LOCUINTA COLECTIVA	PIATA TRANDAFIRILOR	22
150	LOCUINTA COLECTIVA	PIATA TRANDAFIRILOR	25
151	CASA LUI FARKAS ADOLF	PIATA TRANDAFIRILOR	42
152	CASA FEIGENBAUM	PIATA TRANDAFIRILOR	43
153	CAFENEUA ROYAL	PIATA TRANDAFIRILOR	44
154	CASA BÁNYAI-PAP	PIATA TRANDAFIRILOR	45
155	CASA SZÉKELY-RÉTI	PIATA VICTORIEI	6
156	LOCUINTA	PIATA VICTORIEI	9
157	LOCUINTA	PIATA VICTORIEI	35
158	LOCUINTA COLECTIVA	POSTEI	1
159	LOCUINTA	RETEZATULUI	2
160	CASA PETELEI	RETEZATULUI	10

161	POSTA	REVOLUTIEI	2
162	LOCUINTA COLECTIVA	REVOLUTIEI	6
163	SCOALA REFORMATA	REVOLUTIEI	8
164	LOCUINTA	REVOLUTIEI	11
165	LOCUINTA	REVOLUTIEI	13
166	CASA LUI TAUSZIK HUGO	REVOLUTIEI	14
167	CASA LUI HOLCZER GYULA	REVOLUTIEI	19
168	CASA DE LOCUIT DIN SEC. XVIII, TRANSFORMATA IN PERIOADA ISTORISMULUI	REVOLUTIEI	21
169	LOCUINTA	REVOLUTIEI	23
170	CASA FAM. BERNÁDY	REVOLUTIEI	31
171	LOCUINTA	REVOLUTIEI	32
172	LOCUINTA	REVOLUTIEI	34
173	LOCUINTA	REVOLUTIEI	37
174	CASELE LUI SOÓS PÁL	REVOLUTIEI	47-49
175	LOCUINTA	SPITALULUI VECHI	18
176	LOCUINTA	STEFAN CEL MARE	4
177	LOCUINTA	STEFAN CEL MARE	10
178	LOCUINTA	TÂRGULUI	23
179	LOCUINTA	TOPLITA	2-4.
180	LOCUINTA	TREBELY	1
181	LOCUINTA	TREBELY	3
182	LOCUINTA	TREBELY	4
183	DIRECTIA DE PROTECTIE A COPLILUI (CASA GYORGI BERNADY)	TREBELY	7
184	TEMLU CIMITIRUL EVREIESC	VERII	
185	CLUBUL DE VÂNĂTOARE	VERII	55
186	CASA LUI KARÁCSONYI GÉZA (VARADY A.)	VULCAN	11

Întocmit,

Arh. Specialist MC Anca Elena Damaschin-Stoica

